

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Науково-дослідний інститут порівняльного публічного права
та міжнародного права

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Навчальний посібник

*За загальною редакцією:
д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача
д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина*

Ужгород 2017
РІК-У

У навчальному посібнику висвітлено порядок здійснення та захисту прав внутрішньо переміщених осіб, міжнародні стандарти в сфері забезпечення прав ВПО, визначено організаційні та процедурні аспекти забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (облік ВПО, оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу, яка є внутрішньо переміщеною, місця проживання внутрішньо переміщеної особи тощо), особливості здійснення окремих прав ВПО (права на охорону здоров'я, права власності, сімейних прав, трудових прав, права на соціальну допомогу ВПО тощо).

Автори:

Булеца С.Б. (р. 3.1), Дацюк В.Б. (р. 4.2), Карабін Т.О. (р. 1.1), Котляр О.І. (р. 1.3), Лазур Я.В. (р. 1.1), Лейба Є.В. (р. 4.3), Менджул М.В. (рр. 3.2, 3.4), Михайлишин І.В. (рр. 2.2, 2.3), Надьон В.В. (р. 2.4), Натуркач Р.П. (р. 4.1), Немеш П.Ф. (р. 4.3), Паніна Ю.С. (рр. 1.2, 3.3), Полюжин І.М. (р. 1.4), Рогач О.Я. (рр. 1.2, 3.3, 3.4), Рубан О.О. (р. 2.4), Савчин М.В. (р. 1.2), Сюсько М.М. (р. 3.5), Тимчак В.В. (р. 2.1), Трачук П.А. (рр. 2.2, 2.3), Явор О.А. (р. 3.2).

Рецензенти:

Бєлов Д. М., д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету;
Віхляєв М.Ю., д.ю.н., професор кафедри конституційного та трудового права юридичного факультету Запорізького національного університету.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

(протокол № 14 від 21 листопада 2017 року)

Написання та видання навчального посібника «Права внутрішньо переміщених осіб» відбулося в рамках проекту «Юридичні механізми забезпечення прав ВПО в контексті захисту національної безпеки та євроінтеграції України», що фінансується Міністерством освіти і науки України.

Зміст

Вступ	7
РОЗДІЛ 1. ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ	8
1.1. Поняття внутрішньо переміщеної особи та основи її правового положення.....	8
1.2. Система прав та обов'язків внутрішньо переміщених осіб.....	14
1.3. Міжнародні стандарти в сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб	33
1.4. Гарантії прав внутрішньо переміщених осіб.....	52
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	71
2.1. Облік внутрішньо переміщених осіб.....	71
2.2. Оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу, яка є внутрішньо переміщеною.....	86
2.3. Порядок реєстрації або перереєстрації місця проживання внутрішньо переміщеної особи	94
2.4. Встановлення фактів народження, смерті на непідконтрольній Україні території	111
ДОДАТКИ.....	128
<i>Штampi реєстрації місця проживання та місця перебування особи.....</i>	<i>128</i>
<i>Штaмп зняття з реєстрації місця проживання особи.....</i>	<i>129</i>
<i>Зaпит органу державної влади, підприємства, установи, організації, закладу щодо доступу до персональних даних.....</i>	<i>129</i>
<i>Картка реєстрації особи</i>	<i>130</i>
<i>Адресна картка особи.....</i>	<i>131</i>
<i>Заява про реєстрацію місця проживання.....</i>	<i>132</i>
<i>Заява про реєстрацію місця проживання малолітньої дитини.....</i>	<i>135</i>
<i>Заява про реєстрацію місця перебування</i>	<i>138</i>
<i>Довідка про прийняття на обслуговування в спеціалізованій соціалній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту особи.....</i>	<i>141</i>

<i>Довідка про проходження служби у військовій частині.....</i>	<i>142</i>
<i>Заява про зняття з реєстрації місця проживання.....</i>	<i>143</i>
<i>Дані про новонароджену дитину.....</i>	<i>145</i>
<i>Довідка про реєстрацію місця проживання особи.....</i>	<i>147</i>
<i>Довідка про реєстрацію місця перебування особи.....</i>	<i>148</i>
<i>Повідомлення про зняття з реєстрації місця проживання особи.....</i>	<i>149</i>
<i>Довідка про зняття з реєстрації місця проживання.....</i>	<i>150</i>
<i>Повідомлення про скасування реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи.....</i>	<i>151</i>
<i>Заява про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.....</i>	<i>152</i>
<i>Пам'ятка щодо процедури отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася на тимчасово окупованій території України (ТОТ).....</i>	<i>155</i>
<i>Заява про встановлення факту народження.....</i>	<i>156</i>
<i>Пам'ятка щодо процедури отримання свідоцтва про смерть, коли особа померла на тимчасово окупованій території України (ТОТ).....</i>	<i>161</i>
<i>Заява про встановлення факту смерті.....</i>	<i>162</i>
<i>Позовна заява про визнання бездіяльності неправомірною та зобов'язання вчинити певні дії.....</i>	<i>166</i>
<i>Судова практика.....</i>	<i>180</i>
РОЗДІЛ 3. ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	186
3.1 Право на охорону здоров'я ВПО.....	186
3.2 Здійснення сімейних прав внутрішньо переміщеними особами.....	195
3.3. Майнові права внутрішньо переміщених осіб.....	225
3.4 Здійснення трудових прав внутрішньо переміщеними особами.....	249
3.5 Здійснення внутрішньо переміщеними особами права на соціальну допомогу.....	266
ДОДАТКИ.....	280
<i>Клопотання про надання допомоги у переміщенні рухомого майна.....</i>	<i>280</i>
<i>Заява про державну реєстрацію прав та їх обтяжень.....</i>	<i>281</i>
<i>Заява про державну реєстрацію прав та їх обтяжень (щодо припинення прав та їх обтяжень у зв'язку зі знищенням об'єкта нерухомого майна).....</i>	<i>283</i>
<i>Заява про надання дубліката свідоцтва про право власності.....</i>	<i>285</i>

<i>Запит про надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.....</i>	<i>286</i>
<i>Заява про внесення змін до запису Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.....</i>	<i>288</i>
<i>Заява про прийняття спадщини.....</i>	<i>290</i>
<i>Заява про прийняття спадщини (зразок 2).....</i>	<i>291</i>
<i>Позовна заява про витребування майна з чужого незаконного володіння.....</i>	<i>292</i>
<i>Заява про надання (поновлення) статусу безробітного.....</i>	<i>294</i>
<i>Позовна заява про визнання протиправними наказів про застосування дисциплінарного стягнення.....</i>	<i>296</i>
<i>Позовна заява про поновлення на роботі, стягнення заборгованості із заробітної плати, середнього заробітку за час вимушеного прогулу та моральної шкоди.....</i>	<i>298</i>
<i>Позовна заява про стягнення заборгованості із заробітної плати.....</i>	<i>301</i>
<i>Позовна заява про стягнення заробітної плати, не виплаченої при звільненні працівника.....</i>	<i>303</i>
<i>Позовна заява про надання щорічної відпустки.....</i>	<i>304</i>
<i>Заява про видачу судового наказу про стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати.....</i>	<i>306</i>
<i>Судова практика по трудовим спорам.....</i>	<i>307</i>
<i>Заява про призначення щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам.....</i>	<i>319</i>
<i>Заява про виплату пенсії або грошової допомоги.....</i>	<i>321</i>
<i>Приклад заповнення заяви про призначення/перерахунок пенсії.....</i>	<i>323</i>
<i>Звернення до прокуратури.....</i>	<i>326</i>
<i>Судова практика по захисту соціальних прав.....</i>	<i>328</i>
РОЗДІЛ 4. ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	336
<i>4.1 Здійснення внутрішньо переміщеною особою права на безоплатну правову допомогу.....</i>	<i>336</i>
<i>4.2 Порядок здійснення права на захист ВПО.....</i>	<i>351</i>
<i>4.3 Відновлення втрачених судових проваджень в цивільному процесі на непідконтрольних територіях.....</i>	<i>360</i>
Додатки.....	379
<i>Перелік нормативно-правових актів, які стосуються забезпечення і захисту прав внутрішньо переміщених осіб.....</i>	<i>379</i>
<i>Контактна інформація органів та посадових осіб, уповноважених здійснювати захист прав внутрішньо переміщених осіб.....</i>	<i>382</i>

<i>Заява про надання безоплатної первинної правової допомоги</i>	384
<i>Заява про надання безоплатної вторинної правової допомоги</i>	385
<i>Порядок подання звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини</i>	386
<i>Зразок скарги до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на дискримінацію внутрішньо переміщеної особи</i>	387
<i>Зразок адміністративного позову</i>	390
<i>Зразки рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій у справі про захист прав внутрішньо переміщеної особи (справа про відмову в призначенні субсидії ВПО)</i>	392
<i>Пам'ятка для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України</i>	413
<i>Пам'ятка адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу затриманим особам, до Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб</i>	416
<i>Наказ Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правової допомоги від 9 червня 2017 року N 149 «Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги»</i>	418
<i>Типове положення про відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги</i>	420
<i>Типове положення про відділ організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги</i>	424
<i>Типове положення про відділ представництва місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги</i>	428
<i>Типове положення про бюро правової допомоги місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги</i>	431

ВСТУП

Проблема вимушеної міграції наразі набуває глобального характеру. Так, у 2014 р. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців підрахувало, що кількість вимушених мігрантів у всьому світі досягла найвищої позначки з часів Другої світової війни – 59,5 млн осіб, а серед них – 38,2 млн ВПО. Уже на кінець 2015 р., за даними Моніторингового центру внутрішнього переміщення, кількість ВПО зросла до 40,8 млн осіб, що вдвічі перевищує кількість біженців. Станом на 25 квітня 2017 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 583 827 переселенців або 1 273 657 сімей з Донбасу і Криму. В результаті Україна посіла восьме місце у світі за кількістю ВПО та перше – на Європейському континенті.

Внутрішньо переміщені особи зіткнулися з проблемою здійснення своїх прав, гарантованих Конституцією України, в тому числі виборчих прав, трудових та соціальних прав, захисту права власності, відновлення втрачених ідентифікуючих документів тощо. Для вирішення цих проблем був прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Навчальний посібник містить чотири підрозділи з практичними додатками і розкриває основні проблеми в сфері розуміння поняття «внутрішньо переміщеної особи» та основи її правового положення, системи прав та обов'язків ВПО, висвітлює міжнародні стандарти та національні гарантії в сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Крім того, в посібнику розкрито процедуру обліку внутрішньо переміщених осіб, порядок оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу, яка є внутрішньо переміщеною, порядок реєстрації (перереєстрації) її місця проживання, встановлення фактів народження, смерті на непідконтрольній Україні території, порядок здійснення та захисту прав внутрішньо переміщеними особами. Практичні додатки містять зразки заяв, позовних заяв, скарг, а також судову практику в сфері захисту прав ВПО.

Видання розраховане не тільки для студентів, що навчаються по спеціальності «Право», але і для внутрішньо переміщених осіб, а також практикуючих юристів, працівників державних органів та органів місцевого самоврядування, що надають адміністративні послуги ВПО.

РОЗДІЛ 1.

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

1.1. Поняття внутрішньо переміщеної особи та основи її правового положення¹

Визначення поняття у міжнародному праві. У міжнародному праві єдиною загальновизнаною категорією, що застосовується для означеної групи осіб, є Internally displaced persons (IDPs) – внутрішньо переміщені особи (ВПО). Керівні принципи щодо внутрішньо переміщених осіб Організації Об'єднаних Націй як таких визначають **осіб або групу осіб, що були вимушені покинути свої домівки чи місця звичного проживання, зокрема, в результаті або для запобігання наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушення прав людини, стихійних або спричинених діяльністю людини лих та які не перетинали міжнародно визнані державні кордони** (авт. пер.)².

Звертає на себе увагу, що визначення терміну Керівними принципами відрізняється від звичних чітких законодавчих дефініцій та носить переважно описовий, а не дефінітивний характер. Саме такий спосіб його формулювання дав змогу, з одного боку, витлумачити, кого можна вважати переселенцем, а з іншого, надав можливість державам у національному законодавстві конкретизувати ознаки (окрім вимушеності міграції та руху в межах національних кордонів країни проживання) та підстави такого переселення.

Важливим для українських реалій, вважаємо, є те, що, у відповідності до наведеного визначення, переміщення може відбутись не лише у зв'язку з втратами, які вже завдані, а й з метою уникнути їх у майбут-

1 Лазур Я.В., д.ю.н., професор, декан юридичного факультету УжНУ; Карабін Т.О., д.ю.н., завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права УжНУ.

2 Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations. URL: <http://www/legislationonline.org/documents/action/popup/id/7886>.

ньому. Крім того, IDPs – це ті особи, які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни, тому, при невизнанні міжнародним співтовариством “Референдуму про статус Криму”, ЛНР та ДНР, ті особи, які змінюють своє місце проживання та переїжджають на решту української території, не мають статусу біженців та не можуть бути визнані такими згідно з міжнародними нормами.

Визначення поняття в національному законодавстві. Українське законодавство під внутрішньо переміщеними особами розуміє громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, та яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру¹.

Не зважаючи на те, що відповідне визначення в українському законодавстві з’явилося не так давно у зв’язку з необхідністю забезпечення прав громадян, які постраждали внаслідок російської агресії, варто зазначити, що державна підтримка осіб, які вимушено покинули звичні для себе місця проживання – не нове явище для України. Так, в результаті Чорнобильської катастрофи 1986 р. десятки тисяч громадян були відселені до територій, не уражених радіоактивним забрудненням, забезпечені житлом та іншими необхідними засобами для прожиття.

Обставини, про які йдеться у визначенні та які змусили переселенців залишити місця проживання вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об’єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийняті відповідні рішення.

У реаліях сучасної України нормативним актом, яким визначається перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення і де мають місце за-

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

значені вище обставини, є Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р. У відповідності до його положень, до населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження в Донецькій області, є міста обласного значення: Донецьк, Авдіївка, Дзержинськ, Горлівка, Дебальцеве, Докучаєвськ, Єнакієве, Жданівка, Кіровське, Макіївка, Сніжне, Торез, Харцизьк, Шахтарськ, Ясинувата та ще більше сотні інших населених пунктів, а в Луганській області – це міста Луганськ, Алчевськ, Антрацит, Брянка, Кіровськ, Красний Луч, Краснодон, Первомайськ, Ровеньки, Свердловськ, Стаханов та ще більше півсотні інших населених пунктів¹.

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб. Недостатня доктринальна розробленість категоріального апарату юридичної науки, зокрема таких понять, як «правовий статус» та «правове положення», породили дискусії з приводу того, чи особа надляється статусом внутрішньо переміщеної особи або це є її правовим положенням. З приводу цього варто навести такі міркування. Зазвичай під правовим статусом фізичної особи розуміється **комплекс її прав і обов'язків, закріплених нормами права та реалізація яких забезпечується юридичними гарантіями**. Залежно від ознак, які властиві фізичній особі, у праві відбувається уніфікація або специфікація правового статусу. Відповідно, виділяють загальний правовий статус та спеціальний правовий статус фізичної особи, що впливає зі специфіки становища і потреби функціональної активності тієї чи іншої категорії осіб.

В наукових дослідженнях наводяться міркування, що стосовно внутрішньо переміщених осіб недоцільно використовувати термін «правовий статус», а слід оперувати поняттям «правове положення». Цей висновок обґрунтовується тим, що норми не надають внутрішньо переміщеним особам окремого юридичного статусу, а формують комплекс мінімальних стандартів². Крім того, як доводиться, спеціальний правовий статус треба отримувати через комплекс певних юридично значущих дій, а, натомість, внутрішньо переміщена особа вже є такою внаслідок свого вимушеного переселення з місця постійного проживання, незалежно від її занесення до відповідних реєстрів чи видачі їй відповідних документів.

1 Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення: Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-%D1%80/paran8#n8>

2 Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. С.75.

Тут одразу ж слід звернути увагу, що дійсно, навіть в преамбулі Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено його мету, а саме: встановити гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. В ст. 2 цього ж закону визначено, що Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні. Логічним продовженням цитованих положень є наступні статті відповідного закону, які деталізують права у різних сферах. Зокрема, це стосується права на єдність родини, що кореспондується із позитивним обов'язком держави сприяти пошуку та воз'єднанню членів сімей та одержанню інформації про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї; права на безпечні умови життя і здоров'я, що кореспондується із позитивним обов'язком забезпечувати надання медичної допомоги та медичного обслуговування, здійснювати необхідні заходи щодо санітарно-епідеміологічної безпеки; права на працю, що проявляється в позитивному обов'язку держави забезпечувати інформування внутрішньо переміщених осіб про можливості працевлаштування, сприяти працевлаштуванню осіб, які отримали статус безробітного, організувати підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації таких осіб. Це також стосується всіх інших прав, визначених Конституцією та законами України.

Тобто, здавалося б, ні про який особливий правовий статус внутрішньо переміщених осіб не йдеться, винятково про гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони потребують підвищеного захисту.

Тим не менше, аналізуючи подальші положення цього закону, а також положення інших нормативно-правових актів, слід констатувати, що внутрішньо переміщена особа має право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб; забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; безоплатне харчування на період до отримання

такими особами статусу безробітних або їх працевлаштування, але не більше одного місяця; отримання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, але не більше, ніж на шість місяців, інші права.

Реалізація відповідних суб'єктивних прав внутрішньо переміщеної особи пов'язується із взяттям такої особи на облік та внесенням відомостей про неї до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Відповідно, внесення відомостей про особу до такої бази та отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи покладає на особу додаткові обов'язки, зокрема, повідомляти про зміну місця проживання структурний підрозділ з питань соціального захисту населення за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання, а у разі добровільного повернення до покинутого постійного місця проживання внутрішньо переміщена особа зобов'язана повідомити про це структурний підрозділ з питань соціального захисту за місцем отримання довідки не пізніше, як за три дні до від'їзду.

Відповідно, можна зробити висновок, що **тимчасово переміщені особи володіють спеціальним правовим статусом у відповідності до норм вітчизняного законодавства, який найбільш виразно проявляється в спеціальному галузевому адміністративно-правовому статусі як суб'єктів адміністративної опіки.** Цей спеціальний статус реалізується у виділенні законодавцем відповідної соціальної групи за чіткими критеріями, наділенні їх комплексом прав та обов'язків, що відрізняються від загального статусу, а також створенні механізму отримання такого статусу через відповідну адміністративну процедуру реєстрації.

Тут також варто навести міркування щодо категорії «правове положення». Гадаємо, що її також можна використовувати, надаючи характеристику правовідносинам, в яких беруть участь тимчасово переміщені особи. Якщо правовий статус характеризує «набір» закріплених суб'єктивних прав та обов'язків, які перебувають у статичному стані, тобто в конкретний момент можуть і не реалізовуватися, то для позначення реальних правових зв'язків, у які вступає суб'єкт і які характеризують його конкретні суб'єктивні права і юридичні обов'язки, можна використовувати категорію «правове положення». Відповідно, між категоріями «правовий статус» і «правове положення» буде існувати така ж відмінність, як між поняттями «суб'єкт права» (носіє суб'єктивних прав та обов'язків) та «суб'єкт правовідносин» (реальний їх учасник).

Крім зазначеного, слід також звернути увагу на те, що серед елементів, які є істотними ознаками дефініції вимушено переселених осіб, є постійне проживання в Україні, вимушена зміна свого місця проживання, наявність негативних факторів впливу (збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини тощо). Дефінітивне визначення вимушено переселених осіб не наводить реєстрацію серед таких ознак. Також позитивні зобов'язання української держави гарантувати захист та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні не пов'язується із взяттям на облік. Відповідні реєстраційні процедури є необхідною передумовою тільки для реалізації права на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, на отримання соціальних послуг тощо. Такі відмінності у регулюванні також залишають місце для утворення та утвердження нових термінів та категорій для позначення явищ правової дійсності, серед яких категорії «правове становище» та «правове положення» можуть знайти свій юридичний зміст та характеристики.

Список використаних джерел

1. Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations URL: <http://www/legislat.online.org/documents/action/popup/id/7886>.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. №1706-VII. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
3. Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення: Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-%D1%80/paran8#n8>
4. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. С.75.

1.2. Система прав та обов'язків внутрішньо переміщених осіб¹

Права і свободи внутрішньо переміщених осіб крізь призму позитивних та негативних обов'язків держави

Систематика прав і обов'язків внутрішньо переміщених осіб зумовлена структурою сутнісного змісту прав людини та негативних і позитивних обов'язків держави, які випливають із функції держави щодо їх захисту. Вертикальна структура прав людини визначає, що державне втручання має бути насамперед щодо поновлення правового становища ВПО, оскільки той факт, що ці особи були вимушені у силу військового конфлікту та реальної і невідвортної загрози їх переслідування та потенційного вбивства з боку окупаційних структур управління, не звільняє Україну від відповідальності за те, чого таке становище стало можливим взагалі. Це впливає із сучасного розуміння нації-держави, легітимність якої ґрунтується на політичній інтеграції та забезпеченні балансу інтересів в багатоукладному суспільстві. Обов'язок захисту державою за таких ситуацій сформульовано у юриспруденції як International Court of Justice у справі Нікарагуа проти США та у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах Мозер проти Молдови та Російської Федерації, а також Іляшку проти Молдови та Російської Федерації.

Також Міжнародний суд ООН у Намібійській справі зазначив, що після закінчення мандату на управління територією Намібії Південно-Африканська Республіка мала забезпечити припинення діяльності своєї адміністрації. Оскільки на порушення міжнародних зобов'язань ПАР продовжувала фактично управляти територією Намібії, то саме на ПАР покладається вся повнота відповідальності за все, що трапиться із народом Намібії, а також за свої зобов'язання згідно із вимогами міжнародного права².

У справі Мозер проти Молдови та Росії ЄСПЛ констатував, що «першочерговим завданням для прав, передбачених Конвенцією, завжди має бути їх ефективна захищеність на території всіх Договірних Сторін,

1 Рогач О.Я., д.ю.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи УжНУ; Савчин М. В., д.ю.н., професор, директор НДІ порівняльного публічного права та міжнародного права ДВНЗ УжНУ; Паніна Ю.С., к.ю.н., викладач кафедри цивільного права та процесу УжНУ.

2 Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) URL: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=296&code=nam&p1=3&p2=4&case=53&k=a7&p3=5>

навіть якщо частина цієї території знаходиться під ефективним контролем іншої Договірної Сторони [тобто є окупованою]»¹. Ця справа якраз стосувалася того, хто може нести відповідальність за порушення прав людини у Придністровській Молдовській Республіці. Суд визнав, що Молдова вичерпала всі можливості із забезпечення прав своїх громадян на території ПМР, суд визнав, що Росія фактично контролює територію і має вирішальний вплив на хід схвалюваних рішень ПМР, а остання фактично існує завдяки політичній, економічній, соціальній та військовій допомозі з боку Росії, а тому вся повнота відповідальності за додержання конвенційних прав лягає саме на РФ та фактично підконтрольну їй ПМР. Так само, згідно із матеріалами одного розслідування, фактичний контроль та вплив на зміст рішень в ОРДіЛО, які ухвалюють його незаконні структури, контролюються керовані Кремлем².

З огляду на міждисциплінарний аналіз міжнародного та конституційного інструментарію забезпечення прав і свобод ВПО, слід визначити основні негативні та позитивні обов'язки держави, які при цьому не можуть посягати на їхній сутнісний зміст. У цьому відношенні є важливою юриспруденція Конституційного Суду, який вказав таке³: «...держави, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) - повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини. При цьому посилена увага має бути зосереджена на особливо вразливих категоріях осіб...».

З точки зору юридичної природи та їх гарантій між правами та свободами не існує сьогодні істотної різниці. З точки зору співвідношення екзегези тексту та його соціального контексту слід визнати, що смислові конотації свободи на раннях етапах еволюції прав люди-

1 Case of Mozer v. the Republic of Moldova and Russia [GC], no. 11138/10, 23 February 2016.

2 Röpcke J. Putin's shadow government for Donbas exposed / Julian Röpcke URL: <http://m.bild.de/politik/ausland/ukraine-konflikt/donbas-shadow-government-45102202.bildMobile.html>

3 Рішення КСУ № 2-рп/2016 від 01.06.2016 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>

ни полягали в тому, що не існував докладний їхній каталог, який поступово розширювався за рахунок інтерпретації в доктрині та судовій практиці. Конституційне і законодавче визначення змісту цих свобод йшло у цьому руслі, як певна верифікація та ствердження ідей загального правового імперативу, який накладає обов'язки на держави. Тим самим права і свободи людини набувають морального і юридичного смислового навантаження. Звідси, власне, стандарт поведінки публічної влади із приватними особами: 1) розглядати вимогу особи при її зверненні до органу влади як правомірну, виходячи із сервісної природи публічної влади (стаття 3 Конституції накладає на публічну владу обов'язок утверджувати і забезпечувати права людини); 2) вимога розслідування всіх істотних обставин, що порушуються у зверненні приватної особи; у разі, якщо це питання відноситься до компетенції іншого органу влади, то таке звернення слід спрямувати за підвідомчістю; 3) право на участь у процесі розгляду та ухвалення рішення всіх зацікавлених осіб; 4) право особи бути заслуханою та подавати у цих цілях будь-яку інформацію, яка має істотне значення для ухвалення справедливого рішення; 5) вимога обґрунтованості владного рішення із належною юридичною аргументацією; 6) гарантія оскарження владного рішення до суду чи до вищої судової інстанції; 7) ефективність засобу юридичного захисту, який має бути дійовим, а не ілюзорним і чисто теоретичним.

З цієї точки зору незрозумілим є введення довідки про взяття на облік, яку передбачає і доволі докладно регулює стаття 4 Закону про забезпечення прав і свобод ВПО. Адже стаття 4¹ цього ж Закону передбачає функціонування Єдиної бази даних про ВПО. Достатнім у цих легітимних цілях є облік ВПО за ідентифікаційним номером або за серією і номером паспорта громадянина іноземної держави чи документа особи без громадянства. У цьому відношенні ВПО також мають відповідальний вибір, оскільки їхня неявка в органи влади, які здійснюють облік ВПО, має наслідком неможливість поширення на них гарантій, які випливають із положень Закону про забезпечення прав і свобод ВПО. На кінець 2016 року ЄІБД працювала нестабільно зі значними збоями, про що свідчать опитування працівників органів соціального забезпечення та дані досліджень правозахисних організацій². Тому ос-

1 Права внутрішньо переміщених осіб. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини, 06.03.2016 р. URL: helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremisshenyh-osib/

2 Права внутрішньо переміщених осіб. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини, 06.03.2016 р. URL: helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremisshenyh-osib/

новні зусилля держави мають бути сконцентровані на надійності програмного забезпечення та належному веденні реєстру ВПО.

Проблеми у забезпеченні свободи пересування та поселення ВПО полягають у труднощах, з якими вони стикаються, як правило, на шести контрольних пунктах в'їзду та виїзду з окупованої території. Метою перетину цих контрольних пунктів є переважно відвідування родичів чи близьких на окупованих територіях. Таких переходів недостатньо, їх розширення є проблематичним з точки зору ходу переговорного процесу щодо демілітаризації ОРДЛО та повернення окупованих територій під контроль українського уряду. Так само перепони щодо перетину цих пунктів зумовлені чинниками, які пояснюються особливостями функціонування незаконних, нібито державних утворень ДНР/ЛНР.

Тому з точки зору **негативних обов'язків держави захист прав ВПО** полягає в усуненні перепон, які створюють істотні бар'єри щодо здійснення їх прав і свобод, або їхнє здійснення при додержанні певних формальностей може втратити сенс чи заперечує сутнісний зміст такого права.

З точки зору **позитивних обов'язків держави захист прав ВПО** полягає у облаштуванні можливостей для поселення у місцях нового проживання. З цієї метою у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹ має міститися низка механізмів забезпечення виборчих прав, права на соціальну допомогу та доступ до житла. Однак, як буде нижче показано, багато із цих механізмів належним чином не діють, оскільки законодавче регулювання підміняється підзаконними актами, які викривлюють суть цього закону, надаючи широку свободу розсуду адміністрації, а також не забезпечені належними заходами щодо будівництва житла для ВПО чи розробки кредитних програм для будівництва житла ВПО.

Класифікація прав внутрішньо переміщених осіб за сферами суспільних відносин

Права і свободи ВПО можна умовно поділити на такі групи: 1) права, що забезпечують нормальне фізичне існування ВПО; 2) права у сфері безпеки; 3) виборчі права; 4) права у сфері адміністративних право-

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII; за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

відносин; 5) соціальні права; 6) права у сфері трудових правовідносин; 7) медичні права; 8) світні права; 9) сімейні права; 10) інші права.

Решта прав ВПО, визначених Законом «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», не мають таких чітких критеріїв, що дозволили б виділити їх в окрему групу. Тож до інших прав ВПО можна віднести: право на сприяння у переміщенні її рухомого майна (абз. 9 ч. 1 ст. 9 Закону); сприяння у поверненні на попереднє місце проживання (абз. 10 ч. 1 ст. 9 Закону); право на проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування (абз. 15 ч. 1 ст. 9 Закону)¹.

Перелік прав ВПО, що закріплені в Законі України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» є невичерпним. Це пов'язано з тим, що закріплення на законодавчому рівні вичерпного переліку прав людини має обмежувальний характер і вважається неприпустимим з точки зору верховенства Конституції України (ст. 22) та міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав людини.

Права ВПО, що забезпечують фізичне існування, згідно із законодавством України

До прав, що забезпечують нормальне фізичне існування, можна віднести:

- право на створення належних умов для постійного чи тимчасового проживання ВПО (абз. 6 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» – далі Закон);
- право на забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, а для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено (абз. 8 ч. 1 ст. 9 Закону)².

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

2 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 9.

Права ВПО у сфері безпеки згідно із законодавством України

Правами у сфері безпеки є:

- право на захист від примусового внутрішнього переміщення або примусового повернення на покинуте місце проживання (ч. 1 ст. 3 Закону);
- право на безпечні умови життя і здоров'я (абз. 4 ч. 1 ст. 9 Закону);
- право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я ВПО на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод (абз. 5 ч. 1 ст. 9 Закону)¹.

Виборчі права ВПО згідно із законодавством України

Основним гарантованим *виборчим правом* ВПО є можливість реалізувати своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси (ч. 1 ст. 8 Закону)².

Для того, щоб внутрішньо переміщена особа могла реалізувати своє виборче право без зміни виборчої адреси, вона згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про державний реєстр виборців» повинна подати мотивоване звернення до органу ведення Реєстру виборців, який може тимчасово (на період проведення виборів чи референдуму) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси. Таке звернення подається до органу ведення Реєстру за місцем знаходження зазначеної виборцем виборчої дільниці або за виборчою адресою не пізніше, ніж за п'ять днів до дня голосування на відповідних виборах чи референдумі³. Однак на практиці гарантія виборчих прав ВПО виявилась неефективною та такою, що має декларативний характер. Про це свідчить той факт, що насправді переважна

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 9.

2 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 8.

3 Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. № 698-V: за станом на 01.01.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 20. Ст. 282.

більшість ВПО не змогла проголосувати на місцевих виборах у жовтні 2015 року¹.

Права ВПО на належне надання адміністративних послуг згідно із законодавством України

Правами ВПО у сфері адміністративних правовідносин є:

- право на звернення із заявою про взяття на облік як ВПО (ч. 1 ст. 4 Закону);
- право на припинення самозайнятості ВПО за її заявою за спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), на підставі довідки про взяття на облік ВПО (ч. 5 ст. 7 Закону);
- право на реєстрацію ВПО юридичної особи (за умов її входження до складу засновників такої юридичної особи) або реєстрацію такої фізичної особи-підприємця за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, на підставі довідки про взяття на облік ВПО (ч. 6 ст. 7 Закону);
- право на отримання адміністративних послуг за місцем перебування ВПО (абз. 14 ч. 1 ст. 9 Закону)².

Отже, ті адміністративні дії, які зазвичай особи вправі здійснювати за зареєстрованим місцем проживання, ВПО мають можливість реалізувати за фактичним місцем проживання за спрощеною процедурою на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Без такої довідки ВПО не можуть реалізувати низку не тільки адміністративних, але і соціальних та трудових прав.

1 Крохмальова К.О. Поняття, ознаки та зміст адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крохмальова // Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 116.

2 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 9.

Права ВПО в соціальній сфері згідно із законодавством України

До *соціальних прав* ВПО відносяться:

- право на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, на одержання реабілітаційних послуг відповідно до законодавства за місцем проживання (ч. 7 ст. 7 Закону);
- право на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, безпосередньо у робочих органах Фонду соціального страхування України за фактичним місцем проживання, перебування (ч. 10 ст. 7 Закону);
- право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення (абз. 7 ч. 1 ст. 9 Закону);
- право на отримання соціальних послуг за місцем перебування ВПО (абз. 14 ч. 1 ст. 9 Закону);
- безкоштовний проїзд для добровільного повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту в разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення (абз. 16 ч. 1 ст. 9 Закону);
- отримання гуманітарної та благодійної допомоги (абз. 17 ч. 1 ст. 9 Закону);
- громадяни пенсійного віку, особи з інвалідністю, діти-інваліди та інші особи, які перебувають у складних життєвих обставинах, яких зареєстровано ВПО, мають право на отримання соціальних послуг за місцем реєстрації фактичного місця проживання (ч. 3 ст. 7 Закону)¹.

Права ВПО на реалізацію своїх трудових прав згідно із законодавством України

Основним правом ВПО у сфері трудових правовідносин є право безробітної ВПО, яка не має відповідних документів для цих цілей за

¹ Права внутрішньо переміщених осіб. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини, 06.03.2016 р. URL: helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib/

новим (фактичним) місцем проживання, на визнання статусу безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. Однак застосування такої спрощеної процедури має і певні негативні для ВПО наслідки, адже до отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога з безробіття таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття (ч. 4 ст. 7 Закону)¹. Таке правове регулювання містить ознаку непрямой дискримінації, оскільки у порівнянні із звичайними безробітними для ВПО настають негативні наслідки, оскільки така ВПО й так у державному реєстрі є зафіксованою як безробітна, а вимушена зміна постійного місця проживання для цих цілей не має якогось принципового значення.

Права ВПО у сфері медицини згідно із законодавством України

Серед медичних прав ВПО можна виділити такі:

- право на забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством (абз. 11 ч. 1 ст. 9 Закону);
- право на надання ВПО необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я (абз. 12 ч. 1 ст. 9 Закону)².

Освітні права ВПО згідно із законодавством України

Безпосередньо до освітніх прав ВПО можна віднести:

- право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування (ч. 9 ст. 7 Закону);
- право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (абз. 13 ч. 1 ст. 9 Закону)³.

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

2 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 9.

3 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

Сімейні права ВПО згідно із законодавством України

Доволі багато уваги Закон про забезпечення прав і свобод ВПО приділяє реалізації прав ВПО у сфері сімейних правовідносин. Зокрема, до таких прав належать:

- право на єдність родини (абз. 1 ч. 1 ст. 9 Закону);
- сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права пошуку та возз'єднанню членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення (абз. 2 ч. 1 ст. 9 Закону);
- право ВПО на інформацію про долю та місце знаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів (абз. 3 ч. 1 ст. 9 Закону)¹.

Досвід держав-членів ЄС у сфері правового регулювання прав та обов'язків внутрішньо переміщених осіб

Для того, щоб з'ясувати, чи є достатніми ті права та обов'язки, які закріплені в українському законодавстві та чи відповідають вони європейським стандартам захисту прав ВПО, необхідно проаналізувати досвід Європейського Союзу у сфері досліджуваної проблематики.

Тож з двадцяти восьми країн ЄС тільки у Хорватії було прийнято окремий закон, присвячений ВПО. Як свідчить практика, національні закони, присвячені правовому статусу ВПО, приймалися і приймаються лише в тих країнах і тоді, коли виникають обставини, які спричиняють масові переміщення осіб всередині країни. За таких передумов були прийняті закони про ВПО у Грузії, Туреччині, Сербії, Азербайджані, Боснії і Герцоговині, в більшості африканських держав тощо². Однак ці держави не є членами ЄС.

Тож якщо аналізувати досвід саме Європейського Союзу у сфері правового забезпечення прав ВПО, то необхідно дослідити акти, ухвалені з цього питання на рівні ЄС, а також закон Хорватії «Про правовий статус переміщених осіб та біженців».

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

2 Wyndham J. A Developing Trend: Laws and Policies on Internal Displacement // Washington College of Law: Brookings-Bern Project on Internal Displacement. - URL: <https://www.wcl.american.edu/hrbrief/14/1wyndham.pdf>.

Вже в ст. 1 хорватський закон гарантує всім переміщеним особам і біженцям належне проживання, харчування, освіту дітей, охорону здоров'я та допомогу в забезпеченні інших життєво важливих потреб¹. Ця норма має загальний характер і не визначає конкретних прав ВПО.

У ст. 8 закону Хорватії «Про правовий статус переміщених осіб та біженців» закріплюється дуже важливий принцип, який дозволяє ВПО реалізувати низку інших прав, а саме реалізовувати права та отримувати державні документи за місцем фактичного проживання на підставі свідоцтва, що підтверджує статус переміщеної особи. Адже дуже часто перешкодою в реалізації прав ВПО є відсутність необхідних документів, які посвідчують ті чи інші права чи правовий статус особи, і які зазвичай видаються за зареєстрованим місцем проживання. Зазначений принцип є універсальним, адже може застосовуватись при реалізації будь-яких прав – як майнових, так і особистих немайнових.

Ст. 13 аналізованого закону закріплює основні гарантії прав ВПО у Хорватії, які за загальними рисами цілком співпадають з тими правами, які гарантуються ВПО українським законодавством, а саме: право на належне житло; право на харчування; право на регулярну фінансову допомогу особам, які не мають доходів, у вигляді щомісячних виплат у розмірі, що затверджується Урядом Республіки Хорватії; право на психологічну допомогу та допомогу в соціальній адаптації; право дітей ВПО на освіту; права в сфері охорони здоров'я; право на допомогу в забезпеченні інших життєво важливих потреб (транспортні витрати, витрати на похорон тощо).

Однак, на відміну від українського законодавства, закон Хорватії деталізує механізм реалізації та особливості забезпечення майже кожного із зазначених прав. Наприклад, забезпечення ВПО житлом має здійснюватись таким чином, щоб надане житло відповідало кількості та віку членів сім'ї внутрішньо переміщеної особи, враховували особливі потреби окремих членів сім'ї (наприклад, за станом здоров'я). Забезпечення харчуванням повинно здійснюватись через установи соціального забезпечення, бази відпочинку, готелі чи інші об'єкти розміщення ВПО, або ж шляхом надання продуктів харчування. Право дітей на освіту реалізується шляхом надання таким дітям книг для навчання, забезпечення їх харчуванням, транспортом до місця навчання, надання фінансової допомоги для розміщення студентів у гуртожитках тощо.

1 Croatian Law on the Status of Displaced Persons and Refugees, 2 November 1993 / Republic of Croatia // The Official Gazette. 1993. № 96/1993. URL: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/ opendocpdf.pdf? reldoc=y&docid=5294bf094>.

Слід наголосити на тому, що у Хорватії існує спеціальний Республіканський Фонд «Короля Звоніміра», за рахунок якого забезпечується реалізація гарантованих законодавством прав ВПО (ст. 21 закону Хорватії «Про правовий статус переміщених осіб та біженців»). На противагу Хорватії в Україні не існує окремих фондів для аналогічних цілей, тож держава повинна виконувати свої обов'язки щодо забезпечення прав ВПО за рахунок коштів державного бюджету, а з цим обов'язком Україні все важче справлятися в умовах економічної кризи.

Ще одним дуже цікавим фактом, який теж суттєво відрізняє хорватський закон, присвячений ВПО, від українського, є те, що в Хорватії гарантується надання допомоги навіть тим ВПО, які самостійно знайшли і забезпечили собі житло, де вони організували домашнє господарство. Таким особам допомога надається у вигляді наборів продуктів харчування чи інших потрібних для життя речей, купонів або фінансової допомоги для придбання певних товарів у порядку, визначеному законодавством.

Як в Хорватії, так і в Україні держава гарантує сприяння ВПО у поверненні на їх покинуті місця проживання. Однак в Україні ця гарантія супроводжується двома конкретними обов'язками держави: забезпечення безкоштовного проїзду у всіх видах громадського транспорту (абз. 16 ч. 1 ст. 9 Закону про забезпечення прав і свобод ВПО) та обов'язком сприяти у переміщенні рухомого майна ВПО для повернення на залишене місце проживання (абз. 4 ч. 9 ст. 11 Закону). Тоді як у Хорватії з метою забезпечення сприяння ВПО у поверненні на залишене місце проживання держава спільно з муніципалітетами розробляє план переміщення осіб, гарантує всі необхідні умови: транспортування, супровід, прийом у місці проживання, надання будь-якої необхідної допомоги, організовує формування комітету з повернення, до складу якого входять ВПО чи біженці з певних територій.

Що стосується обов'язків ВПО, закріплених у хорватському законодавстві, то вони теж кардинально відрізняються від тих, що передбачає Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО». Тож згідно зі ст. 22 закону Хорватії «Про правовий статус переміщених осіб та біженців» ВПО повинні виконувати обов'язки, встановлені компетентним Регіональним Центром та погоджені з керівником групи (це означає, що ВПО організовуються у певні групи, спільноти, наприклад, за ознакою регіону проживання, який вони покинули); виконувати повсякденні побутові завдання (прибирання приміщень, в яких вони проживають, або які тимчасово надані їм у користування, прасування, придбання продуктів харчування, догляд за дітьми, приготування їжі,

ведення обліку тощо). Здавалось би, ці обов'язки є само собою зрозумілі, але хорватський законодавець все ж включив відповідну норму до чинного законодавства.

Ще одним важливим обов'язком ВПО у Хорватії є обов'язок тих переміщених осіб, які отримують заробітну плату, пенсійне забезпечення або інші регулярні доходи, брати участь у своїх добових витратах (витрати на проживання, харчування тощо) додатково до тих коштів, що виділяються Управлінням за згодою Уряду Республіки Хорватії.

Права ВПО в контексті рекомендаційних актів європейської спільноти

Таким чином, Хорватія – єдина країна ЄС, яка закріпила особливості правового положення ВПО на рівні національного законодавства. На рівні ж Європейського Союзу і загалом на міжнародному рівні не передбачено жодного конкретного обов'язкового документа, що визначав би права та обов'язки ВПО. На цьому акцентує увагу Комітет міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації щодо ВПО 2006 р.¹. І хоча ця Рекомендація не стосується безпосередньо Європейського Союзу, однак всі держави-члени ЄС є членами Ради Європи.

Згадана вище Рекомендація не закріплює будь-яких конкретних прав ВПО, однак на рівні вищого органу Ради Європи визнає низку важливих фактів стосовно ВПО та їх прав, зокрема:

- велика кількість громадян держав-членів Ради Європи не може в повній мірі скористатися своїми правами людини внаслідок того, що вони були змушені або зобов'язані покинути свої будинки або місця звичайного проживання;
- ВПО мають особливі потреби в силу їх переміщення;
- за захист і допомогу у здійсненні прав ВПО в першу чергу відповідають національні органи держав-членів, на території яких відбувається внутрішнє переміщення;
- держави-члени, які постраждали від внутрішнього переміщення, повинні утримуватись від інструментального використання переміщених осіб в політичних цілях;

1 Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons (Adopted by the Committee of Ministers on 5 April 2006 at the 961st meeting of the Ministers' Deputies) / Council of Europe: Committee of Ministers // URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8265.

- свавільне переміщення людей зі своїх будинків або звичайного місця проживання забороняється;
- нераціональне внутрішнє переміщення може привести до порушень прав людини;
- ні аналізована Рекомендація, ні Керівні принципи ООН з питань про переміщення осіб всередині країни не повинні перешкоджати державам-членам Ради Європи вводити більш сприятливі стандарти для ВПО¹.

Отже, на рівні Ради Європи визнається, що внутрішнє переміщення осіб так чи інакше приводить до порушення їх прав, а основний обов'язок щодо забезпечення прав ВПО покладається на державу, в межах якої відповідне переміщення відбувається. Окрім того, Комітет міністрів наголошує на необхідності розробки додаткових міжнародних документів у сфері забезпечення прав ВПО. Проблему відсутності такого обов'язкового міжнародного документа визнає вся світова спільнота, однак відповідний акт так і не був розроблений. Більшість держав світу продовжують використовувати Керівні принципи ООН з питань про переміщення осіб всередині країни.

Аналізована Рекомендація Комітету міністрів не мала за мету закріплювати перелік прав ВПО, однак з її положень випливає, що ВПО мають такі права:

- право на рівне ставлення до них – забороняються будь-які прояви дискримінації серед ВПО, а також між ВПО та іншими громадянами;
- внутрішньо переміщені особи, що належать до нацменшин та найбільш уразливих груп населення, мають право на особливу увагу та захист;
- мають право на захист від повернення в ту місцевість, де вони можуть зіткнутися з ризиками, що загрожуватимуть їх життю, фізичній недоторканності, свободі та безпеці;
- право на возз'єднання з членами сім'ї, з якими були розлучені внаслідок внутрішнього переміщення (пошук зниклих членів сім'ї, право на одержання інформації про місце знаходження членів сім'ї, якщо така інформація наявна в компетентних органах);
- право на згоднайшвидше після переміщення отримання документів, необхідних для реалізації ВПО своїх прав;

1 Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons (Adopted by the Committee of Ministers on 5 April 2006 at the 961st meeting of the Ministers' Deputies) / Council of Europe: Committee of Ministers // URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8265.

- право користуватись своїм майном та володіти майном, залишеним після переміщення, а також право на розумну компенсацію у разі позбавлення власності;
- можливість ефективно реалізовувати своє право голосувати на національних, регіональних або місцевих виборах;
- право на одержання інформації та консультацій стосовно будь-якого рішення, що впливає на положення ВПО до, під час або після їх переміщення;
- право на добровільне повернення в безпеці та гідності свої будинки або місця звичайного проживання, а також право на добровільне переселення у будь-яку іншу частину країни; після переселення ВПО забезпечується правильна і стійка інтеграція.

Як в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, так і у Доповіді Комітету з питань міграції, біженців і народонаселення, затвердженій Парламентською Асамблеєю Ради Європи «Забуті люди Європи: захист прав людини переміщених на довготривалий термін осіб» 2009 р. (далі – Доповідь Комітету з питань міграції, біженців і народонаселення) акцентується увага на проблематиці невирішеності забезпечення прав ВПО на міжнародному рівні попри те, що в 11 з 47 держав-членів Ради Європи існує проблема забезпечення прав ВПО. Кількість ВПО у цих країнах становить 2,5 – 2,8 мільйона осіб. У зв'язку з відсутністю належного нормативно-правового акту обидва документи рекомендують державам-членам Ради Європи використовувати Керівні принципи ООН з питання про переміщення осіб всередині країни (далі – Керівні принципи ООН) як при розробці національного законодавства у сфері забезпечення прав ВПО, так і загалом для визначення правового статусу ВПО¹.

Окрім того, у Доповіді Комітету з питань міграції, біженців і народонаселення закріплено важливе значення тих рекомендацій і принципів щодо ВПО, які знайшли своє відображення у проаналізованій вище Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи та закріплюють окремі принципи у сфері поводження з ВПО та реалізації їх прав крізь призму відповідних обов'язків держави.

Хоч Доповідь Комітету з питань міграції, біженців і народонаселення переважно визначає поради та принципи, яких повинні дотримуватись Комітет міністрів, Конгрес місцевої і регіональної влади Ради

1 Europe's forgotten people: protecting the human rights of long-term displaced persons: report of the Committee on Migration, Refugees and Population, rapporteur: Mr Greenway / Committee on Migration, Refugees and Population // Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 24 June 2009. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/ XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17759&lang=en>.

Європи, Європейський Союз та держави-члени Ради Європи (в тому числі і Україна) у своєму поводженні і формуванні політики щодо ВПО, однак у Доповіді прямо і опосередковано закріплено і кілька невід'ємних прав ВПО, зокрема:

- право ВПО зробити усвідомлений вибір між трьома варіантами дій: повернення в свої домівки, інтеграція на місці переміщення або ж переселення в інші регіони держави;
- право на добровільне повернення в місця свого колишнього проживання та інтеграцію;
- право на безпеку, особливо в місцях повернення, де висока вірогідність наявності мін та нерозірваних боєприпасів;
- право на реституцію власності або справедливую винагороду, якщо реституція неможлива;
- право на доступ до юридичної документації та безкоштовної юридичної допомоги;
- право дітей ВПО на якісну освіту;
- право на належне житло;
- право брати участь у веденні державних справ на всіх рівнях, у тому числі право голосу та право балотуватися на виборах;
- право на вільний і постійний доступ до гуманітарної допомоги.

***Відповідність українського законодавства
у сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб
міжнародним стандартам***

Практично всі зазначені у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо ВПО права відображені в Законі України «Про забезпечення прав і свобод ВПО», окрім одного – права користуватись своїм майном та володіти майном, залишеним після переміщення, а також право на розумну компенсацію у разі позбавлення власності. Відсутність в українському законодавстві положень, що гарантують здійснення та захист майнових прав ВПО, є одним з основних недоліків вітчизняного законодавства.

Порівняно з правами, які випливають з положень аналізованої вище Доповіді Комітету з питань міграції, біженців і народонаселення, Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» не закріплює право на реституцію власності чи справедливую винагороду за майно, а що стосується права на безкоштовну юридичну допомогу, то, згідно з українським законодавством, ВПО можуть отримувати таку допомогу тільки з питань взяття на облік ВПО.

Оскільки всі значимі європейські інституції у сфері забезпечення прав ВПО рекомендують окремим державам дотримуватись Керівних принципів ООН всередині країни і брати їх за основу під час розробки національного законодавства у сфері ВПО, то необхідно проаналізувати, чи відповідає система прав ВПО, відображена в українському законодавстві, тим правовим стандартам, що закріплені у Керівних принципах ООН.

На основі аналізу Керівних принципів ООН можна зробити висновок, що в переважній більшості положення чинного законодавства України у сфері забезпечення прав та інтересів ВПО відповідає змісту Керівних принципів. Однак низка важливих принципів не знайшла свого закріплення ні в Законі України «Про забезпечення прав і свобод ВПО», ні в інших нормативно-правових актах України.

Враховуючи наведене вище, а також те, що Рада Європи закликає свої держави-члени дотримуватись Керівних принципів ООН по відношенню до ВПО та використовувати Керівні принципи при розробці національного законодавства у цій сфері, до Закону України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» потрібно включити такі положення:

- 1) право ВПО шукати притулку в інших країнах;
- 2) забезпечення належного ставлення до тих категорій ВПО, які потребують особливого захисту – вагітних жінок, дітей, інвалідів, жінок, що мають малолітніх дітей, осіб похилого віку;
- 3) заборона примусового переміщення осіб не тільки з підстав, передбачених у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод ВПО», але і у зв'язку із здійсненням політики апартеїду, «етнічних чисток» чи аналогічних практик; під час реалізації широкомасштабних проектів у сфері розвитку, що не виправдані з точки зору пріоритетних інтересів населення; у зв'язку із здійсненням колективних покарань;
- 4) обов'язок держави захищати від переміщення корінних мешканців, меншин, селян, які займаються скотарством, та інших груп осіб, які нерозривно пов'язані зі своїми земельними ділянками та залежні від них;
- 5) забезпечення недоторканності та захисту осіб, які займаються наданням гуманітарної допомоги ВПО;
- 6) залучення ВПО до участі у плануванні та здійсненні їх повернення чи подальшого переселення та реінтеграції;
- 7) сприяння компетентних державних органів у поверненні залишеного або вилученого майна ВПО, які повернулись у місця

свого попереднього проживання, або сприяння отриманню компенсації у разі неможливості повернення такого майна¹.

Окрім цього, необхідно також з урахуванням особливого становища ВПО уточнити деякі положення, що стосуються їх прав, які закріплені в українському праві лише в загальних рисах або без урахування тих ризиків, з якими можуть зіткнутись саме ВПО.

На основі проведеного дослідження можна помітити, що у порівнянні зі стандартами Ради Європи та такої країни ЄС, як Хорватія, у сфері забезпечення прав ВПО, українське законодавство має своїм недоліком відносно декларативний характер зафіксованих прав, оскільки Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» не закріплює правового механізму наданих та нібито гарантованих ВПО прав. Тож існуюче українське законодавство потребує подальшого удосконалення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: за станом на 30.09.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. № 698-V: за станом на 01.01.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 20. Ст. 282.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.
4. Крохмальова К.О. Поняття, ознаки та зміст адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крохмальова // Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 114–118.
5. Права внутрішньо переміщених осіб. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини, 06.03.2016 р. URL: helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib.
6. Рішення КСУ № 2-рп/2016 від 01.06.2016 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>.
7. Рогач О.Я., Паніна Ю.С. Відповідність українського законодавства міжнародним стандартам захисту прав внутрішньо переміщених осіб / О.Я. Рогач, Ю.С. Паніна // *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4 (2). С. 175–183.

¹ Рогач О.Я. Відповідність українського законодавства міжнародним стандартам захисту прав внутрішньо переміщених осіб / О.Я. Рогач, Ю.С. Паніна // *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4 (2). С. 182.

8. Case of *Mozer v. the Republic of Moldova and Russia* [GC], no. 11138/10, 23 February 2016.
9. Croatian Law on the Status of Displaced Persons and Refugees, 2 November 1993 / Republic of Croatia // The Official Gazette. 1993. № 96/1993. URL: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?rel-doc=y&docid=5294bf094>.
10. Europe's forgotten people: protecting the human rights of long-term displaced persons: report of the Committee on Migration, Refugees and Population, rapporteur: Mr Greenway / Committee on Migration, Refugees and Population // Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 24 June 2009. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17759&lang=en>.
11. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) URL: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=296&code=nam&p1=3&p2=4&case=53&k=a7&p3=5>.
12. Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons (Adopted by the Committee of Ministers on 5 April 2006 at the 961st meeting of the Ministers' Deputies) / Council of Europe: Committee of Ministers // URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8265.
13. Röpcke J. Putin's shadow government for Donbas exposed. URL: <http://m.bild.de/politik/ausland/ukraine-konflikt/donbass-shadow-government-45102202.bildMobile.html>.
14. Wyndham J. A Developing Trend: Laws and Policies on Internal Displacement // Washington College of Law: Brookings-Bern Project on Internal Displacement. – URL: <https://www.wcl.american.edu/hrbrief/14/1wyndham.pdf>.

1.3. Міжнародні стандарти в сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб¹

Проблема вимушеного переміщення людей залишається і в XXI столітті найгострішою. Однією з найбільш уразливих груп населення у світі є внутрішньо переміщені особи, які часто піддаються порушенням прав людини. Вся структура міжнародного захисту ВПО ґрунтується на концепціях прав людини, а «права людини у сучасному світі стали одним з найбільш пріоритетних об'єктів міжнародно-правового регулювання, що трансформувались з морально-політичного явища у найважливішу частину всього міжнародно-правового процесу»².

Міжнародне право прав людини

У доктрині міжнародного права в цій сфері застосовується різна термінологія: «міжнародне право прав людини» (І.І. Лукашук, Дж. Рехмен), «міжнародне право захисту прав людини та основних свобод» (В.Г. Буткевич), «міжнародні права людини» (Дж. Доннелі), «захист прав людини» (А. Кассезе), «міжнародний захист прав людини» (М.Н. Шоу), «права народів» (Африканська хартія прав людини і народів).

Права, закріплені у міжнародному праві прав людини, повинні бути надані кожній людині без жодних несприятливих відмінностей, у тому числі і переміщеним особам, які були змушені покинути місце звичного проживання.

Міжнародні стандарти прав людини – це сукупність норм і принципів сучасного міжнародного права, що передбачають:

- права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності;
- обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів;
- загальні принципи природного права;
- відповідальність за злочинне порушення прав людини;
- напрями розвитку та розширення сфери прав людини;

1 Котляр О.І., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права УжНУ.

2 Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник для ВУЗів / Київ. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін.міжнар.відносин. К.: Видав. дім Промені, 2010. – С.62.

- напями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини.

Отже, основу міжнародних стандартів у сфері прав людини становлять норми природного права, що включає ідеали свободи, справедливості та рівності перед законом. Ці норми закріплюються правовою системою кожної держави. До них належать:

- фундаментальні права і свободи, зафіксовані у Загальній декларації прав людини¹ та пактах про права людини²;
- демократичні принципи та норми організації і діяльності державної влади, основними серед яких є народовладдя, розподіл влад, верховенство права, проголошення народу єдиним джерелом влади та наявність незалежних від влади органів правосуддя.

Сучасна доктрина прав людини не передбачає пріоритетності будь-якого з прав, однак з точки зору теоретичного дослідження варто відзначити, що **право на свободу переміщення** як природне і невідчужуване право людини виступає у якості індикатора свободи особи:

- «Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й власну, і повертатися у свою країну» (ст.13 Загальної Декларації прав людини).
- «Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території» (ст. 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ)³.
- Змушене переміщення порушує право на свободу пересування, право на сімейне життя (ст. 8 ЄКПЛ) та являє собою нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження (ст. 3 ЄКПЛ)⁴.

Основні права людини мають універсальне застосування для ВПО, адже при визначенні обсягу прав ВПО слід звертатися до загальних норм – норм міжнародного права захисту прав людини. Заходи щодо забезпечення ефективного дотримання таких норм відносяться до сфери прав людини.

1 Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2 Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_04

3 Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16.09.1963. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_059

4 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Міжнародне гуманітарне право

У період збройних конфліктів ВПО розглядаються як цивільні особи і мають право на той самий захист від наслідків воєнних дій і таку ж гуманітарну допомогу, що і решта цивільного населення. *У міжнародному гуманітарному праві міститься визначення **цивільного населення**, під яким слід розуміти цивільних осіб, які не належать до жодної категорії учасників збройного конфлікту і безпосередньо не беруть участі у військових діях.*

Дотримання базових норм МГП дозволяє уникнути більшості випадків переміщення, оскільки вони відбуваються, в основному, внаслідок порушень цих норм, таких, наприклад, як:

- зобов'язання за будь-яких обставин усвідомлювати різницю між цивільними особами і комбатантами, між цивільними і військовими об'єктами;
- заборона перетворювати цивільних осіб і цивільні об'єкти на об'єкти нападу;
- заборона нападів невибіркового характеру;
- обов'язок вживати заходів обережності при нападі заради безпеки цивільного населення;
- заборона актів насильства і погроз насильством, покликаних посіяти страх серед цивільного населення;
- заборона використовувати голод як метод ведення війни;
- заборона знищувати об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення;
- заборона репресалій проти цивільного населення і цивільних об'єктів;
- основні гарантії, такі, як заборона поганого ставлення і заборона колективних покарань.
- Крім цього, міжнародне гуманітарне право містить явно виражену заборону переміщення, якщо воно не продиктовано турботою про населення або міркуваннями безпеки.

МГП також передбачає, що у разі переміщення цивільним особам слід забезпечити задовільні умови у плані:

- притулку;
- безпеки;
- гігієни;
- медичної допомоги;
- харчування;
- члени однієї родини не повинні бути розлучені.

МГП передбачає, що сторони у конфлікті повинні дозволяти і полегшувати швидко і безперешкодне провезення гуманітарної допомоги (для нужденних цивільних осіб), що носить об'єктивний характер і розподіляється без несприятливих відмінностей, за умови наділення їх правом контролю.

Оскільки ВПО залишаються всередині країни, вони, у відповідності з загально визнаними принципами міжнародного права, користуються захистом та допомогою своєї держави.

Керівні принципи з питань про переміщення осіб всередині країни

Керівні принципи служать орієнтиром для держав і міжнародних організацій, які підтвердили і доповнили існуючі норми міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, що стосуються ВПО, а також робиться спроба роз'яснення основних проблем і недоліків різних інструментів в частині положень, що безпосередньо зачіпають інтереси ВПО. Це звід рекомендацій, складених на основі норм публічного міжнародного права, міжнародного гуманітарного права, права прав людини і права біженців, покликаний підтвердити основні принципи захисту, якими повинні користуватися ВПО.

Цей документ не є юридично обов'язковим, але Керівні принципи відображають зобов'язання держав за міжнародними договорами і за звичаєвим правом. Тому вони являють собою найбільш авторитетний виклад стандартів, які повинні застосовувати уряди та інші діючі суб'єкти, зокрема УВКБ ООН, реагуючи на важке становище внутрішньо переміщених осіб¹.

Керівні принципи були визнані Всесвітньою зустріччю на вищому рівні 2005 р.², Радою з прав людини³ і Генеральною асамблеєю ООН⁴

1 Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>

2 A/RES/60/1 Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 (p.132). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>;

3 A/HRC/RES/6/32 Mandate of the Representative of the Secretary-General on the human rights of internally displaced persons on 14 December 2007 (p.5). URL: http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_6_32.pdf

4 A/RES/62/153 Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2007 (p.10). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/472/95/PDF/N0747295.pdf?OpenElement>

«важливими міжнародними рамками захисту внутрішньо переміщених осіб».

Національне законодавство

Національне законодавство задає правові рамки для кожної конкретної ситуації, оскільки більшість ВПО є громадянами держави, на території якої вони знаходяться. Вони користуються повним захистом національного законодавства і всією повнотою прав, які воно надає громадянам без жодних несприятливих відмінностей у результаті переміщення. Однак деякі переміщені особи не є громадянами країни. Проте, вони знаходяться під захистом міжнародного права прав людини, і більшість прав повинно бути надано їм без усіякої дискримінації. Національне законодавство повинно відповідати мінімальним стандартам, передбаченими міжнародним правом прав людини і міжнародним гуманітарним правом. Міжнародне право визначає стандарти в галузі захисту прав людини та основних свобод. Держави-члени міжнародних договорів у сфері прав людини зобов'язуються:

- дотримуватися визначених стандартів та поважати права людини і основні свободи;
- виконувати ці зобов'язання щодо всіх осіб, які знаходяться під їх юрисдикцією.

Отже, основний обов'язок і відповідальність за надання захисту і гуманітарної допомоги ВПО покладається на національну владу. ВПО, які стали жертвами порушень міжнародних норм в царині прав людини або норм міжнародного права, повинен бути наданий повний і вільний від дискримінації доступ до ефективних засобів правового захисту та до правосуддя.

Стандарти відповідальності держави, до числа яких відносяться ключові заходи, при використанні яких можливо ефективно досягти прийнятих на себе зобов'язань та забезпечити права ВПО:

- попередження;
- залучення загальнонаціональної уваги до проблеми;
- збір персональних даних;
- навчання з питань прав ВПО;
- національне законодавство про захист прав ВПО;

- державна політика (план дій) щодо переміщення всередині країни;
- єдиний національний центр, який відає справами ВПО;
- роль національних інституцій з прав людини;
- участь ВПО в процесі вироблення рішень;
- довгострокові рішення;
- адекватні ресурси;
- співпраця з міжнародними і регіональними організаціями.

В якості концептуальної основи для підходів до означеної проблеми була сформульована доктрина «суверенітет як відповідальність»: у випадках, коли держава не в змозі забезпечити фізичний захист і надати допомогу своїм громадянам, вона повинна звертатися за допомогою і приймати її ззовні. При цьому міжнародне співтовариство має право і несе відповідальність наполягати на своєму втручанні.

Параметри відповідальності можуть бути використані як інструмент, за допомогою якого міжнародні організації і агентства, донори, регіональні спільноти, національні інституції з прав людини, громадянське суспільство і, зрозуміло, самі ВПО могли б контролювати й оцінювати, наскільки ефективно реалізується відповідальність національних органів влади, і в цьому сенсі можуть слугувати підставою, на яку спирається їхня робота щодо захисту прав переміщених осіб.

Надання міжнародного захисту

Під міжнародним захистом розуміється заступництво суб'єкта міжнародних відносин за волею жертви або жертв, чиї права порушені, або фізичної особи від її імені, або за волею самого органу міжнародного захисту з метою припинення порушення прав людини або забезпечити, захистити [або] оберігати особу або об'єкт від небезпеки або шкоди.

Представник Генерального секретаря ООН з прав людини внутрішньо переміщених осіб займається чотирма головними проблемними сферами, це:

1. розробка нормативної бази;
2. сприяння створенню ефективних організаційних рамок на міжнародному, регіональному та національному рівнях;
3. місії в країнах;
4. постійне дослідження конкретних проблем, що відносяться до його компетенції.

Представник відповідає за виявлені потреби ВПО та за визначення принципів поведінки з ними, але не має оперативного мандату. У відповідності зі своїм мандатом, він підтримує з урядами та іншими сторонами, що займаються правами людини внутрішньо переміщених осіб, діалог та пропагандистську роботу; сприяє активізації міжнародної діяльності у цьому зв'язку і включенню складової, що стосується прав людини внутрішньо переміщених осіб у всі відповідні компоненти системи ООН.

У своїй діяльності Представник займається питаннями захисту і пропаганди прав, які були сформульовані в «Керівних принципах з питання переміщення осіб всередині країни», регулярно відвідує країни, звертаючи увагу урядів та інших зацікавлених сторін на конкретні ситуації, пов'язані з внутрішнім переміщенням, спонсорує проведення національних і регіональних семінарів за участі установ та департаментів ООН, проводить дослідження в галузі прав людини внутрішньо переміщених осіб і надає щорічну доповідь Комісії з прав людини та Генеральній Асамблеї.

На базі колишнього міжвідомчого Відділу Управління з координації гуманітарних питань у справах внутрішньо переміщених осіб була створена **Секція «з підтримки захисту переміщених осіб»** для формування більш передбачуваного, системного і комплексного вирішення проблеми внутрішнього переміщення. Секція в тісній співпраці з Сектором розробки політики та досліджень допомагає місцевим відділенням визначити політику захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту. Секція здійснює свою діяльність за трьома основними напрямками:

1. підтримка мандата Координатора невідкладної допомоги з розширення загальносистемних заходів у галузі внутрішніх переміщень;
2. зміцнення загальносистемного потенціалу Управління з координації гуманітарних питань у справах внутрішньо переміщених осіб із захисту на місцях і на рівні штаб-квартир відповідно до вимог внутрішньої інструкції;
3. зміцнення міжорганізаційного потенціалу, використовуючи Робочої групи з комплексного захисту (РГКЗ), Групи з координації та управління таборами, Групи щодо якнайшвидшого відновлення, а також управління міжорганізаційним проектом ProCap¹.

1 Координація гуманітарної діяльності. URL: <http://www.un.org/ru/humanitarian/assistance/internallydisplaced-people.shtml>

Надання міжнародного захисту від імені біженців *de facto* (ВПО) є основною функцією **Управління Верховного комісара ООН у справах біженців** (УВКБ ООН). Це агентство системи ООН сприяє поширенню міжнародних угод стосовно біженців та здійснює нагляд за дотриманням міжнародного права про біженців. Мандат Верховного комісара із захисту біженців включений у міжнародне публічне право, зокрема в право міжнародних договорів. Обов'язок держав співпрацювати з Верховним комісаром, наприклад, прямо згадується в міжнародних і регіональних правових документах щодо захисту біженців¹.

УВКБ ООН співпрацює зі спеціальними органами ООН:

- **Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)**, метою якого є надання довгострокової гуманітарної допомоги дітям і матерям;
- **Програма розвитку ООН (ПРООН)**, яка виступає за позитивні зміни та надає країнам доступ до джерел знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям будувати краще життя. Програма зосереджена на допомозі країнам спільно знайти потрібні шляхи вирішення проблем, поширюючи кращий міжнародний досвід та практики, отримані в таких сферах діяльності: демократичне врядування, скорочення масштабів бідності, запобігання кризисним ситуаціям.
- **Жіночий фонд ООН (ЮНІФЕМ)**, що надає фінансову та технічну допомогу інноваційним програмам та стратегіям сприяння гендерній рівності прав та можливостей жінок.

Агентства ООН, які також співпрацюють з переселенцями:

- 1. Всесвітня Продовольча програма (ВПП)** – забезпечує гуманітарну продовольчу допомогу;
- 2. Міжнародна Організація з міграції (МОМ)** – забезпечує організацію переселення людей, у тому числі ВПО та біженців, які потребують міжнародної допомоги.

Міжнародні неурядові організації, які працюють з ВПО:

Міжнародні операційні агентства (Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Лікарі без кордонів) реалізують проекти, спрямовані на задоволення основних матеріальних потреб (продовольство, вода, притулок, санітарні та медичні питання, реєстрація), а також забезпечення:

- соціального розвитку та представництва;

¹ Конвенція про статус біженців від 28.07.1951р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011; Протокол щодо статусу біженців. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_363; African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa. URL: <http://www.refworld.org/docid/4ae572d82.html>

- набуття навиків та навчання новим умовам або підготовки до репатріації;
- психологічної підтримки;
- послуг освіти та охорони здоров'я;
- доступу до засобів існування та мікрофінансування;
- захисту та лобювання.

Міжнародні неопераційні агентства (Refugees International, Комісія з питань жінок та дітей-біженців) займаються розробкою стратегій, лобюванням та дослідженням різних питань, пов'язаних з переміщеними особами, а також займаються наданням безпосередньої допомоги.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) – одна з найбільших у світі регіональних організацій, створена на основі Глави VIII Статуту ООН¹, до складу якої входять 57 держав-учасниць. На Стамбульському Саміті 1999 р. держави-учасниці ОБСЄ утвердили Платформу Безпеки з метою співпраці, зміцнення взаємного характеру відносин між організаціями та установами, що займаються просуванням всеосяжної безпеки в зоні дії ОБСЄ (I.1)². Цим документом передбачена і співпраця ОБСЄ з різними органами та агентствами ООН (II.2).

У 1998 р. ОБСЄ та УВКБ підписали Меморандум про зміцнення співпраці, визнаючи зв'язок між конфліктом та переміщенням. З того часу обидві організації співпрацювали з широкого кола концептуальних і оперативних справ. Співпраця передбачає забезпечення обміну оперативної інформацією, а також вироблення скоординованих підходів, що дозволяють уникнути дублювання роботи і забезпечити ефективне використання всіх наявних в розпорядженні обох організацій ресурсів.

Внаслідок конфліктів та постконфліктних ситуацій за всіма параметрами системи безпеки ОБСЄ важливе значення мають дії, які вживаються від імені біженців та внутрішньо переміщених осіб. Вирішення проблем переміщення, а також запобігання ситуації подальшого переміщення пов'язані, в першу чергу, з врегулюванням конфлікту і досягненням миру. У той же час невирішені проблеми вимушеного переміщення можуть призвести до ситуації нестабільності і тим самим загрожувати мирним процесам. Переміщення часто спричиняє нові витки напруги у країнах або регіонах. А добровільне повернення неможливе без присутності безпеки, в умовах невідновленої власності та

1 Статут Організації Об'єднаних Націй. Міжнародний документ. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010

2 Стамбульський документ 1999 года. I.1. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>

при відсутності інших умов. Таким чином, врегулювання конфлікту і вирішення проблем переміщення пов'язані з колом повноважень обох організацій і передбачають необхідність тісної співпраці.

ОБСЄ характеризується всеохоплюючим підходом до безпеки:

1. наявність повноважень, якими охоплені всі стадії конфліктного циклу;
2. широка присутність на місцях.

Міжнародна присутність може стримувати наростання конфлікту, а також запобігти порушенню прав людини та їх наслідків. Так, 21 березня 2014 р. внаслідок агресії Російської Федерації у зв'язку зі зверненням Уряду України в ОБСЄ і консенсусним рішенням усіх 57 країн-учасниць ОБСЄ розпочала свою роботу Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ) в Україні¹. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні щодня збирає інформацію і звітує про ситуацію з безпекою в щоденних звітах, інформація про конкретні інциденти на місцях викладена в Оперативних звітах².

Польові операції ОБСЄ проводяться на підставі спеціальних індивідуальних мандатів, які мають низку спільних рис. Ці операції розгортаються в приймаючих країнах протягом тривалого, але обмеженого періоду часу. Всі вони реалізуються на підставі мандата, прийнятого консенсусним рішенням, і Меморандуму про порозуміння між приймаючою країною та ОБСЄ і, таким чином, аргіогі вітаються урядами приймаючих країн. Представники ОБСЄ (польові співробітники) бувають єдині фізично присутні у конфліктній ситуації з дійсним або потенційним переміщенням.

У Рішенні Ради Міністрів ОБСЄ №3/11 «Про елементи конфліктного циклу, пов'язані з укріпленням здатності ОБСЄ щодо раннього попередження, раннього реагування, налагодження діалогу щодо підтримки у посередництві, а також постконфліктній реабілітації», прийняте у Вільнюсі 2011 року, зазначається: «права [...] осіб, що піддаються ризику вимушеного переміщення або вже постраждали від нього, повинні отримувати ефективний захист на всіх стадіях конфліктного циклу»³.

1 Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні. URL: <http://www.osce.org/ru/ukraine-sm>

2 Реакція ОБСЄ на кризу в Україні. Станом на 20 жовтня 2014 року. / Військові оціночні заходи // OSCE. URL: www.files.ethz.ch/isn/184707/Ukraineian.pdf; Експертні безпекові дебати «Prism Security Debates» // Позиційний документ «Україна – ОБСЄ: безпекові питання та взаємозалежність», лютий 2016. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/prism_security201602.pdf

3 OSCE Ministerial Council Decision № 3/11 on Elements of the conflict cycle, related to enhancing the OSCE's capabilities in early warning, early action, dialogue facilitation and mediation support, and post-conflict rehabilitation MC.DEC/3/11. URL: <http://www.osce.org/mc/86621?download=true>

З метою зміцнення здатностей ОБСЄ у цьому відношенні, Центр із запобігання конфліктам розробив спільно з Верховним Комісаром ООН у справах біженців «Пам'ятку щодо заходів захисту»¹. Крім того, що це практичний довідковий інструмент для польових співробітників ОБСЄ, ПМЗ допоможе також голові ОБСЄ, державам-учасницям і органам ОБСЄ у подальшому дослідженні зв'язку між конфліктним циклом і переміщенням, щоб сприяти узгодженості та зміцнити кризове управління. Цей документ сприяє реалізації Рішення Ради Міністрів №3/11. Конфліктний цикл поділений на чотири стадії, кожна з яких містить набір задач.

Стадія I.

Раннє попередження та запобігання конфлікту

- 1. Контекстні зміни та їх вплив на суспільство, де основними елементами виступають: а) обмежена свобода переміщення всіх або окремих сегментів цивільного населення; б) конкретні політичні події, а також національна та / або міжнародна реакція; в) випадки загального або спеціально мотивованого насильства, наприклад, нападки на етнічні або релігійні меншини; г) образа, залякування і примус; реагування (і можливості для реагування) правоохоронних і судових органів на такі випадки; д) поширення чуток щодо критично важливих питань, підбурювальні виступи і / або дії громадських лідерів, місцевих політиків чи державних службовців; мова насильства в ЗМІ; ж) загрози життю, безпеці і благополуччю цивільного населення, випадки сексуального та гендерного насильства (СГН); з) випадки насильницького вербування дорослих і вербування (насильницьке або добровільне) дітей і молоді; наявність банд і організованої злочинності; і) погіршення соціально-економічних обставин і обмеження товарів та ресурсів першої необхідності; обмежений доступ до державних послуг і до участі в суспільному житті всіх або окремих верств суспільства; к) погіршення погодних умов, що призводить, наприклад, до обмежених можливостей під'їзду до віддалених пунктів. Спостерігаються окремі випадки порушення безпеки з потенційним впливом на цивільне населення, у тому числі на меншини і / або існуючі на цій території пере-*

1 Protection Checklist. Addressing Displacement and Protection of Displaced Populations and Affected Communities along the Conflict Cycle: a Collaborative Approach. URL: <http://www.osce.org/cpc/111464?download=true>

- міщені групи населення. У результаті люди можуть розпочати готуватися виїхати з дому.
2. *Вимушене переміщення у зв'язку з порушенням прав людини, погрозами переслідування та / або загальним насиллям.* Зростає кількість порушень прав людини, цілеспрямованого переслідування конкретних етнічних або соціальних груп / окремих осіб, або спостерігається зростання загального насилля, що призводить до збільшення осіб, які стають внутрішньо переміщеними особами, або які намагаються стати біженцями, прагнучи міжнародного захисту.
 3. *Загострення ситуації та масове переміщення населення.* Внаслідок загострення конфлікту, росту заворушень, насильства, серйозних і систематичних порушень прав людини, порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) і / або інших дестабілізуючих факторів, спостерігається комплексне і великомасштабне переміщення, що підсилюється ознаками поспішного від'їзду через обмеженість часу і можливостей підготуватися до нормального переїзду. Це призводить до ще більшої уразливості переміщених осіб внаслідок неналежної підготовки до від'їзду, відсутності доступу до послуг першої необхідності, особистих документів або чіткого плану, куди їхати і як туди дістатися. Внутрішньо переміщені особи можуть зіштовхуватися з високим рівнем ворожості і обмеженою свободою пересування, наприклад, через встановлення військових або адміністративних контрольно-пропускних пунктів. Вони можуть ставати все більш незахищеними до нападів, поганого поводження, загроз життю і насильницького переміщення державними і недержавними органами.

Стадія II.

Врегулювання кризи в умовах гострого та тривалого конфлікту

1. *Свобода пересування у пошуках безпеки на території тієї ж країни або з перетином державного кордону* Йде відкрита боротьба між двома або більше сторонами конфлікту, в якій беруть участь регулярні і / або нерегулярні озброєні групи в окремих частинах або на всій території країни. Це веде, де-факто або де-юре, до обмеження здатності цивільного населення вільно і безпечно пересуватися на території країни або залишати країну, пере-

тинаючи державний кордон. Цивільні особи, які опинилися в пастці, можуть піддавати свої життя, фізичну безпеку і недоторканність серйозному ризику, а також відчують цілу низку серйозних загальних або цілеспрямованих порушень прав людини. Цивільних осіб можуть змусити до втечі або примусити кинути свої будинки, або примусити до повернення чи переміщення в інше місце. Неприятливі умови чи прикордонні вимоги можуть витіснити їх до державних кордонів або перешкоджати перетинанню кордону. Ймовірна присутність спеціальних організацій, але у них не завжди можуть бути можливості для роботи одночасно в усіх небезпечних місцях або пунктах перетину кордону.

- 2. Безпека, захищеність та першочергові потреби ВПО у місцях першого або короткотермінового переміщення.* Значні групи переміщених осіб шукають безпеку, переїжджаючи в альтернативні населені пункти на території країни, можливо, у відносній близькості до їх рідних місць або звичного місця проживання, а тому потенційно близько до місць військових дій і конфліктів. Там, де такі поселення розташовані близько від кордону і / або у прифронтовій смузі, їх цивільний характер може бути скомпрометований присутністю збройних елементів, нальотами, наявністю зброї, вербуванням і набігами на табір або поселення. Коли це відбувається, табори і поселення можуть стати мішенями збройних операцій під керівництвом однієї зі сторін конфлікту. ВПО можуть знайти притулок групами або індивідуально там, де у них є кровні або соціальні зв'язки, там, де вже знаходяться інші переміщені особи або просто там, де вони зуміли зупинитися через важкі умови безпеки і / або погоди. Часто родинні зв'язки та соціальна структура традиційних груп допомагають перериваються в результаті втечі і переміщення. Внаслідок чого польові співробітники стикаються з безпритульними дітьми, особами з обмеженими можливостями, літніми людьми, хворими й іншими особами, яким потрібна спеціальна допомога і захист та залишилися без необхідної підтримки, а також з жінками і дівчатками, які опинилися за межами своїх традиційних систем захисту. Переміщені особи можуть переїхати у приватне житло, знайти притулок у неформальних поселеннях або у громадських приміщеннях, виділених місцевими органами влади. Школи не слід використовувати під колективне житло, адже це може перервати навчальний процес. Все це часто може поєднуватися з обмеженими можливостями на місцях, забезпечити

пов'язані з ними потреби, і особливо – вирішити проблеми психічного здоров'я.

3. *Захист інтересів, координація та ефективна співпраця.* Основними елементами цього сценарію є: типи організацій та їх здатності реагування, представлені у кризовій зоні / країні, а також їх регіональна присутність і повноваження; додаткові повноваження і компетенції, наявні на місці; рівень поінформованості в середовищі гуманітарної спільноти про пов'язану з кризою політичної діяльності ОБСЄ і її зв'язку з гуманітарними аспектами і переміщенням, і навпаки; офіційні і неофіційні канали комунікації, встановлені на місцях і на рівні штаб-квартири (через Відень); наявні механізми для (надійного) обміну інформацією та аналітичними даними; розробка систем польового моніторингу, що доповнюють один одного з метою максимізації ресурсів та адекватного охоплення найбільш важливих гарячих точок; систематичне і регулярне включення питань захисту переміщених осіб у звітність ОБСЄ; злагоджені заходи у відповідь на випадки порушення безпеки і прав людини і узгоджене звернення до влади, тобто формування єдиного міжнародного фронту з питань захисту та прав людини; узгоджене клопотання всіх залучених сторін у Відні, Женеві, Нью-Йорку із закликом до повного дотримання відповідних норм міжнародного права, прав людини і законів про біженців, а також відповідних зобов'язань перед ОБСЄ.

Стадія III.

Врегулювання конфлікту, що затягнувся

1. *Права ВПО та державні обов'язки.* Основний обов'язок національних органів влади – захищати і надавати гуманітарну допомогу ВПО; а також шукати стійкі рішення для ВПО в межах своєї юрисдикції.
2. *Проблеми безпеки та найбільш захищені об'єкти.* Гостра загроза безпеці минула або перемістилася в інші населені пункти, а більшість ВПО осіли у тимчасових поселеннях. Там, де такі поселення розташовані поблизу кордонів і / або воєнних дій, їх цивільний характер можуть компрометувати збройні елементи. Поселення ВПО поблизу військових дій можуть розглядатися як політично ангажовані. Їхні табори і поселення можуть стати мішенню для військових або бойових дій. Напади чи інші акти

насилля, у тому числі загрози і підбурювання до таких дій проти ВПО, які не брали участь або вже не беруть участі в бойових діях, заборонені за будь-яких обставин за нормами міжнародного гуманітарного права та Керівними принципами ООН. Крім погроз системі безпеки, безпосередньо пов'язаних з конфліктом, ВПО можуть також піддаватися загрозам і стикатися з проблемами безпеки, властивими їхній ситуації переміщення. Як правило, внутрішні ризики менш помітні або очевидні, ніж нападки із зовнішнього середовища. На цій стадії конфлікту і циклу переміщення люди змогли знайти для себе різні укриття, в тому числі офіційні та неофіційні табори і поселення, а також колективні центри (вони, як правило, влаштовуються в громадських будівлях або в приватному секторі), самостійно або отримавши притулок у приймаючих їх сім'ях. Такі різні умови можуть таїти в собі різні загрози і проблеми безпеки, які завжди матимуть наслідки гендерного, вікового і культурного характеру.

3. *Інтеграція питань переміщення та довгострокових рішень у зусиллях з регулювання конфліктів.* Запобігання майбутнього переміщення нерозривно пов'язане з досягненням тривалого миру. З одного боку, недозволені проблеми переміщення можуть привести до нестабільності й тим самим загрожувати мирним процесам і миротворчим зусиллям. З іншого боку, стійких рішень (особливо таких, як повернення і репатріація) не можна домогтися для ВПО і біженців до тих пір, поки вони не будуть у безпеці, поки не буде повернуто майно і поки не будуть дотримані інші умови для стійкого виходу з конфлікту.

Стадія IV.

Постконфліктний перехід та реабілітація

1. *Заходи з укріплення довіри.* Зміцнення довіри лежить в основі діяльності ОБСЄ і спрямоване на зміну світогляду і відтворення відносин між спільнотами та сторонами конфлікту. Хоча заходи з укріплення довіри можна здійснювати і в політичній, економічній, екологічній та соціальній сферах, зміцнення довіри на людському рівні закладає необхідні підстави для справжніх перетворень і руху в бік зміцнення миру і соціальної реконструкції. Заходи зі зміцнення довіри не можуть вирішити основні причини конфлікту і залежать від щирого бажання зацікавлених

сторін миру і стабільності. Взаємодія між владою і відповідними регіональними організаціями – такими, як ОБСЄ, з одного боку, та міжнародними спеціалізованими агентствами і органами безпеки, з іншого боку, може сприяти здійсненню конкретних заходів з укріплення довіри, у тому числі візитів типу «приїхати і побачити». Якщо такі візити відбуваються успішно (тобто, немає жодних інцидентів, що загрожують безпеці, а є видимі ознаки привітного прийому), їх можна повторити і розширити, включивши в ці поїздки в різні громади ширші групи ВПО / біженців.

2. *Сталі рішення: моніторинг репатріації, повернення та (ре)інтеграції підопічних осіб.* ОБСЄ володіє широкими повноваженнями у сфері безпеки, має вигідну позицію для допомоги у цьому процесі з різних сторін, у тому числі крізь призму моніторингу прав людини. Конструктивний моніторинг комплексного процесу репатріації або повернення ВПО і (ре)інтеграції – важливий з метою своєчасного виявлення випадків порушення безпеки і захисту, сприяння та спрощення рівного доступу до прав і ефективних засобів захисту, а також своєчасного оповіщення відповідних властей, організацій і органів безпеки про можливі політичні, інституційні або адміністративні правопорушення на місцевому рівні, щоб залучити їх до негайного вирішення проблем. У зв'язку з цим ефективний моніторинг є потужним інструментом для захисту і засобом для створення та зміцнення добросовісного управління. Він сприяє дотриманню прав людини і допомагає зміцнити місцеві компетенції, а також ефективно усунути проблеми в системі захисту, пов'язані з процесом мирного будівництва.
3. *Інтегрування питань повернення та (ре)інтеграції у добросовісне управління.* Враховувати стійкі рішення, пов'язані з питаннями добросовісного управління в програмних діях польових співробітників, і відобразити поточні події у регулярних звітах, налагодити регулярний зв'язок з виконавчими структурами ОБСЄ з мандатами у суміжних областях.
4. *Примирення у контексті (ре)інтеграції підопічних осіб.* Робоче визначення, дане ЦПК ОБСЄ у концептуальному документі «До розробки стратегії примирення в зоні ОБСЄ», описує примирення як процес, що прагне до подолання конфліктів шляхом порочного кола, що складається із взаємно помилкових вражень і є ворожнечею спогадів, що часто призводить до насилля через трансформацію політичних і суспільних відносин. Останні по-

винні бути засновані на поняттях довіри, рівноправ'я, визнання відмінностей, позитивному сприйнятті один одного, партнерства, активної дружби і на взаємних або загальних інтересах. У цьому відношенні примирення має не тільки політичний, і тим самим прагматичний зміст, але і когнітивний вимір, в якому, змінюючи уявлення, необхідно розбити моделі історично вкоренілої неприязні і перетворити їх на конструктивні відносини.

Польові операції ОБСЄ на всіх стадіях не передбачають якогось спеціального порядку дій, але складаються тільки із запропонованих. Наприклад:

- встановити факти на місці та слідкувати за зміною ситуації, особливо щодо осіб або груп осіб, що знаходяться в небезпеці;
- вести правозахисну діяльність з місцевими / національними органами влади з метою забезпечення безпеки, захисту і благополуччя осіб і груп, які перебувають під загрозою; доповідати про ризики захисту і переміщення в Центр ОБСЄ з попередження конфліктів (ЦПК) і, за необхідності, через Генерального секретаря, Голови і / або через донесення з місця подій або звітів про виконану роботу – всім державам-учасницям;
- якщо постраждали національні меншини, зв'язатися з Верховним комісаром ОБСЄ з національних меншин (ВКНМ);
- визначати найближчі місця, де розташовані національні або регіональні підрозділи зацікавлених організацій, Верховний комісар зі справ біженців та Міжнародний Комітет Червоного Хреста, а також їхню можливу участь / допомогу в кризовій ситуації;
- якщо вказані вище організації не представлені на місцях, а обставини цього вимагають, просити ЦПК зв'язатися з їх відповідними відділеннями у Відні, або, якщо необхідно, з їх штаб-квартирами, щоб визначити додаткові заходи контролю;
- у разі необхідності, і якщо є безпосередні загрози системі захисту, зв'язатися з міжнародними органами безпеки на місці;
- у тісній координації з відповідними організаціями, в т.ч. ВКБ, Спеціальним доповідачем з прав внутрішньо переміщених осіб і МКЧХ відстоювати інтереси безпеки і захищеності осіб, які залишаються на цих територіях, захисту їх власності, а також власності тих, що виїхали, перед місцевими органами влади і органами безпеки;
- у тісній координації з ВКБ, Спеціальним доповідачем з прав внутрішньо переміщених осіб і МКЧХ відстоювати інтереси свободи пересування, а також безпеки і захищеності осіб, що переміща-

- ються, перед місцевими органами влади;
- згідно з відповідними повноваженнями і обов'язками, в тісній координації з УВКПЛ, МКЧХ та ВКБ відстоювати принципи дотримання міжнародних прав людини, гуманітарного права і закону про біженців перед місцевими органами влади і безпеки.

Отже, за роки свого існування ОБСЄ виробила порядок денний, що охоплює майже всі ті виклики, з якими зіткнулася сьогодні світова спільнота. Заснований на широкому розумінні безпеки, цей порядок денний включає в себе цілий спектр проблем: від гібридної війни і транснаціональних загроз до прав людини і проблем міграції у зв'язку з особистою безпекою. ОБСЄ є інструментом раннього попередження і раннього реагування. Робота з наслідками вимушеного переміщення під час конфлікту нерідко є найважливішим аспектом постконфліктної реабілітації. Безсумнівно, що положення вимушених переселенців, біженців є одним з центральних питань безпеки, яке потребує співпраці ОБСЄ з місцевими суб'єктами. Всеохоплюючий підхід до безпеки означає, що у ОБСЄ є все необхідне для того, щоб вирішувати питання вимушеного переміщення як з політичної, так і з економічної та екологічної точок зору, а також з точки зору прав людини.

Список використаних джерел

1. A/HRC/RES/6/32 Mandate of the Representative of the Secretary-General on the human rights of internally displaced persons on 14 December 2007 (p.5). URL: http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_6_32.pdf
2. A/RES/60/1 Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 (p.132). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>.
3. A/RES/62/153 Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2007 (p.10). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/472/95/PDF/N0747295.pdf?OpenElement>.
4. A/RES/64/162 Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2009 (p.11). URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/162.
5. Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>
6. OSCE Ministerial Council Decision № 3/11 on Elements of the conflict cycle, related to enhancing the OSCE's capabilities in early warning, early action,

- dialogue facilitation and mediation support, and post-conflict rehabilitation MC.DEC/3/11. URL: <http://www.osce.org/mc/86621?download=true>
7. Protection Checklist. Addressing Displacement and Protection of Displaced Populations and Affected Communities along the Conflict Cycle: a Collaborative Approach. URL: <http://www.osce.org/cpc/111464?download=true>
 8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
 9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
 10. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011;
 11. Координація гуманітарної діяльності. URL: <http://www.un.org/ru/humanitarian/assistance/internallydisplacedpeople.shtml>
 12. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник для ВУЗів / Київ. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін.міжнар.відносин. К.: Видав. дім Промінь, 2010. 722 с. С.62.
 13. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
 14. Протокол щодо статусу біженців. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_363; African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa. URL: <http://www.refworld.org/docid/4ae572d82.html>
 15. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16.09.1963. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_059
 16. Реакція ОБСЄ на кризу в Україні. Станом на 20 жовтня 2014 року / Військові оціночні заходи // OSCE. URL: www.files.ethz.ch/isn/184707/Ukraineian.pdf; Експертні безпекові дебати «Prism Security Debates» // Позиційний документ «Україна – ОБСЄ: безпекові питання та взаємозалежність», лютий 2016. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/prism_security201602.pdf
 17. Специальная мониторинговая миссия ОБСЕ в Украине. URL: <http://www.osce.org/ru/ukraine-sm>
 18. Стамбульський документ 1999 года. I.1. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>
 19. Статут Організації Об'єднаних Націй. Міжнародний документ. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010

1.4 Гарантії прав внутрішньо переміщених осіб¹

Становлення гарантій прав внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Внутрішнє переміщення в Україні можемо вважати таким, що розпочалося систематично саме з часу окупації Кримського півострова і позбавлення держави України контролю на цій території. Однак Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», що статтею 18 передбачає гарантії прав і свобод громадян України, які виїхали за межі тимчасово окупованої території (тобто, фактично внутрішньо переміщених осіб з АРК та м. Севастополя), був прийнятий лише опісля двох місяців, 15 квітня 2014 року, а Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» лише опісля восьми, 20 жовтня 2014 року.

Зазначене вище не давало можливості органам державної влади та місцевого самоврядування і їх посадовим особам належно надавати допомогу і захист внутрішньо переміщеним особам протягом кількох місяців. Зокрема і виходячи з того, що, відповідно до ч. 2 статті 19 Конституції України такі органи повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачено Конституцією та законами України. Важливо наголосити, що у цей період прийнята певна кількість підзаконних нормативних актів, що врегульовують питання тимчасового розміщення та допомоги громадянам України – вимушеним переселенцям.

У вітчизняній науці небагато як комплексних, так і окремих досліджень гарантій прав і свобод осіб, які набули статусу внутрішньо переміщених, оскільки до 2014 року такої категорії суб'єктів права де-юре не існувало на території України. Вчені в основному акцентують свою увагу на вивченні проблем правового регулювання міграційних процесів загалом або гарантій прав та свобод біженців зокрема. Зазначимо, що специфіку міграційних процесів висвітлювали у своїх публікаціях такі вітчизняні науковці як, О.О. Бандурка, І.Б. Ковалишин, О.В. Кузьменко, О.А. Малиновська, В.І. Олефір, О.І. Піскун, Ю.І. Римаренко, Н.П. Тиндик, С.Б. Чехович тощо.

Однак варто підкреслити, що самі по собі навіть найбільш глибокі та детальні наукові напрацювання не спроможні удосконалити статус

1 Полюжин І.М., молодший науковий співробітник УЖНУ.

внутрішньо переміщених осіб, якщо ці напрацювання не будуть застосовуватись органами державної влади, що передбачено, зокрема, положеннями Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

Шляхи забезпечення соціального захисту та всебічної правової підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні

Враховуючи існуючу проблему гарантій прав внутрішньо переміщених осіб, важливим є виокремлення шляхів забезпечення соціального захисту та всебічної правової підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» характеризується такими особливостями:

- визначає поняття «внутрішньо переміщеної особи»;
- врегульовує питання обліку внутрішніх переселенців, реєстрації місця їх проживання;
- містить норми, які мають забезпечити відновлення паспортів та інших документів цієї категорії осіб, реалізацію ними права на зайнятість, допомогу у зв'язку із безробіттям, пенсійне забезпечення та отримання соціальних послуг.

Серед іншого в Законі визначаються специфічні права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб, джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення цих прав; він передбачає допомогу внутрішнім переселенцям у добровільному поверненні до попередніх місць проживання і доступ до соціального житла або іпотечного кредитування на пільгових умовах для тих, хто хоче оселитися в іншому місці.

Шляхом внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» додано зміст визначення внутрішньо переміщених осіб, уточнені гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, внесені зміни щодо строку дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, удосконалено механізм забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість тощо. Незважаючи на безперервну працю законодавців у векторі удосконалення та гарантування прав та свобод внутрішньо переміщених осіб, існує низка нагальних питань.

Прийнятий у січні 2015 року режим в'їзду та виїзду з районів, контрольованих державою Україна до неконтрольованих районів, обмежив переміщення мирного населення, рух пасажирських та ван-

тажних транспортних засобів у зоні проведення антитерористичної операції. Для цивільних осіб, які проживають у неконтрольованих районах, вищезазначений режим має низку негативних наслідків: найбільш незахищені групи населення стають відрізаними від фінансових ресурсів, через це люди відчувають дефіцит медикаментів та продуктів харчування, а також повну залежність від гуманітарної допомоги. Вказані обставини призвели до збільшення переміщених осіб з міст, контрольованих озброєними угрупованнями, в інші міста України з метою отримання доступу до соціального забезпечення, послуг та місця працевлаштування. Гуманітарна ситуація ще більше погіршується для тих, хто не в змозі виїхати через тяжку хворобу або у зв'язку з необхідністю здійснювати догляд за одним із членів своєї родини, який має вкрай тяжкий стан здоров'я.

В Україні актуальні нормативно-правові акти у сфері охорони дитинства розраховані виключно на період мирного часу. На жаль, наразі відсутня нормативно-регуляторна база, яка була би спрямована на захист прав дітей в обставинах здійснення АТО. З огляду на це, вбачається вкрай нагальним врегулювання статусу постраждалих від військових дій у Донецькій та Луганській областях дітей відповідно до міжнародно-правових зобов'язань України та з метою реалізації їх гарантій як внутрішньо переміщених осіб.

Брак національних ресурсів для допомоги внутрішньо переміщеним особам вказує на необхідність залучення міжнародної допомоги, а отже і спрощення надання такої допомоги. Для регулювання цього питання було розроблено і затверджено постанову Кабінету Міністрів України, згідно з якою кошти, що надходять на відповідні рахунки гуманітарної допомоги, будуть витрачатися на одноразові виплати внутрішньо переміщеним особам. А визначати суму та одержувача такої допомоги повинні відповідні комісії.

Зважаючи на те, що проблема ефективності вказаного вище механізму залишає багато відкритих питань, хочемо наголосити, що гострою проблемою при наданні гуманітарної допомоги були нормативні акти, відповідно до яких благодійна допомога від міжнародних організацій обкладалася 15% податком на доходи фізичних осіб. Чимало міжнародних донорів підтримували ідею скасування цієї норми, оскільки вважали нелогічним обкладати податком гуманітарну допомогу для внутрішньо переміщених осіб. Такі зміни були ухвалені Верховною Радою України у березні 2015 року, але незважаючи на запровадження питання соціального захисту та правових гарантій особам, які набули статус внутрішньо переміщених, залишається відкритим.

Наукові та законодавчі підходи до розуміння правових гарантій прав внутрішньо переміщених осіб

Сучасна юридична наука не має єдиного погляду на поняття правових гарантій прав внутрішньо переміщених осіб. Аналізуючи існуючі наукові позиції, можна відзначити, що одні вчені визначають правові гарантії внутрішньо переміщених осіб через статичні елементи, а інші – через динамічні. Представницею вузького «статичного» підходу до гарантій прав внутрішньо переміщених осіб загалом можна вважати К.Г. Волинку, яка визначає його через категорії дотримання, визнання і гарантування прав і свобод людини.

«Динамічний підхід» підтримують І.О. Ієрусалімова, Г.С. Тимчик, К.В. Степаненко, В.А. Головка та інші. Зокрема, в контексті гарантій прав і свобод осіб, яких визнано біженцями в Україні, І.О. Ієрусалімова і Г.С. Тимчик зазначають, що таке забезпечення прав і свобод «передбачає створення державою належних умов реалізації цих прав і свобод [біженців]». О.М. Дручек визначає гарантії прав внутрішньо переміщених осіб як «здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація і розвиток».

З огляду на вимоги пунктів 1 і 2 частини 1 статті 92 Конституції України, права, обов'язки та гарантії їх реалізації внутрішньо переміщеними особами в Україні визначаються Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщеними особами». Відповідно до преамбули Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», закон також «встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів» цих осіб. До таких гарантій ми можемо віднести:

- право на оскарження рішень, дій, бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб – прикладом конкретної реалізації цієї загальної гарантії є, наприклад, оскарження рішення про відмову у видачі довідки внутрішньо переміщеної особи (частина 10 статті 4 і стаття 13 Закону);
- заборону дискримінації на підставі того, що особа є внутрішньо переміщеною (стаття 14 Закону);
- положення про забезпечення певних прав або сприяння у їх реалізації (статті 6-8 Закону). Зокрема, у статті 6 йдеться про оформлення документів, що засвідчують особу та підтверджують громадянство України, або засвідчують особу та підтвер-

джують її спеціальний статус Державною міграційною службою України саме за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи. У статті 7 передбачена реалізація прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги та освіту в порядку, що має брати до уваги особливості їх становища та потреб. Стаття 8 містить положення про забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси.

Однією з важливих гарантій є гарантія заборони дискримінації за ознакою належності до внутрішньо переміщених осіб, що міститься у ст. 14 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та деталізовані у підзаконних актах, з метою приведення їх відповідно до діючих у цій сфері міжнародних стандартів і оновленого законодавства України. Проте станом на сьогодні, по-перше, саме формулювання цієї гарантії у статті 14 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» не відповідає оновленому визначенню внутрішньо переміщеної особи у статті 1 цього ж Закону. По-друге, у сфері реалізації соціально-економічних прав переважно підзаконними нормативно-правовими актами на загальний статус внутрішньо переміщених осіб (громадян, іноземців чи осіб без громадянства) накладаються обмеження, що впливають з їх спеціального статусу як внутрішньо переміщених осіб і мають характер дискримінаційних та таких, що суперечать нормативно-правовим актам вищого рівня, а тому мають бути приведені відповідно до них або скасовані.

Конституційні та інші нормативні положення щодо гарантій прав внутрішньо переміщених осіб

Особливе значення для розуміння гарантій внутрішньо переміщених осіб мають конституційні положення щодо:

- суверенітету, який поширюється на всю територію України, а тому саме Україна як держава територіальної належності внутрішньо переміщених осіб несе основну відповідальність щодо забезпечення їх прав і свобод (стаття 2 Конституції України), а також положення про визначальність для діяльності держави прав і свобод людини та їх гарантій (стаття 3);
- положення усього Розділу II щодо прав, свобод та обов'язків людини і громадянина з особливою увагою до статті 22 про га-

рантованість і неможливість скасування конституційних прав і свобод, а також неможливості звуження їх змісту та обсягу при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів, і про неможливість обмеження прав і свобод, крім випадків, зазначених у самій Конституції (стаття 64).

Важливими наразі є акти вищої юридичної сили, що передбачають повноваження органів публічної адміністрації щодо забезпечення гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, які можна умовно поділити на дві підгрупи:

1. спеціальні, присвячені лише статусу внутрішньо переміщених осіб;
2. загальні, в яких йдеться про загальний статус громадян, іноземців та апатридів, але при цьому вони, у тому числі, застосовуються і щодо прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

До першої, порівняно нечисленної, групи законів ми можемо віднести:

1. Закони України:

- «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року;
- «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року (за частиною 3 статті 18 якого Кабінет Міністрів України має повноваження щодо передбачення порядку здійснення з Державного бюджету витрат, спрямованих на заходи для дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з Криму);
- «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 05 березня 2015 року (в якому, зокрема, передбачені повноваження щодо сприяння зайнятості і працевлаштування внутрішньо переміщених осіб);
- «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24 грудня 2015 року (повноваження щодо забезпечення формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, видачі довідки внутрішньо переміщеної особи, надання статусу безробітного внутрішньо переміщеній особі, сприяння у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення, тощо);
- «Про внесення змін до Закону України “Про оздоровлення та відпочинок дітей” щодо оздоровлення дітей учасників бойових

дій, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи» від 14 липня 2015 року (розширення повноважень органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері оздоровлення та відпочинку дітей в частині забезпечення оздоровлення та відпочинку дітей-внутрішньо переміщених осіб);

- «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти» від 14 травня 2015 року (що передбачає надання такої державної підтримки в рамках державної цільової програми, що розробляється і затверджується Кабінетом Міністрів України і реалізується іншими органами публічної адміністрації).

II. До другої групи належать численні як кодифіковані акти (наприклад, Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року та Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 року), так і не кодифіковані закони, що передбачають повноваження органів публічної адміністрації (Закони України: «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року; «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року; «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 року; «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року; «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року) із забезпечення, у тому числі, прав та свобод внутрішньо переміщених осіб у різних сферах суспільного життя: соціальній, економічній, політичній, інформаційній, освітній, охороні здоров'я, або ж присвячені спеціальним органам публічної адміністрації, що забезпечують реалізацію прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах окупації та антитерористичної операції (такі, як Закони України: «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року; «Про військово-цивільні адміністрації» від 03 лютого 2015 року тощо).

До другої групи джерел ми відносимо підзаконні нормативно-правові акти, видані вже органами публічної адміністрації різних рівнів для забезпечення реалізації прав та свобод внутрішньо переміщених

осіб, які вбачається за доцільне класифікувати відповідно до органу, що їх видав та внутрішньої ієрархії підзаконних нормативно-правових актів згідно з частиною 3 статті 106, частиною 3 статті 113 Конституції України, частиною 1 статті 3 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», статтею 2 Закону України «Про Національний банк України», статтею 1 та 4 Закону України «Про Службу безпеки України» та пункту 2 Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України на:

- підзаконні нормативно-правові акти, прийняті Президентом України, зокрема, тут релевантним буде Указ Президента України «Про утворення військово-цивільних адміністрацій» від 05 березня 2015 року № 123/2015;
- підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України (понад 40 постанов та розпоряджень), найважливішими з яких є такі постанови, як: №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01 жовтня 2014 року; № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» також від 01 жовтня 2014 року; № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселились з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» від 16 грудня 2015 року; № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» від 07 листопада 2014 року; № 450 «Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї» від 17 вересня 2014 року; № 505 «Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки» від 08 липня 2015 року; № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05 листопада 2014 року; № 213 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» від 25 червня 2014 року; № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 08 червня

- 2016 року; № 646 «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб» від 22 вересня 2016 року та розпорядження: № 149-р «Про додаткові заходи щодо посилення контролю за переміщенням осіб на території України» від 09 березня 2014 року; № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» від 11 червня 2014 року; № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених 94 пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» від 07 листопада 2014 року; № 689-р «Про підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо співпраці між Кабінетом Міністрів України, Організацією Об'єднаних Націй та Міжнародним банком реконструкції та розвитку стосовно утворення Цільових фондів багатьох партнерів» від 22 вересня 2016 року;
- постанови Правління Національного банку України як особливого центрального органу державного управління: № 699 «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим» від 03 листопада 2014 року; № 810 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 03 листопада 2014 року № 699» від 16 грудня 2014 року; № 520 «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 12 серпня 2015 року;
 - накази Міністерства соціальної політики України: № 738 «Про затвердження форми заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» від 08 жовтня 2014 року та № 140 «Про затвердження Положення про комісію з питань розподілу коштів для надання грошової допомоги постраждалим чи внутрішньо переміщеним особам» від 12 лютого 2015 року;
 - наказ керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (керівника Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей) № 415 «Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей» від 12 червня 2015 року.

Крім того, джерелами правового забезпечення гарантій внутрішньо переміщених осіб в Україні можуть вважатись постанова Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (№ 37 «Про затвердження Порядку надання матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» від 26 грудня 2014 року) та постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (№ 20 «Про затвердження Порядку надання страхових виплат, фінансування витрат на медичну та соціальну допомогу, передбачених загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання для осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території і районів проведення антитерористичної операції» від 11 грудня 2014 року).

III. До третьої групи джерел гарантій статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні ми відносимо рішення судових органів, найважливішими з яких є рішення Конституційного суду України та Європейського суду з прав людини. Крім того, є також рішення Верховного та Вищого адміністративного суду України. Варто також відзначити і одну особливо релевантну для реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб адміністративними судами в Україні Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» № 8 від 13 червня 2007 року, оскільки в таких суперечках часто йтиметься про конфлікт з органами виконавчої влади.

Вважаємо, що рішення Конституційного суду України є джерелами гарантій, оскільки в них надається офіційне тлумачення положенням Конституції, що стосуються захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, насамперед варто звернути увагу на рішення Конституційного суду від 25 грудня 1997 року № 9-зп у справі за зверненням жителів міста Жовті Води, де було дане офіційне тлумачення статей 55, 64 та 124 Конституції в контексті права на судовий захист. Так, у пунктах 1 і 2 резолютивної частини Конституційний Суд зазначив, що «...кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод», і

при цьому «відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України, не може бути обмежене». Це положення є важливим, оскільки одним з елементів правового статусу внутрішньо переміщених осіб є державні гарантії дотримання їх прав і свобод, чільне місце серед яких посідає гарантія статті 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо можливості судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у питаннях, що стосуються внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», рішення Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні. Враховуючи той факт, що Європейська конвенція з прав людини застосовується для захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб завдяки відповідному механізму рішення Європейського суду з прав людини є також джерелом правового забезпечення реалізації статусу внутрішньо переміщених осіб. Так, різні аспекти, релевантні для захисту прав внутрішньо переміщених осіб, підіймались у кількох десятках рішень Європейського суду з прав людини як проти України, так і проти інших держав.

Нині вимушені переселенці в Україні розглядають звернення до Європейського суду з прав людини як ефективний спосіб захисту своїх порушених прав після вичерпання всіх національних засобів правового захисту, що підтверджується значною кількістю заяв, які вже були подані ними до цього суду.

IV. До четвертої групи варто зарахувати акти, які містять норми «м'якого права». Потрібно зазначити, що ці акти лише «справляють суттєвий вплив на суспільні відносини і в майбутньому можуть бути віднесені до джерел адміністративного права» через те, що держави дотримуються та імплементують їх у національне законодавство через моральну і політичну значущість таких міжнародних актів, але юридично обов'язковими їх норми не є. Тоді як традиційно під поняттям «джерела права» ми розуміємо зовнішню форму вираження саме юридично обов'язкових правових норм. Тим не менше, на нашу думку, у сфері правового забезпечення реалізації статусу внутрішньо переміщених осіб значення і обов'язковість низки таких актів – зокрема, Вказівок для законодавців та політиків із захисту внутрішньо переміщених осіб, Принципів з питань реституції житла і майна біженців і

переміщених осіб, документів «м'якого права» Ради Європи, а особливо Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй з внутрішнього переміщення, постійно зростає, що свідчить про те, що у майбутньому вони можуть стати джерелами адміністративного права щодо забезпечення реалізації статусу внутрішньо переміщених осіб.

Враховуючи, що забезпеченням гарантій внутрішньо переміщених осіб в Україні займаються кілька десятків органів публічної адміністрації, діяльність яких регулюється понад сотнею нормативно-правових актів, кількість проблем, що виникає при забезпеченні реалізації внутрішньо переміщеними особами своїх прав, обов'язків та гарантій в Україні, є досить значною. Ситуація ускладнюється також тим, що поточне вимушене внутрішнє переміщення в Україні є безпрецедентно масовим, а відповідні державні органи мають мінімальний практичний досвід вирішення таких питань.

Питання організаційного забезпечення реалізації гарантій внутрішньо переміщених осіб в Україні

Серед проблем організаційного забезпечення реалізації гарантій внутрішньо переміщених осіб в Україні ми можемо виділити три основних:

1. координації діяльності між органами публічної адміністрації, що забезпечують реалізацію прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні;
2. обліку внутрішньо переміщених осіб та їх потреб;
3. ресурсного забезпечення реалізації статусу внутрішньо переміщених осіб.

Враховуючи, що реалізацію прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні забезпечують кілька десятків органів публічної адміністрації, ключовим є питання координації їх діяльності у цій сфері. Тому, коли при формуванні нового уряду 14 квітня 2016 року до складу Кабінету Міністрів України було введено посаду Міністра з тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (яким став п. В. О. Черниш) і створений центральний орган виконавчої влади на рівні міністерства, який би опікувався справами внутрішньо переміщених осіб, означені організаційні зміни були сприйняті експертами однозначно позитивно.

Важливим було і те, що повноваження новоствореного міністерства, яке утворювалось на базі Державного агентства з питань від-

новлення Донбасу та Державної служби України з питань Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, мали об'єднати повноваження цих двох органів і, відповідно, два напрями державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Річ у тому, що особливості розвитку ситуації на півдні та сході України зумовили формування двох груп внутрішньо переміщених осіб, на які поширювалось навіть різне законодавство. Внутрішнє переміщення осіб з першої групи почалось внаслідок анексії Криму Російською Федерацією у лютому 2014 року. Територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя була нормативно визначена Законом 139 України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року тимчасово окупованою територією України, а в статті 18 цього закону було вперше зазначено гарантії прав і свобод громадян України, які виїхали за межі тимчасово окупованої території – гарантується дотримання у повному обсязі їхніх прав і свобод, передбачених Конституцією України, у тому числі, соціальних, трудових, виборчих прав та права на освіту, а заходи із цим пов'язані, здійснюються за рахунок витрат з Державного бюджету України.

Таким внутрішньо переміщеним особам дещо простіше ставати на облік і отримувати статус внутрішньо переміщеної особи, тому що той факт, що в Криму та місті Севастополі склались обставини, що змушують внутрішнє переміщення, є чітко нормативно закріпленим на рівні закону. Хоча при цьому інші закони України, що приймаються щодо цієї території і впливають на реалізацію прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з Криму і міста Севастополя, мають особливості, пов'язані з тим, що ця тимчасово окупована територія продовжує бути невід'ємною частиною України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, але при цьому там діє спеціальний правовий режим і внаслідок збройної агресії Російської Федерації де-факто контроль над цією частиною території здійснюють її незаконні органи (посадові особи). Наприклад, створення вільної економічної зони «Крим» і прийняття постанови Правління Національного банку України № 699, що зробила кримчан нерезидентами, обмежили можливість реалізації внутрішньо переміщеними особами з Криму своїх економічних прав на території «материкової України», що було змінено лише після додання абзацу 3 до пункту 1 зазначеної постанови. З такими проблемами не стикаються внутрішньо переміщені особи з Донецької і Луганської областей.

Проте, Законом, що врегулював їх правовий статус, став прийнятий у жовтні 2014 року Закон України «Про забезпечення прав і свобод

внутрішньо переміщених осіб», яким відповідні зміни були внесені і до статті 18 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», зокрема було додано нову частину, положеннями якої дію Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» поширено і на внутрішньо переміщених осіб з Криму та міста Севастополя (пункт «в» абзацу 2 частини 3 статті 20 Закону).

Однак при цьому правовий статус території, з якої вимушені переміщуватись ВПО з Донбасу, не визначений достатньо чітко. Так, щодо правового статусу території Донбасу не законом, а постановою Верховної Ради України лише від 17 березня 2015 року окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей визнані тимчасово окупованими територіями. Але при цьому зазначена постанова їх не перелічує, а містить у пункті 1 відсилочну норму на статтю 1 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування», де, в свою чергу, зазначено, що такі окремі райони Донецької та Луганської областей, міста, селища, села «визначаються рішенням Верховної Ради України».

І лише у додатку до постанови Верховної Ради України «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування», міститься спосіб, за яким можна визначити такі райони та окремі населені пункти (що мають знаходитись на території від кордону України з Російською Федерацією до умовної лінії). При цьому військовий конфлікт є динамічним явищем, і з часу прийняття зазначеної постанови умовна лінія між безпечними і небезпечними територіями змінюється. Тому внутрішньо переміщені особи, що переміщуються з Донбасу, на відміну від внутрішньо переміщених осіб з Криму, мають проблеми навіть на найпершому етапі – юридичного закріплення свого статусу і постановки на облік, оскільки спочатку мають довести наявність обставин, що спричинили їх внутрішнє переміщення саме за місцем свого покинутого проживання. Наведені приклади демонструють відмінності у обсязі регулювання і характері проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи з Криму і внутрішньо переміщені особи з Донецької і Луганської областей.

Таким чином, державна політика щодо Криму та Донбасу має бути єдиною, виходячи з того, що тимчасова окупація цих територій відбулась внаслідок дій того самого суб'єкта. І у цьому контексті організаційно правильним вбачається рішення щодо зосередження повноважень стосовно внутрішньо переміщених осіб з обох цих регіонів у

одному Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб.

***Принцип верховенства права в контексті
правового забезпечення реалізації статусу
внутрішньо переміщених осіб в Україні***

З огляду на зазначене вище, ілюстраціями порушення принципу законності як складника принципу верховенства права в контексті правового забезпечення реалізації статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні органами публічної адміністрації в Україні ми можемо вважати:

1. Обмеження прав, свобод та гарантій внутрішньо переміщених осіб в Україні шляхом видання органами публічної адміністрації підзаконних нормативно-правових актів, що суперечать нормативно-правовим актам вищого рівня. Оскільки встановлення прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, а також основних обов'язків громадянина відповідно до статті 92 Конституції України можливо виключно законами України, органи публічної адміністрації своїми підзаконними актами не можуть змінювати чи обмежувати їх.
2. Реалізація органами публічної адміністрації своїх повноважень щодо внутрішньо переміщених осіб у спосіб, яким порушується конституційний принцип рівності, шляхом неправомірного вирішення їх з-поміж інших осіб з ідентичним правовим статусом за ознакою (покинутого) місця проживання на тимчасово окупованій території України в Криму чи на Донбасі.
3. Вихід органів публічної адміністрації за межі своїх повноважень, повне чи часткове невиконання тих нормативно-правових актів щодо прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, які підлягають виконанню, або застосування тих, які визнані нечинними і скасовані в порядку адміністративного судочинства.

Таким чином, проаналізувавши існуючі нормативно-правові акти щодо гарантій внутрішньо переміщених осіб в Україні, слід зробити висновки про те, що подальшого законодавчого урегулювання потребують норми щодо реалізації політичних, соціальних, економічних, особистих прав і свобод вимушеними переселенцями. Для впровадження цього необхідна розробка та подальше прийняття підзаконних актів, які врегулюють механізм розподілення грошової фінансової допомоги

від міжнародних організацій на першочергові потреби внутрішньо переміщених осіб, а також для підтримки бізнес-проектів таких осіб. Отже, хоча чинне законодавство України дає змогу для організації ефективних та дійових програм, спрямованих на соціальну підтримку та правовий захист внутрішньо переміщених осіб, все ж існує нагальна потреба щодо розробки довгострокових державних програм щодо забезпечення житлом, працевлаштування та інтеграції осіб, які набули статусу внутрішньо переміщених осіб, а задля стимулювання працевлаштування для прийняття на заміщення вакантних посад осіб, які мають статус внутрішньо переміщених, доречно впровадити низку податкових пільг.

Список використаних джерел

1. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб: Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні» в межах Плану Дій Ради Європи для України 2015–2017, (червень 2016 р.). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680697cbb>
2. Волинка К.Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. НАН України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2000. 16 с.
3. Грабова Я.О. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні // Митна справа. 2015. № (2.2). С. 47–51. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2(2))
4. Дручек О.М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України // Форум права. 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
5. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод осіб, яких визнано біженцями в Україні // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. Вип. 60. С. 128–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_22
6. Козинець І. Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» // Держава і право: зб. наук. праць. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 45. С. 213–219. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11173>
7. Конституція України 1996 року: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

8. Крахмальова К. О. Поняття, ознаки та зміст адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні // Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_4_26
9. Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : затверджене Указом Президента України від 14 квітня 1999р.№379/99 URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379/99>
10. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» № 8 від 13 червня 2007 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>
11. Правові питання щодо тимчасового розміщення та допомоги громадянам України – внутрішньо переміщеним особам, стосовно реєстрації, майнових питань, соціальної допомоги, реєстрації підприємницької діяльності, освіти та інших питань. URL: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/2-uncategorised/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi>.
12. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації: Закон України від 15 вересня 2015 р. № 685-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/685-19>
13. Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти: Закон України від 14 травня 2015 р. № 425-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/425-19>
14. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 24 грудня 2015 р. № 921-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921-viii>
15. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 05 березня 2015 р. № 245-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/245-19>
16. Про внесення змін до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» щодо оздоровлення дітей учасників бойових дій, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи: Закон України від 14 липня 2015 р. № 592-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/592-19>

17. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 24.12.2015 №909-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19/page/text>.
18. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
19. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15квітня2014р.№1207 VII.URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
20. Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 535. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/535-2014-п>.
21. Про затвердження Указу Президента України «Про оголошення окремих територій Вінницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей зонами надзвичайної екологічної ситуації»: Закон України від 31 липня 2008 р. № 338-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/338-17>
22. Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС : Постанова Ради Міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок від 14 грудня 1989 р. № 315. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/315-89-%D0%BF>
23. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>
24. Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 1992 № 706. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-92-%D0%BF>
25. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України (Української РСР) від 28 лютого 1991 р. № 796-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/796-12/paran40#n40>
26. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
27. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

28. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
29. Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: наказ Служби безпеки України від 22.01.2015р. №27. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=136472&cat_id=136462.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1. Облік внутрішньо переміщених осіб¹

Підстави набуття статусу ВПО

Індивід набуває права бути взятим на облік як внутрішньо переміщена особа після того, як він почне відповідати певним критеріям. Хоча надання статусу внутрішньо переміщеної особи є стадійним і має характер адміністративної процедури, термін “ВПО” вже містить позитивні властивості, які повинна мати особа як передумову для набуття такого статусу. Тож вище цитована законодавча дефініція містить основоположні ознаки (елементи) переміщеної особи, зокрема наявність громадянства України (статус надається індивідуально, а права, які закріплюються за індивідом, не належать до тих, які можуть бути реалізовані виключно колективно)².

Крім того, від 24 грудня 2015 р., з набранням чинності Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб³”, право на отримання цього статусу також закріплено за іноземцями та особами без громадянства. Ще в першому проекті цього закону депутатом Ю. Р. Мірошниченком було запропоновано термін “ВПО”, що охоплював іно-

1 Тимчак В.В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права УжНУ.

2 Фесенко О.А. Історія формування та органічні складові поняття «внутрішньо переміщені особи» / О.А. Фесенко // Адміністративне право і процес: науково-практичний журнал Київського національного університету ім. Т. Шевченка: URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/540-istoriia-formuvannia-ta-orhanichni-skladovi-poniattia-vnutrishno-peremishcheni-osoby>

3 Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-19>

земців та осіб без громадянства, які б на законних підставах проживали на відповідних територіях¹.

Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні за своїм змістом є галузевим різновидом правового статусу особи і, як такий, структурно складається з комплексу прав і обов'язків внутрішньо переміщеної особи, закріплених нормами адміністративного права, а також гарантій реалізації цих прав і обов'язків.

Визначаючи особливості спеціального адміністративно-правового статусу громадянина України, М. А. Бояринцева зазначає, що загальний адміністративно-правовий статус особи – це стабільний, визначений і однаковий для всіх статус, закріплений у Конституції та законах, в той час як спеціальний адміністративно-правовий статус (яких одна особа може мати декілька одночасно) є тимчасовим і це «статус особи як представника тієї чи іншої соціальної групи, відокремленої за певним юридико-значущим началом (...), який наділений ... спеціальними, додатковими правами і обов'язками, обумовлений особливостями становища особи і потребами її функціональної спеціальної активності (...), є спільним для певного кола осіб». При цьому, «інколи спеціальний правовий статус доповнює загальний, або ж впливає на нього, змінює чи обмежує». Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщеної особи в Україні є спеціальним².

Кабінетом Міністрів України 01 жовтня 2014 року було прийнято Постанову № 509 «Про облік осіб, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції»³ і затверджено Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або районів проведення антитерористичної операції.

Оформлення та видача довідки про взяття на облік

Листом Мінсоцполітики України від 08 жовтня 2014 №11559/0/14-14/081 «Щодо дійсності довідки про взяття на облік внутрішньо пере-

1 Фесенко О.А. Адміністративно-правовий статус внутрішньо-переміщених осіб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.А. Фесенко; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 246 арк.

2 Крахмальова К. О. Поняття, ознаки та зміст адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: file:///C:/Users/%D0%AE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B4%D0%B5%D0%BB/Downloads/Chkup_2015_4_26.pdf

3 Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. №509 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=247658152>

міщеної особи»¹, було надано роз'яснення стосовно організації роботи структурних підрозділів з питань соціального захисту населення районних держадміністрацій (виконавчих органів міських рад).

18 березня 2015 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 року № 79 «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції»² (далі – постанова № 79), якою, зокрема, внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції»³(далі – Постанова № 509) щодо вимог до довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Так, змінами до постанови № 509 визначено, що під час видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції (далі – довідка) посадова особа уповноваженого органу інформує особу, яка переміщується, про обов'язок повідомити протягом 10 днів відповідному територіальному підрозділу ДМС про фактичне місце проживання, а також про зміну фактичного місця проживання або повернення до покинутого місця проживання.

Територіальний підрозділ ДМС у триденний строк після повідомлення особою, яка переміщується, про фактичне місце проживання проводить перевірку наведених у довідці відповідних відомостей, проставляє у разі підтвердження таких відомостей на зворотному боці довідки відмітку про реєстрацію місця проживання осіб, зазначених у довідці, та щодня подає в електронній формі уповноваженому органу ві відповідну інформацію. Довідка не є дійсною без проставлення на її зворотному боці зазначеної відмітки.

Окрім того, постановою № 79 встановлено обов'язок територіальних підрозділів ДМС провести у двомісячний строк із залученням працівників територіальних органів і підрозділів Міністерства внутрішніх справ, представників інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених

1 Лист Мінсоцполітики України від 08.10.2014 р. №11559/0/14-14/081 URL: http://loga.gov.ua/oda/press/news/shchodo_diysnosti_dovidki_pro_vzyattya_na_oblik_vnutrishno_peremishchenoyi_osobi

2 Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. №79 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/79-2015-%D0%BF/print1472568391783523>

3 Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. №509 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=247658152>

законом, перевірку наведених у направлених їм переліках відомостей про фактичне місце проживання осіб та у разі підтвердження таких відомостей проставляють на зворотному боці довідки відмітку про реєстрацію місця проживання осіб, зазначених у довідці.

31 травня 2017 року Постановою Кабінету Міністрів України №371 «Про внесення змін до пункту 2 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи»¹, згідно цих змін на отримання довідки мають право також студенти, учні професійно-технічних навчальних закладів, які перемістилися з тимчасово окупованої території України, населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення.

Студенти, які здобували певний освітньо-кваліфікаційний рівень і мали реєстрацію місця проживання в гуртожитках, після зняття з реєстрації мають право на отримання довідки, якщо вони не бажають повернутися до попереднього місця проживання через обставини, зазначені в статті 1 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року.

Термін дії довідки про взяття на облік

Довідка, яка була видана після 18 березня 2015 року не є дійсною без проставлення на її зворотному боці відмітки про реєстрацію місця проживання особи у відповідності до Постанови №509, довідка, яка була видана до 18 березня 2015 року є дійсною незалежно від наявності на зворотному боці відповідної відмітки про реєстрацію місця проживання до 18 травня 2015 року. Після 18 травня 2015 року довідка є дійсною за умови проставлення на її зворотному боці відмітки про реєстрацію місця проживання особи у відповідності до Постанови №79.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 №636 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України»², яка вступила в дію з 09 вересня 2015 року, внесені зміни щодо заміни слів «осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» на слова «внутрішньо переміщені особи» (далі-ВПО) та щодо встановлення строку

1 Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. №371 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/371-2017-%D0%BF/print1484687055089970>

2 Постанова Кабінету Міністрів від 26.08.2015 №636 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/636-2015-%D0%BF/print1484687055089970>

дії довідки – шість місяців з дати її видачі. Також внесені зміни щодо можливості подовження строку дії довідки на наступні шість місяців, для чого внутрішньо переміщена особа мала звернутися за фактичним місцем проживання до уповноваженого органу.

Враховуючи вищевикладене, термін дії довідки, яка була видана після 09 вересня 2015 року становить шість місяців з дати її видачі; довідка є дійсною за умови проставлення ДМС відмітки про реєстрацію місця проживання особи.

До вступу в дію Постанови Кабінету Міністрів від 26 серпня 2015 року №636, довідки видавалися із зазначенням строку дії - 2054 рік. Окрім того, ніякими нормативними актами не передбачався обов'язок заміни раніше виданих довідок.

Довідки, що були видані внутрішньо переміщеним особам до 13 січня 2016 року, і які були дійсними на момент набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹ від 24 грудня 2015 року, є чинними та діють безстроково, крім довідок, дію яких було скасовано з підстав передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»², а також довідок, в яких адресою місця проживання ВПО вказано адресу місцезнаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права, її підрозділу, будь-якого іншого приміщення, за якою ВПО фактично не проживає.

Довідки, які видані з 13 січня 2016 року (включно) є дійсними та діють безстроково незважаючи на відсутність відповідної відмітки ДМС, крім довідок, дію яких було скасовано з підстав передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також довідок, в яких адресою місця проживання ВПО вказано адресу місцезнаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права, її підрозділу, будь-якого іншого приміщення, за якою внутрішньо переміщена особа фактично не проживає. Довідки, в яких адресою місця проживання вказано адресу місцезнаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права, її підрозділу, будь-якого іншого приміщення, за якою внутрішньо переміщена особа фактично не проживає, діяли до 20 липня 2016

1 Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-19>

2 Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

року. З метою уникнення випадків припинення виплат ВПО після 20 липня 2016 року такі особи мали поінформувати структурний підрозділ з питань соціального захисту населення про своє фактичне місце проживання і до 20 липня 2016 року отримати нову довідку ВПО.

Довідка, зазначена в абзаці шостому Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, не перереєстрована у встановлений строк, не є дійсною, про що вноситься відповідний запис до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

У разі наявності у внутрішньо переміщеної особи обґрунтованих причин, що унеможливають перереєстрацію довідки у встановлений строк, така особа подає до уповноваженого органу за фактичним місцем проживання відповідну письмову заяву та підтвердні документи. У такому разі строк перереєстрації довідки, може бути збільшено до 60 днів за рішенням уповноваженого органу. Уповноважені органи ведуть журнал обліку виданих довідок.

Єдина інформаційна база даних про ВПО

З метою обліку внутрішньо переміщених осіб уповноважений орган веде Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, розпорядником якої є Мінсоцполітики, до якої вноситься така інформація: прізвище, ім'я, по батькові, громадянство; дата, місце народження; стать; документ, що посвідчує особу; номер довідки, дата її видачі та назва органу, що її видав; відомості про останнє зареєстроване місце проживання внутрішньо переміщеної особи на території, де виникли обставини, зазначені у статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹ від 20 жовтня 2014 року, та її фактичне місце проживання/перебування; адреса, за якою із внутрішньо переміщеною особою може вестися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції, та номер телефону; відомості про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби внутрішньо переміщених осіб, стан їх забезпечення; відомості про виплачені особі грошові кошти; відомості про місце навчання/виховання дитини (найменування закладу); відомості про працевлаштування, освіту, спеціалізацію за професійною освітою, посаду, професію; відомості про наявність інвалідності та потребу в технічних та інших засобах реабі-

¹ Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706->

літації; інші відомості. Для ідентифікації в зазначеній базі даних може міститися фотографічне зображення внутрішньо переміщеної особи.

З метою дослідження ефективності роботи ЄІБД та виявлення проблем під час її використання працівниками УСЗН протягом 10-13 жовтня 2016 року було здійснено моніторинг функціонування/використання ЄІБД управліннями соціального захисту населення у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях. Під час дослідження було опитано працівників 76 УСЗН у зазначених областях.

Відповідно до результатів моніторингу Єдина інформаційна база даних про ВПО станом на кінець жовтня 2016 року не функціонувала належним чином:

- майже 70% УСЗН її не використовували (жодне УСЗН в Луганській області на момент моніторингу не працювало з базою);
- 61% опитаних працівників УСЗН повідомили, що ЄІБД працює некоректно;
- повідомлено про велику кількість проблем її використання через застаріле обладнання, помилки та недосконалість програмного забезпечення, відсутність швидкого та якісного інтернет-з'єднання, незнання працівниками порядку користування базою. Моніторингом виявлено, що запровадження ЄІБД погіршило процес взяття ВПО на облік, введення в експлуатацію ЄІБД не було забезпечено ані технічно, ані методологічно, нове програмне забезпечення ЄІБД не забезпечує досягнення мети упорядкування обліку ВПО.

Протягом листопада 2016 року ряд органів соціального захисту повідомили про часткове поліпшення роботи бази. Однак, незважаючи на це, більша частина працівників органів соціального захисту продовжують надавати інформацію про різноманітні проблеми з ЄІБД, незручність у використанні бази, а ряд УСЗН базу взагалі не використовує.

З огляду на зазначене, належне функціонування ЄІБД про ВПО станом на кінець 2016 року не забезпечено.¹

Діяльність Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб регулюється Порядком створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб², який затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 22 вересня 2016 року №646. Інформація до бази даних вноситься

1 URL: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/zvit_iedina_inf_baza.pdf

2 Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 року №646 – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF/print1487268053308169>

структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі створення) рад (далі – уповноважені органи) в електронній формі на підставі поданої внутрішньо переміщеною особою заяви, форму якої затверджує Мінсоцполітики.

База даних дає змогу обробляти персональні дані зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб відповідно до вимог Закону України “Про захист персональних даних”¹ від 01 червня 2010 року.

Якщо інформація про внутрішньо переміщену особу вноситься до бази даних уперше, автоматично формується унікальний номер запису, який відображається в довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (далі - довідка), згідно з додатком до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 “Про облік внутрішньо переміщених осіб”²

Інформація про особу вноситься до бази даних і довідки українською мовою та латинськими літерами відповідно до правил транслітерації. Інформація про іноземця або особу без громадянства вноситься українською мовою та латинськими літерами відповідно до записів у документах, що посвідчують особу, виданих компетентними органами іноземної держави.

Персональні дані в базі даних зберігаються протягом десяти років після закінчення дії обставин, визначених статтею 1 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”.

Персональні дані видаляються або знищуються в порядку, встановленому відповідно до вимог Закону України “Про захист персональних даних”. Персональні дані в базі даних підлягають знищенню у разі закінчення строку їх зберігання.

Знищення персональних даних здійснюється у спосіб, що виключає подальшу можливість поновлення таких даних.

До Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб вносяться відомості про смерть внутрішньо переміщених осіб на підставі даних органів державної реєстрації актів цивільного стану Мін’юсту.

У разі втрати або псування довідки уповноважений орган замість неї безоплатно видає дублікат на підставі заяви особи, якій видавалася довідка.

1 Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/print1487268053308169>

2 Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. №509 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF/print1484687055089970>

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право на безоплатній основі одержувати інформацію з Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Інформація про осіб, які переміщуються, надається з дотриманням вимог законодавства про інформацію та законодавства про захист персональних даних.

Порядок розгляду заяв ВПО про взяття на облік

У день подання заяви про взяття на облік, безоплатно видається довідка за формою, що затверджена даною Постановою КМУ, яка роздруковується на аркуші формату А4, підписується посадовою особою уповноваженого органу та скріплюється печаткою такого органу.

Уповноважений орган зобов'язаний розглянути заяву протягом 15 робочих днів та прийняти рішення про видачу довідки або відмову в її видачі. Довідку отримує кожна дитина, в тому числі та, що прибула без супроводження батьків, законного представника, а також дитина, яка народилася у внутрішньо переміщеної особи.

Під час видачі довідки посадова особа уповноваженому органу інформує внутрішньо переміщену особу, яка береться на облік, про:

можливості розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема з відновленням соціальних виплат;

необхідність відкриття поточного рахунка в уповноваженому банку для отримання відповідної грошової допомоги;

місцезнаходження місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та найближчих установ уповноваженого банку;

обов'язок повідомити про зміну місця проживання уповноваженому органу за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання;

обов'язок повідомити уповноваженому органу за місцем отримання довідки про добровільне повернення до покинутого постійного місця проживання не пізніше як за три дні до від'їзду.

У разі зміни місця проживання/перебування (крім зміни місця проживання в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці: району, міста без поділу на райони, району в місті, селища, села) заявник звертається за видачею довідки до уповноваженого органу за місцем фактичного проживання, а раніше видана йому довідка вилучається, про що вносяться відповідні зміни до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Про факт видачі довідки дитині-сироті, дитині, позбавленій батьківського піклування, малолітній дитині, яка прибула без супроводження законного представника, уповноважений орган невідкладно інформує службу у справах дітей за місцем перебування такої дитини.

Порядок зняття з обліку ВПО

У разі наявності підстав, передбачених законодавством, МВС, Національна поліція, ДМС, СБУ, Адміністрація Держприкордонслужби, Мінфін подають уповноваженому органу відповідну інформацію для прийняття рішення щодо зняття з обліку внутрішньо переміщених осіб.

Рішення про скасування дії довідки відповідно до статті 12 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹ від 20 жовтня 2014 року, приймається керівником уповноваженого органу за місцем проживання особи та надається їй протягом трьох днів з дати прийняття такого рішення або надсилається на адресу місця проживання, зазначену в довідці.

Уповноважений орган на підставі прийнятого рішення невідкладно вносить до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб запис про скасування дії довідки.

Результатом зняття з обліку ВПО є скасування довідки та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про ВПО.

Підставами для скасування довідки є наступні обставини:

- людина, за реєстрована як ВПО, подала заяву про відмову від довідки;
- людина, зареєстрована як ВПО, скоїла злочин:

 - дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади;
 - посягання на територіальну цілісність і недоторканність України;
 - терористичний акт;
 - втягнення у вчинення терористичного акту;
 - публічні заклики до вчинення терористичного акту;
 - створення терористичної групи чи терористичної організації;
 - сприяння вчиненню терористичного акту;
 - фінансування тероризму;

¹ Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

- здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину;
- людина, зареєстрована як ВПО, повернулася до покинутого місця постійного проживання. У разі неповідомлення ВПО про її повернення до покинутого місця постійного проживання, рішення про скасування дії довідки приймається на підставі інформації про тривалу відсутність (понад 60 днів, або 90 днів у випадку, передбаченому ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 р. (далі – Закон)) особи за місцем проживання, яка дає обґрунтовані підстави вважати, що внутрішньо переміщена особа повернулася до покинутого місця постійного проживання;
- людина, зареєстрована як ВПО, виїхала на постійне місце проживання за кордон;
- людина, зареєстрована як ВПО, подала завідомо недостовірні відомості.

Прийняття рішення про відмову у видачі довідки

Рішення про відмову у видачі довідки з обов'язковим зазначенням підстав для відмови, підписане керівником уповноваженого органу, видається заявнику в день подання заяви про взяття на облік, а у випадку, передбаченому абзацом другим пункту 4 Порядку, - не пізніше ніж через 15 робочих днів після її подання.

Заявнику може бути відмовлено у видачі довідки у разі, коли:

1. відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення, зазначені у статті 1 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року;

2. у державних органів наявні відомості про подання завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки;

3. заявник втратив документи, що посвідчують особу (до їх відновлення);

4. у документі заявника, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, немає відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, та відсутні докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, визначені абзацом

другим пункту 4 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи;

5. докази, надані заявником для підтвердження факту проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, зазначеними у статті 1 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, не підтверджують такого факту.

Форма заяви про взяття на облік ВПО

21 лютого 2017 року набрав чинності Наказ Міністерства соціальної політики України від 27 грудня 2016 № 1610 «Про затвердження форми Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи»¹, яким затверджено нову форму Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

В оновлену форму було внесені наступні зміни:

1. включили можливість зазначення даних про будь-який документ, що посвідчує особу, а не лише паспорт, як було раніше. Відповідно до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» не лише паспорт є тим документом, який посвідчує особу;

2. виключили необхідність надання даних про зареєстроване місце проживання. Натомість включили положення щодо надання відомостей про останнє зареєстроване місце проживання / перебування внутрішньо переміщеної особи на території, де виникли обставини, зазначені у статті 1 Закону України „Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” та про останнє фактичне місце проживання / перебування внутрішньо переміщеної особи на такій території;

3. розширили перелік відомостей про наявність інвалідності. Доповнили надання інформації щодо «причини настання інвалідності», «групи (підгрупи) інвалідності», «нозологічних ознак», «потреб у технічних та інших засобах реабілітації», «потреб у санаторно-курортному лікуванні»;

4. включили необхідність надання даних щодо: наявності у будь-кого з членів сім'ї на депозитному банківському рахунку коштів у розмірі, що перевищує 10-кратний розмір прожиткового мінімуму, вста-

¹ Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2016 р. № 1610 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0089-17/print1484687055089970>

новленого для працездатних осіб; наявності у будь-кого з членів сім'ї у власності житлового приміщення, розташованого в регіонах, інших ніж Крим та непідконтрольні уряду райони Донецької та Луганської областей, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення.

5. включили необхідність надання даних щодо ідентифікаційного номеру фізичної особи.

Якщо більшість із внесених змін мають позитивне значення, то включення до інформації, яку особі необхідно вказати при поданні заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи даних щодо наявності у будь-кого із членів сім'ї коштів на депозитному банківському рахунку чи наявності у власності житла виглядає не зовсім зрозумілим та логічним. Таку інформацію особа вказувала раніше тільки тоді, коли вона подавала окрему заяву про надання щомісячної адресної допомоги, оскільки допомога непризначається у випадку наявності у будь-кого із членів сім'ї коштів на депозитному банківському рахунку у розмірі, що перевищує 10-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб чи наявності у власності житла в регіонах, інших ніж Крим та непідконтрольні райони Донецької та Луганської областей, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення. Для отримання ж довідки внутрішньо переміщеної особи таку інформацію вказувати було не потрібно, оскільки наявність депозиту чи житла жодним чином не впливає на факт того, що особа змушена була залишити чи покинути місце свого проживання, внаслідок чого вона тепер має право на отримання довідки внутрішньо переміщеної особи.

Спрощення процедури обліку ВПО

13 січня 2016 року набрав чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”¹, основною метою якого є посилення гарантії дотримання прав і свобод ВПО та спрощення процедур їх обліку.

Основні зміни, які були внесені до Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”²:

1 Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921-19/print1484687055089970>

2 Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

1. На облік ВПО тепер можуть бути взяті іноземці та особи без громадянства;
2. Довідка ВПО діє безстроково і дійсна з моменту видачі без необхідності проставляти в ній штамп міграційної служби.
3. Для тих, хто проживав в зоні АТО чи на тимчасово окупованій території і не мав там постійної реєстрації місця проживання, відтепер стати на облік ВПО можна шляхом доведення факту проживання на цих територіях шляхом подання документів, які підтверджують такий факт. Управління праці та соціального захисту населення зобов'язане розглянути таку заяву протягом 15 робочих днів і прийняти або рішення про видачу довідки ВПО, або обґрунтовану відмову у її видачі.
4. Деталізовано процедуру скасування дії довідки ВПО у випадку повернення особи до покинутого місця постійного проживання.
5. Спрощено процедуру звільнення особи з роботи, якщо особа перемістилась із зони АТО чи тимчасово окупованої території і не встигла припинити трудові відносини, а за місцем попередньої роботи Укрпошта не працює. Відтепер заяву про звільнення можна подати до центра зайнятості за місцем проживання ВПО.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-19>
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/print1487268053308169>
4. Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 року №646 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF/print1487268053308169>
5. Про облік осіб, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. №509 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=247658152>
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України:

- Постанова Кабінету Міністрів від 26.08.2015 №636 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/636-2015-%D0%BF/print1484687055089970>
7. Про внесення змін до пункту 2 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. №371 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/371-2017-%D0%BF/print1484687055089970>
 8. Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. №79 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/79-2015-%D0%BF/print1472568391783523>
 9. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF/print1484687055089970>
 10. Про затвердження форми Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2016 р. № 1610 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0089-17/print1484687055089970>
 11. Щодо дійсності довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Лист Мінсоцполітики України від 08.10.2014 р. №11559/0/14-14/081 URL: http://loga.gov.ua/oda/press/news/shchodo_diysnosti_dovidki_pro_vzyatty_na_oblik_vnutrishno_peremishchenoyi_osobi
 12. Звіт за результатами моніторингу функціонування та використання управліннями соціального захисту населення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях URL: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/zvit_iedina_inf_baza.pdf
 13. Крахмальова К.О. Поняття, ознаки та зміст адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крахмальова URL: file:///C:/Users/%D0%AE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B4%D0%B5%D0%BB/Downloads/Chkup_2015_4_26.pdf
 14. Фесенко О.А. Адміністративно-правовий статус внутрішньо-переміщених осіб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.А. Фесенко; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 246 арк.
 15. Фесенко О.А. Історія формування та органічні складові поняття «внутрішньо переміщені особи» / О.А. Фесенко // Адміністративне право і процес: науково-практичний журнал Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/540-istoriia-formuvannia-ta-orhanichni-skladovi-poniattia-vnutrishno-peremishcheni-osoby>

2.2. Оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу, яка є внутрішньо переміщеною¹

Основоположна конституційна норма, згідно з якою утвердження і забезпечення прав людини є головним обов'язком держави, визначає принцип, який є надпозитивним. Вона визначає і встановлює критерії якості закону, який не за яких умов не може посягати на реальну здатність особи забезпечити доступ до матеріальних чи духовних благ або захистити її законний інтерес.

Важливою умовою є неприпустимість надмірних обмежень у реалізації прав людини. За цим принципом держава не повинна накладати на особу надмірних обмежень, які б посягали на сутність змісту основного права і перевищували межі необхідності, що впливають із публічного інтересу.

Проблема вимушеного переміщення людей в історії людської цивілізації існувала завжди, залишається найгострішою і в XXI столітті. Тому специфіку міграційних процесів висвітлювали у своїх публікаціях такі вітчизняні науковці, як О.О. Бандурка, І.Б. Ковалишин, О.В. Кузьменко, О.А. Малиновська, В.І. Олефір, О.І. Піскун, Ю.І. Римаренко, Н.П. Тиндик, С.Б. Чехович та інші. Враховуючи міждержавний конфлікт, що виник між Україною та Російською Федерацією, сьогодні особливої актуальності набуло питання щодо внутрішньо переміщених осіб що серйозно вплинуло на динаміку забезпечення прав людини і основоположних свобод в Україні.

Відповідно до статті 1 Закону про внутрішньо переміщених осіб, внутрішньо переміщеною особою вважається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, порушень прав людини та надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру.

Щоб правильно оформити документи для громадян з тимчасово окупованих територій, необхідно знати, що правила оформлення біометричних документів (паспорт для виїзду за кордон та ID-паспорт) є єдиними для всіх громадян України і затверджені постановами Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року №302 (ID-паспорт) та від 7 травня 2014

1 Трачук П.А., к.ю.н., професор; Михайлишин І.В., к.ю.н., доцент.

року № 152 (паспорт для виїзду за кордон). Важливим етапом оформлення будь-якого документа є ідентифікація особи, без якої жодна особа не може бути документована. Рішення щодо оформлення документа або про відмову в його оформленні приймається за результатами ідентифікації та перевірки належності особи до громадянства України.

Документи на оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон подаються до будь-якого підрозділу міграційної служби, незалежно від реєстрації місця проживання.

Документи на оформлення першого ID-паспорта подають:

- всі громадяни України – відповідно до реєстрації місця проживання;
- особи, зареєстровані як внутрішньо переміщені, подають документи відповідно до місця фактичного проживання, зазначеного у довідці ВПО;
- особи, зареєстровані на території Криму – до будь-якого підрозділу Державної міграційної служби за місцем фактичного перебування;
- особи, зареєстровані в органах реєстрації Донецької та Луганської областей і які не мають довідки про реєстрацію внутрішньо переміщеної особи – до будь-якого підрозділу Державної міграційної служби, де зареєстровано особу.

Щодо строків оформлення документів, то у випадку, якщо заявник подав до оформлення паспорт зразка 1994 року, виданий на окупованій російсько-терористичними військами території, та не має діючого паспорта для виїзду за кордон, ідентифікація особи буде здійснюватися шляхом направлення запитів з метою отримання інформації, відтак процедура ідентифікації може тривати до двох місяців. У таких випадках не рекомендується оплачувати підвищену суму адміністративного збору за термінове оформлення документів (10 робочих днів для ID-паспорта та 7 робочих днів для паспорта для виїзду за кордон).

Основним способом ідентифікації є отримання даних про особу з Єдиного державного демографічного реєстру, куди внесено інформацію про всіх осіб, яким оформляються нові ID-паспорти. Якщо для оформлення документів подається внутрішній паспорт-книжечка зразка 1994 року, ідентифікація проводиться за даними про особу, які зберігаються на паперових носіях у картотеках територіального підрозділу Державної міграційної служби, яким видавався паспорт.

Якщо доступу до картотек немає (актуально для територій, тимчасово окупованих російсько-терористичними військами – ОРДЛО та

Крим), ідентифікацію може бути проведено за інформацією про особу відповідно до наявних державних та єдиних реєстрів, інших інформаційних баз, що перебувають у власності держави або підприємств, установ та організацій. При цьому підрозділом Державної міграційної служби направляються запити для отримання інформації з наявних державних та єдиних реєстрів, інформаційних баз, картотек, у тому числі фотозображення особи, що дасть змогу ідентифікувати особу. В процесі перевірки береться до уваги вся інформація, яку повідомив заявник.

Важливо знати, що паспорт громадянина України зразка 1994 року на сьогоднішній день є морально застарілим документом, підроблення якого можливе навіть у домашніх умовах. Саме тому при кожному зверненні особи з питань документування, починаючи з 2013 року, проводиться звірка даних паспорта з даними картотеки підрозділу ДМС, яким цей паспорт видавався. Через дії держави-агресора Україна втратила доступ до окремих картотек, а відтак і можливість забезпечити документування окремих громадян, які окрім паспорта громадянина України зразка 1994 року не мала жодного іншого документа.

Якщо виникає питання, які документи подавати особам, які отримували паспорт на окупованих територіях, то вичерпного переліку таких документів не існує, так само як обов'язку особи подавати такі документи. Однак слід пам'ятати, що у випадку, якщо за наданими документами ідентифікувати особу неможливо, міграційна служба змушена буде відмовити в оформленні документа. За законодавством України, за міжнародними правилами документування, вимогами щодо національної безпеки, безпеки суспільства та кожного громадянина, документування не ідентифікованої особи є неможливим.

Якщо розглядати питання оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу, яка є внутрішньо переміщеною, необхідно використовувати Рекомендації щодо порядку проведення перевірок під час вклеювання фотокартки, оформлення паспорта громадянина України (у формі картки), паспорта громадянина України зразка 1994 року, оформленого територіальним підрозділом Державної міграційної служби, який припинив діяльність або тимчасово не здійснює свої повноваження, які розроблені відповідно до підпункту 4 пункту 5 Положення про Державну міграційну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 360, з метою підвищення якості надання зазначених адміністративних послуг.

Рекомендації спрямовані на запровадження єдиного підходу до проведення процедури встановлення особи у разі, коли картотеки заяв про видачу паспорта зразка 1994 року територіального підрозді-

лу ДМС не збереглися, відсутня будь-яка інформація в наявних даних обліку територіального органу ДМС і розроблені вони відповідно до :

Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20.11.2012 №5492-VI (далі – Закон № 5492-VI);

Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII (далі – Закон №1207 – VII);

Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 №1706-VII (далі – Закон №1706-VII);

Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» від 11.12.2003 №1382-IV (далі – Закон №1382- IV);

Положення про паспорт громадянина України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 26.06.1992 № 2503-XII (в редакції Постанови Верховної Ради України від 02.09.1993 №3423-XII), (далі – Положення №2503);

Постанови Кабінету Міністрів України від 02.11.2016 №770 «Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції» (далі – постанова КМУ №770);

Декрету Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 № 7-93 «Про державне мито» (далі – Декрет №7-93);

Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 №302 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 745) (далі – Порядок № 302);

Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 №152 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 1001) (далі – Порядок №152);

Порядку оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2014 № 289 (далі – Порядок № 289);

Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 (далі – Порядок № 509);

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.11.2014 № 1085-р (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1276-р) «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» (далі – розпорядження КМУ №1085);

Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13.04.2012 № 320, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02.07.2012 за № 1089/21401 (далі – Порядок № 320);

Наказу Міністерства внутрішніх справ від 25.12.2015 № 1633 «Про затвердження зразків документів, необхідних для оформлення, обміну, вилучення, тимчасового затримання паспорта громадянина України, та журналів їх обліку» (далі – наказ МВС № 1633);

Наказу МВС від 22.11.2012 № 1077 «Про затвердження порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18.12.2012 за №2109/22421 (далі – Порядок № 1077);

Наказу Державної міграційної служби України від 04.04.2016 № 54 (зі змінами, внесеними наказом ДМС від 14.04.2017 № 104 та 22.09.2017 №250 «Про затвердження Інструкції про порядок замовлення, закупівлі, постачання, обліку, зберігання, знищення та списання бланків паспортних документів та бланків документів з нумерацією в Державній міграційній службі України» (далі – наказ ДМС № 54).

Картотеки заяв про видачу паспорта зразка 1994 року територіального підрозділу ДМС вважаються такими, що не збереглися у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, перелік яких затверджено згідно з **додатком 1** до розпорядження КМУ № 1085, та на тимчасово окупованій території України, визначеної ст. 3 Закону №1207-VII.

Документи, необхідні для оформлення паспорта замість втраченого або викраденого, обміну паспорта зразка 1994 року, вклеювання фотокартки, подаються особами, які отримали довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (ВПО) відповідно до Порядку №509, до територіального підрозділу ДМС, а також центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), центрів обслуговування «Паспортний сервіс» ДП «Документ» (далі – уповноважені суб'єкти) за місцем проживання, яке зазначене у довідці.

Особа, яка на момент подання документів втратила довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, у заяві про втрату

паспорта обов'язково зазначає обставини втрати документа та структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районної, районної у місті Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, яким видано згадану довідку, з метою подальшої перевірки цієї інформації працівниками територіального підрозділу ДМС.

Особа, яка не отримала довідку про взяття на облік ВПО та має зареєстроване місце проживання на території проведення АТО, документи, необхідні для оформлення паспорта замість втраченого або викраденого, обміну паспорта зразка 1994 року, вклеювання фотокартки, подає до будь-якого територіального підрозділу ГУДМС України в Донецькій області та відповідно УДМС України в Луганській області, які здійснюють свої повноваження.

Документи, необхідні для оформлення паспорта замість втраченого або викраденого, обміну паспорта зразка 1994 року, вклеювання фотокартки, подаються особами, які проживають на тимчасово окупованій території України, до будь-якого територіального підрозділу ДМС, уповноваженого суб'єкта за місцем проживання.

Особа, знята з реєстрації місця проживання та території проведення АТО/ тимчасово окупованій території України подає документи, необхідні для оформлення паспорта замість втраченого або викраденого, обміну паспорта зразка 1994 року, вклеювання фотокартки, до територіального підрозділу ДМС, ЦНАП, уповноваженого суб'єкта за місцем фактичного проживання (за місцем звернення) (ст. 2 Закону № 1382-IV). Документального підтвердження інформації про місце фактичного проживання такої особи не вимагається.

При оформленні паспорта для виїзду за кордон замість втраченого або викраденого, обміну документи подаються до територіального органу/підрозділу ДМС, уповноваженого суб'єкта за місцем звернення.

Оформлення, видача, обмін паспорта, його пересилання, вилучення, повернення державі та знищення здійснюються відповідно до Порядку №302, з урахуванням особливостей, визначених Порядком №289. Що стосується таких же процедур щодо паспорта для виїзду за кордон, то вони здійснюються відповідно до Порядку №152.

Вклеювання фотокартки по досягненню 25- і 45-річного віку до паспорта зразка 1994 року здійснюється відповідно до Положення №2503-ХІІ, Порядку №320, з урахуванням особливостей, визначених Порядком №289.

Розмір адміністративного збору за оформлення (у тому числі замість втрачених або викрадених), обмін документів включає вартість

адміністративної послуги, вартість бланка документа та його персоналізації (ч.2 ст.20 Закону №5492-VI). Перелік адміністративних послуг у сфері міграції та їх вартість визначені у **додатку** до постанови КМУ № 770. За видачу паспорта (у разі обміну в зв'язку з непридатністю паспорта для подальшого використання, замість втраченого/викраденого) справляється державне мито відповідно до Декрету №7-93, розмір якого становить 34 грн. Класифікатор адміністративних послуг, які надаються територіальними органами та територіальними підрозділами ДМС, та класифікатор адміністративного збору затверджено наказом ДМС від 03.11.2016 №280 (у редакції наказу ДМС від 13.12.2016 №328, зі змінами, внесеними наказом ДМС від 03.04.2017 №82).

Для оформлення втраченого або викраденого паспорта, обміну паспорта зразка 1994 року подаються документи, зазначені у п.46 та п.69 Порядку № 302. При оформленні паспорта для виїзду за кордон подаються документи, зазначені у п.п. 35,37,38, 39,40 Порядку №152 (залежно від підстав оформлення).

Під час оформлення заяви-анкети працівник територіального органу/підрозділу ДМС, уповноваженого суб'єкта перевіряє подані заявником оригінали (копії) документів (довідка про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків, свідоцтво про реєстрацію актів цивільного стану, документ про освіту, документів (їх копій), що слугували підставою для набуття громадянства тощо), в тому числі з фотокартками (посвідчення про приписку до призовної дільниці, військовий квиток, посвідчення водія, пенсійне посвідчення та інші) згідно з Дорученням ДМС від 15.06.2017 № Д/92/2-17.

Під час прийняття документів працівник територіального органу/підрозділу ДМС, уповноваженого суб'єкта в обов'язковому порядку надає заявнику необхідну інформацію.

Для проведення перевірок під час розгляду заяви про втрату/викрадення паспорта зразка 1994 року, обміну паспорта громадянина України зразка 1994 року, працівник територіального підрозділу ДМС перевіряє повноту поданих документів заявником, направляє необхідні запити, в тому числі до ГУДМС України в Донецькій області або УДМС України в Луганській області відносно осіб, які мають зареєстроване місце проживання, або мали зареєстроване місце проживання на території проведення АТО. Направляється також запит до Адміністрації державної прикордонної служби України для отримання інформації щодо реквізитів документів, за якими заявник перетнув пункт пропуску з тимчасово окупованої території України / з території проведення АТО в Донецькій, Луганській областях (крім випадків, коли заявник

вже має зареєстроване місце проживання на підконтрольній території України). Аналогічні перевірки та запити працівник територіального підрозділу ДМС проводить після надходження до розгляду документів для вклеювання фотокартки по досягненню відповідного віку до паспорта громадянина України зразка 1994 року, а також при оформленні паспорта для виїзду за кордон на підставі паспорта громадянина України зразка 1994 року.

Строк проведення процедури встановлення особи не повинен перевищувати двох місяців. За результатами проведення процедури встановлення особи працівник територіального підрозділу ДМС складає висновок за встановленою МВС формою, який затверджується керівником органу ДМС та приймається рішення про оформлення паспорта або про відмову в оформленні паспорта, яке доводиться до відома заявника.

Для внесення до Реєстру та безконтактного електронного носія, що міститься у паспорті (у разі оформлення паспорта вперше або у разі втрати/викрадення паспорта зразка 1994 року), відомостей про зареєстроване місце проживання на тимчасово окупованій території України/ території проведення АТО, крім довідки про зареєстроване місце проживання можуть бути використані такі документи:

- довідка внутрішньо переміщеної особи, видана на ім'я заявника, де в графі «зареєстроване місце проживання» зазначена адреса проживання на відповідній території;
- довідка внутрішньо переміщеної особи видана на ім'я законного представника, де в графі «зареєстроване місце проживання» зазначена адреса проживання на відповідній території (у разі, якщо заявник віком від 14 до 16 років внесений до такої довідки);
- оригінали будинкової книги, картка реєстрації особи (**додаток 1** до Порядку №1077), адресна картка (**додаток 2** до Порядку №1077) тощо;
- відомості за даними відділу ведення Державного реєстру виборців.

У разі оформлення паспорта у зв'язку з обміном паспорта зразка 1994 року відомості про зареєстроване місце проживання вносяться відповідно до даних, внесених до паспорта, що підлягає обміну.

2.3. Порядок реєстрації або перереєстрації місця проживання внутрішньо переміщеної особи¹

Продовження глобальної реформи роботи Державної міграційної служби, зокрема у сфері документування, подальше удосконалення законодавства, розвиток співпраці з центрами надання адміністративних послуг та впровадження новітніх технологій – це основні завдання, над якими працює міграційна служба держави, але головний пріоритет – дотримання прав людини та підвищення рівня задоволення громадян процесами, які здійснює міграційна служба.

Обов'язок держави забезпечувати здійснення і захист прав і свобод через належне законодавче регулювання, конкретизацію законів та вжиття заходів щодо їх утвердження в адміністративній практиці формує простір систематики прав людини і основоположних свобод. Наразі права внутрішньо переміщених осіб регулює профільний Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яким визначається порядок взяття їх на облік, забезпечення соціального захисту, порядку діяльності органів влади щодо надання публічних послуг внутрішньо переміщеним особам.

Якщо розглядати порядок реєстрації або перереєстрації місця проживання внутрішньо переміщених осіб, то факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково та видається такій особі відповідно до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10. 2014 року № 509 (п.2,5 Порядку), на зворотному боці якої у період до 13.01.2016 року територіальними підрозділами Державної міграційної служби проставлялась відмітка про зареєстроване місце проживання/перебування.

Однак пунктом 1 ст.1 Закону України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон) довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи було вилучено з переліку документів, до яких вносяться відомості про місце проживання та місце перебування особи, визначених Законом України від 11.12.2003 року «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

1 Трачук П.А., к.ю.н., професор; Михайлишин І.В., к.ю.н., доцент.

Отже, з часу набрання чинності цим Законом, а саме з 13.01.2016 року, проставлення територіальними підрозділами Державної міграційної служби України відмітки про реєстрацію місця проживання осіб, зазначених у довідці, не є необхідним, оскільки саме Міністерство соціальної політики визначено відповідальним за забезпечення формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, а на структурні підрозділи з питань соціального захисту населення покладено завдання щодо вирішення питання стосовно видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, реєстрації та постановки її на облік в Єдиній інформаційній базі.

Відповідно до ст.5 Закону № 1706-VII довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є документом, що засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Адресою фактичного місця проживання внутрішньо переміщеної особи може бути адреса відповідного місця компактного поселення внутрішньо переміщених осіб (адреса містечка із збірних модулів, гуртожитку, оздоровчого табору, будинку відпочинку, санаторію, пансіонату, готелю тощо).

Реєстрація місця проживання/ перебування та зняття з реєстрації внутрішньо переміщеної особи здійснюється на загальних підставах органом реєстрації за місцем проживання відповідно до Правил реєстрації місця проживання, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 року № 207. «Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру». В цій постанові визначено, що відповідно до статті 10 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» затверджуються Правила реєстрації місця проживання та Порядок передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру. Також установлено, що: передача в електронному вигляді інформації про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання/ перебування фізичних осіб з реєстрації територіальних громад до Єдиного державного демографічного реєстру здійснюється після введення в експлуатацію відповідних технічних та програмних засобів; інформація від виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, їх посадових осіб, сільських голів, що здійснюють реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання/ перебування фізичних осіб, до Єдиного державного демографічного реєстру може до введення в експлуатацію відповідних технічних та програмних засобів передаватися в паперовому та електронному вигляді.

Правила реєстрації місця проживання

Загальні положення Правил визначають механізм здійснення реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування осіб в Україні, а також встановлюють форми необхідних для цього документів. У цих Правилах терміни вживаються у значенні, наведеному у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання/перебування здійснюється виконавчими органами сільської, селищної, міської рад, сільським головою (у разі, коли, відповідно до закону, виконавчий орган сільської ради не утворено) (далі – орган реєстрації) на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, на яку поширюються повноваження відповідної сільської, селищної або міської рад.

Громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні, зобов'язані протягом 30 календарних днів після зняття з реєстрації місця проживання та прибуття до нового місця проживання зареєструвати своє місце проживання. Реєстрація місця проживання/перебування або зняття з реєстрації місця проживання особи здійснюється в день подання особою або її представником документів. Реєстрація місця проживання за заявою особи може бути здійснена одночасно із зняттям з попереднього місця проживання.

Батьки або інші законні представники зобов'язані зареєструвати місце проживання новонародженої дитини протягом трьох місяців з дня державної реєстрації її народження.

У разі, коли особа не може самостійно звернутися до органу реєстрації, реєстрація може бути здійснена за зверненням її законного представника або представника на підставі довіреності, посвідченої в установленому законом порядку. Реєстрація місця проживання здійснюється тільки за однією адресою. У разі, коли особа проживає у двох і більше місцях, вона здійснює реєстрацію місця проживання за однією з цих адрес за власним вибором. За адресою зареєстрованого місця проживання з особою ведеться офіційне листування та вручення офіційної кореспонденції.

Документи для здійснення реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи подаються до органу реєстрації (у тому числі через центр надання адміністративних послуг) з урахуванням вимог Закону України «Про адміністративні послуги». Особа може доручити в установленому законодавством порядку подати заяву про

реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання відповідній посадовій особі виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку, житлово-будівельного кооперативу, управителю багатоквартирного будинку за місцем її проживання.

За бажанням батьків чи одного з них документи для реєстрації проживання новонародженої дитини можуть бути подані через орган державної реєстрації актів цивільного стану під час проведення державної реєстрації народження дитини. Реєстрація місця проживання новонародженої дитини може здійснюватися також через органи соціального захисту населення на підставі даних, що зазначив законний представник, з яким постійно проживає дитина, у заяві про призначення допомоги при народженні дитини.

Подання заяви про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання бездомних та інших осіб, які не мають постійного місця проживання, покладається на відповідну спеціалізовану соціальну установу, заклад соціального обслуговування та соціального захисту, де проживають зазначені особи.

Відомості про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання вносяться до паспорта громадянина України, тимчасового посвідчення громадянина України, посвідки на постійне проживання, посвідки на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист (далі – документи, до яких вносяться відомості про місце проживання), а відомості про реєстрацію місця проживання – до довідки про звернення за захистом в Україні (документ, до якого вносяться відомості про місце перебування) шляхом проставлення в них відповідного штампа реєстрації місця проживання/перебування особи за формою згідно з **додатком 1**.

Відомості про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання вносяться до паспорта громадянина України:

у вигляді книжки (зразка 1993 року) – шляхом проставлення в ньому штампа реєстрації місця проживання особи за формою згідно з **додатком 1** або штампа зняття з реєстрації місця проживання особи за формою згідно з **додатком 2**;

у формі картки (зразка 2015 року) – шляхом внесення інформації до безконтактного електронного носія, який імплантовано у такий паспорт, у разі наявності робочих станцій та підключення органу реєстрації до Єдиного державного демографічного реєстру (далі – Реєстр). У разі не підключення органу реєстрації до Реєстру особі видається довідка про реєстрацію або зняття з реєстрації місця проживання, а

внесення інформації до безконтактного електронного носія здійснюється територіальним підрозділом Державної міграційної служби на підставі такої довідки.

У разі внесення під час реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування помилкових відомостей про особу орган реєстрації зобов'язаний на підставі поданих особою або її представником достовірних відомостей у день звернення внести необхідні зміни до документів, до яких вносяться відомості про місце проживання/перебування, реєстру відповідної територіальної громади та надіслати інформацію до Реєстру відповідно до Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру (далі – Порядок).

Орган реєстрації відмовляє в реєстрації/знятті з реєстрації місця проживання, якщо:

- особа не подала необхідних документів або інформації;
- у поданих документах містяться недостовірні відомості або подані документи є недійсними;
- звернулася особа, яка не досягла 14 років.

Рішення про відмову в реєстрації/зняття з реєстрації проживання приймається в день звернення особи або її представника шляхом зазначення у заяві про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання підстав відмови. Зазначена заява повертається особі або її представнику.

Особи, які не проживають за зареєстрованим місцем проживання більше одного місяця і які мають невиконані майнові зобов'язання, накладені в адміністративному порядку чи за судовим рішенням, або призиваються на строкову військову службу і не мають відстрочки, або беруть участь у судовому процесі в будь-якій якості, зобов'язані письмово повідомити відповідному органу реєстрації про своє місце перебування.

Надання органами реєстрації та Державною міграційною службою відомостей про місце проживання особи та інших персональних даних здійснюється виключно у випадках, передбачених законами України, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини або за згодою самої особи на запит за формою згідно з **додатком 3**.

Строк зберігання заяв про реєстрацію місця проживання/перебування та зняття з реєстрації місця проживання осіб та за необхідності відповідних копій документів, які подаються для здійснення реєстрації місця проживання/перебування або зняття з реєстрації місця проживання в паперовому вигляді, становить три роки.

Для створення реєстру територіальної громади картотеки з питань реєстрації осіб, які передані відповідному органу реєстрації, ДМС, житлово-експлуатаційними організаціями та іншими підприємствами, установами та організаціями, що забезпечували ведення картотек з питань реєстрації фізичних осіб, підтримуються в актуальному стані за карткою реєстрації особи та адресною карткою особи за відповідними формами з **додатками 4 та 5**.

У разі прийняття рішення про зміну нумерації будинків, перейменування вулиць (проспектів, бульварів, площ, провулків, кварталів тощо), населених пунктів, адміністративно-територіальних одиниць, зміни в адміністративно-територіальному устрої на підставі відповідних актів вносяться зміни до реєстру територіальної громади із збереженням попередніх даних та із подальшим внесенням цієї інформації до Реєстру.

За бажанням особи ці відомості безоплатно вносяться до документів, в яких зазначаються відомості про місце проживання/перебування. У разі підключення органів реєстрації до Реєстру внесення інформації про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи до нього здійснюється за заявою-анкетую, зразок якої затверджується наказом МВС.

Реєстрація місця проживання

Для реєстрації місця проживання особа або її представник подає:

1. заяву за формами, наведеними відповідно у **додатках 6, 7 або 8**;
2. документ, до якого вносяться відомості про місце проживання.

Якщо дитина не досягла 16 років, подається свідоцтво про народження. Реєстрація місця проживання дітей, які є іноземцями чи особами без громадянства, здійснюється за умови внесення даних про дітей до посвідки на постійне або тимчасове проживання їх батьків та копії свідоцтва про народження. Документи, видані компетентними органами іноземних держав, підлягають легалізації в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами;

3. квитанцію про сплату адміністративного збору (у разі реєстрації місця проживання одночасно із зняттям з попереднього місця проживання адміністративний збір стягується лише за одну послугу);

4. документи, що підтверджують:

– право на проживання в житлі – ордер, свідоцтво про право власності, договір найму (піднайму, оренди), рішення суду, яке на-

брало законної сили, про надання особі права на вселення до житлового приміщення, визнання за особою права користування житловим приміщенням або права власності на нього, права на реєстрацію місця проживання або інші документи. У разі відсутності зазначених документів реєстрація місця проживання особи здійснюється за згодою власника/співвласників житла, наймача та членів його сім'ї (зазначені документи або згода не вимагаються при реєстрації місця проживання неповнолітніх дітей за адресою реєстрації місця проживання батьків/ одного з батьків або законного представника/представників);

- право на перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальної установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту особи, довідка про прийняття на обслуговування в спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту особи за формою згідно з **додатком 9**, копія посвідчення про взяття на облік бездомної особи, форма якого затверджується Міністерством соціальної політики (для осіб, які перебувають на обліку у цих установах або закладах);
- проходження служби у військовій частині, адреса якої зазначається під час реєстрації, – довідка про проходження служби у військовій частині, видана командиром військової частини за формою з **додатком 10** (для військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби);

1. військовий квиток або посвідчення про приписку (для громадян, які підлягають взяттю на військовий облік або перебувають на військовому обліку);

2. заяву про зняття з реєстрації місця проживання особи за формою згідно з **додатком 11** (у разі здійснення реєстрації місця проживання одночасно із зняттям з реєстрації попереднього місця проживання).

У разі подання заяви представником особи, крім зазначених документів, додатково подаються:

- документ, що посвідчує особу представника;
- документ, що підтверджує повноваження особи як представника, крім випадків, коли заява подається законними представниками малолітньої дитини – батьками (усиновлювачами).

Реєстрація місця проживання особи за заявою законного представника здійснюється за згодою інших законних представників. У разі реєстрації місця проживання батьків за різними адресами місце проживання дитини, яка не досягла 14 років, реєструється разом з одним із батьків за

письмовою згодою іншого з батьків у присутності особи, яка приймає заяву, або на підставі засвідченої в установленому порядку письмової згоди іншого з батьків (крім випадків, коли місце проживання дитини визначено відповідним рішенням суду або рішенням органу опіки та піклування).

Забороняється вимагати для реєстрації місця проживання особи інші документи.

Працівник органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг перевіряє належність документа, до якого вносяться відомості про місце проживання (або документа, до якого вносяться відомості про місце проживання, у разі реєстрації місця перебування), особі, що його подала, його дійсність, правильність заповнення заяви про реєстрацію місця проживання/перебування (у разі потреби надає допомогу особі в заповненні бланка заяви) та наявність документів, необхідних для реєстрації місця проживання/перебування, про що ним вчиняється відповідний запис у цій заяві.

У разі подання документів, необхідних для реєстрації місця проживання новонародженої дитини, через органи державної реєстрації актів цивільного стану уповноважений працівник перевіряє належність документа, що посвідчує особу батьків (усиновлювачів) або інших законних представників дитини, та документа, що підтверджує повноваження особи як законного представника, особі, яка його надала, їх дійсність, правильність заповнення заяви про реєстрацію місця проживання, наявність документів, необхідних для реєстрації місця проживання дитини, про що ним робиться відповідний запис у цій заяві. Прийняті документи не рідше одного разу на місяць передаються до відповідного органу реєстрації.

Дані, необхідні для реєстрації місця проживання новонародженої дитини, можуть надаватися одним із батьків дитини або її законним представником під час звернення до органу соціального захисту населення за призначенням допомоги при народженні дитини. Працівник органу соціального захисту населення перевіряє документи, подані одним із батьків дитини або її законним представником, з урахуванням вказаних вище вимог. На підставі наданих документів працівник органу соціального захисту населення фіксує дані за формою згідно з **додатком 12** та передає або надсилає їх до відповідного органу реєстрації.

У разі подання заяви про реєстрацію місця проживання бездомної особи представником спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту або посадовою особою виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного

будинку необхідні документи, визначені вище цими Правилами, не рідше одного разу на тиждень подаються ними до органу реєстрації для здійснення реєстрації.

Працівник органу реєстрації в день звернення особи або її представника чи в день отримання документів від центру надання адміністративних послуг або представника спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту, посадової особи виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельного кооперативу, управителя багатоквартирного будинку, органів державної реєстрації актів цивільного стану або даних від органу соціального захисту населення:

- приймає рішення про реєстрацію або про відмову у реєстрації місця проживання особи;
- вносить відомості про реєстрацію місця проживання у документ, до якого вносяться відомості про місце проживання (документ, до якого вносяться відомості про місце перебування, – у разі реєстрації місця перебування). Датою реєстрації місця проживання/перебування осіб, які подавали документи через центр надання адміністративних послуг, представника спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту, посадову особу виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельного кооперативу, управителя багатоквартирного будинку, є дата отримання органом реєстрації відповідних документів;
- формує і вносить дані про реєстрацію місця проживання особи до реєстру територіальної громади відповідно до Порядку;
- формує інформацію про реєстрацію місця проживання/перебування особи для її передачі Реєстру;
- оформляє і видає довідку про реєстрацію місця проживання/перебування дітям до 16 років та громадянам, які мають паспорт громадянина України у формі картки, за формами згідно з **додатками 13 або 14** відповідно;
- повертає особі або її представнику адміністративного центру надання адміністративних послуг, представнику спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту або посадовій особі виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

ку, житлово-будівельного кооперативу, управителю багатоквартирного будинку документ, до якого вносяться відомості про реєстрацію місця проживання, довідку про реєстрацію місця проживання, що оформлена особі відповідно до вимог цих Правил, та інші документи, які подавалися.

Якщо документ (дані) для реєстрації місця проживання новонародженої дитини подавалися до органу державної реєстрації актів цивільного стану або до органів соціального захисту населення, оформлена органом реєстрації довідка про реєстрацію місця проживання дитини повертається до відповідного органу державної реєстрації актів цивільного стану або за бажанням того з батьків (представників), хто подавав заяву, може бути видана у відповідному органі реєстрації, центрі надання адміністративних послуг, надіслана поштою, про що робиться відповідна відмітка в даних про новонароджену дитину, форма яких наведена у **додатку 12**.

Якщо під час надання документів буде встановлено, що особа звернулася для реєстрації нового місця проживання після 30 календарних днів з дня зняття з реєстрації на попередньому місці проживання або подала для реєстрації місця проживання недійсний паспорт громадянина України, працівник органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг складає на неї адміністративний протокол за вчинення правопорушення, визначеного у статті 197 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Якщо іноземець або особа без громадянства подали для реєстрації місця проживання недійсний документ, до якого вносяться відомості про місце проживання/перебування іноземця або особу без громадянства направляють до територіального підрозділу ДМС відповідно до території обслуговування для вжиття до них заходів адміністративного впливу або інших заходів, визначених законодавством України.

У разі здійснення реєстрації місця проживання одночасно із зняттям з реєстрації попереднього місця проживання в іншій адміністративно-територіальній одиниці до органу реєстрації, на території обслуговування якого було зареєстроване попереднє місце проживання особи, не пізніше наступного дня надсилається повідомлення (залежно від форми ведення реєстрів – в письмовій або електронній формі) про зняття з реєстрації місця проживання особи за формою згідно з **додатком 15** для внесення інформації до відповідного реєстру територіальної громади.

У документ особи (у формі книжечки), до якого вносяться відомості про реєстрацію місця проживання одночасно із зняттям з реєстрації на попередньому місці проживання, органом реєстрації спочатку

проставляється штамп зняття з реєстрації місця проживання особи, а потім відповідний штамп реєстрації нового місця проживання особи.

У паспорт громадянина України (у формі картки) відомості про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання вносяться до безконтактного електронного носія відповідно до Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року №302 (Офіційний вісник України, 2015р., №40, ст.1188).

Якщо після здійснення реєстрації місця проживання особи одночасно із зняттям з реєстрації попереднього місця проживання буде встановлено, що особа не повідомила про реєстрацію місця проживання разом з нею за попередньою адресою малолітніх дітей, обидві дії скасовуються на підставі письмового рішення органу реєстрації, про що письмово повідомляється особі.

Реєстрація місця перебування

Реєстрація місця перебування осіб, що звернулися за захистом в Україні із заявою за формою згідно з **додатком 8**, здійснюється на визначений законом строк на підставі документів, визначених пунктом 18 Правил (крім квитанції про сплату адміністративного збору). Відомості про реєстрацію місця перебування вносяться до довідки про звернення за захистом в Україні, зразок якої затверджується наказом МВС.

Зняття з реєстрації місця проживання

Зняття з реєстрації місця проживання особи здійснюється на підставі:

- заяви особи або її представника за формою згідно з **додатком 11**;
- рішення суду, яке набрало законної сили, про позбавлення права власності на житлове приміщення або права користуватися житловим приміщенням, про виселення, про зняття з реєстрації місця проживання особи, про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою;
- свідоцтва про смерть;
- повідомлення територіального органу або підрозділу ДМС із зазначенням відповідних реквізитів паспорта померлої особи або

- документа про смерть, виданого компетентним органом іноземної держави, легалізованого в установленому порядку;
- інших документів, які свідчать про припинення;
 - підстав для перебування на території України іноземців та осіб без громадянства (інформація територіального органу ДМС або територіального підрозділу ДМС, на території обслуговування якого зареєстровано місце проживання особи, про закінчення строку дії посвідки на тимчасове проживання чи скасування дозволу на імміграцію та посвідки на постійне проживання в Україні);
 - підстав для проживання бездомної особи у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту (письмове повідомлення соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту);
 - підстав на право користуватися житловим приміщенням (закінчення строку дії договору оренди, найму, піднайму житлового приміщення, строку навчання в навчальному закладі (у разі реєстрації місця проживання в гуртожитку навчального закладу на час навчання), відчуження житла та інших визначених законодавством документів).
 - Зняття з реєстрації місця проживання на вказаних підставах здійснюється за клопотанням уповноваженої особи спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту або за заявою власника/наймача житла або їх представників.
 - Зняття з реєстрації місця проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, стосовно яких встановлено опіку та піклування, здійснюється за погодженням з органами опіки та піклування.

Разом із заявою особа подає:

- документ, до якого вносяться відомості про зняття з реєстрації місця проживання. Якщо дитина не досягла 16 років, подається свідоцтво про народження;
- квитанцію про оплату адміністративного збору;
- військовий квиток або посвідчення про приписку (для громадян, які підлягають взяттю на військовий облік або перебувають на військовому обліку).
- У разі подання заяви представником особи, крім зазначених документів, додатково подаються:
- документ, що посвідчує особу представника;

- документ, що підтверджує повноваження особи як представника, крім випадків, коли заява подається законними представниками малолітньої дитини – батьками (усиновлювачами).

Зняття з реєстрації місця проживання особи за заявою законного представника здійснюється за згодою інших законних представників.

У разі реєстрації місця проживання батьків за різними адресами зняття з реєстрації місця проживання дитини, яка не досягла 14 років, разом з одним із батьків здійснюється за письмовою згодою другого з батьків у присутності особи, яка приймає заяву, або на підставі засвідченої в установленому порядку письмової згоди другого з батьків (крім випадків, коли місце проживання дитини визначено відповідним рішенням суду або рішенням органу опіки та піклування).

Працівник органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг перевіряє належність документа, до якого вносяться відомості про місце проживання, особі, що його подала, його дійсність, правильність, заповнення заяви про зняття з реєстрації місця проживання та наявність документів, необхідних для зняття з реєстрації місця проживання, про що зазначений працівник робить відповідний запис у цій заяві.

Працівник органу реєстрації у день звернення особи (її представника) або в день отримання документів від центру надання адміністративних послуг, представника спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту, посадової особи виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельного кооперативу, управителя багатоквартирного будинку:

- приймає рішення про зняття з реєстрації або про відміну у знятті з реєстрації місця проживання особи;
- вносить відомості про зняття з реєстрації місця проживання у документ, до якого вносяться відомості про місце проживання. Датою зняття з реєстрації місця проживання осіб, які подавали документи через центр надання адміністративних послуг, представника спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту, посадову особу виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельного кооперативу, управителя багатоквартирного будинку, є дата отримання органом реєстрації відповідних документів;

- формує і вносить дані про зняття з реєстрації місця проживання особи до реєстру територіальної громади;
- формує інформацію про зняття з реєстрації місця проживання особи для її передачі до Реєстру відповідно до Порядку;
- оформляє і видає довідку про зняття з реєстрації місця проживання, форма якої наведена в **додатку 16**, дітям, які не досягли 16 років, та громадянам, які мають паспорт громадянина України у формі картки, а також вилучає раніше видану довідку про реєстрацію місця проживання для подальшого знищення;
- повертає особі або її представнику, адміністратору центру надання адміністративних послуг, представнику спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту або посадовій особі виконавців послуг з управління (утримання) багатоквартирного будинку (гуртожитку), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельного кооперативу, управителю багатоквартирного будинку документ, до якого внесені відомості про зняття з реєстрації місця проживання, довідку про зняття з реєстрації місця проживання, а також документи, які подавалися.
- Якщо під час подання документів буде встановлено, що особа подала для зняття з реєстрації місця проживання недійсний паспорт громадянина України, працівник органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг складає на неї адміністративний протокол за вчинення правопорушення, визначеного у статті 197 Кодексу України про адміністративні правопорушення.
- Якщо іноземець або особа без громадянства подали для зняття з реєстрації місця проживання недійсний документ, до якого вносяться відомості про місце проживання, іноземця або особу без громадянства направляють до територіального підрозділу ДМС відповідно до території обслуговування для вжиття до них заходів адміністративного впливу, а також для оформлення нового документа або внесення визначених законодавством змін у наявний документ.
- Якщо зняття з реєстрації місця проживання особи здійснюється без надання документа, до якого вносяться відомості про реєстрацію місця проживання, штамп зняття з реєстрації місця проживання особи проставляється в такому документі в разі звернення особи.
- Зняття з реєстрації місця проживання в разі смерті особи здійснюється датою надходження до органу реєстрації відповідних документів.

Скасування реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи

Реєстрація місця проживання/перебування особи або зняття з реєстрації місця проживання скасовується в разі їх проведення з порушенням вимог законодавства.

У разі виявлення такого порушення керівник органу реєстрації проводить перевірку підстав реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи, за її результатами складає висновок та приймає рішення про скасування реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи.

Про прийняте рішення особі надсилається письмове повідомлення за формою згідно з **додатком 17**, в якому зазначаються підстави його прийняття. Особу запрошують на прийом до органу реєстрації для внесення відповідних відомостей до документа, до якого вносяться відомості про місце проживання/перебування.

Працівник органу реєстрації:

- формує і вносить дані про скасування реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи до реєстру територіальної громади;
- формує інформацію про скасування реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи для її передачі до Реєстру.

У разі виявлення ДМС або її територіальними органами порушень законодавства органом реєстрації під час здійснення реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи такому органу надсилається повідомлення щодо необхідності проведення відповідної перевірки. У разі підтвердження зазначених порушень реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання/перебування особи підлягає скасуванню.

Реєстр територіальної громади

Орган реєстрації для потреб реєстрації місця проживання/перебування формує та веде реєстр територіальної громади. Орган реєстрації є розпорядником відповідного реєстру територіальної громади. Вони здійснюють обмін відомостями між реєстрами різних територіальних

громад для реєстрації та зняття з реєстрації місця проживання особи у разі її вибуття з однієї адміністративно-територіальної одиниці та прибуття до іншої адміністративно-територіальної одиниці.

Вимоги до збирання, зберігання, обробки, використання і захисту інформації у реєстрах територіальних громад визначаються законом.

До реєстру територіальної громади вносяться такі дані про особу:

- прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові;
- дата та місце народження;
- місце проживання/перебування;
- відомості про громадянство;
- унікальний номер запису в Реєстрі (якщо така інформація внесена до паспорта громадянина України);
- дата реєстрації місця проживання;
- прізвище, ім'я та по батькові представника, якщо він діє від імені особи, та відомості про документ, що посвідчує повноваження представника;
- інформація про попереднє місце проживання;
- дата зняття з реєстрації місця проживання (після вибуття особи).

Також до реєстру територіальної громади вносяться найменування органу реєстрації, прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, яка вносила записи до реєстру.

Доступ до інформації, що міститься у реєстрах територіальних громад, здійснюється з дотриманням вимог Законів України «Про свободу пересування та вибір місця проживання в Україні», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» і «Про Державний реєстр виборців».

Службовим та посадовим особам розпорядників реєстрів та інших органів державної влади, що обробляють персональні дані, внесені до реєстрів, забороняється розголошувати персональні дані, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Кожна особа має право на доступ до своїх персональних даних, внесених до реєстрів, а також інші права щодо своїх персональних даних, передбачені Законом України «Про захист персональних даних». Доступ до реєстрів здійснюється виключно автоматизовано, із збереженням інформації про службову або посадову особу, яка здійснювала запит, та час такого запиту.

Органу реєстрації заборонено передавати дані з реєстру територіальної громади третім особам з метою, не передбаченою Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Обмін інформацією між органами реєстрації та іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування здійснюється за письмовою згодою особи з метою надання їй адміністративних послуг. Передача персональних даних, внесених до реєстрів територіальних громад, органам державної влади, органам місцевого самоврядування без письмової згоди особи може здійснюватися лише у випадках, передбачених законом.

Орган реєстрації у разі виявлення в реєстрі територіальних громад помилкових відомостей про особу повідомляє їй про це у тридцятиденний строк з дня виявлення таких відомостей, а також звертається до особи з проханням надати достовірні відомості для внесення змін до відповідного реєстру та/або документів, до яких вносяться відомості про місце проживання/перебування, і передає відповідну інформацію до Реєстру.

Знеособлені дані реєстрів територіальних громад використовуються із статистичною метою. Такі дані щомісяця до 5 числа місяця, наступного за звітним, подаються органами реєстрації до відповідних територіальних органів Держстату. Дані реєстрів територіальних громад також можуть використовуватися з науковою метою за умови їх знеособлення.

***Контроль за дотриманням органами
реєстрації законодавства з питань
реєстрації місця проживання***

Державна міграційна служба та її територіальні органи контролюють дотримання органами реєстрації вимог законодавства з питань реєстрації місця проживання, а також їх діяльності у сфері реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування осіб. За результатами проведених перевірок ДМС та її територіальні органи надсилають органу реєстрації акт щодо врахування рекомендацій (пропозицій) чи усунення виявлених недоліків, порушень.

У результаті виявлених ознак кримінального або адміністративного правопорушення орган, що виявив зазначені порушення, інформує про них відповідні правоохоронні органи.

Працівники органу реєстрації, які допустили порушення законодавства, несуть відповідальність у встановленому законодавством порядку.

2.4 Встановлення фактів народження, смерті на невідконтрольній Україні території¹

Однією з підстав виникнення, зміни, припинення суб'єктивних прав та обов'язків є юридичний факт (ч. 2 ст. 11 ЦК України). Під юридичним фактом в теорії розуміють передбачені нормами права конкретні обставини, з настанням яких виникають, змінюються та припиняються правові відносини.² Юридичний факт – головна умова виникнення та динаміки (зміни, припинення, призупинення) цивільних правовідносин. Без юридичних фактів не встановлюються, не змінюються і не припиняються жодні цивільні правовідносини. Отже, юридичний факт – це джерело виникнення суб'єктивних прав та обов'язків³.

Юридичний факт як обставина дійсності, що настала в конкретних правовідносинах, представляється у вигляді життєвої обставини, що у зв'язку з відповідністю правовій моделі, закріпленій в нормі права, договорі або іншому джерелі регулювання відносин, спричинила або повинна була спричинити визначені такою моделлю юридичні наслідки⁴.

Встановлення факту народження на невідконтрольній Україні території

Державна реєстрація актів цивільного стану в Україні регулюється положеннями Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 №2398-VI (із останніми змінами від 1 січня 2017 р.), наказу Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 «Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні» (в останній редакції від 28 лютого 2017 р.) та іншими нормативно-правовими актами.

1 Надьон В.В., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

Рубан О.О., к.ю.н., асистент кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

2 Луць А.А. Загальна теорія держави і права: підруч. К.: Атіка, 2008. С. 261.

3 Надьон В.В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: монографія. Харків: Право, 2017. С. 106.

4 Спесівцев Д.С. Юридичні факти у механізмах виникнення, переходу та припинення речових прав на нерухомість в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 21 с.

Однак Наказом Міністерства юстиції України від 17 червня 2014 року № 953/5 «Про невідкладні заходи щодо захисту прав громадян на території проведення антитерористичної операції» тимчасово припинено доступ до Єдиних та Державних реєстрів на цій території та тимчасово призупинено проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів, їх поновлення та анулювання тощо до закінчення антитерористичної операції.

Для гарантування прав громадян на окупованій території 15 квітня 2014 р. був прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Водночас закон не містить окремої норми, яка б регулювала особливості державної реєстрації актів цивільного стану громадян України, що проживають на окупованій території. При цьому статтею 9 вказаного закону визначено, що будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами на тимчасово окупованій території, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом, є недійсним і не створює правових наслідків.

Згідно зі статтею 3 цього закону визначено межі тимчасово окупованої території: сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій; внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України; повітряний простір над вищезазначеними територіями.

Відповідно до статті 1 того ж закону тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України. 17 березня 2015 року Верховна Рада також визнала тимчасово окупованими територіями окремі райони Донецької та Луганської областей.

Отже, Україна не визнає свідоцтв про народження дітей, виданих на окупованій території. Крім того, враховуючи статтю 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», для реєстрації актів цивільного стану особам доводиться звертатися до суду про встановлення фактів, що мають юридичне значення, в тому числі для встановлення факту народження дитини.

Порядок реєстрації факту народження дитини та отримання свідоцтва про народження дитини

1. Заявою про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини заява до будь-якого суду за межами такої території України, незалежно від місця проживання заявника (ч. 1 ст. 317 Цивільно-процесуального кодексу України).

Батьки (англ. *parents*, пол. *rodzice*) — тато та мати нащадка. Батьки приводять дитину у світ та виховують її від самого народження, піклуються про її матеріальний та духовний добробут до досягнення нею повноліття, що згодом накладає низку етичних і суспільних зобов'язань дорослого сина чи доньки щодо своїх батьків.

Родичі — це батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» використовує два тотожних за змістом поняття «близькі особи» та «члени сім'ї», до яких відносить: чоловіка, дружину (осіб, які перебувають у шлюбі), батька, мати (батьків), сина, дочку (дітей, в тому числі повнолітніх). Отже, одна і та сама особа може бути одночасно як близькою особою, так і членом сім'ї. У свою чергу, О. В. Розгон вважає, що до членів сім'ї можна було включити і усиновлену дитину, оскільки усиновлення встановлює між усиновителем та усиновленим правові відносини, які існують між батьками та дітьми¹. На наш погляд, усиновлений, після належного оформлення документів та самої процедури усиновлення, набуває правового статусу дитини. Тому немає необхідності виокремлювати в даному переліку усиновлену дитину.

Представник — це особа, яка зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє за довіреністю або договором.

Законний представник — члени сім'ї, опікун, піклувальник, орган опіки та піклування, медичний заклад (наркологічний або психіатричний), що за законом зобов'язані захищати певні категорії осіб (малолітніх, в певних, передбачених законом, випадках, неповнолітніх, осіб, які обмежені або визнані в судовому порядку недієздатними).

До заяви про встановлення факту народження необхідно додати всі наявні документальні підтвердження факту народження, а саме: документи, видані на непідконтрольній території України (це можуть

¹ Розгон О.В. Поняття «родич», «член сім'ї» та суміжні з ними категорії. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. № 17. С. 115.

бути медичні документи, які засвідчують факт народження дитини; свідоцтво про народження), крім того, якщо було відмовлено у реєстрації, то необхідно надати письмову відмову органу державної реєстрації актів цивільного стану в реєстрації факту народження.

2. Сплатити за подання заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, судовий збір у сумі 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб¹.

До розгляду заяви як зацікавлену особу залучають представника органу державної реєстрації актів цивільного стану, який після прийняття судом позитивного рішення зобов'язаний його виконати, і внести запис до Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Рішення про встановлення факту, що має юридичне значення, крім таких ознак, як загальнообов'язковість, виключність, преюдиціальність, повинно бути реально виконуваним, тобто мати ознаку реалізованості. Рішення суду є актом правосуддя, яким повністю вирішується справа по суті². У рішенні про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків.

3. Закон встановлює, що справи про встановлення факту народження на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду. Ухвалене судове рішення підлягає негайному виконанню.

4. Копія судового рішення видається учасникам справи негайно після проголошення такого рішення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження.

Проблемні питання встановлення факту народження на непідконтрольній Україні території

Підсудність

Відповідно до ст. 316 ЦПК України заява про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем проживання.

1 Закон України «Про судовий збір». Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст.87.

2 Балюк М.І., Луспенник Д.Д. Практика застосування Цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях та відповідях). Коментарії рекомендації, пропозиції. Серія «Судова практика». Х.: Харків юридичний, 2008. С.443.

Підсудність справ за заявою громадянина України, який проживає за її межами, про встановлення факту, що має юридичне значення, визнається за його клопотанням ухвалою Верховного Суду.

Це загальне правило підтверджується положеннями наказу Міністерства юстиції України від 17.06.2014 року № 953/5 «Про невідкладні заходи щодо захисту прав громадян на території проведення антитерористичної операції», яким тимчасово призупинено проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання деякими відділами державної реєстрації актів цивільного стану, що знаходяться на території Донецької та Луганської областей. Проведення зазначених дій здійснюється будь-яким відділом державної реєстрації актів цивільного стану, що знаходиться за межами вказаної території.

Відповідно до частин другої та четвертої статті 25 ЦК України, цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження, а припиняється у момент смерті. Згідно з ч.1 ст.144 Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані невідкладно, але *не пізніше одного місяця від дня народження дитини*, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Відповідно до Конвенції про права дитини від 20.11.1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України №789-ХІІ від 27.02.1991 року, дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про громадянство України» особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України. Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином України з моменту народження.

Судова практика свідчить про те, що майже по всіх справах заявники попередньо зверталися до відповідного відділу державної реєстрації актів цивільного стану із заявою про видачу свідоцтва про народження дитини, проте отримували відмову, оскільки медичні документи про народження дитини оформлені медичним закладом, який розташований на тимчасово непідконтрольній державним органам території і тому є нелегітимним.

Тобто, отримавши відмову органу державної реєстрації актів цивільного стану, особи за захистом порушеного права звертаються до суду із заявами про встановлення факту народження і в якості заінтересованої особи майже по всіх справах залучався відповідний пред-

ставник органу державної реєстрації актів цивільного стану, який відмовив заявникові у видачі відповідного свідоцтва¹.

Вивчена практика показала, що встановлення факту народження дитини, заявникам зазвичай необхідно для державної реєстрації народження дитини та отримання свідоцтва про народження дитини, що дасть можливість оформити в УПСЗН відповідної РДА допомогу у зв'язку з народженням дитини, а також отримати допомогу на дитину, яка переміщена з району проведення антитерористичної операції.

Задовольняючи заяви про встановлення факту народження, суди здебільшого виходили з того, що дійсно для проведення державної реєстрації народження дитини є об'єктивні перешкоди. З метою захисту прав і свобод громадян України, якими є заявник та її дитина, суди дійшли висновку про необхідність задоволення заяви про встановлення факту народження дитини, бо законом не передбачено іншого порядку встановлення цього факту, що надасть можливість отримати громадянці України свідоцтво про народження її дитини, виданого державним органом України².

Суб'єктний склад справ

Відповідно до ч. 1 ст. 317 ЦПК України, заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини.

При визначенні суб'єктного складу осіб, які беруть участь у справах зазначеної категорії, судам необхідно враховувати, що, відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398-VI, державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть.

Проте інколи судами справи про встановлення факту народження (смерті) особи на тимчасово окупованій території України розгляда-

1 Справа Краматорського міського суду Донецької області від 15 березня 2016 року № 234/4164/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56503379> (дата звернення: 04.12.2017).

2 Справа Краматорського міського суду Донецької області від 15 березня 2016 року № 234/4151/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56503285> (дата звернення: 07.12.2017).

ються без залучення до участі у справі органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Так, наприклад, рішенням Дружківського міського суду Донецької області від 04.03.2016 року задоволено заяву та встановлено факт народження 30.04.2015р. у місті Донецьку громадянкою Ш.Н.Ю. дитини. Справа розглянута лише за участі заінтересованої особи - матері дитини Ш. Н.Ю. (справа №229/4538/15-ц)¹.

Тому, з урахуванням мети встановлення фактів, заінтересованими особами в цих справах повинні бути, насамперед, відповідні органи державної реєстрації актів цивільного стану.

Належність та допустимість доказів на підтвердження фактів народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України

Відповідно до п.18 Постанови Пленуму Верховного Суду України, від 31.03.1995 р. №5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» рішення, постановлене у справі про встановлення факту, що має юридичне значення, повинно відповідати вимогам ЦПК України та суд повинен навести в рішенні докази на підтвердження висновку про обставини, що мають значення для вирішення справи. У зв'язку з чим виникає питання щодо можливості використання як доказів у справі про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України документів, які видані органами та установами (зокрема, лікарняними закладами), що знаходяться на такій території. Відповідно до ч. 2 ст. 318 ЦПК України до заяви додаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, і довідка про неможливість відновлення втрачених документів.

Аналізуючи надані заявниками довідки медичних закладів у деяких випадках суди доходять висновку, що ці довідки містять певну інформацію щодо того факту, який просить встановити заявник, проте не є належними доказами, оскільки видані медичними закладами, які не перереєстровані на території, підконтрольній Україні, тому є недійсними і не створюють правових наслідків.

¹ Справа Дружківського міського суду Донецької області від 04 березня 2016 року № 229/4538/15-ц, провадження № 2-о/229/14/2016 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56261889> (дата звернення: 07.12.2017).

Ухвалення судами рішень без надання заявником достатніх та беззаперечних доказів може також призвести до ситуації, коли суд своїм рішенням може узаконити факт народження дитини у жінки, яка не була вагітною або за медичними показниками не може народити дитину, але таким чином бажає прийняти дитину в свою сім'ю, тобто фактично здійснити усиновлення без дотримання встановленого законом порядку.

Як винятки можуть братись до уваги судом та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності та взаємозв'язку під час розгляду справ документи, видані органами та установами (зокрема, лікарняними закладами), що знаходяться на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, у порядку, передбаченому статтею 317 ЦПК України.

Викладення резолютивної частини рішення суду

Згідно зі ст. 319 ЦПК України у рішенні суду повинні бути зазначені відомості про факт, встановлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт.

Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не змінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Найбільша кількість запитань виникає при викладенні резолютивної частини рішення суду про задоволення заяви про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України.

Судами при задоволенні заяв про встановлення фактів, які мають юридичне значення та які мали місце в окремих районах Донецької та Луганської областей, що визнані тимчасово окупованими територіями, у резолютивній частині відповідних рішень повинна зазначатися конкретна назва населених пунктів, в яких мав місце встановлений факт (село, селище, місто; район; область) з урахуванням вимог Конституції України у цій частині, наприклад, «місто Амвросіївка Амвросіївського району Донецької області, Україна» тощо. Таким чином, з огляду на положення чинного законодавства та вимог Конституції України при позначенні місця настання певного факту відсутні підстави використовувати такі формулювання, як «Донецька народна республіка, територія, непідконтрольна державній владі України, Донецька народна республіка, яка є тимчасово окупованою територією» тощо.

Проте в окремих випадках суди не враховують зазначені положення та при визначенні в резолютивній частині рішення місця настання юридичного факту допускають помилки¹.

При формулюванні резолютивної частини рішення у зазначеній категорії справ судам слід керуватись ч. 3 ст. 317 ЦПК України, згідно з якою у рішенні про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків.

Проте судами не завжди враховуються наведені положення та найчастіші помилки допускаються саме при викладенні резолютивної частини рішення про встановлення факту народження.

Так, рішенням Ільчівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 19.12.2016 року задоволено заяву. В резолютивній частині зазначено, що встановлено факт народження 23.09.2016р. С.К.В. дитини жіночої статі та відсутні будь-які відомості про батька (справа № 264/7004/16-ц).

Аналогічна справа Слов'янського міськрайонного суду № 243/10189/16-ц та справа Новгородівського міського суду № 239/116/16-ц.

Рішенням Вугледарського міського суду Донецької області 03 серпня 2016 року задоволено заяву та встановлено факт народження дитини та не повністю зазначені відомості про батьків. Зазначено лише їх прізвища, ім'я, по батькові та відсутня інша інформація (дата, місце народження, громадянство тощо) (справа №223/576/16-ц).

Встановлення факту смерті на непідконтрольній Україні території

При відсутності підстав для державної реєстрації смерті – необхідних документів, виданих належним чином на окупованій території України, державна реєстрація смерті проводиться лише на підставі рішення суду про встановлення факту смерті.

¹ Справа Вугледарського міського суду Донецької області від 14 грудня 2016 р. № 223/906/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63439869> (дата звернення: 07.12.2017).

Справа Селидівського міського суду Донецької області від 30 вересня 2016 р. № 242/4489/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61641571> (дата звернення: 07.12.2017).

Порядок реєстрації факту народження дитини та отримання свідоцтва про народження дитини

Для розгляду справи про встановлення факту смерті у суді орган державної реєстрації актів цивільного стану на прохання заявника складає письмову відмову у проведенні державної реєстрації смерті, у якій викладає причини неможливості проведення такої реєстрації.

Заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України може бути подана родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України. Для цієї категорії справ встановлено аналогічний термін їх розгляду, як і для справ про встановлення факту народження, а саме – *невідкладно з моменту надходження заяви до суду*.

Державна реєстрація факту смерті, встановленого у судовому порядку, проводиться за заявою осіб, що були заявниками при розгляді судом справи, *а також спадкоємців померлого*.

У разі направлення судом рішення про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення державна реєстрація смерті проводиться без звернення будь-якої особи.

Свідоцтво про смерть оформлюється та видається заявнику під час його звернення до органу державної реєстрації актів цивільного стану.

Після державної реєстрації смерті орган державної реєстрації актів цивільного стану видає витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про смерть для отримання дозволу на поховання.

Паспорт громадянина України, а також військово-облікові та пільгові документи орган державної реєстрації актів цивільного стану, який реєструє смерть, вилучає для подальшого їх направлення до територіального підрозділу Державної міграційної служби України та районного (міського) військового комісаріату.

Водночас, непередача зазначених документів не є перешкодою для державної реєстрації смерті.

Про судову процедуру також йдеться і у випадках не зовсім законного отримання свідоцтва про смерть на непідконтрольній території в період з 01.12.2014 р. і по сьогоднішній день, навіть якщо воно видане на українському бланку та з українською печаткою. Такі свідоцтва про смерть, незважаючи на їх формальну правильність, все ж є недійсними на території України, оскільки відповідні записи про смерть не внесені до Державного реєстру актів цивільного стану громадян про смерть.

Судова практика показує, що основними моментами, які варто враховувати під час звернення до суду, є:

- документальне підтвердження родинних стосунків між заявником та померлим;
- наявність підстав для державної реєстрації смерті.

Такими підставами відповідно до розділу 5 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5, є:

- лікарське свідоцтво про смерть (форма № 106/о), форма якого затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 № 545, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.10.2006 за № 1150/13024 (далі – лікарське свідоцтво про смерть);
- фельдшерська довідка про смерть (форма № 106-1/о), форма якої затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 № 545, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.10.2006 за № 1150/13024 (далі – фельдшерська довідка про смерть).

Судова практика показує, що найчастіше заявники зверталися з заявою про встановлення факту смерті з метою прийняття в подальшому спадщини, отримання допомоги на поховання, отримання нарахованої та невиключеної пенсії тощо.

Окремо варто відзначити стосовно процедури встановлення факту смерті особи в певний час.

На сьогоднішній день справи такої категорії розглядаються судами в порядку окремого провадження за місцем подачі заяви заявником.

Справи про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, розглядаються протягом 24 годин з моменту надходження відповідної заяви до суду. Рішення суду у справах про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, виконується негайно.

Проблемні питання встановлення факту народження на непідконтрольній Україні території

Підсудність

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 25 листопада 2014 року № 247/7 «Про переміщення органів та установ юстиції Донецької області» відділи державної реєстрації актів цивільного стану Донецької області, що знаходилися на тимчасово неконтрольованій

території, переміщено на підконтрольну Україні територію, бланки суворорі звітності вивезені не були, у зв'язку з чим видані на цій території після 01 грудня 2014 року документи про державну реєстрацію актів цивільного стану не є документами територіальних органів Міністерства юстиції України.

Водночас за змістом абзацу 2 частини першої цієї статті заява про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України може бути подана за місцем проживання (перебування) заявника до суду за межами такої території України. *Тобто заява про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України, на відміну від заяви про встановлення факту народження на цій території, подається з урахуванням загальних правил підсудності, передбачених для справ окремого провадження про встановлення юридичних фактів.*

Місцем проживання (перебування) заявника в такому випадку буде зареєстроване у встановленому законом порядку місце його проживання, яке стосовно фізичної особи визначається відповідно до положень статті 29 ЦК України і статті 3 Закону України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Або така заява може бути подана за фактичним місцем проживання (перебування) заявника, що підтверджується довідкою про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції, за формою, наведеною в додатку до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Проте інколи суди при розгляді справ за заявами про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України не враховують зазначені норми та розглядають справи з порушенням правил підсудності.

Наприклад, рішенням Краснолиманського міського суду від 21.12.2016 року задоволено заяву про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України і не враховано, що заявник мешкає у Будьонівському районі м. Донецьк, та відповідно до розпорядження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.09.2014 року № 2710/38-14 визначено територіальну підсудність цивільних справ Будьонівського районного

суду м. Донецька - Красноармійському міськрайонному суду Донецької області. (справа № 236/3160/16-ц)¹.

Аналогічна справа Вугледарського міського суду Донецької області № 223/896/16-ц².

Також до Мар'їнського районного суду звернувся К.О.Г. із заявою про встановлення факту смерті (справа № 237/3781/16-ц). Суд, відкриваючи провадження у справі, не перевіряв, чи підсудна справа цьому суду, та ухвалив відповідне рішення у справі. В матеріалах справи відсутні докази проживання або перебування заявника на території Мар'їнського району Донецької області.

Селидівським міським судом при відкритті провадження не перевірено підсудність по справі № 242/1839/16-ц. З матеріалів справи вбачається, що при визначенні підсудності судом прийнято до уваги місце проживання представника заявника, а не самого заявника.

З урахуванням того, що у померлої особи може не бути родичів, які можуть звернутись із заявою про встановлення відповідного факту, та враховуючи положення чинного законодавства, зокрема Сімейного кодексу України, які відносять дружину/чоловіка до членів сім'ї, судам слід розглядати таку категорію справ у тому числі за заявами чоловіка або дружини померлої особи, оскільки право кожної особи на звернення до суду за захистом закріплено статтею 4 ЦПК України, частиною першою якої передбачено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Крім того пункт 8 статті 315 ЦПК України передбачає встановлення факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті. Отже, вказана стаття не містить будь-яких обмежень щодо суб'єктивного складу осіб, які можуть подати таку заяву до суду. Захист судом прав і свобод людини і громадянина закріплений з самого початку в статті 55 Конституції України.

Відмова у відкритті провадження за заявою чоловіка чи дружини з підстави, що вони не були родичами померлого, унеможливить ре-

1 Справа Краснолиманського міського суду Донецької області від 21 грудня 2016 р. № 236/3160/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63637523> (дата звернення: 07.12.2017).

2 Справа Вугледарського міського суду Донецької області від 8 грудня 2016 р. № 223/896/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63271254> (дата звернення: 07.12.2017).

алізацію ними своїх майнових та немайнових прав, зокрема права на спадкування, що є порушенням їх конституційних прав.

Проте судам слід враховувати, що зазначене положення відноситься до заяв чоловіка чи дружини про встановлення факту смерті за умови їх перебування у зареєстрованому шлюбі з померлим. В іншому випадку заявник повинен довести, що він відноситься до категорії осіб, які, відповідно до частини першої статті 317 ЦПК України мають право на подання заяви до суду. Але суди не завжди звертають увагу на вказані положення.

Так, наприклад, рішенням Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 01.08.2016 року задоволено заяву У.Л.А. та встановлено факт смерті особи, яка була її цивільним чоловіком. При цьому факт родинних стосунків або факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу у судовому порядку не встановлювався. (справа №263/9431/16-ц).

З урахуванням наведеного є правильною практика судів, які відмовляють у задоволенні заяви про встановлення факту смерті у зв'язку з недоведеністю заявником родинного зв'язку з померлою особою. (наприклад, справа Володарського районного суду Донецької області №222/761/16-ц).

Законодавець, визначив, що заява може бути подана родичами померлого, не врахував, що згідно з нормами Сімейного кодексу України дружина та чоловік не є родичами, а є членами сім'ї.

Судові рішення свідчать про те, що майже по всіх справах заявники попередньо зверталися до відповідного органу державної реєстрації актів цивільного стану з заявою про видачу свідоцтва про смерть особи, проте отримували відмову, оскільки медичні документи про народження дитини або смерть особи оформлені медичним закладом, який розташований на тимчасово непідконтрольній державним органам території, тому є нелегітимними.

Тобто, отримавши відмову органу державної реєстрації актів цивільного стану, особи за захистом порушеного права звертаються до суду за місцем свого проживання з заявами про встановлення факту смерті і в якості заінтересованої особи майже по всіх справах залучається відповідний орган державної реєстрації актів цивільного стану, який відмовив заявникові у видачі відповідного свідоцтва.

Аналіз ухвалених судами рішень показав, що підставою звернення до суду із заявою про встановлення факту смерті є зазвичай: неможливість отримання грошових коштів на погребіння; неможливість оформлення права власності або спадкових прав після смерті спадко-

давця, оскільки нотаріальні контори відмовляють у видачі свідоцтва про право на спадщину з тих підстав, що свідоцтво про смерть видане органу державної реєстрації актів цивільного стану, які розташовані на території, яка не контролюється органами державної влади, а тому не є документом, що підтверджує факт смерті спадкодавця.

Задовольняючи заяви, суди виходили з того, що встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України породжує юридичні наслідки, тобто від нього залежить виникнення особистих чи майнових прав заявника; чинним законодавством не передбачено іншого порядку їх встановлення; заявник не має іншої можливості одержати чи відновити документ, який посвідчує факт смерті, що має юридичне значення для подальшого отримання документів для прийняття спадщини.

Належність та допустимість доказів на підтвердження факту смерті особи на тимчасово окупованій території України

При розгляді заяв про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України суддям необхідно дуже ретельно досліджувати надані докази, щоб не виникла ситуація, коли судовим рішенням буде встановлено факт смерті особи, яка у такий спосіб намагається уникнути подальшої відповідальності за участь у незаконних збройних формуваннях.

Якщо мова йде про особу похилого віку, яка хворіла і це підтверджується виписками з історії хвороби, медичними картками, в разі онкологічного захворювання - проходження курсу хіміотерапії, то у суду є підстави вважати інформацію, викладену у медичному свідоцтві про смерть, достовірною. Якщо мова йде про смерть молодшої людини або людини середнього віку, яка настала, наприклад, внаслідок кульового поранення у голову, то однієї медичної довідки про смерть, на думку апеляційного суду є недостатньо. У цьому випадку факт смерті повинен бути доведений також іншими доказами – показаннями свідків, відомостями про місце захоронення, світлинами похорон або місця поховання, наявністю договору з ритуальною службою на організацію та проведення похорон, квитанції або чеки про оплату таких послуг тощо.

Також трапляються випадки, коли суди відмовляють у задоволенні заяви про встановлення факту смерті з підстав наявності іншого судового рішення, яким зазначений факт вже встановлено.

Нормами ЦПК України не передбачено механізму в рамках позовного або окремого провадження для перевірки судом факту наявності тотожної справи на розгляді в цьому або іншому суді для запобігання випадків розгляду і вирішення тотожних цивільних справ.

Враховуючи, що держава поклала саме на суди обов'язок з розгляду заяв про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України і судова практика по цим справам формується фактично тільки судами Херсонської (щодо АР Крим), Донецької та Луганської областей, тому суддям потрібно бути дуже обережними, об'єктивними та неупередженими при розгляді цих заяв. Потрібно пам'ятати, що заявники є громадянами України, не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів, на даний час є соціально-взривною категорією внаслідок вимушеності змін в їх житті й не мають піддаватися дискримінації при здійсненні будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є переміщеними всередині країни особами.

Викладення резолютивної частини рішення суду

Відповідно до ст. 317 ЦПК України, ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню.

Рішення у справах про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому цим Кодексом. Оскарження рішення не зупиняє його виконання. Копія судового рішення видається особам, які брали участь у справі, негайно після проголошення такого рішення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації смерті особи.

Пунктом 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України, від 31.03.1995, № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» визначено, що рішення, постановлене у справі про встановлення факту, що має юридичне значення, повинно відповідати вимогам ЦПК та суд повинен при задоволенні заяви чітко викласти встановлений факт.

Крім того, трапляються численні випадки, коли в резолютивній частині рішення суду не роз'яснено, що рішення суду про встановлен-

ня факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню. Наприклад, справа Дружківського міського суду Донецької області №229/13/16-ц. Також у справі № 243/3351/16-ц про встановлення факту смерті Слов'янським міськрайонним судом при ухваленні 21.04.2016 року рішення не вирішено питання про негайне його виконання.

Стаття 18. Закону України від 01.07.2010, № 2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Мінюста, від 18.10.2000, № 52/5 визначено, що про факт державної реєстрації акта цивільного стану органами державної реєстрації актів цивільного стану видається відповідне свідоцтво на бланках, виготовлених за зразками та їх описами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 10.11.2010 № 1025 «Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Відповідно до зразка актового запису про смерть, зазначається прізвище, ім'я, по батькові, стать померлої особи, дата і місце смерті та у якому віці померла та причина смерті.

Проте стаття 317 ЦПК України не містить вимог щодо визначення в рішенні суду зазначених відомостей стосовно причини смерті тощо. У зв'язку з чим виникає питання, чи є необхідним зазначення таких відомостей в резолютивній частині рішення, або ця інформація повинна бути внесена в актовий запис безпосередньо під час державної реєстрації відповідного факту органами державної реєстрації актів цивільного стану.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Додаток 1

ШТАМПИ реєстрації місця проживання та місця перебування особи

Штамп реєстрації місця проживання особи

Diagram of a rectangular stamp template for registration of residence place. The stamp is 70 mm wide and 55 mm high. The text inside the stamp is as follows:

(найменування органу реєстрації)

МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ ЗАРЕЄСТРОВАНО ЗА АДРЕСОЮ

(найменування адміністративно-територіальної одиниці)

вул. _____, буд. _____, корп. _____, кв. _____

_____ року _____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Штамп реєстрації місця перебування особи

Diagram of a rectangular stamp template for registration of place of stay. The stamp is 70 mm wide and 55 mm high. The text inside the stamp is as follows:

(найменування органу реєстрації)

МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ ЗАРЕЄСТРОВАНО ЗА АДРЕСОЮ

(найменування адміністративно-територіальної одиниці)

вул. _____, буд. _____, корп. _____, кв. _____

_____ року _____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Додаток 2

ШТАМП
зняття з реєстрації місця проживання особи

30 мм

(найменування органу реєстрації)

ЗНЯТО З РЕЄСТРАЦІЇ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ

року _____

(підпис) _____

(прізвище, ініціали) _____

70 мм

Додаток 3

_____	_____
(найменування, місцезнаходження	(назва органу реєстрації/
_____	_____
запитувача)	територіального органу ДМС)
_____	_____

ЗАПИТ
органу державної влади, підприємства, установи, організації,
закладу щодо доступу до персональних даних

Відповідно до статті 16 Закону України “Про захист персональних даних” прошу надати відомості про реєстрацію місця проживання та інші персональні дані, що містяться в реєстрі територіальної громади/Єдиному державному демографічному реєстрі:

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

документ, що підтверджує особу, _____

з метою _____

(мета зазначається з посиланням на нормативно-правовий акт)

Реквізити оперативно-розшукової справи/ухвали слідчого судді/ухвали суду (необхідне зазначити) _____

_____ від _____ 20__ р.

(прізвище, ім'я та по батькові особи, яка підписує запит)

КАРТКА РЕЕСТРАЦІЇ ОСОБИ

1. Прізвище _____

2. Ім'я _____

3. По батькові _____

4. Попереднє прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) _____

5. Дата народження ____ ____ ____ року

6. Громадянство/ підданство _____

7. Місце народження _____

_____8. Коли і звідки
прибула _____

_____ _ 20 _ року9. Переїхала у межах
адміністративно-територіальної
одиниці з вул. ____ ____
буд. ____ __, корп. ____ __, кв. ____ __
____ ____ 20 __ року

10. Документ, до якого вно- сяться відомості про місце проживання/ перебування	Серія	Номер	Ким і коли виданий

11. Місце проживання зареєстровано за адресою:
вул. _____, буд. _____, корп. _____, кв. _____,

(назва населеного пункту) _____

12. Відомості про реєстрацію місця проживання дітей віком до 14-ти років,
місце проживання яких зареєстроване разом з батьками (прізвище, ім'я, по
батькові, дата та місце народження, дата реєстрації):

13. Місце для проставлення штампа реєстрації місця проживання особи

14. Місце для проставлення штампа зняття з реєстрації місця проживання
особи

АДРЕСНА КАРТКА ОСОБИ

вул. _____, буд. __, корп. __, кв. _____

(назва населеного пункту)

Порядковий номер	Назва документа, що підтверджує право проживання в житлі	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дані щодо видачі документа, до якого вносяться відомості про місце проживання/перебування	Дата реєстрації	Дата зняття з реєстрації

запитувача)

територіального органу ДМС)

ЗАЯВА про реєстрацію місця проживання

Прошу зареєструвати моє місце проживання/місце проживання особи, чий інтереси я представляю (необхідне підкреслити)

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

за адресою _____

(адреса житла або адреса (місцезнаходження) спеціалізованої соціальної

установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту або військової частини, за

якою реєструється місце проживання)

адреса реєстрації місця проживання на дату звернення (попереднього місця проживання) _____

(адреса житла

або адреса (місцезнаходження) спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування

та соціального захисту або військової частини, назва іншої країни, звідки прибув)

Унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

Документ, до якого вносяться відомості про реєстрацію місця проживання особи _____

(вид, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав)

Документ, що посвідчує особу законного представника/представника за довіреністю _____

(вид, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав,

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі*)

_____ 20 __ р.

_____ (підпис)

До заяви додаю: квитанцію про сплату адміністративного збору.

Підстава для реєстрації місця проживання особи - документи, що підтверджують (необхідне заповнити)

1. Право на проживання в житлі (заповнюється при реєстрації за адресою житла) _____

(ордер, свідоцтво про право власності, договір найму (піднайму, оренди), або інші документи)

2. Згода власника/співвласників житла або їх уповноважених органів, наймача та членів його сім'ї на реєстрацію місця проживання особи у разі відсутності документів, що підтверджують право на проживання в житлі _____

_____ (згоден/не згоден)

_____ (прізвище, ім'я та по батькові, підпис особи/осіб, що надає/надають згоду, вид документа,

що засвідчує особу, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав)

_____ 20 __ р.

3. Перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту (заповнюється у разі реєстрації за адресою відповідної установи/закладу)

_____ (посвідчення про взяття особи на облік у закладі або установі,

_____ довідка про прийняття на обслуговування, реквізити)

4. Проходження служби у військовій частині (заповнюється при реєстрації за адресою військової частини) _____

_____ (реквізити довідки, виданої

_____ командиром військової частини)

Службові відмітки

Заяву прийняв, наявність та правильність необхідних документів перевірів

_____ (посада, підпис, прізвище та ініціали особи, що прийняла документи)

М.П. _____ 20 __ р.

У реєстрації місця проживання відмовлено _____ 20 __ р. _____

_____ (найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище та ініціали працівника, що прийняв рішення)

_____ (зазначаються підстави, визначені пунктом 11 Правил реєстрації місця проживання)

Місце проживання зареєстровано _____ 20 __ р. _____

_____ (найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище та ініціали працівника, що здійснив реєстрацію)

— — — — — — — — — —
*Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

Додаток 7

Органу реєстрації

(найменування органу реєстрації)

(прізвище, ім'я та по батькові особи (представника),

дата і місце народження, громадянство/підданство)

ЗАЯВА
про реєстрацію місця проживання малолітньої дитини

Прошу зареєструвати місце проживання малолітньої дитини

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

за адресою _____

(адреса житла або адреса (місцезнаходження) спеціалізованої соціальної

установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту або військової частини,

за якою реєструється місце проживання)

адреса реєстрації місця проживання на дату звернення (попереднього місця
проживання) _____

(адреса житла

або адреса (місцезнаходження) спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування

та соціального захисту або військової частини, назва іншої країни, звідки прибув)

Унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

Свідоцтво про народження (подається при реєстрації місця проживання дітей
до 16 років) _____

(серія, номер, дата видачі, найменування органу,

який його видав)

Документ, що посвідчує особу законного представника/представника за
довіреністю _____

(вид, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав,

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі*)

_____ 20 __ р. _____

(підпис)

До заяви додаю: квитанцію про сплату адміністративного збору.

Підстава для реєстрації місця проживання малолітньої дитини -
документи, що підтверджують (необхідне заповнити)

1. Право на проживання в житлі (зазначені документи подаються в разі реєстрації малолітньої дитини не за адресою батьків/законних представників) _____

(вид документа, що посвідчує особу, серія, номер, дата видачі,

найменування органу, який його видав)

2. Перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту (заповнюється у разі реєстрації за адресою відповідної установи/закладу) _____

(реквізити документів, що підтверджують право на перебування у спеціалізованій соціальній

установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту)

Я, _____, який є законним

(прізвище, ім'я та по батькові)

представником

_____, даю згоду на реєстрацію місця

(прізвище, ім'я та по батькові особи)

її проживання (за наявності в особи двох або більше законних представників реєстрація місця проживання здійснюється за згодою інших законних представників).

Службові відмітки

Заяву прийняв, наявність та правильність необхідних документів перевірів __

_____ (посада, підпис, прізвище та ініціали особи, що прийняла документи)

М.П. _____ 20 __ р.

У реєстрації місця проживання відмовлено ____ 20 __ р. _____

(найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище та ініціали працівника,

що прийняв рішення)

(зазначаються підстави, визначені пунктом 11 Правил реєстрації місця проживання)

Місце проживання зареєстровано ____ 20 __ р. _____

(найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище

та ініціали працівника, що здійснив реєстрацію)

— * Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

Додаток 8

Органу реєстрації

(найменування органу реєстрації)

(прізвище, ім'я та по батькові особи (представника),

дата і місце народження, громадянство/підданство)

ЗАЯВА
про реєстрацію місця перебування

Прошу зареєструвати моє місце перебування/особи, чиї інтереси я представляю (необхідне підкреслити)

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

за адресою _____

(адреса житла або адреса (місцезнаходження) спеціалізованої соціальної

установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту, за якою

реєструється місце перебування)

Унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

Документ, до якого вносяться відомості про реєстрацію місця перебування особи _____

(вид, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав)

Документ, що посвідчує особу законного представника/представника за довіреністю _____

(вид, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав,

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі*)

_____ 20 __ р.

_____ (підпис)

До заяви додаю: квитанцію про сплату адміністративного збору.

Підстава для реєстрації місця перебування особи - документи, що підтверджують (необхідне заповнити)

1. Право на перебування в житлі (заповнюється у разі реєстрації за адресою житла) _____

(свідоцтво про право власності, договір найму (піднайму, оренди),

_____ або інші документи)

2. Згода власника/співвласників житла або їх уповноважених органів, наймача та членів його сім'ї на реєстрацію місця перебування особи у разі відсутності документів, що підтверджують право на перебування в житлі:

_____ (згоден/не згоден)

_____ (прізвище, ім'я та по батькові, підпис особи/осіб, що надає/надають згоду, вид документа,

що посвідчує особу, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав)

_____ 20 __ р.

3. Перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту (заповнюється у разі реєстрації за адресою відповідної установи/закладу)

_____ (посвідчення про взяття особи на облік в установі/закладі,

_____ довідка про прийняття на обслуговування, реквізити)

Службові відмітки

Заяву прийняв, наявність та правильність необхідних документів перевірів

_____ (посада, підпис, прізвище та ініціали особи, що прийняла документи)

М.П. _____ 20 __ р.

У реєстрації місця перебування відмовлено ____ 20 __ р. _____

(найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище та ініціали працівника,

що прийняв рішення)

(зазначаються підстави, визначені пунктом 11 Правил реєстрації місця проживання)

Місце перебування зареєстровано ____ 20 __ р. _____

(найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище та ініціали працівника, що здійснив реєстрацію)

* Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

**ДОВІДКА
про прийняття на обслуговування в спеціалізованій
соціальной установі, закладі соціального обслуговування
та соціального захисту особи**

Видана _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

про те, що він (вона) проживає у _____
(найменування та адреса спеціалізованої соціальной установи, закладу соціального
_____ обслуговування та соціального захисту)

з _____ 20 __ р.

Довідка видана для реєстрації місця проживання/перебування.
М.П.

Керівник закладу/установи _____

(підпис)

(посада, прізвище та ініціали)

**ДОВІДКА
про проходження служби у військовій частині**

Видана _____ про те, що він (вона)
(прізвище, ім'я та по батькові)

проходить військову службу у військовій частині № _____

(найменування та адреса військової частини)

Довідка видана для реєстрації місця проживання.

М.П.

Командир військової частини _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Додаток 11

Органу реєстрації

(найменування органу реєстрації)

(прізвище, ім'я та по батькові особи (представника),

дата і місце народження, громадянство/підданство)

ЗАЯВА
про зняття з реєстрації місця проживання

Прошу зняти з реєстрації місце проживання моє/моєї малолітньої дитини/
особи, чий інтерес я представляю (необхідне підкреслити)

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

у зв'язку з вибуттям:

за адресою _____

(адреса майбутнього місця проживання або адреса (місцезнаходження)

спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального

захисту або військової частини, за якою буде зареєстровано місце проживання особи)

на постійне проживання до _____

(назва країни)

Унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

Документ, до якого вносяться відомості про зняття з реєстрації місця
проживання особи _____

(назва, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав)

Свідоцтво про народження (подається у разі реєстрації місця проживання
дітей до 16 років) _____

(серія, номер, дата видачі,

найменування органу, який його видав)

Документ, що посвідчує особу законного представника/представника за довіреністю _____

_____ (назва, серія, номер, дата видачі, найменування органу, який його видав,

_____ унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі*)

_____ 20 __ р.

_____ (підпис)

Я, _____, який є законним представником
(прізвище, ім'я та по батькові)

_____, даю згоду на зняття з реєстрації
(прізвище, ім'я та по батькові особи)

місця її проживання (за наявності в особи двох або більше законних представників зняття з реєстрації здійснюється за згодою інших представників).

Службові відмітки

Заяву прийняв, наявність та правильність необхідних документів перевірів __

_____ (посада, підпис, прізвище та ініціали особи, що прийняла документи)

М.П. _____ 20 __ р.

У знятті з реєстрації місця проживання відмовлено

__ _____ 20 __ р.

_____ (найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище та

_____ ініціали працівника, що здійснив реєстрацію)

_____ (зазначаються підстави, визначені пунктом 11 Правил реєстрації місця проживання)

Місце проживання знято з реєстрації _____ 20 __ р. _____

_____ (найменування органу реєстрації, посада, підпис, прізвище

_____ та ініціали працівника, що здійснив реєстрацію)

_____ * Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

Додаток 12

Органу реєстрації

 (найменування органу реєстрації)

 (прізвище, ім'я та по батькові особи (представника),

 дата і місце народження, громадянство/підданство)

ДАНІ про новонароджену дитину

Подаються дані про новонароджену дитину, що зазначив один з батьків/законний представник, з яким постійно проживає дитина, для реєстрації місця її проживання.

Дані про новонароджену дитину	
Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Дата народження	
Місце народження	
Стать	
Місце проживання із зазначенням адреси	
Серія, номер свідоцтва про народження, дата видачі і найменування органу, що його видав	
Дані про одного з батьків дитини або її законного представника	
Прізвище	
Ім'я	

По батькові	
Дата народження	
Зареєстроване місце проживання	
Серія, номер документа, що посвідчує особу одного з батьків дитини або її законного представника, унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі*, номер документа, дата видачі і найменування органу, що його видав	

Правильність внесених про себе та свою дитину даних перевірів(ла) та повідомив(ла) про те, що місце проживання новонародженої дитини визначено за згодою її батьків або законних представників. Мені також відомо те, що у разі реєстрації місця проживання батьків новонародженої дитини або її законних представників за різними адресами житла місце її проживання може бути зареєстровано лише разом з одним із них.

Довідку про реєстрацію місця проживання новонародженої дитини, оформлену органом реєстрації, прошу видати у відповідному органі реєстрації/центрі надання адміністративних послуг/надіслати поштою (необхідне підкреслити).

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові одного з батьків дитини або її законного представника)

Додаток: квитанція про сплату адміністративного збору (подається одним із батьків дитини або її законним представником).

_____ 20 __ р.

(підпис, прізвище, ініціали посадової особи органу соціального захисту населення, який прийняв заяву)

М.П.

_____ 20 __ р.

* Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

**ДОВІДКА
про реєстрацію місця проживання особи**

За відомостями _____
(назва органу реєстрації)

місце проживання
прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

зареєстроване за адресою _____

(адреса житла або адреса (місцезнаходження)

_____ спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту

_____ або військової частини, за якою реєструється місце проживання)

з _____ 20 __ р. по _____ 20 __ р./по теперішній час (необхідне зазначити).

М.П.

_____ (підпис)

_____ (посада, прізвище та ініціали)

* Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

**ДОВІДКА
про реєстрацію місця перебування особи**

За відомостями _____
(назва органу реєстрації)

місце перебування _____

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

zareєстроване за адресою _____

(адреса житла або адреса (місцезнаходження))

_____ спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального

_____ захисту, за якою реєструється місце перебування)

з _____ 20 __ р. по _____ 20 __ р./по теперішній час

(необхідне зазначити).

М.П.

_____ підпис)

_____ (посада, прізвище та ініціали)

* Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

Органу реєстрації

(найменування органу реєстрації)

ПОВІДОМЛЕННЯ

про зняття з реєстрації місця проживання особи

За відомостями _____

(назва органу реєстрації)

місце проживання _____

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

унікальний номер запису в Єдиному державному

демографічному реєстрі* _____

знято з реєстрації за адресою _____

(адреса місця проживання або адреса (місцезнаходження)

_____ спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту

_____ або військової частини, за якою зареєстровано місце проживання особи)

у зв'язку із вибуттям до нового місця проживання _____

з _____ 20 __ р.

за _____

(вид, серія, номер документа; унікальний номер запису в Єдиному державному

демографічному реєстрі*, яким органом оформлений, дата видачі)

_____ (підпис)

_____ (посада, прізвище, ініціали)

М.П. _____ 20 __ р.

*Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

ДОВІДКА
про зняття з реєстрації місця проживання

За відомостями _____
(назва органу реєстрації)

місце проживання _____
прізвище _____
ім'я _____
по батькові _____
дата і місце народження _____
громадянство/підданство _____
унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

знято з реєстрації за адресою _____
_____ (адреса місця проживання або адреса (місцезнаходження))

спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту
_____ (адреса військової частини, за якою зареєстровано місце проживання особи)

у зв'язку із:
вибуттям до нового місця проживання _____
виїздом на постійне проживання до _____ (назва країни)

з _____ 20 __ р.
за _____ (вид, серія, номер документа; унікальний номер запису в Єдиному

_____ державному демографічному реєстрі*, яким органом оформлений, дата видачі)

Довідку видав _____ (підпис) _____ (посада, прізвище, ініціали)

М.П. _____ 20 __ року

* Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

**ПОВІДОМЛЕННЯ
про скасування реєстрації/зняття з реєстрації місця
проживання/перебування особи**

За відомостями _____
(назва органу реєстрації)

прізвище _____

ім'я _____

по батькові _____

дата і місце народження _____

громадянство/підданство _____

унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі* _____

скасовано реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання/перебування
особи (необхідне підкреслити) за адресою

(адреса місця проживання або адреса (місцезнаходження))

спеціалізованої соціальної установи, закладу соціального обслуговування та соціального захисту

або військової частини, за якою зареєстровано місце проживання особи)

у зв'язку з

(підпис)

(посада, прізвище, ініціали)

М.П. _____ 20 __ року

* Для осіб, яким оформлено паспорт громадянина України чи паспорт громадянина України для виїзду за кордон засобами Єдиного державного демографічного реєстру.

Заява
про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи
(Затверджено наказ Міністерства праці та
соціальної політики України від 8 червня)

Фактичне місце проживання / перебування _____

(вулиця, номер будинку, № квартири, назва населеного пункту, району, _____

області, найменування дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту, до якого влаштовано

дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, недієздатну особу або особу, цивільна дієздатність якої обмежена, та з якої дати проживає) _____ 20____р.

Категорія _____

(пенсіонер, одержувач соціальної допомоги, працездатна особа, безробітний, дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, недієздатна особа, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, малолітня дитина, яка переміщується без супроводу законних представників, тощо)

Відомості про наявність інвалідності:
причина настання інвалідності

група (підгрупа) інвалідності

нозологічні ознаки

потреба у технічних та інших засобах реабілітації

потреба у санаторно-курортному лікуванні

Відомості про працевлаштування

(посада, найменування підприємства, установи, організації)

Освіта _____

Спеціалізація за професійною освітою _____

Професія _____

Посада за останнім місцем роботи _____

Види соціальних виплат, які отримує _____

(пенсія за віком, пенсія по інвалідності, пенсія у зв'язку із втратою годувальника, допомога сім'ям з дітьми тощо)

Обставини, що спричинили внутрішнє переміщення:

- проведення АТО
- тимчасова окупація Автономної Республіки Крим
- зруйноване житло
- інші причини

Відомості про членів сім'ї, які переміщуються разом з внутрішньо переміщеною особою (заповнюється одним із членів сім'ї):

П.І.Б.	Родинні стосунки	Дата народження	Серія, номер документа, що посвідчує особу, або свідоцтва про народження, дані про документ, що підтверджує спеціальний статус особи	Категорія (пенсіонер, одержувач соціальної допомоги, працездатна особа тощо)

Відомості про законних представників, які супроводжують малолітню дитину, недієздатних осіб або осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, родичів (бабу, діда, прабабу, прадіда, тітку, дядька, повнолітніх брата або сестру) або вітчима, мачуху, з якими проживає (перебуває) дитина:

П.І.Б.	Родинні стосунки	Громадянство	Дата народження	Серія, номер документа, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус	Місце проживання

Відомості про місце навчання / виховання дитини (найменування закладу) _____

Потреби внутрішньо переміщеної особи (житлові, соціальні, медичні, освітні тощо) _____

Наявність у будь-кого з членів сім'ї на депозитному банківському рахунку коштів у розмірі, що перевищує 10-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб:

так ні

Наявність у будь-кого з членів сім'ї у власності житлового приміщення, розташованого в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення:

так ні

Відомості про реєстраційний номер облікової картки платника податків (крім фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті, або які не є громадянами України) _____

Я, _____,

(П.І.Б.)

повідомляю, що непричетний до скоєння злочинів або співучасті в злочинах

_____ (підпис)

Я, _____,

(П.І.Б.)

даю згоду на обробку, використання, зберігання та надання Адміністрації Держприкордонслужби, Мінфіну для верифікації моїх персональних даних / персональних даних особи, від імені якої подається заява, відповідно до Закону України „Про захист персональних даних”.

Інформація щодо персональних даних може передаватися до агенцій ООН та Міжнародного Комітету Червоного Хреста для надання допомоги.

Даю згоду

Не даю згоди

М.П.

ПАМ'ЯТКА
щодо процедури отримання свідоцтва про народження
дитини, яка народилася на тимчасово окупованій території
України (ТОТ)

Для отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася на ТОТ (АР Крим, м. Севастополь та окремі райони Луганської та Донецької областей), батькам, родичам, їхнім представникам або іншим законним представникам дитини*

НЕОБХІДНО:

1. Подати до будь-якого суду за межами ТОТ незалежно від свого місця проживання:

- **заяву** про встановлення факту народження особи (зразок додається);
- належні **докази***;
- **квитанцію** про сплату судового збору

2. Така справа розглядається судом **невідкладно** з моменту надходження заяви.

3. У разі задоволення заяви, суд **невідкладно видає копію рішення** заявнику, в якому зазначає дані про дату і місце народження дитини, її стать, відомості про батьків, **або надсилає копію рішення до відділу рацс** для державної реєстрації (у разі відсутності заявника під час проголошення рішення). Суд **повертає заяву** – у разі неналежної форми заяви або відсутності вказаних у заяві документів.

Суд **відмовляє у задоволенні заяви** - у разі недостатності доказів.

1. Для отримання свідоцтва про народження заявник подає до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану копію **рішення суду про встановлення відповідного факту** та свій **паспорт громадянина України**.

Важливо!

***Родичами є:** чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. **Законними представниками є** батьки (усиновлювачі), опікуни.

***У разі посилання на свідчення свідків** заявник повинен переконатись, що вони зможуть з'явитися до суду у день подання заяви про встановлення факту.

***Доказами у справі можуть бути** письмові докази: оригінали чи копії медичних документів, пояснення заінтересованих осіб, їхніх представників, свідчення свідків, речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів. Документи, видані органами та установами (в т.ч., лікарняними закладами), що знаходяться на ТОТ, теж можуть братися до уваги судом.

Додаток 20

Заявник: _____
(Найменування суду)

(ПІБ)
місце реєстрації: _____

в інтересах новонародженої дитини

(найменування органу РАЦС)

Зацікавлена особа: _____
(юридична адреса РАЦС)

Заява
про встановлення факту народження

_____ року народилась _____ - _____
(вказати ім'я чи стать дитини) (копія свідоцтва/медичного свідоцтва про народження додається).

Внаслідок народження _____ (вказати ім'я чи стать дитини), _____ (вказати орган який видав свідоцтво/медичне свідоцтво) _____ року видано свідоцтво/медичне свідоцтво про народження _____ (вказати ПІБ чи стать дитини) (копія свідоцтва/медичного свідоцтва додається).

Місто _____ (вказати місто народження) Автономної Республіки Крим як і уся АРК є тимчасово окупованою територією.

або

Місто _____ (вказати місто народження) Донецької/Луганської області є тимчасово окупованою територією.

З огляду на викладене вище, необхідним є встановлення факту, що має юридичне значення, зокрема факту народження, дату і місце народження _____ (вказати ім'я чи стать дитини) її батьками, _____ (вказати ПІБ) та _____ (вказати ПІБ).

Заявник проживає/тимчасово перебуває (потрібне підкреслити) на тимчасово окупованій території України та звернувся до _____ (вказати найменування РАЦС) для проведення реєстрації новонародженої дитини та отримання свідоцтва про народження, оскільки не має належного документу, що підтверджує народження дитини (медичного свідоцтва про народження форми №103/о, №103-1/о, медичного свідоцтва про народження, медичної довідки про перебування дитини під наглядом у лікувальному закладі тощо) на підставі яких здійснюється державна реєстрація факту народження у органах Державної реєстрації актів цивільного стану.

Заявник також має довідку про перебування на обліку у медичному закладі на підконтрольній території України, копію обмінної карти пологового будинку (потрібне підкреслити) або інші докази _____ (вказати які), що підтверджують народження дитини.

Згідно з внесеними змінами до ч.2 ст.257⁻¹ ЦПК України (ЗУ «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території») заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника.

У відповідності до Закону України «Про внесення змін до ЦПК України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території», п.2, 5 ст.257⁻¹ ЦПК України, прошу суд розглянути заяву про встановлення факту народження дитини **Заявника**, _____ (вказати ПІБ чи стать дитини), невідкладно з моменту надходження заяви до суду та видати копію судового рішення після проголошення такого рішення.

На підставі вище викладеного та керуючись чиним законодавством: Конституцією України; ст.ст. 234, 256, 257, 257⁻¹ ЦПК України; ст.ст. 9, 18 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; ст.5 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»; ст.122 СК України; Порядку введення Державного реєстру актів цивільного стану громадян; Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні; -

прошу Шановний суд встановити факт народження:

_____ (вказати ПІБ чи стать дитини), дата народження - _____ року, місце народження - місто _____, Автономної Республіки Крим/ Донецької/ Луганської області.

У матері - _____ (вказати ПІБ), дата народження - _____ року, громадянство - _____.

У батька - _____ (вказати ПІБ), дата народження - _____ року, громадянство - _____.

Додатки: (вказати копії - паспортів батьків, свідоцтво про шлюб (якщо у шлюбі), свідоцтво про народження дитини, відповідь РАЦС)

1. доказ сплати судового збору (1 арк., 1 прим.);
2. копія _____ (_ арк., 1 прим.);
3. копія _____ (_ арк., 1 прим.);
4. заява для зацікавленої особи з додатками на __ арк.

«__» _____ 20__ року.

Заявник _____

До Чугуївського міського суду
Харківської області
Заявник: Іванова Марія Олександрівна,
zareestrovana za adresu:

проживаю за адресою:

засоби зв'язку :

Заінтересована особа:

адреса:

засоби зв'язку :

Заява про встановлення факту народження дитини

12 грудня 2015 року, я, Іванова Марія Олександрівна, 01 липня 1990 року народження, перебуваючи на тимчасово окупованій території у місті Донецьк, в Донецькому регіональному центрі охорони матері і дитини народила хлопчика – Іванова Дмитра Андрійовича.

Через відмову надати дозвіл на виїзд з тимчасово окупованої території, 12 грудня 2015 року я зареєструвала факт народження дитини та отримала медичне свідоцтво про народження зразка, що використовується на тимчасово окупованій території. Документом, що підтверджує факт народження дитини є медичне свідоцтво про народження.

Я звернулася до відділу державної реєстрації актів цивільного стану _____ районного управління юстиції Донецької області щодо реєстрації народження дитини. Але у зв'язку з тим, що державні органи на території України не визнають документів, наданих «державними органами» на території, не підконтрольній Україні, мені, було відмовлено щодо реєстрації народження дитини.

Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 315 ЦПК України, суд розглядає справи про встановлення факту народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження.

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація народження дитини проводиться за письмовою або усною заявою батьків чи одного з них за місцем її народження або за місцем проживання батьків. Згідно з п. 4 ч. 4 ст.13 Закону за відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, що підтверджує факт народження, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження.

Згідно зі ст. 144 СК України батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органи державної реєстрації актів цивільного стану. Реєстрація народження

дитини провадиться органом державної реєстрації актів цивільного стану з одночасним визначенням її походження та присвоєнням прізвища, імені та по батькові. Реєстрація народження дитини засвідчується свідоцтвом про народження, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Відповідно до ч. 2 ст. 317 ЦПК України, справи про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду. Згідно з ч. 4 ст. 317 ЦПК України, ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню.

Вважаю, що, зважаючи на дані, які містяться в поданій мною заяві та доданих до неї доказах, суд має всі підстави встановити факт народження дитини.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 315-317 ЦПК України:

Прошу:

1. Встановити факт народження дитини – Іванова Дмитра Андрійовича, дата народження - 12.12.2015 року, місце народження – м. Донецьк, мати – Іванова Марія Олександрівна, дата народження – 01.07.1990 р., громадянка України, місце проживання: _____. Батько – Іванов Андрій Андрійович, на підставі свідоцтва про одруження серії ____ № _____, актовий запис № ____ від _____ року, дата народження 12.11.1990 р., громадянин України, місце проживання: _____.

2. Допустити негайне виконання рішення.

Додатки:

1. копія заяви з додатками;
2. квитанція про сплату судового збору;
3. копія паспорта Іванової Марії Олександрівни;
4. копія паспорта Іванова Андрія Андрійовича;
5. копія свідоцтва про одруження;
6. копія довідки від _____ р. № _____ про взяття на облік особи, переміщеної з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, виданої Управлінням соціального захисту населення _____ райдержадміністрації Донецької області.

Дата

Підпис

Пам'ятка щодо процедури отримання свідоцтва про смерть, коли особа померла на тимчасово окупованій території України (ТОТ)

Для отримання свідоцтва про смерть особи, яка померла на ТОТ (АР Крим, м. Севастополь та окремі райони Луганської та Донецької областей), родичам померлого або їх представникам*

НЕОБХІДНО:

1. Подати до суду за місцем проживання чи перебування заявника за межами ТОТ:

- **заяву** про встановлення факту смерті (зразок додається);
- належні **докази***;
- **квитанцію** про сплату судового збору.

2. Така справа розглядається судом невідкладно з моменту надходження заяви.

3. У разі задоволення заяви про встановлення факту смерті особи, суд **невідкладно видає копію рішення заявнику або надсилає її до відділу раец** для державної реєстрації смерті (у разі відсутності заявника під час проголошення рішення).

Суд **повертає заяву** – у разі неналежної форми заяви або відсутності вказаних у заяві документів.

Суд **відмовляє у задоволенні заяви** - у разі недостатності доказів.

4. Для отримання свідоцтва про смерть особа подає до найближчого відділу державної реєстрації актів цивільного стану копію рішення суду про встановлення відповідного факту та свій паспорт громадянина України.

Важливо!

***Родичами є:** чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

***Доказами у справі можуть бути** пояснення заявників, свідків, письмові докази (в т.ч., свідоцтва про поховання), речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів. Документи, видані органами та установами (в т.ч., лікарняними закладами), що знаходяться на ТОТ, теж можуть братися до уваги судом.

***У разі посилання** на свідчення свідків заявник повинен переконатись, що вони зможуть з'явитися до суду у день подання заяви про встановлення факту.

***Судовий збір не справляється** за подання Заяви щодо особи, яка загинула або пропала безвісті в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій.

Додаток 22

ЗРАЗОК

До _____
(найменування місцевого суду)
Заявник: _____,
що проживає за адресою:

Заінтересовані особи:

що проживає за адресою,
(місцезнаходження):

ЗАЯВА про встановлення факту смерті

в порядку статті 257¹ ЦПК України

Я, _____,

(прізвище, ім'я та по батькові)

який (яка) є _____

(родич, їх представник)

(прізвище, ім'я та по батькові)

який (яка) помер (ла) загинув (ла) "___" _____ р. в _____

(місце смерті)

за таких обставин: _____

_____.

(вказати обставини нещасного випадку або інші причини, що потягли за собою смерть особи, стосовно якої встановлюється факт смерті)

Отримати свідоцтво про смерть у відділі державної реєстрації актів цивільного стану неможливо, оскільки факт смерті відбувся на тимчасово окупованій території України, на якій неможливо отримати медичний документ, що може бути прийнято відділом державної реєстрації актів цивільного стану для здійснення реєстрації смерті відповідно до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Місцем смерті є _____.

(назва населеного пункту)

Встановлення факту смерті необхідно мені _____.

(вказати мету)

На підставі вищенаведеного, керуючись ст. 256 – 259, 367, 368 Цивільного процесуального кодексу України,

ПРОШУ:

1. Встановити факт смерті _____,
(прізвище, ім'я та по батькові)
місце смерті _____, яка настала “__” _____ р.
2. Допустити негайне виконання рішення у справі.
3. Звернути судові рішення до виконання.

Додатки:

1. перелік доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини;
2. клопотання про виклик свідків; вказати їх П.І.Б, адресу та засоби зв'язку;
3. копія(ї) заяви;
4. квитанція про сплату судового збору

Дата

Підпис

До Чугуївського міського суду
Харківської області

Заявник: Іванов Анатолій Андрійович,
zareєстрований за адресою:

проживаю за адресою:

засоби зв'язку : _____

Заінтересована особа:

адреса: _____

засоби зв'язку : _____

Заява про встановлення факту смерті

01 вересня 2015 року померла моя мати, Іванова Галина Семенівна. Фактом підтвердження родинного зв'язку є моє свідоцтво про народження.

Документом, що підтверджує факт смерті моєї матері, є Лікарське свідоцтво про смерть № 1, видане Комунальним підприємством «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 1» м. Донецька та Довідка про причину смерті. Свідоцтва про смерть моєї матері за місцем її фактичної смерті, тобто у місті Донецьк, не видали.

01 грудня 2014 року моя мати була взята на облік як особа, що переміщена з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, що підтверджується довідкою від 01/01/2014 року. Копія довідки від 01/01/2014 року додається.

Я особисто звертався до Відділу державної реєстрації актів цивільного стану _____ районного управління юстиції Донецької області для отримання Свідоцтва про смерть Іванової Галини Семенівни. Але у зв'язку з тим, що державні органи на території України не визнають документів, наданих «державними органами» на території, не підконтрольній Україні, мені було відмовлено у видачі свідоцтва про смерть.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК України, суд розглядає справи про встановлення факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті.

Відповідно до ч. 2 317 ЦПК України, справи про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду.

Згідно ч. 4 ст. 317 ЦПК України, ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій

території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню.

Також хочу зауважити, що я теж змушений був переміститися з тимчасово окупованої території _____ (адреса). Копія довідки від 01/01/2014 року додається.

У порядку ст. 316 ЦПК України, підсудність справ про встановлення факту, що має юридичне значення, подається особою до суду за місцем її проживання.

Вважаю, що, зважаючи на дані, які містяться в поданій мною заяві та доданих до неї доказах, суд має всі підстави встановити факт смерті Іванової Галини Семенівни 01 вересня 2015 року.

На підставі викладеного, керуючись ст. ст. 315-317 ЦПК України:

ПРОШУ:

1. Встановити той факт, що Іванова Галина Семенівна, дата народження – «__» _____ 1934 року, місце народження _____, померла 01 вересня 2015 року у м. Донецьк.

2. Допустити негайне виконання рішення.

Додатки:

1. копія свідоцтва про народження;
2. копія лікарського свідоцтва про смерть № 1;
3. копія довідки про причину смерті;
4. копія довідки від 01/01/2014 року Іванової Галини Семенівни;
5. копія довідки від 01/01/2014 року Іванова Анатолія Андрійовича;
6. квитанція про сплату судового збору;
7. копія заяви з додатками.

Дата

Підпис

Додаток 23

До Самарського районного суду
міста Дніпропетровськ
17002, м.Дніпропетровськ,
Самарський район,
вул. Електрична, буд. 1А

ПОЗИВАЧ: ОСОБА_1
17002, м. Дніпропетровськ
вул. XXXXXX
буд. XX кв. XX
тел.: XXXXXX

ВІДПОВІДАЧ:
Управління праці та соціального за-
хисту населення Самарської район-
ної у м. Дніпропетровську ради
17002, м. Дніпропетровськ
вул. XXXXXX

ТРЕТЯ ОСОБА: ОСОБА_2
(дружина позивача)
17002, м. Дніпропетровськ
вул. XXXXXX
буд. XX кв. XX
тел.: XXXXXX

**ПОЗОВНА ЗАЯВА
про визнання бездіяльності неправомірною та
зобов'язання вчинити певні дії**

09.02.2016 року я звернувся до Управління праці та соціального захисту населення Самарської районної у м. Дніпропетровську ради із заявою про взяття мене на облік внутрішньо переміщеної особи, у зв'язку з вимушеною зміною постійного місця проживання на тимчасове в АДРЕСА_1. Місцем мого народження є м. Ровеньки Луганської області, згідно запису внесеного до паспорту. Доказами мого проживання та території Луганської області з дитинства є також диплом про закінчення технікуму, військовий квиток. В 1998 році на вимогу роботодавця, я зареєструвався за адресою: АДРЕСА_2. В квітні 2006 року я одружився, про що маю свідоцтво про шлюб. До літа 2011 року я разом з

родиною мешкав в м. Дніпропетровську, після чого повернулись до м. Ровеньки. Там народилась донька ОСОБА_3, після чого нам було видано тимчасову довідку від виконавчого комітету Ровеньківської міської ради від 21.11.2012 року щодо статусу багатодітної родини. 03.05.2012 року я працював у ТОВ «Збагачувальна фабрика «Ровеньківська» та працював там до моменту її закриття, а саме до 01.08.2014 року, після чого ми з родиною змушені були залишити постійне місце проживання у зв'язку з проведенням активної фази антитерористичної операції.

17.09.2014 року я з родиною переїжджаю до м. Дніпропетровська. 12.02.2016 року мною було отримано письмову відповідь від Управління праці та соціального захисту населення Самарської районної у м. Дніпропетровську ради про відмову у взятті позивача на облік як особи, переміщеної з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції. Я просив суд визнати дії відповідача щодо відмови у взятті на облік неправомірними, зобов'язати видати довідку та взяти мене на облік як особу, переміщену з тимчасово окупованої території України з моменту звернення, а саме з 09.02.2016 року.

У зв'язку з наведеним вище, обґрунтовую свої позовні вимоги наступним чином:

Відповідно до ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Частиною 2 статті 4 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24.12.2015 року, що набрав чинності з 13.01.2016 року, встановлено що підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення.

Відповідно до п.3 ч.7 ст.4 зазначеного Закону у разі відсутності в документі, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, заявник надає докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення, визначених статтею 1 цього Закону (військовий квиток з відомостями про проходження військової служби, тру-

дова книжка із записами про здійснення трудової діяльності, документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно, свідоцтво про базову загальну середню освіту, атестат про повну загальну середню освіту, документи про професійно-технічну освіту, документ про вищу освіту (науковий ступінь), довідку з місця навчання, рішення районної, районної у місті Києві чи Севастополі державної адміністрації, виконавчого органу міської чи районної у місті ради про влаштування дитини до дитячого закладу, у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, встановлення опіки чи піклування, медичні документи, фотографії, відеозаписи тощо).

Крім того, моя дружина ОСОБА_2, третя особа по справі, взята на облік разом із неповнолітніми дітьми як особа, переміщена з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції з 09.09.2014 року, що підтверджується довідкою Управління праці та соціального захисту населення від 20.11.2014 року.

Із заявою до Управління праці та соціального захисту населення Самарської районної у м. Дніпропетровську ради про взяття мене на облік тимчасово переміщених осіб я звернувся 09.02.2016 року, тобто вже після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24.12.2015 року.

Однак листом №1563 від 12.02.2016 року мені було відмовлено у взятті його на облік як особу внутрішньо переміщену з районів проведення антитерористичної операції, з тих підстав, що Кабінетом Міністрів України не внесено зміни до постанови КМУ «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01.10.2014 року №509.

Вважаю дії Управління праці та соціального захисту населення від 20.11.2014 року неправомірними та обґрунтовую це наступним чином:

13.01.2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24.12.2015 року №921-8. Зазначеним Законом внесено зміни до положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та виключено норму, яка вимагає наявності обов'язкової реєстрації місця проживання особи на території, де виникли обставини, зазначені в ст.1 Закону, для взяття їх на облік внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до п.2 розділу 2 «Прикінцеві положення» зазначеного Закону, Кабінету Міністрів України доручено протягом трьох місяців з дня набрання чинності Закону привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Відповідно до ч.ч. 2, 3 ст.7 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» уповноважений орган вживає всіх можливих заходів, спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема відновленням усіх соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам.

Враховуючи, що відсутність відповідного механізму реалізації законних

прав громадян не може бути підставою для відмови у забезпеченні соціально-го захисту мене, відповідно до Законів України я як особа внутрішньо переміщена з території, де виникли обставини, пов'язані з негативними наслідками збройного конфлікту, тимчасової окупації тощо, маю право на взяття мене на облік, відповідно до ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

На підставі викладеного, керуючись Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ст.ст. 7-12, 69-71, 94, 122, 160-165, 167 Кодексу адміністративного судочинства України

ПРОШУ СУД:

1. Прийняти позовну заяву до розгляду.
2. Визнати неправомірними дії Управління праці та соціального захисту населення Самарської районної у м. Дніпропетровську ради щодо відмови мені у взятті мене на облік як особу внутрішньо переміщену з районів проведення антитерористичної операції.
3. Zobov'yazati Управління праці та соціального захисту населення Самарської районної у м. Дніпропетровську ради взяти мене на облік, як особу, внутрішньо переміщену з районів проведення антитерористичної операції, та видати відповідну довідку.

Додатки:

- копія паспорта громадянина України, виданого Ровеньківським МВ УМВС України в Луганській області від 17.04.1996 року – 2 арк.;
- копія свідоцтва про народження молодшої доньки – 1 арк.;
- копія довідки, виданої відділом державної реєстрації актів цивільного стану Ровеньківського міського управління юстиції у Луганській області 09.08.2012 року – 1 арк.;
- копія довідки виконавчого комітету Ровеньківської міської ради про надання статусу багатодітної родини – 1 арк.;
- копія трудової книжки, відповідно до якої з 03.05.2012 року мене було прийнято на роботу до ТОВ «Збагачувальна фабрика «Ровеньківська» – 3 арк.
- копія довідки Управління праці та соціального захисту населення від 20.11.2014 року – 1 арк.;
- копія позовної заяви з додатками для відповідача – 13 арк.

18.03.2017 року

ОСОБА_1

Справа № 750/4066/17
Провадження № 2-а/750/679/17

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

09 червня 2017 року

м. Чернігова

Деснянський районний суд міста Чернігова у складі:

головиючого – судді Логвіної Т.В.

при секретарі – Примак Т.В.

за участі представників сторін,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду справу за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Управління праці та соціального захисту населення Деснянської районної у м. Чернігові ради про визнання дій незаконними, скасування розпорядження та стягнення моральної шкоди,

в с т а н о в и в:

Позивач звернувся до суду з позовом та просить визнати незаконними дії Управління праці та соціального захисту населення Деснянської районної у м. Чернігові ради щодо скасування дії довідки про взяття ОСОБА_1 на облік як внутрішньо переміщеної особи від 12.12.2014 року №7423690733 та зняття з обліку як внутрішньо переміщену особу, скасувати розпорядження Управління праці та соціального захисту населення Деснянської районної у м. Чернігові ради від 03.04.2017 року №05-15/148 щодо скасування дії довідки про взяття ОСОБА_1 на облік як внутрішньо переміщеної особи від 12.12.2014 року №7423690733 та зняття з обліку як внутрішньо переміщену особу та стягнути з відповідача на користь позивача у відшкодування моральної шкоди 500 грн.

Свої вимоги обґрунтовує тим, що з 17 грудня 2014 року позивач перебував на обліку в Єдиній інформаційній базі даних внутрішньо переміщених осіб Деснянського району міста Чернігова, 08.04.2017 р. ним отримано листа від відповідача від 05.04.2017 р. № 05-06/7519, згідно з яким відносно позивача було прийнято рішення про зняття з обліку як внутрішньо переміщену особу з 03.04.2017 р. та внесено відповідні дані до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Позивач вважає, що відповідач безпідставно скасував довідку та зняв з обліку позивача як внутрішньо переміщену особу, оскільки такі дії не узгоджуються з нормами чинного законодавства. Так, позивач перемістився з тимчасово окупованої території, де був зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1, на даний час мешкає за адресою: АДРЕСА_2. Заяву до відповідача про відмову від

довідки про взяття на облік ОСОБА_1 як внутрішньо переміщену особу позивач не подавав, дій, за які така довідка підлягає скасуванню, не вчиняв, до покинутого місця постійного проживання за адресою: АДРЕСА_1 не повертався. За кордон виїжджав короточасно, посвідку не отримував, має єдине громадянство – України. Інформація надана ДПСУ про те, що ОСОБА_1 тимчасово виїжджав за кордон, не може бути підставою для скасування дії довідки.

Позивач стверджує, що неправомірними діями відповідача йому завдано моральної шкоди, яку оцінює у 500 грн.

У судовому засіданні представник позивача позов підтримав, представник відповідача просила відмовити у задоволенні позову, посилаючись на його безпідставність, уточнила, що дія довідки була скасована на підставі п. 3 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у зв'язку з поверненням позивача до покинутого місця постійного проживання.

Заслухавши пояснення, допитавши свідка ОСОБА_2 та дослідивши матеріали справи, суд дійшов такого висновку.

Судом встановлено, що ОСОБА_1 з 17 грудня 2014 року перебував на обліку в Єдиній інформаційній базі даних внутрішньо переміщених осіб Деснянського району міста Чернігова, що підтверджується відповідною довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 17 грудня 2014 року (а.с. 9).

Розпорядженням № 05-15/148 від 03.04.2017 року відносно позивача було прийнято рішення про зняття з обліку як внутрішньо переміщену особу з 03.04.2017 р. та внесено відомості про це до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб (а.с. 8).

При цьому відповідач посилається на ст. 12 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» з урахуванням пояснень представника відповідача в судовому засіданні саме на п. 3 частини 1 даної статті.

Оскільки стаття нерозривно передбачає зняття з обліку разом зі скасуванням дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, то дія довідки теж

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон) внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, що перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Згідно зі ст. 4 Закону факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення.

Для отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи така особа звертається із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

З вказаної довідки та копії паспорта позивача вбачається, що позивач перемістився з тимчасово окупованої території, де був зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1 та на даний час мешкає за адресою: АДРЕСА_2.

Пунктом 1 ст. 1 Закону України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи було вилучено з переліку документів, до яких вносяться відомості про місце проживання та місце перебування особи, визначених Законом України від 11.12.2003 року «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Пунктом 4 частини 2 розділу I Закону України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» доповнена частина 1 статті 4 Закону України від 20.10.2014 року «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яка наголошує, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Частина 1 статті 12 Закону надає вичерпний перелік підстав для скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб і такими є обставини, за яких внутрішньо переміщена особа:

подала заяву про відмову від довідки; скоїла злочин: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту; фінансування тероризму; здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину; повернулася до покинутого місця постійного проживання;

вийшла на постійне місце проживання за кордон; подала завідомо недостовірні відомості.

З матеріалів справи, а саме з акту від 24 квітня 2017 року, виписок із медичної карти стаціонарного хворого ОСОБА_1 від 04.08.2016 року, 27.10.2016 року, 26.04.2017 року вбачається, що позивач проживає за адресою: АДРЕСА_2, доказів про повернення його до покинутого місця постійного проживання за адресою: АДРЕСА_1 суду не надано.

Свідок ОСОБА_2 в судовому засіданні також підтвердила той факт, що позивач з 2014 року проживає у АДРЕСА_1, періодично виїжджаючи до інших міст, але не на довгостроковий термін.

Відповідно до інформації ДПСУ № 2916 від 31.03.2017 р., № 2619 від 23.03.2017 р. ОСОБА_1 тимчасово виїжджав за кордон, але такі дані не можуть бути підставою для скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відповідно до ст. 12 Закону.

Відповідно до ст. 56 Конституції України, кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Відповідно п. 2 Постанови Пленуму ВСУ «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 № 9 Конституція України, як зазначено в її ст.8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй.

Також п. 16 цієї Постанови, суди мають суворо додержуватись передбаченого ст.56 Конституції права особи на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Враховуючи викладене вище, позов обґрунтований та підлягає задоволенню в повному обсязі.

Керуючись ст. ст. 2, 3, 94, 162, 158 – 163, 186 КАС України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Позов задовільнити.

Визнати незаконними дії Управління праці та соціального захисту населення Деснянської районної у м. Чернігові ради щодо скасування дії довідки про взяття ОСОБА_1 на облік як внутрішньо переміщеної особи від 12.12.2014 року №7423690733 та зняття з обліку як внутрішньо переміщену особу.

Скасувати розпорядження Управління праці та соціального захисту населення Деснянської районної у м. Чернігові ради від 03.04.2017 року №05-15/148 щодо скасування дії довідки про взяття ОСОБА_1 на облік як внутрішньо переміщеної особи від 12.12.2014 року №7423690733 та зняття з обліку як внутрішньо переміщену особу.

Стягнути з Управління праці та соціального захисту населення Деснянської районної у м. Чернігові ради на користь ОСОБА_1 моральну шкоду в сумі 500 грн.

Апеляційна скарга на постанову суду подається до Київського апеляційного адміністративного суду через суд першої інстанції протягом десяти днів з дня її проголошення в порядку ч. 1 та 2 статті 186 КАС України.

Суддя:

Логвінова Т.В

Справа №242/1641/17
Провадження №2-а/242/125/17

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

21 липня 2017 року Селидівський міський суд Донецької області в складі: головуючого судді Л. В. Пирогової при секретарі О.М. Склярчук за участі позивача ОСОБА_1, представника відповідача ОСОБА_2, розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Селидове справу за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради про зобов'язання вчинити певні дії,

ВСТАНОВИВ:

Позивач 24.04.2017 р. звернулась до суду з адміністративним позовом до Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради про зобов'язання вчинити певні дії. В обґрунтування позовних вимог ОСОБА_1 зазначала, що у січні 2017 року вона була змушена покинути місце свого постійного проживання у ІНФОРМАЦІЯ_1 та переїхати до м. Селидове Донецької області. Позивач звернулась до відповідача із заявою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи у зв'язку із вимушеною зміною постійного місця проживання із зазначенням обставин, що спричинили внутрішнє переміщення. Відповідачем їй було відмовлено у взятті на облік як внутрішньо переміщеної особи з тих підстав, що населений пункт місця реєстрації позивача не входить до переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, та до переліку населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення. Вважає дії відповідача неправомірними. Просила зобов'язати Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради взяти її на облік як внутрішньо переміщену особу та видати їй відповідну довідку про взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи.

Позивач ОСОБА_1 у судовому засіданні підтримала позовні вимоги і просила їх задовольнити, пояснила, що на території населеного пункту, де вона зареєстрована проводилися активні бойові дії і тому вона змушена була покинути місце своєї реєстрації з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту у більш небезпечне місце – в м. Селидове, де мала можливість орендувати житло за доступною платою.

Представник відповідача ОСОБА_2, яка діє на підставі довіреності від 02.03.2017 року, у судовому засіданні підтримала надані раніше заперечення проти задоволення позовних вимог. Вважає, що Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради діяло в межах наданих йому законами та нормативно-правовими актами повноважень. Просить суд відмовити у задоволенні позовних вимог.

Суд, дослідивши матеріали справи, доводи позову та заперечень проти нього, встановив наступне.

ОСОБА_1 зареєстрована за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_2, що підтверджується копією паспорту серії ВТ №152732, виданого 28 серпня 2015 року Красноармійським МВ ГУ ДМС України в Донецькій області.

Позивач 07 лютого 2017 року звернулася до Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради із заявою про взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи у зв'язку із вимушеною зміною постійного місця проживання із зазначенням обставин, що спричинили внутрішнє переміщення.

Повідомленням Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради від 07.02.2017 року №2 ОСОБА_1 відмовлено у видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з тим, що відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення, або обставини, що раніше існували, істотно змінились, а саме населений пункт місця реєстрації не входить до Переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 1085.

Перевіривши доводи позову та заперечень проти нього, оцінивши досліджені в судовому засіданні докази з позиції відповідності їх вимогам щодо належності та допустимості, з'ясувавши всі обставини у справі, проаналізувавши законодавство, що регулює спірні правовідносини, суд вважає, що позовні вимоги підлягають частковому задоволенню.

Даний висновок суду ґрунтується на наступному.

На підставі ч. 2ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

Порядок обліку внутрішньо переміщених осіб регулюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» №1706-VII та Постановою Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року №509, яким затверджено Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою

уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Статтю 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Так, Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Згідно зі ст. 3 Закону громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні за обставин, визначених у статті 1 цього Закону, має право на захист від примусового внутрішнього переміщення або примусового повернення на покинуте місце проживання.

Відповідно до ст. 4 Закону факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Частиною 2,3,7 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено, що підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення.

Для отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи така особа звертається із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Разом із заявою заявник подає документ, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, або свідоцтво про народження дитини.

У разі наявності в документі, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи або рішення про відмову у видачі довідки з обов'язковим зазначенням підстави відмови, підписане керівником уповноваженого органу, видається заявнику у день подання заяви.

У передбаченому абзацом третім ч. 7 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» уповноважений орган, визначений частиною третьою цієї статті зобов'язаний розглянути заяву про отри-

мання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи протягом 15 робочих днів та прийняти рішення про видачу заявнику довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи або про відмову у видачі довідки з обов'язковим зазначенням підстави відмови, яка підписується керівником цього органу.

Частиною 10 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено, що заявнику може бути відмовлено у видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, якщо зокрема відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення, визначені у статті 1 цього Закону.

Особа має право звернутися із заявою повторно, якщо у неї з'явилися підстави, визначені у статті 1 цього Закону, або усунути підстави для відмови у видачі довідки, передбачені цією статтею, чи оскаржити рішення про відмову у видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи до суду.

Представник відповідача послався на те, що с. Новокалинове Ясинуватського району Донецької області не входить до Переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 1085.

Разом з тим, позивач зазначала, що вона змушена була покинути місце своєї реєстрації з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту та що ця інформація міститься в офіційних звітах Організації з безпеки та співробітництва в Європі, що, на її думку, є обставинами, зазначеними у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Крім того, позивач послалась на те, що с. Новокалинове Ясинуватського району Донецької області відповідно до Розпорядження КМУ від 05.12.2015 року № 1275-р відноситься до населеного пункту, де здійснювалася антитерористична операція.

Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» визначено, що період проведення антитерористичної операції – час між датою набрання чинності Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 року № 405/2014 та датою набрання чинності Указу Президента України про завершення проведення антитерористичної операції або військових дій на території України.

Територія проведення антитерористичної операції – територія України, на якій розташовані населені пункти, визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, розпочата відповідно до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 року № 405/2014.

Суд звертає увагу, що Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» не містить будь-яких посилань на застосування саме Переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 1085.

Суд погоджується з доводами позивача з приводу того, що відсутність с. Новокалинове Ясинуватського району Донецької області у Переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 1085, не може бути підставою для відмови у видачі довідки та не може свідчити про відсутність обставин, що спричинили внутрішнє переміщення, зазначені у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Відповідно до ст. 17 Закону України від 23.02.2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Суду як джерела права.

У подібних правовідносинах, у рішенні Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України» визначено концепцію якості закону. Зокрема з вимогою, щоб він був доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні. Відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості і точності порушує вимогу «якості закону». В разі, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід. Тобто вирішені колізій у законодавстві завжди тлумачиться на користь особи.

З урахуванням вимог законодавства України, а також встановлених обставин, суд прийшов до переконання, що відповідач, відмовляючи у взятті на облік ОСОБА_1 як внутрішньо переміщеної особи, діяв всупереч законодавству, а отже повідомлення про відмову в видачі довідки №2 від 07.02.2017 року є таким, що порушує конституційне право позивача на гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Суд вважає, що позивачем обрано невірний спосіб захисту щодо зобов'язання Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради взяти її на облік як внутрішньо переміщену особу та видати їй відповідну довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, оскільки ці дії належать до повноважень Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради, а тому зазначена вимога не ґрунтується на вимогах Закону.

Разом з тим, відповідно до ст. 11 КАС України суд розглядає адміністративні справи не інакше, як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, і не може виходити за межі позовних вимог. Суд може вийти за межі позовних вимог тільки в разі, якщо це необхідно для повного захисту прав,

свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять.

Враховуючи вищевикладені обставини, суд, виходячи за межі позовних вимог, дійшов висновку про необхідність зобов'язати відповідача повторно розглянути заяву позивача від 07.02.2017 року відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та з урахуванням обставин, що стали підставою для вимушеного її внутрішнього переміщення, оскільки на підставі цієї заяви відповідачем було прийнято повідомлення про відмову в видачі довідки №2 від 07.02.2017 року, та саме це повідомлення посприяло зверненню з відповідним адміністративним позовом до суду за захистом порушеного права.

За таких обставин суд дійшов висновку про часткове задоволення позову.

Враховуючи вимоги ст. 97 КАС України, оскільки ОСОБА_1 не заявлено клопотання про компенсацію судових витрат, суд не присуджує на користь позивача понесені ним судові витрати.

Керуючись статтями 2-15, 158-163, 186 КАС України, суд
ПОСТАНОВИВ:

Позов ОСОБА_1 до Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради про зобов'язання вчинити певні дії задовольнити частково.

Визнати протиправними дії та скасувати повідомлення Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради про відмову в видачі довідки ОСОБА_1.

Зобов'язати Управління соціального захисту населення Селидівської міської ради повторно розглянути заяву ОСОБА_1 від 07.02.2017 року відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

У задоволенні решти позовних вимог ОСОБА_1 відмовити.

Постанова суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо скаргу не було подано. Якщо було подано апеляційну скаргу, постанова, якщо її не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

Апеляційна скарга на постанову суду подається до Донецького апеляційного адміністративного суду Донецької області через Селидівський міський суд Донецької області протягом десяти днів з дня проголошення постанови.

Копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає до суду апеляційної інстанції.

Повний текст постанови складено 24.07.2017 року.

Суддя

Л.В. Пирогова

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

26 квітня 2016 р.

Справа № 640/2526/16-а

Колегія суддів Харківського апеляційного адміністративного суду у складі

Головуючого судді: Шевцової Н.В.

Суддів: Я.М. Макаренко, О.М. Мінаєвої

за участі секретаря судового засідання І.Т.Шалаєвої,
позивача ОСОБА_1,

розглянувши у відкритому судовому засіданні у приміщенні Харківсько-го апеляційного адміністративного суду адміністративну справу за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Київського районного суду м. Харкова від 01.03.2016р. по справі № 640/2526/16-а за позовом ОСОБА_1 до Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень

ВСТАНОВИЛА:

ОСОБА_1 (далі – позивач) звернулась до суду з позовом до Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради (далі – відповідач), в якому просила суд:

- визнати незаконним та скасувати рішення (Лист №589-09 від 13.02.2015р.) Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради про відмову у взятті її на облік як внутрішньо переміщену особу в повному обсязі, як таке, що не відповідає вимогам чинного законодавства та порушує охоронювані Законом інтереси позивача;
- зобов'язати управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради прийняти рішення про взяття її на облік як тимчасово переміщену особу, включити до реєстру внутрішньо переміщених осіб та видати довідку про підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи;
- зобов'язати управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради виплатити щомісячну адресну допомогу у зв'язку з надзвичайними подіями на Сході України (що є необхідною соціальною підтримкою для інваліда 2 групи) з моменту першого звернення від 12.02.15 р. до Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради;
- зобов'язати управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради виплатити компенсацію за проживання в гуртожитку у розмірі 3312 грн;
- зобов'язати управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради виплатити мораль-

ну шкоду у розмірі 20 000 грн, яка полягає у завданні їй необґрунтованих проблем морального та матеріального характеру.

Постановою Київського районного суду м. Харкова від 01.03.2016р. в задоволенні зазначеного позову відмовлено.

Позивач, не погодившись з постановою суду першої інстанції, подала апеляційну скаргу, в якій, посилаючись на порушення судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права, а саме: ст. 29 Цивільного кодексу України, ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ст.ст. 2, 9, 10, 11 Кодексу адміністративного судочинства України, просить постанову суду першої інстанції скасувати та прийняти нове рішення про задоволення позову частково, а саме, зобов'язання управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради прийняти рішення про взяття ОСОБА_1 на облік як тимчасово переміщеної особи, включити до реєстру внутрішньо переміщених осіб та видати довідку про підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи.

Відповідач подав заперечення на апеляційну скаргу, в яких, посилаючись на необґрунтованість доводів апеляційної скарги, просить у задоволенні апеляційної скарги відмовити, а рішення суду першої інстанції залишити без змін.

Колегія суддів, заслухавши суддю-доповідача, перевіривши рішення суду першої інстанції в частині, що є предметом апеляційного оскарження, дослідивши матеріали справи, вважає, що апеляційна скарга підлягає задоволенню, виходячи з наступного.

Судом першої інстанції встановлено, що 12.02.2015 року ОСОБА_1 звернулася до Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради із заявою про взяття її на облік, як особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції, в якій зазначила, що обставиною, що спричинило переміщення є проведення АТО (а.с.7,8).

Листом №589 від 13.02.2015 року Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради ОСОБА_1 відмовлено у прийнятті її на облік як внутрішньо переміщеної особи з посланням на те, що вона з вересня 2013 року навчається за денною формою навчання в Національному юридичному університеті ім. Я. Мудрого у м. Харкові. Аналогічна відповідь надана заявнику з Адміністрації Київського району Харківської міської ради від 04.03.2015р., Департаменту соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації від 06.03.2015р., Адміністрації Київського району Харківської міської ради від 08.07.2015р. (а.с.9-12).

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції виходив з того, що позивач не може бути визнана внутрішньо переміщеною особою, оскільки до міста Харкова вона виїхала на навчання, а не з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини.

Колегія суддів не погоджується з таким висновком суду першої інстанції з наступних підстав.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (в редакції, чинній на момент прийняття відповідачем оскаржуваного рішення) внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Адресою покинутого місця проживання внутрішньо переміщеної особи в розумінні цього Закону визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення обставин, зазначених у частині першій цієї статті.

За приписами ч. 2 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (в редакції, чинній на момент прийняття відповідачем оскаржуваного рішення) підставами для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є наявність реєстрації місця проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення.

З 13.01.2016р. вказану норму Закону викладено в такій редакції: «підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення».

Згідно з Наказом Антитерористичного центру при Службі безпеки України № 33/6/а від 07.04.2014р. Донецька та Луганська області визначені в якості районів проведення антитерористичної операції з 07.04.2014р.

Колегією суддів з матеріалів справи встановлено, що на момент початку проведення антитерористичної операції у Луганській області, ОСОБА_1 була зареєстрована за адресою: АДРЕСА_1 (а.с.6).

Отже, матеріалами справи підтверджено наявність реєстрації місця проживання позивача на території, де проводилась антитерористична операція.

Також матеріали справи засвідчують, що з 01 вересня 2013 року позивач навчається у місті Харкові в Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого на денній формі навчання.

При цьому згідно з довідкою коменданта гуртожитку Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, ОСОБА_1 з 01.09.2013р. тимчасово проживає, але не зареєстрована у гуртожитку за адресою: АДРЕСА_2 (а.с. 41).

Місцем реєстрації на момент проживання позивача в гуртожитку у м. Харкові залишалась вищезазначена адреса у м. Алчевськ Луганської області.

Також з матеріалів справи встановлено, що ОСОБА_1 до початку проведення антитерористичної операції під час навчання в Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого періодично виїжджала до м. Алчевська для проходження медичних оглядів, проходження комісії МСЕК та лікування, що підтверджується відповідними довідками (а.с. 16 – 22).

Свідок, ОСОБА_2, магі позивача, була допитана судом апеляційної інстанції та в судовому засіданні під присягою повідомила, що під час навчання у вищому навчальному закладі у місті Харкові ОСОБА_1 у вільний від занять час

періодично приїжджала до родини у місто Алчевськ, проводила з родиною свята, канікули, готувалася до іспитів. Також свідок зазначила, що її донька проходила лікування в лікарні м. Алчевськ. 01 червня 2014 року позивач виїхала до Харкова та більше до сім'ї не поверталася з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту.

Також показаннями свідка та матеріалами справи підтверджено, що родина позивача, а саме, ОСОБА_2 та ОСОБА_3, покинула своє житло та виїхала до м. Київ (а.с. 62).

Згідно з довідкою від 17.06.2015р. ОСОБА_2 та ОСОБА_3 взяті на облік як особи, переміщені з тимчасово окупованої території (району проведення анти-терористичної операції) в м. Київ (а.с. 61). Згідно з довідкою управління освіти Голосіївської районної в м. Києві Державної адміністрації від 21.01.2015р. ОСОБА_3 навчається в школі № 286 міста Києва (а.с. 63).

Отже, внаслідок проведення в Луганській області антитерористичної операції позивач втратила можливість приїжджати до місця свого проживання, за яким вона зареєстрована та куди регулярно приїжджала до початку проведення антитерористичної операції.

При цьому, відповідно до ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (в редакції, чинній на момент прийняття відповідачем оскаржуваного рішення) місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово.

Таким чином, житло, в якому позивач зареєстрована та проживала постійно до початку навчання у м. Харкові і періодично під час навчання, є місцем її проживання.

До вказаного місця проживання позивач не мала можливості повернутися у зв'язку з бажанням уникнути негативних наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства та масових порушень прав людини, а також у зв'язку з неможливістю відвідати свою родину, яка в місті Алчевську вже не проживає.

Неможливість повернення позивача у м. Алчевськ підтверджується також тим, що вона звернулася до директора Інституту підготовки кадрів для органів Прокуратури України із заявою з проханням залишитися у гуртожитку на період літніх канікул у 2014 році.

Колегія суддів, проаналізувавши приписи ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», дійшла висновку, що особою, яка покинула своє місце проживання, є особа, у якої відсутня можливість у будь-який час за своїм бажанням повернутися проживати до місця своєї реєстрації.

Позивач через проведення у Луганській області антитерористичної операції втратила можливість за своїм бажанням проживати за місцем своєї реєстрації в Алчевську.

Отже, враховуючи, що позивач, хоча і виїхала у 2013 році до міста Харкова на навчання, але під час проведення антитерористичної операції не мала мож-

ливості повернутися до свого місця проживання, колегія суддів дійшла висновку, що позивач має право на визнання її внутрішньо переміщеною особою.

Таким чином, висновок суду першої інстанції, що позивач не може бути визнана внутрішньо переміщеною особою, з огляду на те, що її виїзд до міста Харкова був обумовлений навчанням, а до моменту її від'їзду на території Луганської області не було запроваджено антитерористичну операцію, є необґрунтованими.

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (в редакції Закону України від 24.12.2015 р. N 921-VII) підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення.

Згідно з п. 1 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014р. № 509, довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є документом, який видається внутрішньо переміщеній особі.

Враховуючи, що позивачу було неправомірно відмовлено у взятті її на облік як внутрішньо переміщеної особи, колегія суддів вважає, що права позивача на взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи, включення до реєстру внутрішньо переміщених осіб та отримання довідки про підтвердження статусу підлягають відновленню шляхом покладення на відповідача обов'язку вчинити відповідні дії.

Отже, переглянувши постанову суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги, колегія суддів дійшла висновку, що оскаржувана постанова через порушення норм матеріального права підлягає скасуванню з прийняттям нового рішення про часткове задоволення позову.

Керуючись ст.ст. 160, 167, 195, 196, п. 3 ст. 198, п. 4 ч. 1 ст. 202, 205, 207, 209, 254 Кодексу адміністративного судочинства України, колегія суддів

П О С Т А Н О В И Л А:

Апеляційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити.

Постанову Київського районного суду м. Харкова від 01.03.2016р. по справі № 640/2526/16-а скасувати в частині відмови в задоволенні позову ОСОБА_1 про визнання незаконним та скасування рішення Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради про відмову у взятті її на облік як внутрішньо переміщеної особи та в частині покладення на управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради обов'язку прийняти рішення про взяття ОСОБА_1 на облік як тимчасово переміщеної особи, включення її до реєстру внутрішньо переміщених осіб та видачі довідки про підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи.

Прийняти нову постанову, якою адміністративний позов ОСОБА_1 щодо цієї частини позовних вимог задовольнити.

Визнати незаконним та скасувати рішення Управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської

ради про відмову у взятті на облік ОСОБА_1 як внутрішньо переміщеної особи.

Зобов'язати управління праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради прийняти рішення про взяття ОСОБА_1 на облік як тимчасово переміщеної особи, включити її до реєстру внутрішньо переміщених осіб та видати довідку про підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи.

Постанова набирає законної сили з моменту її проголошення та може бути оскаржена у касаційному порядку протягом двадцяти днів з дня складання постанови у повному обсязі шляхом подачі касаційної скарги безпосередньо до Вищого адміністративного суду України.

Головуючий суддя
Судді

(підпис)
(підпис)
(підпис)

Шевцова Н.В.
Макаренко Я.М.
Мінаєва О.М.

РОЗДІЛ 3. ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

3.1 Право на охорону здоров'я ВПО¹

Поняття права на охорону здоров'я

Стаття 49 Конституції України зазначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно.

Зміст права на охорону здоров'я і на медичну допомогу визначено статтями 283 і 284 ЦК України. Статтями 285, 286, 287 і 290 ЦК України визначені також право на інформацію про стан свого здоров'я і на таємницю про стан здоров'я.

Вважаю, що охорона здоров'я – це виявлення, попередження та припинення захворювань, рання діагностика, лікування, поліпшення стану хворої людини, попередження погіршення самопочуття шляхом профілактичних оглядів та лікування, професійний догляд, піклування, медична реабілітація, забезпечення хворого ліками та іншими засобами лікування. Отже, охорона здоров'я – це система державних і суспільних заходів, спрямованих на захист здоров'я, попередження і лікування захворювань та забезпечення довголіття людини².

Право на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб

Згідно із ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»³ стаття 9 гарантує безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на

1 Булеца С.Б., д.ю.н., проф., завідувач кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ».

2 Булеца С.Б. Цивільно-правові відносини в галузі медичної діяльності: проблеми теорії та практики / С.Б. Булеца. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2015. С.134.

3 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1 С.1.

території покинутого місця проживання, а також місця тимчасового поселення; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; отримання гуманітарної та благодійної допомоги.

Так, ст. 9 ч.1 стверджує, що внутрішньо переміщена особа має право на забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством, а також на надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Забезпечення зазначених осіб лікарськими засобами здійснюється відповідно до чинного законодавства України і в межах затверджених бюджетів закладів охорони здоров'я на поточний рік.

Слід зазначити, що у разі амбулаторного лікування лікарські засоби за рецептами лікарів отримують безоплатно: 1) незалежно від розміру середньомісячного доходу сім'ї: діти віком до 3 років; учасники бойових дій та інваліди війни; особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і віднесені до категорій 1 та 2, неповнолітні діти померлих громадян, віднесених до категорій 1 та 2, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; інваліди (а також діти-інваліди) та особи, які отримують державну соціальну допомогу; інваліди та пенсіонери, які отримують пенсію за віком, у зв'язку з інвалідністю або з втратою годувальника, якщо зазначені особи одержують пенсію в розмірі, що не перевищує мінімальний розмір пенсії; особи відповідно до Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист»; 2) якщо розмір середньомісячного доходу сім'ї в розрахунку на 1 особу за попередні 6 місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу: діти з багатодітних сімей; особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і віднесені до категорії 3, та неповнолітні діти померлих громадян, віднесених до категорії 3, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; жертви нацистських переслідувань та дружини (чоловіки) померлих жертв нацистських переслідувань, визнаних за життя інвалідами від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин; особи, відповідно до Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»; особи, які працювали з моменту аварії на Чорнобильській АЕС до 1 липня 1986 р. не менше 14 календарних днів або не менше 3 місяців протягом 1986–1987 років за межами зони відчуження на роботах з особливо шкідливи-

ми умовами праці, пов'язаними з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи. Групи населення, в разі амбулаторного лікування яких лікарські засоби за рецептами лікарів відпускаються з оплатою 50% їх вартості: діти віком від 3 до 6 років; інваліди I і II груп; депортовані особи, які досягли пенсійного віку або є інвалідами; реабілітовані особи, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; особи, нагороджені знаком «Почесний донор України» та «Почесний донор СРСР»¹.

Стаття 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»² наголошує, що кожен пацієнт, який досяг 14 років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Кожен пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити належне лікування. Відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»³, реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути підставою для обмеження реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1303 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань»⁴ передбачає безоплатний або пільговий відпуск ліків за рецептами у разі амбулаторного лікування та визначає категорії населення та захворювань, на які розповсюджуються такі пільги.

Повноваження органів влади з питань забезпечення права на здоров'я ВПО

Щодо повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань забезпечення пра-

1 Захист медичних прав внутрішньо переміщених осіб, що мають хронічні захворювання. URL: <http://khpg.org/files/docs/1460206104.pdf>

2 Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 №2801-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. С.19.

3 Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 №1382-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 15. С.232

4 Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1303 // Офіційний вісник України. 1998. № 33. С.61. Стаття 1241.

ва на здоров'я внутрішньо переміщених осіб, то вони закріплені у статті 11. Відповідно до статті 11 виділяється три рівні забезпечення права на здоров'я внутрішньо переміщених осіб:

1. центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, забезпечує організацію надання медичної допомоги та медичного обслуговування, здійснення комплексних заходів щодо санітарно-епідеміологічної безпеки населення та карантинних заходів за місцем фактичного перебування внутрішньо переміщених осіб;

2. місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують організацію роботи медичних закладів з надання необхідної допомоги населенню з урахуванням тимчасового проживання / перебування на відповідній території внутрішньо переміщених осіб;

3. органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень забезпечують надання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я з урахуванням відомостей про внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають (перебувають) у відповідному населеному пункті.

У грудні 2015 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 р. (далі – Програма)¹. Важливою складовою мети цієї Програми є забезпечення медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО). У деяких областях України, де, за даними звіту Міністерства соціальної політики України про стан виконання заходів, передбачених цією Програмою за II квартал 2016 року, взято на облік 1 785 740 ВПО, що значно збільшило навантаження на заклади охорони здоров'я регіонів².

1 Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1094 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015>.

2 Звіт Міністерства соціальної політики України про стан виконання у II кварталі 2016 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=169302.

Державна система надання медичної допомоги

Державна система щодо надання кваліфікованої медичної допомоги функціонує за такими напрямками: а) розвиток мережі установ охорони здоров'я та підприємств медичної промисловості; б) безкоштовне задоволення потреб населення у всіх видах медичної допомоги; в) безкоштовне надання лікувальних засобів при стаціонарному лікуванні; г) розширення мережі установ та організацій для лікування та зміцнення здоров'я громадян; д) підготовка кваліфікованих кадрів, спеціалістів у галузі медицини; е) розвиток наукових досліджень у галузі медицини; є) забезпечення підприємств медичної промисловості сучасним медичним обладнанням та діагностичною апаратурою; ж) збільшення навчальних закладів з підготовки спеціалістів у галузі медицини. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Незаконна вимога оплати за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я є кримінально каранюю.

Держава гарантує надання доступної соціально прийнятої первинної лікувально-профілактичної допомоги як основної частини медико-санітарної допомоги населенню, що передбачає консультацію лікаря, просту діагностику і лікування основних найпоширеніших захворювань, травм та отруєнь, профілактичні заходи, надання спеціалізованої і високоспеціалізованої допомоги.

Відповідно до ст. 35 Основ виділяється кілька видів лікувально-профілактичної допомоги:

Екстрена медична допомога – медична допомога, яка полягає у здійсненні медичними працівниками відповідно до закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я.

Первинна лікувально-профілактична допомога подається переважно за територіальною ознакою сімейними лікарями або іншими лікарями загальної практики.

Спеціалізована (вторинна) лікувально-профілактична допомога подається лікарями, які мають відповідну спеціалізацію і можуть забезпечити більш кваліфіковане консультування, діагностику, профілактику і лікування, ніж лікарі загальної практики.

Високоспеціалізована (третинна) лікувально-профілактична допомога подається лікарем або групою лікарів, які мають відповідну підготовку у галузі складних для діагностики і лікування захворювань, у разі лікування хвороб, що потребують спеціальних методів діагности-

ки та лікування, а також з метою встановлення діагнозу і проведення лікування захворювань, що рідко зустрічаються. Однак цей перелік не може в повній мірі відобразити всю багатоступеневу систему закладів охорони здоров'я.

Паліативна допомога – на останніх стадіях перебігу невиліковних захворювань пацієнтам надається паліативна допомога, яка включає комплекс заходів, спрямованих на полегшення фізичних та емоційних страждань пацієнтів, а також надання психосоціальної і моральної підтримки членам їх сімей.

Медична реабілітація - вид медичної допомоги, що надається пацієнтам в амбулаторних або стаціонарних умовах і включає систему медичних та інших заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму з метою створення умов для повернення особи до нормальної життєдіяльності, на профілактику ускладнень та рецидивів захворювання¹.

Порядок надання медичної допомоги

Зобов'язання медичного закладу надати як медичну допомогу, так і послугу певного обсягу і якості виникає тільки після безпосереднього звернення пацієнта. Сторони, що уклали договір, не мають права його змінити або розірвати з моменту, коли третя особа (пацієнт, на користь якого повинне бути здійснене виконання) висловила боржникові свій намір скористатися своїм правом за договором. Форма наміру може бути як усна, так і письмова, а в конкретній ситуації не виключені і конклюдентні дії.

За нещасних випадків і гострих захворювань особа може отримати від медичних працівників першу невідкладну допомогу, яка забезпечується службою швидкої медичної допомоги². На території України кожен громадянин України та будь-яка інша особа мають право: здійснити виклик екстреної медичної допомоги; звернутися за отриманням екстреної медичної допомоги до найближчого відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги чи іншого закладу охорони здоров'я, який може забезпечити надання такої допомоги; повідомити

1 Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 №2801-XII // Відомості Верховної Ради України . 1993. № 4. С.19.

2 Про заходи щодо удосконалення надання екстреної медичної допомоги населенню в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.08.2008 року № 500. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080829_500.html

лікуючого лікаря або працівників найближчого закладу охорони здоров'я, незалежно від форми власності та підпорядкування, про свій невідкладний стан або про невідкладний стан іншої людини¹.

У медичній карті мають бути наявний запис про надання такої інформації та чіткий підпис хворого про її отримання (за винятком хворих, у яких є порушення свідомості і (або) розумової діяльності). Пацієнтові має бути також роз'яснено про право відмовитися від запропонованого лікування, пояснено негативні наслідки такої відмови.

Відповідно до Закону України № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»² ст. 5 довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності воєнних дій. Територіальний підрозділ центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), проставляє у довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відмітку про реєстрацію місця проживання.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, в межах своєї компетенції, забезпечують надання медичних послуг для ВПО в комунальних закладах охорони здоров'я, які знаходяться у відповідному населеному пункті.

Оскільки, відповідно до ст. 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»³, кожний пацієнт, який досяг 14-ти років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Кожен пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування.

Навіть якщо особу не було взято на облік як ВПО, то відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»⁴, ст.2 ч.2 реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути підставою для обмеження реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України.

1 Про екстрену медичну допомогу: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2013. № 30. С.340.

2 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. С.1.

3 Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року №2801-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. С. 19.

4 Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 200. № 15. С.232.

Тому в подібних випадках необхідно отримати від лікаря письмову відмову від надання медичної допомоги із зазначенням причини. Якщо лікар відмовляється від надання письмової відповіді, тоді необхідно подати письмову скаргу на ім'я головного лікаря закладу і подати письмову скаргу до відповідного Департаменту охорони здоров'я обласної державної адміністрації. Можна також написати заяву до поліції за ст. 139 Кримінального кодексу України¹ «Ненадання допомоги хворому медичним працівником» та звернутися до суду з позовною заявою про відшкодування завданої відмовою лікаря шкоди².

Заклади охорони здоров'я змушені забезпечувати ВПО із засобів (у тому числі медичних препаратів), розрахованих на постійне місцеве населення. При цьому потрібно враховувати, що навіть для останніх вони не завжди є в наявності у необхідній кількості. Такий підхід проковує дефіцит медикаментів як для переселенців, так і для місцевих жителів.

Згідно з опитуванням, 77% переселенців повідомили, що отримали медичну допомогу безкоштовно. Проте насправді це означає, що вони часто самостійно купували ліки, а безкоштовним було лише лікування. 10% ВПО оплачували медичні послуги безпосередньо в касі медичної установи.

За інформацією Міністерства охорони здоров'я України, за медичною допомогою з числа тимчасово переміщених осіб (станом на 01.01.2016) звернулось 338 826 осіб. Проведено 298 558 медичних інструментальних досліджень та оглядів внутрішньо переміщених осіб. У жінок зазначеної категорії народилось 5 534 немовлят. У бюджетному запиті на 2016 р. у складі медичної субвенції МОЗ України були передбачені видатки резервного фонду медичної субвенції (4367905,0 тис. грн.) та видатки для Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження (856462,4 тис. грн.)³.

За інформацією Міністерства охорони здоров'я України, за медичною допомогою з числа тимчасово переміщених осіб звернулось 287 тис. 417 дорослих (за тиждень – 1354) та 144 тис. 561 дитина (за тиждень – 590),

1 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. С.131.

2 Як і де вимушені переселенці можуть отримати безоплатну медичну допомогу URL: <http://legalspace.org/ua/helper/konsultue-yurist/item/6467-yak-vymusheni-pereselentsi-mozhut-otrymaty-bezoplatnu-medychnu-dopomohu>

3 Сердюк О.І. Організація надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам у харківському регіоні / О.І. Сердюк, О.А. Короп, О.М. Зайцев, Н.В. Просоленко // URL: file:///C:/Users/Sibilla/Downloads/Uzn_2016_4(1)_18.pdf

з яких взято на медичний облік 168 тис. 54 дорослих (за тиждень – 653) і 78 тис. 695 дітей (за тиждень – 350), госпіталізовано 72 тис. 736 дорослих (за тиждень – 476) і 39 тис. 325 дітей (за тиждень – 230). Проведено 380 тис. 45 (за тиждень – 1750) медичних інструментальних досліджень та оглядів внутрішньо переміщених осіб. У жінок зазначеної категорії народилося 8 тис. 399 немовлят (за тиждень – 26). Психологами ДСНС разом з представниками інших органів державної влади, громадських (волонтерських) організацій надано психологічну допомогу 178 тис. 829 ВПО (за тиждень – 260), у тому числі 49 тис. 347 дітям (за тиждень – 36) та 30 тис. 581 особі з інвалідністю та похилого віку (за тиждень – 37)¹.

Раніше ВПО отримували допомогу та лікування за рахунок державних або обласних програм, проте на даний час вони практично позбавлені цього та залишилися без відповідного забезпечення. Проблема проявляється або в відсутності фінансування, або в нецільовому використанні коштів, виділених на забезпечення належного рівня доступу до медичної допомоги ВПО.

Якщо говорити про якість наданої допомоги, то 81% переселенців залишилися задоволеними отриманою медичною допомогою. Незважаючи на матеріальні труднощі при оплаті медичних послуг, опитані переселенці відзначили хороше, співчутливе ставлення працівників медичних установ до них як до переселенців, вказуючи на уважність і людяність багатьох.

Також за результатами опитування 45% переселенців не зіткнулися з особливими труднощами при отриманні медичної допомоги в закладах охорони здоров'я. 27% респондентів відповіли, що медична допомога була занадто дорогою для них, 17% відзначили відсутність необхідної інформації про те, як і де можна отримати медичну допомогу².

Отже, фізична особа, що офіційно проживала на території, яка на даний час є непідконтрольною Україні, після отримання довідки про взяття на облік ВПО відповідно до законодавства має право отримати необхідну медичну допомогу за новим місцем проживання. У разі необхідності надання спеціалізованої медичної допомоги (онкологічної, кардіологічної, терапевтичної, психологічної, педіатричної та ін.)

1 Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території // URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiiy-koordinaciyiy-shtab.html>

2 Андрій Осаволук. Звіт: Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: <http://ua.odfoundation.eu/a/6740,zvit-zabezpechennya-prav-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini>

потрібно звернутися до територіальних закладів охорони здоров'я та отримати направлення у відповідні до профілю медичні заклади. Згідно з чинним законодавством, пологи відносяться до невідкладної допомоги та надаються відповідними закладами охорони здоров'я, куди звернувся пацієнт, в тому числі ВПО. Пологи є безкоштовними в межах бюджетного фінансування закладу.

3.2 Здійснення сімейних прав внутрішньо переміщеними особами¹

Поняття і структура сімейно-правового статусу особи за сімейним законодавством України

Правовий статус особи як учасника сімейних правовідносин – це закріплене сімейним законодавством соціальне становище особи в її стосунках з учасниками сімейних відносин та інших суспільних відносин, що знаходить свій вираз у здійсненні сімейних прав, інтересів та обов'язків.

Сімейний статус особи включає в себе такі структурні елементи:

- правосуб'єктність, яка характеризується єдністю певних складових (правоздатність, дієздатність);
- систему сімейних особистих немайнових та майнових прав;
- суб'єктивні сімейні обов'язки між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання тощо;
- законні інтереси учасників сімейних правовідносин;
- принципи правового статусу учасника сімейних відносин;
- юридичну відповідальність;
- гарантії забезпечення статусу учасника сімейних відносин.

Сучасний статус **ВПО** в Україні характеризується невизначеністю, низьким рівнем соціально-правової захищеності суб'єктів, відсутністю реальних гарантій, неспроможністю владних органів забезпечити та гарантувати інтереси громадян-**ВПО**. Правовий статус значно дестабілізується під впливом соціальної напруги, політичного протистояння, зростання рівня злочинності, екологічних катастроф та “шокових ме-

¹ Явор О.А., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; Менджул М.В., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу УЖНУ.

тодів” проведення різноманітних реформ. Соціальні дискомфорти, неадаптованість до нових умов, невпевненість у майбутньому являють собою систему факторів, що впливають на правовий стан особи-ВПО.

Види правових статусів особи-учасника сімейних правовідносин

В юриспруденції розрізняють:

1. загальний правовий статус особи, який визначений у межах певної правової системи (зокрема, правовий статус людини);
2. спеціальний правовий статус, який мають окремі категорії осіб (наприклад, представник органу опіки і піклування, пенсіонер, вагітні жінки, діти тощо);
3. індивідуальний правовий статус, який має конкретна особа; він визначається нормативними, індивідуальними та іншими правовими актами (сімейні права та обов'язки можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками).

Які характерні риси правового статусу особи є в сімейних правовідносинах?

Сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства.

Регулювання основних прав та обов'язків осіб – учасників сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя, права на особисту свободу та недопустимість свавільного втручання у сімейне життя.

Учасник сімейних відносин не може мати привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї.

Дитині має бути забезпечена можливість здійснення її прав, установлених Конституцією України¹, Конвенцією про права дитини², Сі-

1 Конституція України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>

2 Конвенція про права дитини. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021

мейним кодексом України, Законом України “Про охорону дитинства”¹, іншими міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до Конвенції про права дитини та норм Сімейного кодексу, статусом дитини наділені особи у віці до 18 років. Таким чином, у цьому законодавчому акті встановлено, що дитина має свій правовий статус як учасник майнових та особистих немайнових відносин з чітко визначеною віковою межею – до вісімнадцяти років.

Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім’ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

Важливою рисою сімейно-правового статусу особи є те, що основні сімейні права та обов’язки певною мірою є гарантованими в інтересах держави, суспільства кожній окремій особі.

Сімейні права: загальна характеристика

Права особи у структурі правового статусу – це формально визначені та юридично гарантовані можливості користуватися соціальними благами і реалізувати суб’єктивні інтереси. Це – частина об’єктивного права, що визначає його належність певній особі. Іншими словами, це ті юридичні можливості певної людини, що є похідними від загальних абстрактних прав.

Сімейне право – це галузь права, що регулює особисті немайнові і майнові відносини між членами сім’ї²: подружжям, батьками та дітьми, між іншими родичами та членами сім’ї, які визначені нормами Сімейного кодексу або договором.

Сімейними правами немайнового характеру є, зокрема, право дружини на материнство, право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності, право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток, право дружини та чоловіка на розподіл обов’язків та спільне вирішення питань життя сім’ї, право дитини на контакт із родичами, пра-

1 Про охорону дитинства: Закон України. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

2 Рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна “член сім’ї”) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>

ва баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків, право батьків на участь у вихованні дитини, право батька на участь у вихованні дитини, з якою він не проживає, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин тощо. З моменту народження дитина володіє природним правом на проживання у сім'ї та на фізичний, духовний і моральний розвиток.

До сімейних прав майнового характеру належить право дитини на майно, право дитини, іншого члена сім'ї на утримання, набуття права спільної сумісної власності подружжя, право подружжя на укладення договорів, здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу, право одного з подружжя на поділ спільного майна, тимчасовий догляд в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин тощо.

Деякі права учасників сімейних правовідносин є одночасно і їхніми обов'язками: батьки не лише мають право на особисте виховання дитини (ст. 151 СК), але й зобов'язані виховувати дитину з врахуванням інтересів дитини, поважати права дитини та її людську гідність (ст. 155 СК).

Сімейні обов'язки: загальна характеристика

Сімейний обов'язок – це вид і міра необхідної поведінки, яку особа – учасник сімейних відносин зобов'язана (повинна, мусить) вчинити.

Види сімейних обов'язків:

- *за підставами виникнення сімейні обов'язки можуть бути такими, що виникають безпосередньо із закону (наприклад, обов'язок утримувати дитину), або обов'язок може виникнути із договору (наприклад, шлюбного договору). За певних обставин джерелом сімейного обов'язку може бути звичай або мораль.*
- *за змістом поведінки, яку особі належить вчинити, обов'язки є активні та пасивні. Активним є обов'язок, наприклад, виховувати дитину. Пасивним, наприклад, – обов'язок батьків утримуватися від дій, які можна вважати експлуатацією дитини.*

Зміст сімейного обов'язку часто визначається у Сімейному кодексі за допомоги оцінюваних понять: «поважати дитину», «піклуватися про її здоров'я», «дбати про матеріальне забезпечення сім'ї*», «утримувати» тощо. За наявності спору зміст обов'язку може бути чітко ви-

значений судом, наприклад, – «сплачувати щомісячно аліменти у сумі 1750 грн».

Носієм сімейних обов'язків є насамперед повнолітня, повністю дієздатна особа. Носієм обов'язку з утримання дитини може бути і недієздатний один з батьків, однак він не може мати обов'язків, пов'язаних із вихованням дитини. Батьківські права та обов'язки можуть мати й неповнолітні та навіть малолітні особи. Носієм сімейного обов'язку завжди є конкретна, точно визначена особа, тому сімейні правовідносини вважаються відносними. Правовідносини власності між подружжям мають подвійну природу. Дружина і чоловік перебувають в абсолютних правовідносинах зі всіма, хто може потенційно посягати на їхнє право спільної сумісної власності, і водночас – перебувають у відносних правовідносинах між собою.

Правовий статус дитини

Відповідно до статті 1 Конвенції ООН про права дитини, прийнятої Резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року, *дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягла повноліття раніше*¹. Аналогічне визначення містить і національне законодавство.

В науковій літературі існує думка, що правовий статус дитини може бути розподілений на загальний, спеціальний та індивідуальний. Так, загальний правовий статус дитини – це статус її як громадянина держави, який закріплений у Конституції. Спеціальний статус – це правовий статус дитини як представника певної соціальної групи, відокремленої за юридично значущими критеріями. Індивідуальний статус – це правовий статус дитини як індивіда, що розкривається через персоніфіковані права і обов'язки, враховуючи конкретні, природні і набуті здатності та особливості².

Права дитини-ВПО

Діти з числа внутрішньо переміщених осіб (далі – діти-ВПО) мають такі самі права, як й інші діти, водночас у них виникає більше трудно-

1 Конвенція про права дитини. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021

2 Синегубов О.В. Правовий статус дитини як учасника особистих немайнових прав // Форум права. 2013. № 1. С. 903.

щів у здійсненні права на єдність родини та на інформацію про долю і місце перебування зниклих членів сім'ї та близьких родичів, здійсненні права на освіту, охорону здоров'я тощо.

Загалом усі права дітей-ВПО, можна поділити на такі групи:

1. *загальні права дитини, які належать всім дітям і гарантуються Конвенцією про права дитини та національним законодавством України* (право на життя; право на ім'я і набуття громадянства; право знати своїх батьків і право на їх піклування; право на збереження індивідуальності; право вільно висловлювати свої думки, що включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду, незалежно від кордонів, в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомоги інших засобів на вибір дитини; право дитини на свободу думки, совісті та релігії тощо);

2. *права дитини, які виникають внаслідок вимушеного переміщення, передбачені Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та іншими нормативними актами* (право на єдність родини; на інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів; право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування; право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я дитини на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод; право на створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; право на сприяння у переміщенні її рухомого майна; сприяння у поверненні на попереднє місце проживання тощо);

3. *права дітей, що постраждали у військових конфліктах*. Ці права є у таких дітей-ВПО, які крім вимушеного переміщення, є також жертвами військових конфліктів. У 2016 році Закон України «Про охорону дитинства» був доповнений ст. 30¹, яка встановила додаткові заходи щодо захисту дітей, що перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів (такі діти мають право на воз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон; право на першочергове відселення місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, якщо діти опинилися чи можуть опинитися у зоні воєнних дій чи збройних конфліктів, до безпечних районів разом з батьками, законними представниками або, за їхньою згодою, без су-

проводження чи з іншими особами; право на медичну, психологічну та педагогічну реабілітацію тощо).

Права дитини за сімейним законодавством України

Серед основних прав дитини, які гарантуються міжнародним та національним законодавством, як правило, виділяють такі **сімейні особисті немайнові права**:

- право на ім'я;
- право на дитинство;¹
- право на сім'ю;
- право на безперешкодне спілкування між дитиною, матір'ю та батьком;
- право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та право на піклування батьків;
- право на належне сімейне виховання²;
- право на контакт³;
- право на захист тощо.

1 Крестовська Н.М., досліджуючи цінність дитинства, зауважує, що “дитина” та “дитинство” є пов’язаними між собою, але не тотожними явищами, у зв’язку з чим потрібно розрізнати поняття цінності дитини та цінності дитинства. Якщо цінність дітей (хоча під різним кутом зору) беззаперечно визнається будь-яким суспільством, то цінність дитинства як певного періоду в житті людини, який сам по собі є неповторним явищем, усвідомлена не дуже давно... цінність мають діти, а не стан дитинства, який сприймається як, скоріше, зайвий, непотрібний етап у житті, як шлях, що слід якомога швидше пройти. (Крестовська Н. Статус дитини як показник гуманності права: історичні аспекти. / Н.Крестовська // Охорона дитинства. Дитяче право: теорія, досвід, перспективи: матер.конф., присв. 80-й річч.від дня заснування державного показового Дитячого містечка імені ІІІ Комінтерну в Одесі.Одеса: Юрид.літ. 2001. С.198–202)

2 Явор О.А. До проблеми особистих немайнових прав дитини //Вісник Хмельницького ін-ту регіонального управління та права. 2004. №4. С. 72.

3 Право на контакт у розумінні Конвенції означає:

1) перебування дитини протягом обмеженого періоду разом з її батьками або іншими особами, які мають сімейні зв’язки з нею;

2) будь-яку форму спілкування між дитиною і цими особами;

3) надання інформації такій особі про дитину або дитині про таку особу.

«Сімейні зв’язки» трактуються Конвенцією як близька спорідненість між дитиною та її бабусею і дідусем або рідними братами та сестрами, яка ґрунтується на законі або на фактичних сімейних стосунках.

Є усі підстави констатувати, що право дитини на контакт до ратифікації Україною цієї Конвенції уже було закріплене у Сімейному кодексі України і складалося із таких елементів:

1) права дитини, яка не проживає з одним із батьків, на контакти з ним;

2) права дитини, ізольованої від батьків, на контакт з ними.

Права дитини в сфері майнових відносин:

Відповідно до ст.ст. 174, 175 СК України все майно, яке було придбано батьками для забезпечення виховання, розвитку чи навчання дитини (наприклад, іграшки, книги, одяг, взуття, меблі, спортивний інвентар, музичні інструменти, приладдя для творчості, тощо є власністю дитини. Якщо ж дитина брала участь у праці, результатом якої стало набуття будь-якого майна, або у фінансуванні набуття такого майна, воно належить батькам та дитині на праві спільної сумісної власності.

За ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина, в тому числі й усиновлена, має право на одержання в установленому законом порядку в спадщину майна і грошових коштів батьків чи одного з них у разі їх смерті або визнання їх за рішенням суду померлими, незалежно від місця проживання. Дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав, не втрачає права на спадкування їх майна.

У разі визнання батьків або одного з них рішенням суду безвісно відсутніми, дитина має право на утримання за рахунок їх коштів і майна.

Батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органів опіки і піклування, наданого відповідно до закону, укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання.

Суд у разі позбавлення батьків батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав одночасно накладає заборону на відчуження майна та житла дітей, про що повідомляє нотаріуса за місцем знаходження майна та житла.

За загальним правилом, управління майном, що належить малолітній дитині (тобто у віці до 14 років), здійснюють батьки, проте, якщо така дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, таке управління здійснюється з урахуванням потреб та інтересів дитини. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього.

Дитина має право на одержання в спадщину майна і грошових коштів батьків у разі їх смерті при спадкуванні за законом (тобто за відсутності заповіту). Також, законом передбачені випадки, коли дитина має право на обов'язкову частку у спадщині і за наявності заповіту, незалежно від його змісту, тобто навіть тоді, коли батьки заповіли своє майно іншим особам (ст.ст. 1235, 1241 ЦК України). Такі права має і дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав (ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства»).

Неповнолітня дитина розпоряджається доходом від свого майна відповідно до законодавства.

Дитина має право на майно та житло (зокрема, дитина наймача або власника житла має право користуватися ним нарівні з останнім).

Статтею 180 СК України на батьків покладено обов'язок утримувати дитину. Таким чином, дитина має право на утримання з боку батьків.

Законом передбачені випадки, коли право на утримання дитини зберігається й після досягнення нею 18 років, а саме:

- якщо дочка чи син є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги (за умови, що батьки мають можливість надавати таку матеріальну допомогу);
- якщо дочка чи син, які не досягли 23 років, продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (за умови, що батьки мають можливість надавати таку матеріальну допомогу).

В деяких випадках, дитина має право й на самостійне одержання аліментів та розпоряджання ними.

Здійснення сімейних прав внутрішньо переміщеними особами

Внутрішньо переміщені особи зіткнулися з проблемою здійснення своїх сімейних прав. Незважаючи на прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹, чинне законодавство не містить належних та ефективних правових механізмів забезпечення сімейних прав ВПО.

Згідно з Конституцією України, ніхто **не** може зазнавати **втручання в його особисте і сімейне життя**, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. (ст. 32 Конституція України)².

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

2 Як зазначено в рішенні Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 р., у справі громадянина К. Устименка, частину 4 статті 23 Закону України “Про інформацію” треба розуміти так, що забороняється не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини. Згода на збирання, зберігання, використання і поширення відомостей щодо недієздатної особи надається членом її сім'ї або законним

Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини і основних свобод проголошує:

1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом, і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб»¹.

З позиції Європейського суду з прав людини, у поняття «сімейне життя» входять, насамперед, стосунки між жінкою та чоловіком, які перебувають у шлюбі, зареєстрованому згідно із національним законодавством. Поряд з цим, сімейне життя включає у себе й усі фактичні союзи, в тому числі й незареєстровані, коли особи живуть разом, і навіть тоді, коли вони не живуть разом. В останньому випадку маються на увазі стосунки після розірвання шлюбу: той, хто проживає окремо від дітей, має **право спілкуватися** з ними.

Право батьків і дітей на спілкування закріплене також в ч. 1 ст. 9 Конвенції про права дитини, згідно з якою держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи, згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедури, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке розлучення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини. Якщо спілкування батьків і дитини є шкідливим або загрозливим для дитини, то його можна призупинити або заборонити без позбавлення батьківських прав. Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або од-

представником. У період збирання інформації про неї кожний дієздатний член сім'ї або законні представники недієздатного мають право знати, які відомості і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються. У період зберігання і поширення персональних даних ці ж особи мають право доступу до такого роду інформації, заперечувати її правильність, повноту тощо. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>

1 Європейська Конвенція захисту прав людини і основних свобод. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

ного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, передбачених пунктами 2-5 частини першої статті 164 Сімейного Кодексу, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я та морального виховання. Проблема спілкування може виникати, коли неповнолітня, малолітня дитина проживає з третіми особами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками) або постійно знаходиться в державному закладі. Цілком обумовленим є висновок М. Менджул, що в умовах відсутності з боку української влади не тільки контролю, але і доступу до території АРК та частини Донецької та Луганської областей, виникає проблема здійснення прав громадянами України, що проживають на цих територіях, а також у осіб, які вимушено залишили окуповану територію¹.

Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод перш за все встановлює негативний обов'язок держави не втручатися у сферу сімейного життя людини, окрім обмеженого числа випадків, коли таке втручання спрямоване на досягнення легітимної мети, передбачене законом і обсяг втручання є співрозмірним з метою, з якою воно здійснюється. Європейський Суд ухвалив, що право на повагу до «приватного» життя включає фізичну і психологічну недоторканність людини. Гарантії статті 8 Конвенції, у першу чергу, покликані забезпечити розвиток особистості без втручання ззовні (Рішення у справах «Botta v. Italy» (1998) і «Niemietz v. Germany» (1992)). Сексуальне життя будь-якої людини, без сумнівів, можна віднести до приватного життя (Рішення у справі «Dudgeon v. the United Kingdom» (1981)). Під дію статті 8 підпадають також право на прізвище (Рішення у справах «Stjerna v. Finland» (1994) і «Burghartz v. Switzerland» (1994)) і на ім'я (Рішення у справі «Guillot v. France» (1996)), тому що прізвище та ім'я є засобом ідентифікації особи всередині родини і співтовариства².

Суди України в своїй практиці при розгляді справ щодо прав **ВПО** на «*приватне*» життя піддають ретельному аналізу: персональні дані особи; її сімейне становище; порядок виїзду з непідконтрольної території громадян України, які не досягли 16-річного віку, що здійс-

1 Менджул М. Принцип рівності в правовому регулюванні сімейних відносин в умовах порушення територіальної цілісності України // Ефективність норм права : зб. наук. пр.: матер VII Міжнар.наук.конф.:до 140-річчя проф. Василя Синайського (1876-1949) Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Рада молодих учених. Київ : Ніка-Центр. 2016. С.310.

2 Доповідь Віткаускаса, юриста Секретаріату Європейського суду з прав людини 10.09.2004 Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод. URL:<http://khp.org/index.php?id=1094815937>

нуються за умови пред'явлення свідоцтва про народження дитини, будь-якого документа, визначеного ст.5 Закону України «Про громадянство України»¹, або ст.2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»²особи (осіб), у супроводі якої (яких) громадяни України, які не досягли 16-річного віку, виїжджають з непідконтрольної території³; чи відбувалося втручання у приватне життя поліцією і силами безпеки, наприклад, при процесі розслідування терористичного злочину.

Суди України в своїй практиці, вирішуючи сімейні справи прямо посилаються на практику Європейського суду з прав людини, на його правові позиції, пов'язані з констатацією негативного зобов'язання держави не втручатися у сімейне життя людини⁴. Рішення має підкріплюватися достатньо переконливими і зваженими аргументами на захист інтересів дитини, і саме держава-відповідач повинна переконатися в тому, що було проведено ретельний аналіз можливих наслідків пропонованого заходу з опіки для батьків і дитини. Таким чином, питання «приватності» (що саме заслуговує на захист, якого ступеню захисту) повинні співвідноситися з правами інших осіб і держави.

Право на охорону особистого та сімейного життя забезпечується соціальними гарантіями, кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. Будь-які винятки із права на невтручання в особисте і сімейне життя встановлюються безпосередньо Конституцією України, наприклад, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (ст.64 Конституції України).

Фізична особа, незалежно від віку та стану здоров'я, має **право на сім'ю**. Право на сім'ю закріплене у багатьох міжнародно-правових документах, а також ст. 291 ЦК України та ст. 4 СК України.

1 Про громадянство України. Закон України.URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

2 Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України. Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>

3 Див.: рішення Лисичанського міського суду Луганської області. від 08.12.16 р по Справі № 415/4706/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63754677>

4 Див.: справа «Савіни проти України» (заява № 39948/06)–URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_454

Право на сім'ю є природним правом людини. Відповідно до ст. 4 СК, елементами цього права є:

1. право на створення сім'ї;
2. право на проживання у сім'ї;
3. право на повагу до свого сімейного життя¹.

Відповідно до ч.1 ст.141 СК України, мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою².

Згідно з ч.1 ст.153 цього Кодексу мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом³.

У ч.2 ст.291 ЦК України зазначено, що фізична особа не може бути проти її волі розлучена з сім'єю крім випадків, встановлених законом.

Дитина має право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї та родичами, незалежно від того, де вона перебуває. Дитина, народжена від шлюбних відносин, в силу самого закону є частиною «сім'ї» з моменту її народження і у зв'язку з ним. Таким чином, між дитиною та її батьками існує зв'язок, що є складовою сімейного життя. Цей зв'язок можуть розірвати тільки надзвичайні обставини, наприклад, надання дозволу неповнолітньому сину на виїзд в район проведення антитерористичної операції на неконтрольовану територію України через лінію зіткнення у межах Донецької області. В'їзд на неконтрольовану територію дітей, які не досягли 16-річного віку, здійснюється з дотриманням вимог, передбачених для таких осіб «Правилами перетинання державного кордону громадянами України», затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57⁴. Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд виходив з того, що позбавлення можливості *неповнолітній дитині* в'їхати разом з матір'ю в район проведення антитерористичної операції на неконтрольовану територію України через лінію зіткнення у межах Донецької області *порушує її законні права та інтереси*, зокрема ст. 33 Конституції України, яка визначає для громадян України вільний вибір місця проживання,

1 Див.: Рішення Сватівського районного суду Луганської області від 03.03.2017 по справі № 426/16955/16-ц URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/65399673>

2 Див.: Рішення Апеляційного суду Донецької області від 24.11.2015 по справі № 263/7221/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53855992>

3 Див.: Рішення Куйбишевського районного суду м. Донецька від 02.12.2011 по справі № 2-2125/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41701601>

4 «Правила перетинання державного кордону громадянами України», затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>.

право вільно залишати територію України та ст.1 Закону України “Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадян України”, згідно з якою громадянин України має право виїхати з України і не може бути обмежений у праві на в’їзд в Україну¹.

Згідно зі ст.9 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод ВПО» (від 20 жовтня 2014 року), ВПО має право на:

- єдність родини, сприяння з боку органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та суб’єктів приватного права у пошуку та воз’єднанні членів сімей, які втратили зв’язок внаслідок внутрішнього переміщення та інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім’ї та близьких родичів;
- безпечні умови життя і здоров’я, достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров’я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод;
- створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання, оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення тощо².

Поза увагою залишаються діти-громадяни України, які проживають на непідконтрольній Україні території, території АРК та частині Донецької та Луганської областей. Вважаємо, що має місце дискримінація (діти зазнають обмеження у визнанні, реалізації або користуванні своїми сімейними правами і свободами). Заслужовує на увагу висновок І.С. Басової, що варто розрізняти термінологічне визначення поняття «діти ВПО» та «внутрішньо переміщені особи-діти» (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах), які переміщуються з тимчасово окупованих територій, незалежно від наявності родини та набули статусу ВПО відповідно до чинного законодавства³. Вважаємо, що доцільно окремо

1 Див.: Рішення Краснолиманського міського суду Донецької області від 26 серпня 2015 року по справі №236/2486/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49442341>

2 Про забезпечення прав і свобод ВПО. Закон України(від 20 жовтня 2014 р.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

3 Басова І. С. До проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб - дітей в Україні // Держава і право: Юридичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Юрид. думка, 2016. Вип. 73. С. 276.

розглянути правовий статус дітей, громадян України, які залишилися проживати на непідконтрольній Україні території, а також розглянути правовий статус дітей, громадян України, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (ст.1 3У «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III)¹, як *найбільш уразливих груп дітей*.

Права дітей-ВПО, позбавлених батьківського піклування

У результаті військового конфлікту на Сході України є численні жертви не тільки серед військових, але і серед мирного населення, що зумовило збільшення кількості дітей-сиріт. В Україні в кожній області є випадки переміщення дітей-сиріт, а також дітей-ВПО без супроводу законних представників.

Попри неодноразові звернення Кабінетом Міністрів України з початку подій, пов'язаних з окупацією Криму та збройного конфлікту на територіях Донецької і Луганської областей, не прийнято жодного акта, спрямованого на комплексне вирішення питання організованого вивезення дітей на безпечні території України. У зв'язку з цим до теперішнього часу процес вивезення дітей відбувається несистематично і, доволі часто, силами волонтерів та місцевих органів влади Донецької і Луганської областей.

Крім того, має місце практика незаконного вивезення дітей до Російської Федерації, про що неодноразово до Уповноваженого з прав людини надходили звернення від керівників дитячих установ і структурних підрозділів обласних державних адміністрацій з проханням запобігти незаконному вивезенню дітей, а також сприяти у вивезенні дітей до безпечних місць на території України. Незаконне переміщення дітей є порушенням норм не тільки національного, але і міжнародного права. Саме тому, ще 22 серпня 2014 р. урядом України було подано заяву до Європейського суду з прав людини проти Російської Федерації за фактами викрадення 12 червня, 26 липня і 8 серпня 2014 р. на території Донецької та Луганської областей дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дорослих, які їх супроводжували, і спроб їх незаконного переміщення або фактичного переміщення на територію Росії. В заяві обґрунтовувалося порушення Російською Федерацією прав дітей і дорослих, гарантованих статтями 2 («Право на життя»), 3 («Забо-

¹ Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402>

рона катування»), 5 («Право на свободу та особисту недоторканність»), 6 («Право на справедливий суд»), 8 («Право на повагу до приватного і сімейного життя») Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та статтею 2 Четвертого Протоколу до Конвенції, яка гарантує право на свободу пересування по території держави. ЄСПЛ прийняв попереднє рішення і примусив Росію повернути сиріт в Україну.

Водночас є окремі статистичні дані щодо кількості дітей, позбавлених батьківського піклування з числа ВПО у кожній області України. Так, в Київській області виявлено 110 дітей, що опинилися внаслідок переміщення без супроводу батьків чи законних представників, і проживають у сім'ях родичів або знайомих. Станом на 1 березня 2017 р. до ЦСССДМ Запорізької області звернулися 333 сім'ї, в яких на вихованні перебуває 367 дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. Під соціальним супроводженням міських та районних ЦСССДМ знаходяться 4 дитячих будинки сімейного типу та 9 прийомних сімей з числа внутрішньо переміщених осіб, в яких виховується 39 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.¹

Законні представники дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, посадові особи, які здійснюють заходи щодо захисту прав такої дитини, у разі необхідності підтвердження чи перевірки персональних даних про дитину можуть отримати відповідні відомості на підставі письмового запиту до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань усиновлення та захисту прав дітей, який забезпечує ведення єдиного електронного обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Проблеми у реалізації права на сімейне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, переміщених із зони АТО до інших регіонів України, залишаються. В тому числі і довга тривалість процедур щодо влаштування таких дітей на усиновлення, під опіку, в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу через відсутність особових справ дітей, оригіналів документів дитини, а також документів, що підтверджують статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

1 Звіт про стан виконання у I кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/vpo/1-2017.doc>.

При прийнятті Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» не містив достатніх спеціальних заходів для допомоги дітям без супроводу дорослих або розлученим із сім'ями, а також іншим уразливим групам. Тільки після внесення змін в січні 2016 року, вказаним законом було встановлено, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань усиновлення та захисту прав дітей, здійснює координацію та методологічне забезпечення діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо соціального захисту внутрішньо переміщених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, а також забезпечує дотримання вимог законодавства під час встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, їх усиновлення, застосування інших, передбачених законодавством, форм влаштування дітей, проводить роботу з соціальної підтримки внутрішньо переміщених сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Також на місцеві державні адміністрації в межах їх повноважень були покладені більш конкретні обов'язки із забезпечення прав сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема:

- виявляти із числа внутрішньо переміщених осіб сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, надавати їм соціальні послуги та здійснювати передбачені законодавством заходи у разі виникнення загрози життю та здоров'ю дітей, втрати дітьми батьківського піклування;
- здійснювати соціальний захист внутрішньо переміщених дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, сімей, в яких виховуються такі діти, соціальний супровід таких сімей і дітей;
- здійснювати в повному обсязі повноваження органу опіки та піклування стосовно зареєстрованих на їх території внутрішньо переміщених дітей, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- приймати рішення про забезпечення функціонування внутрішньо переміщених прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування, до яких діти влаштовані згідно з рішеннями районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських чи районних у містах рад тих адміністративно-територіальних одиниць, з яких здійснюється внутрішнє переміщення;

- надавати житло дитячим будинкам сімейного типу, які вимушено або самостійно залишили місце проживання;
- організувати роботу з виявлення дітей, переміщених без супроводження батьків, інших законних представників, здійснювати заходи щодо встановлення особи дитини, пошуку її батьків, влаштовувати таких дітей у сім'ї родичів, патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням потреб дитини.

Частково вказані проблеми вирішує Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24 вересня 2008 р., якою було затверджено Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, була доповнена новим розділом «Особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції». Відповідно до п. 76 вказаного Порядку служба у справах дітей за місцем виявлення дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, протягом семи робочих днів після її виявлення вживає заходів для встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування). У разі неможливості повернення дитини на виховання в сім'ю служба у справах дітей забезпечує підготовку документів для надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

У разі відсутності у дитини документів, що посвідчують її особу, служба у справах дітей звертається до територіального підрозділу ДМС для видачі тимчасового посвідчення, що підтверджує особу громадянина України. При цьому служба у справах дітей за місцем виявлення дитини звертається до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районної, районної у м. Києві держадміністрацій, виконавчого органу міської, районної у місті рад із заявою про взяття дитини на облік як особи, що переміщується з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції.

Обов'язки служби у справах дітей районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад у випадку переміщення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, передбачені «Порядком ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», затвердженим

наказом Міністерства соціальної політики України від 20 січня 2014 р. № 27.

Підстава для надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, поширюється на дітей, переміщених з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції. Акт, що підтверджує зазначену підставу, підписується представниками служби у справах дітей, територіального підрозділу ДМС та органу Національної поліції за місцем виявлення дитини.

У 2014 р. також були внесені зміни до п. 24 Порядку, який регламентує підстави надання статусу дитини, яка позбавлена батьківського піклування. А саме, п. 24 Порядку був доповнений підпунктом 11, згідно з яким статус дитини, позбавленої батьківського піклування також надається дітям, батьки яких не виконують своїх обов'язків з виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку із перебуванням батьків на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції, що підтверджується актом, складеним службою у справах дітей за формою згідно з додатком 11 (акт, що підтверджує зазначену підставу, підписується представниками служби у справах дітей, територіального підрозділу ДМС та працівника Національної поліції за місцем виявлення дитини).

Під час набуття дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, служба у справах дітей разом з органами Національної поліції, охорони здоров'я вживають заходів для встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків, інших родичів, місця їх проживання (перебування) не менше, ніж протягом року після виявлення дитини для організації роботи з повернення дитини на виховання в сім'ю або підтвердження статусу дитини.

Таким чином, законодавством не встановлено чіткого строку для завершення всіх дій зі встановлення відомостей про батьків або інших родичів, місця їх проживання (перебування), розшуку та остаточного вирішення подальшої долі дитини. На нашу думку, це обумовлено затяжним характером конфлікту на Сході, великою кількістю зниклих безвісти, а також складністю встановлення зазначених даних у зв'язку з відсутністю контролю над тимчасово окупованою територією України.

Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, вносить відомості про таку дитину до книги обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій, з окремою позначкою.

**Антитерористична операція
як відносна юридична подія
в регулюванні сімейних правовідносин**

«Включеність» тих чи інших подій до сфери правового регулювання залежить від їх суспільної значущості. Незважаючи на те, що настання тієї чи іншої події не залежить від людини, суспільство не може байдуже ставитися до наслідків, які така подія тягне за собою, а тому законодавець має передбачити модель поведінки на випадок настання відповідних юридичних подій. Отже, події визнаються юридичними фактами тією мірою, якою вони породжують необхідність у правовому регулюванні поведінки людей. Суспільство на кожному етапі свого історичного розвитку об'єктивно вимагає суворо визначеного обсягу регулювання, інакше неминучі негативні наслідки як для всієї соціальної системи в цілому, так і для її окремих елементів (сімей)¹.

Наразі в судах України розглядається досить широка категорія справ зі встановлення юридично значущих фактів, пов'язаних із проведенням *антитерористичної операції на Сході України*. Так, зокрема, до цієї категорії справ слід віднести справи про встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах з особою, яка загинула під час проведення антитерористичної операції, встановлення факту батьківства такої особи щодо дитини, народженої після мобілізації такої особи та / або після її загибелі під час виконання обов'язків військової служби під час антитерористичної операції в районі виконання бойових завдань за призначенням (див. рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 2 лютого 2015 року у справі № 212/12437/14-ц², рішення Ружинського районного суду Житомирської області від 4 грудня 2014 року у справі № 291/1723/14-ц³ та ін.). Встановлення таких фактів може мати значення для отримання пенсії через втрату годувальника, оскільки при народженні дитини в таких ситуаціях жінка змушена записувати батька дитини, користуючись механізмом, передбаченим ст. 135 Сімейного кодексу України. Відповідно до цієї статті при народженні дитини

1 Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: монографія. Харків: Право, 2016. С.143.

2 Рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 2 лютого 2015 року у справі № 212/12437/14.URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41733398>

3 Рішення Ружинського районного суду Житомирської області від 4 грудня 2014 року у справі №291/1723/14-ц.

у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проводиться за прізвиськом та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записуються за її вказівкою.

Крім того, проведення антитерористичної операції є обставиною, що унеможлиблює внесення тих чи інших актових записів шляхом звернення до органів державної реєстрації актів цивільного стану. Так, зокрема, у справах про усиновлення, якщо виникає потреба в отриманні нових свідоцтв про народження усиновлених дітей, але при цьому орган державної реєстрації знаходиться на території проведення антитерористичної операції, заявникам рекомендують звертатися до суду із заявою про встановлення факту народження (див., зокрема, рішення Харківського районного суду Харківської області від 28 жовтня 2014 року у справі № 635/9426/14-ц¹). З початку 2016 року встановлення фактів народження та смерті особи на тимчасово окупованій території розглядається невідкладно з моменту надходження заяви до суду та виконуються негайно².

Із загибеллю осіб у бойових діях під час антитерористичної операції пов'язаний розгляд заяв, що подаються до суду з метою визнання *встановленим факту перебування на утриманні* загиблого члена сім'ї (рішення Бориславського міського суду Львівської області від 7 серпня 2014 року у справі № 438/1079/14-ц³).

Зауважимо, що Міністерством соціальної політики України не створено Єдину інформаційну базу про внутрішньо переміщених осіб, створення якої передбачено Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Існуюча система обліку внутрішньо переміщених осіб не передбачає збору даних про рівень освіти та економічної активності, їх професійну структуру, готовність до навчання (перенавчання), участі у громадських роботах. Залишається невирішеною і низка інституційних проблем, які потребують термінового вирішення для створення більш ефективного механізму допомоги. Зазначене не тільки робить систему допомоги внутрішньо

1 Рішення Харківського районного суду Харківської області від 28 жовтня 2014 року у справі № 635/9426/14-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41406661>.

2 Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України. Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/990-19/page2#n2>

3 Рішення Бориславського міського суду Львівської області від 7 серпня 2014 року у справі № 438/1079/14-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40247256>.

переміщеним особам неефективною, а й призводить до порушення законодавства органами виконавчої влади.

Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права

На захист дітей від їх незаконного переміщення спрямована **Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей**¹. Конвенція створює процедуру для забезпечення повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання.

Конвенція застосовується до будь-якої дитини, яка не досягла 16 років та проживала в Договірній державі безпосередньо перед протиправним вивезенням за кордон.

Стаття 8 Конвенції надає будь-якій особі, установі (іншому органу), які стверджують, що дитина була вивезена або утримується з порушенням прав піклування, право звернутися з заявою про допомогу у забезпеченні повернення дитини.

У Конвенції вживаються поняття «право піклування» і «право доступу», тлумачення яких обмежене цілями Конвенції. Так **«право піклування»** охоплює права, пов'язані з піклуванням будь-якої особи про дитину, і зокрема, право визначати місце проживання дитини, а **«право доступу»** включає право спілкуватися з дитиною, у тому числі переміщувати дитину на обмежений час у місце інше, ніж місце її постійного проживання.

Отже, **переміщення** вважається незаконним, коли має місце вивезення за кордон або неповернення з-за кордону дитини, якщо при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу.

Особою, що вивозить дитину, може бути один із батьків, інший родич, особа, яка призначена опікуном дитини. З дитячого будинку дитина може бути забрана родичем, який не має права опіки над дитиною. Це може навіть бути людина, яка не перебуває у родинних стосунках з дитиною (наприклад, хрещені батьки).

Отже, по-перше, в будь-якому випадку має місце вилучення дитини з сім'ї та соціального середовища, в якому вона розвивалася як

1 Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Дата підписання: 25.10.1980 Дата приєднання: 11.01.2006. Дата набуття чинності: 01.09.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_188

людина. По-друге, особа, яка забирає дитину за кордон, є членом сім'ї дитини: в більшості випадків батьком або матір'ю і, як правило, сподівається отримати відповідне рішення компетентних органів щодо опіки над дитиною, тобто «узаконити» переміщення дитини.

Таким чином, Конвенція встановлює своїм завдання відновлення status quo шляхом негайного повернення дітей, які були неправомірно вивезені, оскільки вирішувати будь-які суперечки стосовно місця проживання і опіки над дитиною мають юрисдикцію лише органи за місцем постійного проживання дитини¹.

Рішення про повернення дитини, або відмову у поверненні, приймає суд або компетентний орган, тієї Договірної держави, в якій дитина знаходиться внаслідок вивезення. В Україні таке рішення приймається *судом*. Підстави для відмови у поверненні визначені безпосередньо Конвенцією, проте їх перелік невеликий. Суд може відмовити у поверненні, якщо минуло більше *одного року* з дати незаконного вивезення; дитина вже прижилася у своєму новому середовищі; заявник фактично не здійснював права піклування стосовно дитини, або дав згоду на вивезення дитини і проживання, або пізніше дав мовчазну згоду; існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заповідання фізичної або психічної шкоди, створить для дитини нетерпиму обстановку; виявлено, що дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку.

Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей також передбачає можливість звертатися із заявою про ефективне здійснення прав доступу, тобто про надання можливості одному з батьків або іншому родичу, що проживають за кордоном, реалізувати своє *право на спілкування* з дитиною. Фактично Конвенція надає право звертатися і отримувати згоду, у тому числі, на *«транскордонний контакт»*, тобто на виїзд дитини на обмежений проміжок часу за кордон.

Механізм розгляду заяв про здійснення права доступу в цілому не відрізняється від механізму, передбаченого для заяв про повернення дитини. Рішення, у тому разі коли батьки або інші зацікавлені особи не досягають згоди, також приймається судом з урахування найвищих інтересів дитини.

У сучасному світі розлучення дитини з одним із батьків або іншими родичами може відбутися не просто в наслідок переїзду в інше мі-

1 Заяви відповідно до Конвенції направляються до Центральних органів, призначених державами-учасницями для виконання функцій, визначених Конвенцією. В Україні ці функції виконує Міністерство юстиції через свої територіальні управління.

сто, регіон, а взагалі – в іншу країну. Однак, незважаючи на це, дитина має право спілкуватися з батьками, іншими особами, з якими існують сімейні зв'язки або навіть психологічні та духовні, якщо відповідне законодавство передбачає такі можливості (наприклад, це можуть бути хрещені, вчителі тощо). Проте, як бути у тих випадках, коли існує загроза, що у випадку транскордонного контакту (коли матиме місце виїзд дитини за кордон) дитина не повернеться до місця постійного проживання або той із батьків, який проживає окремо, прагне установити контакт на регулярній основі, які гарантії і заходи можуть бути застосовані.

Визначення загальних принципів, що застосовуються до контакту між дітьми та їхніми батьками, а також іншими особами, що мають сімейні зв'язки з дітьми, відповідних запобіжних заходів та гарантій для забезпечення належного здійснення контакту й негайного повернення дітей після закінчення контакту, а також започаткування співробітництва між компетентними органами є предметом **Конвенції про контакт з дітьми**, яка була ратифікована Верховною Радою України 20 вересня 2006 року . Конвенція набула чинності для нашої держави 1 квітня 2007 року¹. Положення Конвенції дозволяють вирішувати комплекс питань, пов'язаних з реалізацією права на контакт. «. Вжиття терміну **«контакт»** відповідає сучасним концепціям, які склалися у світі, і стосуються «батьківської відповідальності». Під контактом розуміється перебування дитини протягом обмеженого періоду разом з батьками, а також іншими особами, що мають сімейні зв'язки з дитиною і з якою вона зазвичай не проживає, чи зустріч із зазначеними особами, будь-яке спілкування або надання інформації такій особі про дитину або дитині про таку особу. Конвенція про контакт з дітьми визначає запобіжні заходи та гарантії, що повинні вживатися стосовно контакту. Відповідно до положень Конвенції, кожна Договірна Держава передбачає запобіжні заходи та гарантії для забезпечення виконання рішення та для забезпечення повернення дитини чи запобігання її неналежному переміщенню й сприяє їх використанню. Запобіжні заходи й гарантії для забезпечення повернення дитини чи запобігання неналежному переміщенню можуть, зокрема, включати: передачу паспортів або документів, що посвідчують особу; фінансові гарантії; майнову відповідальність; взяття зобов'язань або поручительство перед судом; зобов'язання особи, яка має контакт з дитиною, регулярно

¹ Конвенції про контакт з дітьми URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_659

з'являтися особисто разом з дитиною до компетентного органу у місці, де буде здійснюватися контакт; визначення умов стосовно місця, де повинен відбутися контакт і, якщо це є доцільним, реєстрації в будь-якій інформаційній системі заборони, що запобігає від'їзду дитини з держави, де повинен відбутися контакт тощо.

На сьогодні деякі з таких запобіжних заходів і гарантій передбачені положеннями ст.153, ч.3,4 статті 157, ч.ч.1,2 ст.159 СК України. Зокрема, той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану іншому з батьків. Важливість Конвенції полягає також в тому, що вона є юридичною підставою для забезпечення визнання та виконання іноземних рішень про контакт, ухвалених в інших Договірних Державах.

Отже, ефективний механізм, визначений Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, дозволяє вирішувати випадки цивільно-правових «викрадень» міжнародно-правовими засобами і забезпечувати повернення дітей, яких незаконно вивозять і утримують. У той час як Конвенція про контакт з дітьми забезпечує додаткові можливості для реалізації права громадян України на спілкування з дітьми або особами, з якими їх пов'язують родинні стосунки, і які проживають за кордоном.

У зв'язку з цим слід також відзначити **Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми**, яка була розроблена в рамках Ради Європи, ратифікована Законом України від 6 березня 2008 року № 135-VI і дозволяє вирішувати питання, пов'язані з піклуванням про дитину. Конвенція набула чинності для України 1 листопада 2008 року¹. Рішення щодо опіки приймаються судами, проте, у деяких державах, як, наприклад, у Данії, Норвегії та Швейцарії, це право також надано адміністративним органам.

Отже, будь-яка особа, яка отримала на території Договірної Держави рішення стосовно опіки над дитиною і яка бажає, щоб це рішення було визнане або виконане в іншій Договірній Державі, може подати із цією метою заяву до центрального органу в будь-якій Договірній Державі. В Україні таким Центральним органом є Міністерство юстиції.

Конвенція також є правовою підставою для визнання і виконання іноземних рішень, що стосуються питань здійснення батьківських прав.

1 Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_327

Метою **Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей**¹ є сприяння застосуванню зазначених вище Конвенцій. Верховна Рада України прийняла Закон України про приєднання до цієї Конвенції 14 вересня 2006 року. Конвенція набула чинності для України 1 лютого 2008 року. Конвенція охоплює питання захисту дітей, батьківської відповідальності, опіки, зокрема, **право визначати місце проживання дитини**, а також права **на спілкування**, піклування та аналогічних інститутів, влаштування дитини в **приймну сім'ю** або в установи опіки і піклування, нагляду з боку державного органу за дитиною, яка перебуває під опікою, а також вжиття заходів з метою **захисту особи або майна дитини**. У будь-якому невідкладному випадку органи будь-якої Договірної Держави, на території якої перебуває дитина або майно, яке належить дитині, мають право вжити будь-яких необхідних заходів захисту, які мають тимчасовий характер. Набуття, припинення та здійснення батьківської відповідальності визначається правом держави звичайного місця проживання дитини.

При вирішенні усіх питань, невід'ємним є право дитини бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань її сім'ї.

Відповідно до частини другої статті 171 СКУ дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Підтримка прав дітей, забезпечення надання їм процесуальних прав та полегшення застосування ними цих прав шляхом забезпечення того, щоб діти особисто або через інших осіб чи органи були поінформовані та допущені до участі у розгляді судом справ, що їх стосуються, є предметом **Європейської конвенції про здійснення прав дітей**². Європейську конвенцію про здійснення прав дітей ратифіковано Законом України від 3 серпня 2006 року № 69-V. Конвенція набула чинності для України 1 квітня 2007 року. Відповідно до положень Конвенції визначаються процесуальні заходи, що мають вживатися

1 Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002

2 Європейська конвенція про здійснення прав дітей. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_135

державами для сприяння здійсненню прав дітей при розгляді судом сімейних справ, зокрема тих, що пов'язані зі здійсненням батьками своєї відповідальності, визначення місця проживання дитини і доступу, – з метою найкращого врахування думки та інтересів дитини. А саме справи, що стосуються: усиновлення дитини; встановлення опіки, піклування над дитиною; визначення місця проживання дитини; позбавлення або оспорування батьківських прав; інших питань про відносини між батьками та дитиною; будь-яких інших питань, що стосуються дитини особисто, а також питань її сім'ї (у тому числі її виховання, поновлення батьківських прав, управління її майном). Дитині надається право **самостійно клопотати про призначення їй представника**, у тих випадках, коли законні представники не можуть (не мають право) представляти інтереси дитини.

Серед інших можливих процесуальних прав Конвенція передбачає надання дитині права клопотати про одержання допомоги від відповідної обраної ним особи у висловленні своєї думки та про призначення окремого представника, у відповідних випадках – адвоката; призначити свого представника; здійснювати деякі або всі права сторони у процесі.

Сьогодні надзвичайно важливим та актуальним для багатьох громадян України та осіб, які постійно проживають в Україні, є вирішення питання про стягнення аліментів за кордоном. Водночас, з 19 жовтня 2006 року для України набула чинності **Конвенція про стягнення аліментів за кордоном**¹, сторонами якої є 61 держава світу. Метою Конвенції є спрощення стягнення аліментів у випадках, коли позивач і відповідач проживають у різних державах. Конвенція врегульовує механізм передачі прохання про стягнення аліментів з відповідача, передачу судових рішень у Договірну Державу, в якій приймається рішення про виконання.

Крім того, з 1 серпня 2008 року для України набула чинності **Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання**², відповідний Закон про приєднання до якої Верховна Рада України прийняла 14 вересня 2006 року, і яка також надає змогу визнавати та виконувати судові рішення про стягнення аліментів, винесені в Україні, на території інших Держав-учасниць Конвенції. Конвенція застосовується до рішень про утримання між одержувачем аліментів і платником аліментів або платником аліментів і державним органом,

1 Конвенція про стягнення аліментів за кордоном. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_425

2 Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973_001

який стягує відшкодування коштів, виплачених одержувачу аліментів. Таким чином, на підставі Конвенції, незалежно від громадянства чи постійного місця проживання, особа може звернутися з проханням про визнання чи виконання рішення про стягнення аліментів.¹

З метою врахування інтересу та захисту прав дітей були внесені зміни до Сімейного кодексу України, в Закон України «Про охорону дитинства» щодо патронатних сімей на законодавчому рівні встановлено поняття наставництва та закріплені базові умови договору, на підставі якого буде здійснюватися наставництво². Законодавчо поліпшено роботу органів і служб у справах дітей, проте, на жаль, до цих пір не запроваджено механізму введення змін.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
2. Конвенція про права дитини. URL:http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Дата підписання: 25.10.1980. Дата приєднання: 11.01.2006. Дата набуття чинності: 01.09.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_188
4. Конвенція про контакт з дітьми URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_659
5. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002
6. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_425

1 Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. Міністерство юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/19188>

2 Для дітей, які потрапили в складні життєві обставини і тимчасово не можуть проживати зі своїми батьками, запроваджена послуга сімейного патронату – професійної комплексної послуги, що передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини у сім'ї патронатного вихователя та одночасне надання фахівцями соціальної сфери інтенсивних підтримуючих послуг сім'ї дитини для відновлення її здорового функціонування та здатності виховувати дитину. Термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя не має перевищувати 3 місяці, в окремих випадках – 6. Встановлення патронату над дитиною відбувається за рішенням органу опіки та піклування. Починаючи з 2017 року, вводиться державна субвенція місцевим органам виконавчої влади на розвиток послуг патронату над дітьми. (Зміни до Бюджетного Кодексу України) URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1794-viii>

7. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973_001
8. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_327
9. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_135
10. Європейська Конвенція захисту прав людини і основних свобод. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
11. Про охорону дитинства. Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
12. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
13. Про громадянство України. Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
14. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України. Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>
15. Рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна "член сім'ї"). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>
16. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г.Устименка). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>
17. Правила перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>
18. Рішення Лисичанського міського суду Луганської області від 08.12.16р. по Справі № 415/4706/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63754677>
19. Рішення Сватівського районного суду Луганської області від 03.03.2017 по справі № 426/16955/16-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65399673>
20. Рішення Апеляційного суду Донецької області від 24.11.2015 по справі № 263/7221/15-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53855992>
21. Рішення Куйбишевського районного суду м. Донецька від 02.12.2011 по справі № 2-2125/11 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41701601>
22. Рішення Краснолиманського міського суду Донецької області від 26 серпня 2015 року по справі № 236/2486/15-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49442341>
23. Справа «Савіни проти України» (заява № 39948/06) URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_454

24. Басова І.С. До проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб – дітей в Україні // Держава і право: Юридичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Юрид. думка, 2016. Вип. 73. С. 276
25. Доповідь Віткаускаса, юриста Секретаріату Європейського суду з прав людини 10.09.2004 Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод. URL: <http://khp.org/index.php?id=1094815937>
26. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. Міністерство юстиції України URL: <http://old.minjust.gov.ua/19188>
27. Звіт про стан виконання у I кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/vpo/1-2017.doc>
28. Крестовська Н. Статус дитини як показник гуманності права: історичні аспекти. Охорона дитинства. Дитяче право: теорія, досвід, перспективи: матер. конф., присв 80-й річн. від дня заснування державного показового Дитячого містечка імені III Комінтерну в Одесі. Одеса: Юрид. літ. 2001. С. 198-202.
29. Менджул Марія. /Принцип рівності в правовому регулюванні сімейних відносин в умовах порушення територіальної цілісності України // Ефективність норм права: зб. наук. пр. матер. VII Міжнар. наук. конф.: до 140-річчя проф. Василя Синайського (1876–1949) ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Рада молодих учених. Київ : Ніка-Центр, 2016. С. 310.
30. Синегубов О.В. Правовий статус дитини як учасника особистих немайнових прав // Форум права. 2013. № 1. С. 903.
31. Явор О.А. До проблеми особистих немайнових прав дитини. // Вісник Хмельницького ін-ту регіонального управління та права. 2004. №4. С. 72.
32. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: монографія. Харків: Право, 2016. С. 143.

3.3. Майнові права внутрішньо переміщених осіб¹

Загальна характеристика майнових прав внутрішньо переміщених осіб

Однією з найбільших проблем, що постає перед внутрішньо переміщеними особами усього світу, є втрата землі, житла і права власності під час переміщень, і як наслідок – неможливість повернутися на свою землю, у свої власні будинки. Як показує світова практика, найбільшим бажанням внутрішньо переміщених осіб є бажання повернутися додому в умовах безпеки та гідності. Світова спільнота спрямовує свої сили на захист внутрішньо переміщених осіб, їх прав і свобод, незалежно від того, що саме стало причиною їхнього рішення покинути рідну домівку і все, нажите протягом життя.

Для України проблеми внутрішньо переміщених осіб є відносно новими, а нещодавно розроблене та оперативне прийняте законодавство, як показав досвід, – недосконалим.

В Україні спостерігаються численні порушення прав внутрішньо переміщених осіб, в тому числі і порушення права власності та інших майнових прав. При цьому під майновими правами згідно з положеннями ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» слід розуміти будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.²

Оцінки міжнародних інституцій свідчать про наявність негативних процесів у східному регіоні України та відповідні наслідки таких процесів. Як зауважується у пункті 5 Резолюції ПАРЄ 2028 (2015) «Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи» від 27 січня 2015 р., нестабільна ситуація з безпекою, зруйновані або пошкоджені об'єкти інфраструктури і будинки залишаються серйозною проблемою в східному регіоні України. У доповіді, представлений на асамблеї,

1 Рогач О.Я., д.ю.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи УжНУ; Панина Ю.С., к.ю.н., викладач кафедри цивільного права та процесу УжНУ

2 Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закону України від 12.07.2001 р. № 2658-III: за станом на 16.01.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2001. №47. Ст. 251.

відзначалося, що пошкоджено 11 325 приміщень, з яких: 4501 – це житлові будинки або квартири, 2733 – приміщення, пов'язані з енерго-, водо- і тепlopостачанням; 40 000 малих і середніх підприємств припинили діяльність через бойові дії. Крім того, 3 червня 2015 року Рада міністрів самопроголошеної Донецької Народної Республіки (далі – ДНР) затвердила Тимчасовий порядок №10-29 обов'язкової перереєстрації майнових прав у ДНР. Незареєстроване майно вважатиметься безхозним і, відповідно до наказу Ради міністрів від 12 березня 2015 року №3-16, переходить у власність ДНР. Голова самопроголошеної Луганської Народної Республіки оголосив, що майно, незареєстроване власником протягом 45 днів з моменту повідомлення, підлягає конфіскації. Конфіскація житла також можлива через несплату рахунків за комунальні послуги.¹

Світова спільнота одногосно засудила зазначені вище порушення майнових прав внутрішньо переміщених осіб.

Необхідно відзначити, що загальноновизнане право внутрішньо переміщених осіб на добровільне, безпечне і гідне повернення підлягає розширеному тлумаченню і охоплює повернення не тільки у свій рідний край, населений пункт, але і у власну рідну домівку. Ось чому Управління Верховного комісара ООН з прав біженців та інші міжнародні й національні агентства приділяють все більше уваги елементам реституції, ніж коли-небудь раніше.²

Загальні засади здійснення права власності внутрішньо переміщеними особами в Україні

Загальні норми, що гарантують реалізацію власниками своїх повноважень щодо належного їм майна, закріплені, насамперед, в Конституції України та Цивільному кодексі України. Зокрема, Конституція України гарантує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, державне забезпечення захисту права власності (ст. 13); право власності на землю (ст. 14); непорушність права приватної власності, заборо-

1 Антонюк О. Форми і способи захисту прав власника, позбавленого майна внаслідок окупації або воєнного конфлікту. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2016. № 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/4/4>.

2 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. – Geneva, 2009. – P. 3. – URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>

ну протиправного позбавлення права власності, заборону примусового відчуження права власності, крім випадків, встановлених законом, зокрема, з мотивів суспільної необхідності за умови попереднього і повного відшкодування права власності; конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом (ст. 41) тощо.¹

Також загальні засади здійснення права власності передбачені положеннями Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України). Мова йде про норми, що стосуються неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією та законами (ст. 3); можливості власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, права власника вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не заборонені законом, рівності умов здійснення права власності усіма власниками (ст. 319); непорушності права власності (ст. 321); обов'язку власника утримувати належне йому майно (ст. 322); підстав набуття та припинення права власності тощо.²

Слід відзначити, що серед усіх норм ЦК України, що визначають загальні засади забезпечення права власності, найбільш наближеною до специфіки правового статусу внутрішньо переміщених осіб є ч. 2 ст. 317 ЦК України, згідно з якою на зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна. Це означає, що, незважаючи на те, що внутрішньо переміщені особи фізично знаходяться за сотні кілометрів від власного майна, а іноді й не мають взагалі можливості фізично наблизитись до своїх матеріальних благ, вони вправі здійснювати право власності, включаючи всі правомочності (володіння, користування, розпорядження).

Основним нормативно-правовим актом в Україні, який закріплює спеціальні норми у сфері гарантування прав внутрішньо переміщених осіб, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Однак зазначений закон не передбачає чітких гарантій у сфері реалізації внутрішньо переміщеними особами права власності на їхнє майно, зокрема на те, що залишилось у місцях їх попереднього проживання.

1 Конституція України: Закон України від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР: за станом на 30.09.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2 Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 02.11.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

Порядок надання допомоги внутрішньо переміщеним особам у переміщенні їхнього рухомого майна

Єдиною нормою Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», що регулює хоча б окремих аспект здійснення права власності внутрішньо переміщеними особами, є норма п. 9 ч. 8 ст. 11, згідно з якою до повноважень місцевих державних адміністрацій належить надання допомоги за клопотанням внутрішньо переміщеної особи у переміщенні рухомого майна під час залишення особою місця свого постійного проживання, на території якого мають місце збройні конфлікти, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини чи надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру, а також надання допомоги у поверненні рухомого майна до такого залишеного місця проживання.¹

Для того, щоб реалізувати надане законодавством право на допомогу в переміщенні рухомого майна, внутрішньо переміщена особа повинна звернутись з письмовим клопотанням до керівника місцевої (наприклад, районної) державної адміністрації. Клопотання щодо надання допомоги викладається у довільній формі. Зразок такого клопотання наведено у *Додатку 1*.

Порядок державної реєстрації внутрішньо переміщеними особами прав на нерухоме майно та припинення відповідних прав

Доволі поширеною проблемою у сфері здійснення внутрішньо переміщеними особами права власності є труднощі у реєстрації прав на нерухоме майно (дуже поширеним явищем є відсутність у законних власників майна документів та реєстрації прав на нерухоме майно в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно) або внесення змін до зареєстрованих відомостей. Адже зазвичай відповідні реєстраційні дії проводяться за місцем знаходження такого нерухомого майна. У цьому питанні Міністерство юстиції здійснило завбачливі кроки, урегулювавши питання реєстрації речових прав на нерухоме майно, яке знаходиться в межах Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, Луганської та Донецької областей.

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

Так, згідно з Наказом Міністерства юстиції України «Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України» державна реєстрація права власності та інших речових прав на нерухоме майно, що розташоване в межах території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, а також тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей, проводиться незалежно від місця знаходження такого майна. При цьому ведення реєстраційних справ у паперовій формі щодо нерухомого майна, що розташоване в межах території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, забезпечує Головне територіальне управління юстиції у Херсонській області; а ведення реєстраційних справ у паперовій формі щодо нерухомого майна, що розташоване в межах тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей, забезпечують відповідно до компетенції Головне територіальне управління юстиції у Донецькій області та Головне територіальне управління юстиції у Луганській області.¹

Для проведення процедури реєстрації прав на нерухоме майно внутрішньо переміщена особа повинна звернутись до органу державної реєстрації прав на нерухоме майно відповідно до зазначених вище правил із заявою, зразок якої наведений у *Додатку 2*.

Оскільки нерухоме майно внутрішньо переміщених осіб знаходиться зазвичай на територіях, де існує небезпека в тій чи іншій формі, в тому числі й у вигляді збройних конфліктів, завжди є ризик, що під впливом зазначених обставин нерухоме майно ВПО може бути знищене чи пошкоджене. У разі, якщо таке нерухоме майно все ж було знищене і внутрішньо переміщеній особі стало про це відомо, вона повинна здійснити державну реєстрацію припинення прав та їх обтяжень, подавши до органу державної реєстрації прав на нерухоме майно відповідну заяву, зразок якої відображений у *Додатку 3*.

Порядок використання та відновлення внутрішньо переміщеними особами документів про право власності на нерухоме майно

Значні труднощі виникають у сфері здійснення внутрішньо переміщеними особами права власності щодо нерухомого майна, яке зна-

¹ Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України: Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2016 р. № 898/5: за станом на 28.03.2016 р. / Міністерство юстиції України // Офіційний вісник України. 2016. № 25. Ст. 1010, код акту 81345/2016.

ходиться на територіях, де тривають збройні конфлікти, тимчасова окупація чи інші обставини, через які власники такого майна змушені були покинути місця свого постійного проживання.

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» право власності здійснюється, набувається та припиняється за межами тимчасово окупованої території згідно з законодавством України. Фізичним особам (в тому числі і ВПО) гарантується збереження права власності та інших речових прав на майно, що знаходиться на тимчасово окупованій території. Набуття та припинення права власності на нерухоме майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, здійснюється відповідно до законодавства України за межами тимчасово окупованої території. У разі неможливості здійснення державним реєстратором повноважень щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень на тимчасово окупованій території орган державної реєстрації визначається Кабінетом Міністрів України (ст. 11).¹

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» наявність зареєстрованого майна за постійним місцем проживання, яке внутрішньо переміщені особи змушені були покинути, має адміністративне значення. ВПО вправі використати документ про реєстрацію такого майна в якості підтвердження факту постійного проживання на відповідній території і, відповідно, для взяття такої особи на облік в якості внутрішньо переміщеної особи. Зокрема, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачає, що при реєстрації внутрішньо переміщена особа для підтвердження факту проживання на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 названого Закону, може надати документ, що підтверджує громадянство України, посвідчує особу чи її спеціальний статус з відміткою про реєстрацію місця проживання, військовий квиток з відомостями про проходження військової служби, трудову книжку із записами про здійснення трудової діяльності, документ, що підтверджує право власності на рухоме чи нерухоме майно.² Однак найчастіше особи, які покинули місця свого постійного проживання у зв'язку

1 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII: за станом на 05.03.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892.

2 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.

зі збройним конфліктом чи іншими проявами насильства, не мають належних документів на відповідне майно.

Таким чином, у разі втрати документів, що підтверджують право власності ВПО на нерухоме майно, що знаходиться на території, яку ця особа вимушена була покинути, відповідна особа може отримати дублікат відповідного документа, зокрема, свідоцтва про право власності на нерухоме майно. Для цього вона повинна звернутись до органів державної реєстрації речових прав на нерухоме майно з відповідною заявою, зразок якої наведено в *Додатку 4*.

Порядок отримання внутрішньо переміщеними особами інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та внесення до нього змін

У ВПО для реалізації своїх прав на нерухоме майно часто виникає потреба у необхідності надати документально підтверджені відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно у формі виписки чи витягу. Зокрема, внутрішньо переміщена особа може отримати з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно інформацію про:

1. реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна;
2. номер запису про право власності;
3. номер запису про інше речове право;
4. номер запису про обтяження;
5. номер запису про іпотеку;
6. кадастровий номер земельної ділянки;
7. місцезнаходження об'єкта нерухомого майна;
8. ідентифікаційні дані суб'єкта права/обтяження.

Для отримання зазначених відомостей внутрішньо переміщеній особі необхідно заповнити заяву, зразок якої наведений у *Додатку 5*, та подати її до органів державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Окрім цього, будучи за сотні кілометрів від свого нерухомого майна у внутрішньо переміщеної особи може виникнути потреба внести зміни до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Для цього вона повинна звернутись до органів державної реєстрації речових прав на нерухоме майно з відповідною заявою, зразок якої наведено в *Додатку 6*.

При цьому слід враховувати, що під час заповнення всіх зазначених вище заяв (про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, про державну реєстрацію припинення прав та їх обтяжень у зв'язку із знищенням об'єкта нерухомого майна, надання дублікату свідоцтва про право

власності на нерухоме майно, про надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, про внесення змін до запису Державного реєстру речових прав на нерухоме майно) необхідно дотримуватися Вимог до оформлення заяв та рішень у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, які затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 21 листопада 2016 року № 3276/5. Зокрема, зазначений документ закріплює такі вимоги:

- Заяви у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – заява) оформлюються з допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав).
- Заява оформлюється українською мовою. Дата та час у заяві зазначаються арабськими цифрами у форматі «день, місяць, рік, година, хвилина, секунда».
- Заява містить відомості про:
 - дату та час формування заяви;
 - номер заяви;
 - заявника (заявників);
 - суб'єкта (суб'єктів) речового права, обтяження такого права (крім випадків, коли в одній особі поєднано особу заявника та відповідного суб'єкта);
 - речове право, обтяження такого права;
 - об'єкт нерухомого майна, у тому числі його реєстраційний та/або кадастровий номер;
 - електронну адресу для зворотного зв'язку (за бажанням власника (власників) об'єкта нерухомого майна);
 - реєстраційний номер заяви (у разі відкриття заяви);
 - номер запису про речове право, обтяження такого права (у разі внесення змін до записів Державного реєстру прав);
 - номер запису про речове право, обтяження такого права (у разі скасування записів Державного реєстру прав (крім випадків скасування документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав до 01 січня 2013 року, або скасування записів про державну реєстрацію прав, інформація про які відсутня в Державному реєстрі прав));
 - номер рішення державного реєстратора прав на нерухоме майно (у разі скасування відповідного рішення);
 - спосіб отримання документів.

Прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, найменування юридичної особи, у тому числі органу державної влади та органу місцевого самоврядування, вказуються повністю.

Реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна зазначається обов'язково, якщо на момент формування заяви відповідний номер присвоєний об'єкту нерухомого майна за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав.

Кадастровий номер земельної ділянки зазначається обов'язково, якщо заява подається відносно земельної ділянки.

- На заяві в паперовій формі проставляється підпис заявника (заявників) та особи, яка сформувала таку заяву.
- На заяву в електронній формі накладається електронний цифровий підпис заявника (заявників).
- У заяві в паперовій формі не допускаються підчищення, закреслення чи інші виправлення.
- Заява в паперовій формі оформлюється шляхом її друку з допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав на аркушах паперу форматом А4 (210 x 297 міліметрів).¹

Реалізація внутрішньо переміщеними особами права на спадкування

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» досить ефективно врегулює питання набуття права власності особами у порядку спадкування. З положень ст. 11¹ випливає, що ВПО, які покинули місця свого постійного проживання в АРК, можуть реально успадкувати майно, яке фізично знаходиться на тимчасово окупованій території, подавши заяву, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, у будь-якому регіоні України. Адже місце подання такої заяви і вважатиметься місцем відкриття спадщини.²

Цілком аналогічно регулюються відносини спадкування майна, що знаходиться на території проведення антитерористичної операції – тери-

1 Про затвердження Вимог до оформлення заяв та рішень у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Наказ Міністерства юстиції України від 21.11.2016 р. № 3276/5: за станом на 21.11.2016 р. / Міністерство юстиції України // Офіційний вісник України. 2016. № 91. Ст. 2986, код акту 83879/2016.

2 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII: за станом на 05.03.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892.

торії України, на якій розташовані населені пункти, визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, розпочата відповідно до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 року.¹

Таким чином, для того, щоб внутрішньо переміщена особа могла успадкувати майно, яке залишилось у покинутому нею місці проживання, їй необхідно звернутись до будь-якого, нотаріуса, нотаріальної контори із відповідною заявою. Зразок заяви для прийняття спадщини за законом наведено у **Додатку 7**, для прийняття спадщини за заповітом – у **Додатку 8**. При цьому ВПО повинна дотримуватись норми ч. 1 ст. 1270 Цивільного кодексу України, згідно з якою для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.²

Гарантії прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб, майно яких перебуває в іпотеці

Незважаючи на те, що Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» не врегульовує безпосередньо відносини власності, однак закріплює важливу норму для тих внутрішньо переміщених осіб, майно (зокрема, нерухоме майно) яких залишилось на території проведення АТО та перебуває в іпотеці. Щодо такого майна зупиняється дія окремих статей Закону України «Про іпотеку». Зокрема, в період проведення антитерористичної операції на відповідній території України зупиняються права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки, на продаж предмета іпотеки, на виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти, на реалізацію предмета іпотеки на прилюдних торгах.³

1 Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2040.

2 Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 02.11.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

3 Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2040.

Зазначені норми щодо заборони здійснення іпотекодержателем окремих дій відносно предмета іпотеки слід розцінювати як ефективний засіб збереження права власності (в тому числі і внутрішньо переміщених осіб) на своє нерухоме майно. Відсутність таких положень в Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» необхідно визначити як прогалину у вітчизняному законодавстві.

Судовий захист права власності внутрішньо переміщених осіб

Найбільш поширеними різновидами порушення майнових прав внутрішньо переміщених осіб є самовільне та безпідставне привласнення їхнього майна іншими суб'єктами, а також знищення чи пошкодження майна.

У разі незаконного привласнення іншими суб'єктами як рухомого, так і нерухомого майна внутрішньо переміщених осіб потерпілі особи мають право звернутись до суду з позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння (так званий віндикаційний позов). Зразок відповідної позовної заяви наведений у **Додатку 9**. На підставі зазначеного позову ВПО вправі витребувати не тільки своє майно, яким незаконно заволоділа інша особа, але і витребувати всі доходи, які ця особа одержала за весь час користування майном, що витребується.

Однак найбільша проблема полягає в тому, що в більшості випадків внутрішньо переміщеним особам невідомо, що в їхньому колишньому місці проживання хтось незаконно заволодів і користується їхнім майном (житлом, земельною ділянкою, автомобілем тощо).

Значна кількість внутрішньо переміщених осіб, які покинули місця свого постійного проживання, зазнають матеріальних збитків внаслідок знищення чи пошкодження їхнього майна, що особливо часто трапляється в зонах, де тривають збройні конфлікти. За інших умов заподіяння майнової шкоди власники такого майна могли б звернутись до суду з відповідним позовом. Однак в цій категорії справ зазвичай виникає суттєва перешкода для здійснення захисту власником майна своїх прав, а саме, власнику зазвичай не відомо, хто саме здійснив знищення чи пошкодження його майна. Особливо це важко встановити в умовах окупації чи тривалого збройного конфлікту. При цьому необхідно враховувати, що за зазначених умов і ризик знищення чи пошкодження майна завжди дуже високий. Тож наразі в Україні не існує ефективного

механізму поновлення прав внутрішньо переміщених осіб на знищене чи пошкоджене майно, яке залишилось в населених пунктах, які ВПО покинули у зв'язку з наявністю загрози їх життю чи здоров'ю.

Міжнародні стандарти забезпечення та захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб

У системі правового регулювання забезпечення права власності та інших майнових прав внутрішньо переміщених осіб особливу роль відіграють міжнародні норми і стандарти, зокрема, положення Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Керівних принципів ООН з питань щодо переміщення осіб всередині країни, Принципи з питань реституції житла і майна біженців і переміщених осіб (такзвані «Принципи Пінейро») та ін.

Загальна декларація прав людини, хоч і має рекомендаційний, декларативний характер, але все ж це – перший документ міжнародного рівня, який закріпив заборону свавільного позбавлення будь-якої особи її власності (ч. 2 ст. 17). Окрім того, згідно з ч. 1 ст. 17 Загальної декларації, кожна людина має право володіти власністю як одноособово, так і спільно з іншими.¹

Однак аналізовані положення Загальної декларації прав людини не містили глибокого змісту та не мали механізму розширювального тлумачення. Зважаючи на рекомендаційний характер норм Декларації, вона не була в змозі забезпечити реалізацію задекларованої непопорушності права власності.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) (прийнята у 1950 р, набула чинності у 1953 р.) була ратифікована Україною у 1997 р., а тому є частиною національного законодавства і підлягає обов'язковому застосуванню і дотриманню. Конвенція в початковій своїй редакції не регулювала питання права власності. Відповідна норма була доповненням до вже прийнятої Конвенції, оскільки була закріплена у ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції. Згідно з ч. 1 зазначеної статті «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передба-

1 Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. / Організація Об'єднаних Націй // Офіційний вісник України. 2008. № 93. Стор. 89.Стаття 3103. Код акту 45085/2008.

чених законом і загальними принципами міжнародного права». ¹

Аналогічна норма закріплена у Принципі 7 «Принципів Пінейро», згідно з яким кожна людина має право на мирне володіння своїм майном, а втручання у мирне здійснення права власності може здійснюватись тільки в «суспільних інтересах» і обмежено.²

І хоча зазначена норма і не стосується безпосередньо внутрішньо переміщених осіб, однак вона гарантує здійснення права власності усіма особами в межах держав-членів Ради Європи, які ратифікували Конвенцію, в тому числі і внутрішньо переміщеними особами у відповідних державах. А «Принципи Пінейро» вже безпосередньо спрямовані на забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб і біженців, адже повна назва цього акту – Принципи з питань реституції житла і майна біженців і переміщених осіб.

Однак слід пам'ятати, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції захищає особу від свавільного позбавлення права власності державою, а не будь-якою фізичною особою, оскільки стороною-відповідачем у разі порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у Європейському суді з прав людини може бути виключно держава, яка допустила таке порушення. Однак держава також буде відповідальна у разі здійснення свавільного позбавлення права власності фізичною особою, якщо державні органи не здійснили належного розслідування і не вжили всіх необхідних заходів для відновлення порушеного права власника.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.³ В контексті цієї норми єдиним порушенням права власності може бути перевищення державою своїх повноважень та зловживання правом.

1 Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом № 11: Міжнародний документ від 20.03.1952 р.: ратифікований Україною 17.07.1997 р. / Рада Європи // Офіційний вісник України. 2006. № 32. Стор. 453. Стаття 2372. Код акту 36905/2006.

2 Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons. Implementing the «Pinheiro Principles»: Handbook // International Centre of the ILO, Turin. Italy, 2007. P. 24. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/pinheiro_principles.pdf.

3 Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами внесеними Протоколом № 11: Міжнародний документ від 20.03.1952 р.: ратифікований Україною 17.07.1997 р. / Рада Європи // Офіційний вісник України. 2006. 32. Стор. 453. Стаття 2372. Код акту 36905/2006.

Слід звернути увагу на те, що кожна держава, яка ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язана забезпечувати кожній особі на своїй території усі права, передбачені Конвенцією. Але чи поширюється це правило на тимчасово окуповані території? Європейський суд з прав людини однозначно відповів на це запитання у справі «Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia», зокрема, Суд наголосив, що перешкоди у здійсненні державою повноважень на всій території і створення сепаратистського режиму не скасовують її юрисдикції над територією, що тимчасово підвладна адміністрації, яку підтримують повстанські війська або інша держава. Держава повинна застосовувати всі доступні юридичні та дипломатичні заходи щодо іноземних держав та міжнародних організацій, щоб продовжувати гарантувати права і свободи відповідно до Конвенції.¹

Однак, як уже відзначалось, норми Конвенції у сфері захисту права власності є загальними і не враховують особливості положення та правового статусу внутрішньо переміщених осіб. Тож варто розглянути спеціальні норми у сфері забезпечення здійснення права власності саме внутрішньо переміщеними особами. Відповідні стандарти закріплені у **Керівних принципах ООН з питань щодо переміщення осіб всередині країни** (далі – Керівні принципи ООН), а також у так званих «Принципах Пінейро».

Розробку Керівних принципів ООН ініціювали Комісія з прав людини та Генеральна Асамблея ООН з метою усунення прогалин в правовому регулюванні статусу ВПО. В результаті у 1998 р. були прийняті Керівні принципи з питання про переміщення осіб всередині країни. Зазначені принципи відображають міжнародні норми в сфері прав людини та положення міжнародного гуманітарного права, а також принципи, застосовувані до переміщених всередині країни осіб.² Керівні принципи були розроблені у зв'язку з тим, що чинні міжнародні норми у сфері прав внутрішньо переміщених осіб містилися у багатьох законодавчих актах, до того ж норми мали уривчастий характер, були нечіткими та містили прогалини з питань врегулювання статусу переміщених осіб.³

1 Антонюк О. *Форми і способи захисту прав власника, позбавленого майна внаслідок окупації або воєнного конфлікту. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2016. № 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/4/4>.

2 Доклад представителя Генерального секретаря г-на Френсиса М. Денга, представленный во исполнение резолюции 1997/39 Комиссии // Комиссия по правам человека, Организация Объединенных Наций. С. 2-3. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPRussian.pdf>.

3 Козинець І. Г. *Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам* / І.Г. Козинець, Л.В. Шестак // Молодий вчений. 2014. № 12 (15). С. 259.

Потрібно відзначити, що Керівні принципи ООН, не маючи юридичної сили міжнародного договору, стали основним глобальним міжнародним стандартом щодо прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, оскільки дали змогу досить швидко та ефективно створити міжнародне зібрання правових норм стосовно захисту й допомоги ВПО для використання урядами, міжнародними організаціями та неурядовими утвореннями. Це стало можливим завдяки високій якості та авторитетності Керівних принципів, попри відсутність обов'язкової юридичної сили.¹

Безпосередньо забезпеченню здійснення та захисту внутрішньо переміщеними особами своїх прав власності присвячені Принцип 21 та Принцип 29 Керівних принципів ООН. Ч. 1 Принципу 21 цілком відображена у ст. 41 Конституції України та закріплює, що ніхто не може бути примусово позбавлений майна і власності.²

У ч. 2 Принципу 21 закріплено перелік дій, від яких захищається власність внутрішньо переміщених осіб, зокрема:

1. розграбування;
2. прями або безвибіркові напади чи інші акти насильства;
3. використання майна внутрішньо переміщених осіб для криття військових операцій чи інших цілей;
4. каральні дії;
5. знищення або експропріація як один з видів колективного покарання.³

На перший погляд недоліком зазначеної норми видається закріплення у ній вичерпного переліку дій, від яких захищається власність внутрішньо переміщених осіб. Однак, ч. 2 Принципу 21 Керівних принципів ООН врахувала найбільш поширені форми втручання у право власності внутрішньо переміщених осіб. У разі виникнення на практиці інших форм порушення права власності, їх можна тлумачити крізь призму тих дій, які закріплені у досліджуваній нормі.

Єдине суттєве і одне з найбільш поширених порушень, що не знайшло свого відображення у ч. 2 Принципу 21 Керівних принципів

1 Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крахмальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. № 2. С. 43–44.

2 Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations // Official Web-site of the United Nations High Commissioner for Refugees. P. 11. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.

Конституція України: Закон України від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР: за станом на 30.09.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 1996. 30. Ст. 141.

3 Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations // Official Web-site of the United Nations High Commissioner for Refugees. P.11. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.

ООН, є свавільне присвоєння власності внутрішньо переміщених осіб іншими фізичними особами, які залишилися на покинутій ВПО територіях, що не супроводжується ні насиллям, ні розграбуванням. Наприклад, заселення порожнього будинку, який покинули внутрішньо переміщені особи, іншою сім'єю, яка просто шукає притулку. Однак така обставина врахована у ч. 3 Принципу 21, згідно з якою слід забезпечувати захист від знищення, а також від самовільної чи протизаконної експропріації, присвоєння або використання майна і власності, залишених внутрішньо переміщеними особами.¹

Вторинна окупація

Явище самовільного заселення житла осіб, які покинули місця свого постійного проживання і фактично стали внутрішньо переміщеними особами, іншими особами, називається «вторинною окупацією». Особливо значні труднощі викликає «вторинна окупація» у тому разі, якщо законні власники житла, землі чи іншого майна тривалий час не повертаються до своїх домівок. У такому разі може утворитись «ефект доміно», який полягає в тому, що повернення титульного власника майна вимагає, щоб власність була звільнена «вторинним окупантом», який, в свою чергу, теж вже може не мати власного житла через обставини, які, власне, і спричинили внутрішнє переміщення.²

Щодо «вторинних окупантів», то міжнародні стандарти теж не дозволяють видворити таких людей на вулицю і залишити напризволяще. У тих випадках, коли виселення «вторинних окупантів» є обґрунтованим і неминучим, держави повинні вживати позитивних заходів щодо захисту тих осіб, хто не має коштів для доступу до будь-якого іншого прийняттого житла, крім того, яке вони зайняли. Держави повинні вживати заходи щодо надання альтернативного житла або землі для «вторинних окупантів», в тому числі й на тимчасовій основі, з метою сприяння своєчасній реституції житла, землі чи майна біженців чи вимушених переселенців.³

1 Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations // Official Web-site of the United Nations High Commissioner for Refugees. P.11. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.

2 The Property Rights of Refugees and Internally Displaced Persons: Beyond Restitution / Anneke Smit // Routledge, 2012. . 167.

3 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 17. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

Реституція як спосіб захисту та відновлення порушених майнових прав внутрішньо переміщених осіб

У світовій практиці найбільш ефективним способом забезпечення прав власності внутрішньо переміщених осіб вважається реституція, тобто повернення у їх власність і фактичне володіння усього майна, що їм належало до вимушеного переселення.

Це правило знайшло своє відображення у Принципі 29 Керівних принципів ООН. Так, згідно із зазначеною нормою компетентні органи державної влади несуть обов'язок і відповідальність за надання допомоги внутрішньо переміщеним особам після їх повернення в міру існуючих можливостей, повернення їх майна та власності, які вони покинули або ж які у них були вилучені після вимушеного переміщення.¹

Реституція для внутрішньо переміщених осіб є джерелом надії та справедливості, адже вона передбачає, що несправедливість, зловживання основними правами, терор і переслідування можуть мати зворотний характер, хоча б у сфері майнових питань.

Однак повернення внутрішньо переміщеним особам їхнього майна (реституцію) не завжди можливо здійснити. Перешкодами для такого повернення можуть бути різні фактори та обставини:

1. оскарження фактичними власниками майна права власності ВПО у разі, якщо, наприклад, до вимушеного переселення власники майна під тиском тяжких обставин підписали договір чи інший документ про передачу права власності;

2. незаконне захоплення чи розграбування власності, у тому числі руйнування будинків, пошкодження оброблюваних земель іншими особами;

3. спроби постійно вилучати покинуті землі представниками місцевих сил, особливо коли права переміщених осіб на покинуте майно не були офіційно визнані чи зареєстровані;

4. суперечки з приводу спільної (комунальної) власності між членами громади, які стали ВПО. Такі суперечки, до того ж, можуть посилюватися втратою документів і знищенням реєстрів власності або орієнтирів для розмежування земельних ділянок.²

1 Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations // Official Web-site of the United Nations High Commissioner for Refugees. P.15. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.

2 Protecting Internally Displaced Persons: A Manual for Law and Policymakers / Brookings Institution – University of Bern: Project on Internal Displacement. October, 2008. P. 171. URL: <http://www.unhcr.org/50f955599.pdf>.

Для зазначених складних ситуацій у Керівних принципах ООН також передбачено правове рішення. Зокрема, ч. 2 Принципу 29 закріплює, що, якщо повернення майна або власності внутрішньо переміщених осіб неможливе, то компетентні органи влади забезпечують або ж полегшують отримання такими ВПО належної компенсації або ж справедливого відшкодування в іншій формі.¹

Про те, що реституція є найбільш оптимальним механізмом забезпечення та захисту права власності внутрішньо переміщених осіб, мова також йде у Резолюції 1708 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 28 січня 2010 р. У Резолюції наголошується, що реституція майна – тобто відновлення прав і фізичного володіння на користь переміщених колишніх мешканців – або компенсація – це форми відшкодування, необхідні для відновлення прав таких осіб і верховенства права. Парламентська асамблея вважає реституцію оптимальною відповіддю на втрату доступу та прав на житло, землю й майно, оскільки серед усіх форм відшкодування вона єдина допомагає зробити вибір між трьома «тривалими рішеннями» в питанні переміщення: безпечне та гідне повернення у власний дім; місцева інтеграція в місці переміщення; переселення в інше місце в межах країни походження або за кордон.²

Звичайно, що будь-яка людина, ймовірніше за все, захоче повернутись саме в рідну домівку, якщо буде впевнена у тому, що все, що вона мала у своїй власності, їй там буде повернено або компенсовано.

Механізм забезпечення права власності внутрішньо переміщених осіб крізь призму реституції і компенсацій закріплена також у так званих **«Принципах Пінейро»**. Офіційна назва документа – **«Принципи з питань реституції житла і майна біженців і переміщених осіб»**. Наразі цей документ є найбільш вузько спеціалізованим і спрямованим саме на захист права власності та внутрішньо переміщених осіб і біженців.

«Принципи Пінейро» становлять інтегральну частину остаточної доповіді Спеціального доповідача Підкомісії із заохочення і захисту прав людини Комісії з прав людини ООН Паулу Сержіо Пінейро. Аналізовані Принципи є спеціальним стандартом, присвяченим одному

1 Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations // Official Web-site of the United Nations High Commissioner for Refugees. P.15. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.

2 Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб: Резолюція 1708 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 28 січня 2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d>.

з найважливіших для переміщених осіб питанню – реституції житла, землі й іншого майна.¹

«Принципи Пінейро» були проголошені у серпні 2005 року, але робота над ними розпочалась ще в 1997 році в рамках ООН, коли Комітет з ліквідації расової дискримінації запропонував Підкомісії дослідити питання повернення біженців та вимушених переселенців. Першим результатом розпочатої роботи стала Резолюція 1998/26 про реституцію житла і майна в контексті повернення біженців та вимушених переселенців. У 2001 році Підкомісія попросила Спеціального доповідача Паулу Сержіо Пінейро підготувати робочий документ з досліджуваного питання. А вже у 2003 р. Підкомісія просить Спеціального доповідача підготувати проект принципів щодо реституції житла та майна на основі первинних висновків попереднього дослідження. У серпні 2005 року остаточний текст принципів був представлений Підкомісії і затверджений. І хоча «Принципи Пінейро» і не мають юридично обов'язкової сили, аналогічно до Керівних принципів ООН з питань щодо переміщення осіб всередині країни, однак вони служать практичним керівництвом для держав, установ ООН та міжнародного співтовариства загалом щодо того, яким чином найкраще вирішувати складні юридичні і технічні питання, пов'язані з житлом, землею і майном біженців та вимушених переселенців.²

«Принципи Пінейро» охоплюють як правові, так і технічні питання такої реституції щодо трьох категорій осіб: а) біженців; б) внутрішньо переміщених осіб; в) тих примусово переміщених осіб, які перетнули національний кордон і тому вже не є внутрішньо переміщеними особами, проте не можуть бути кваліфіковані як біженці. «Принципи Пінейро» були розроблені, зокрема, відповідно до положень міжнародного права з прав людини, міжнародного гуманітарного права, а також національного досвіду Боснії та Герцоговини, Бурунді, Камбоджі, Кіпру, Гватемали, Косово та Південної Африки й Руанди.³

Ключовий зміст та основне призначення «Принципів Пінейро» закріплені у Принципі 2, згідно з яким всі біженці і переміщені особи

1 Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крахмальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. № 2. С. 44.

2 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 4-5 URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

3 Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крахмальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. № 2. С. 44.

мають право на повернення їм будь-якого житла, землі або майна, яких вони були довільно або незаконно позбавлені (реституція), або право на отримання компенсації за будь-яке житло, землю або майно, якщо згідно з рішенням неупередженого, незалежного суду їх неможливо відновити. Право на відшкодування шкоди є окремим правом і жодним чином не залежить від фактичного повернення чи неповернення біженців і переміщених осіб на попереднє місце проживання.¹

При цьому право на реституцію, закріплене в аналізованому Принципі, має не просто декларативний характер, але й належний механізм забезпечення реалізації цього права. Так, згідно з Принципом 13, кожен, хто був свавільно або незаконно позбавлений житла, землі або майна, повинен мати можливість подати позов про реституцію або компенсацію до незалежного безстороннього органу, право на розгляд такої претензії та отримання повідомлення про прийняте рішення. При цьому в державі не має існувати жодних перешкод для подання позову про реституцію.²

Реституція, згідно з «Принципами Пінейро», є пріоритетним засобом захисту та відновлення права власності біженців та ВПО. Виплата компенсації допускається тільки в тому разі, якщо здійснити реституцію неможливо.

Так, згідно з Принципом 21 аналізованого документа, держави з метою дотримання принципу відновного правосуддя повинні переконатися, що засіб компенсації використовується тоді, коли реституція як засіб правового захисту є неможливою, або коли потерпіла сторона сама добровільно погоджується на компенсацію замість реституції. Крім того, допускається поєднання реституції та компенсації.³ Очевидно, такі винятки допускаються у випадках, коли можливо здійснити лише часткову реституцію.

Наступні принципи аналізованого документа закріплюють заборону дискримінації; рівність прав чоловіків та жінок; право кожної

1 Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons. Implementing the «Pinheiro Principles»: Handbook // International Centre of the ILO, Turin Italy, 2007. P. 24. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/pinheiro_principles.pdf.

2 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 14. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

3 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 19. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

людини на захист від довільного переміщення зі свого будинку, землі або ж звичайного місця проживання; забезпечення права на захист від свавільного незаконного втручання в приватне життя та житло; право кожної людини на мирне володіння своїм майном; право кожної людини на належне житло; право на свободу пересування та вибір місця проживання, включаючи заборону незаконно примушувати когось залишатись на певній території або ж покинути певну територію.¹

Окремо варто наголосити на Принципі 10 «Принципів Пінейро», що закріплює право всіх біженців і переміщених осіб на добровільне повернення на місця свого колишнього проживання, у свої будинки, на свої землі в умовах безпеки і гідності. При цьому біженці і вимушені переселенці мають бути забезпечені повною, об'єктивною та точною інформацією, що відповідає актуальній ситуації стосовно матеріальних та правових питань безпеки у їхніх країнах чи місцях походження.²

Забезпечення усіх проаналізованих вище гарантій, що знайшли своє відображення у «Принципах Пінейро», покладається на державу, зокрема, втілюється в таких обов'язках держави:

- гарантувати рівність перед законом біженців і внутрішньо переміщених осіб, заборону дискримінації за будь-якою ознакою;
- забезпечувати рівність чоловіків і жінок у сфері здійснення права власності;
- включати у внутрішнє законодавство положення про захист осіб від примусового або вимушеного переміщення;
- заборонити примусове виселення, знесення будинків, знищення сільськогосподарських земель, конфіскацію або експропріацію земель в якості покарання або як засіб чи метод ведення війни;
- забезпечувати належний правовий захист від незаконного втручання у сферу приватного життя та житло;
- ініціювати позитивні заходи, спрямовані на полегшення становища біженців і внутрішньо переміщених осіб, які живуть в неадекватних житлових умовах;
- забезпечувати свободу пересування та право на вільний вибір місця проживання;

1 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 10-11. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

2 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 12. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

- забезпечувати біженцям та ВПО можливість за їхнього бажання повернутися у свої будинки (на свої землі);
- у разі необхідності запитувати у інших держав чи міжнародних організацій фінансової або технічної допомоги для сприяння ефективному і добровільному поверненню ВПО та біженців в умовах безпеки і гідності;
- забезпечити, щоб всі процедури, інститути, механізми і правові рамки у сфері забезпечення прав на житло, землю і майно були повністю сумісними з міжнародними правами людини, біженців та відповідними стандартами гуманітарного права;
- вживати всіх необхідних адміністративних, законодавчих і судових заходів для підтримки і полегшення процесу реституції житла, землі й майна;
- забезпечити, щоб всі аспекти позовного процесу з питань реституції, включаючи процедури оскарження, були простими, своєчасними, безкоштовними, доступними з урахуванням вікових і гендерних аспектів;
- забезпечити, щоб процес розгляду позовів про реституцію був доступним для біженців та ВПО, незалежно від їх місця проживання під час переміщення;
- забезпечити, щоб ніхто не піддавався покаранню чи переслідуванню за подання позову про реституцію;
- встановити або відновити національні багатоцільові кадастрові або інші системи реєстрації житлових, земельних та майнових прав в якості невід'ємного компонента будь-якої програми реституції;
- забезпечити на законодавчому рівні, щоб право біженців та ВПО на житло, землю і майно визнавалися в якості одного з основних компонентів правової держави;
- забезпечити, щоб всі закони у відповідній сфері чітко розмежовували право кожної людини, особливо біженців і ВПО чи постраждалої групи на реституцію свого житла, землі і майна та ін.¹

І хоча положення Керівних принципів ООН та «Принципів Пінейро» носять виключно рекомендаційний характер і не мають імперативної сили, проаналізовані стандарти у сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб можуть бути використані як рекомендації

1 The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. P. 10-18. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.

для законодавців окремих держав під час формування національного нормативно-правового регулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб. Про це свідчить той факт, що Рада Європи у своїй Рекомендації №1631 про переміщення осіб всередині країни в Європі 2003 р. та Рекомендації державам-членам про переміщених всередині країни осіб 2006 р. наголошувала на тому, щоб її члени керувались Керівними принципами при розробці законодавства та у правозастосовній практиці, пов'язаній з внутрішнім переміщенням¹.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР: за станом на 30.09.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом № 11: Міжнародний документ від 20.03.1952 р.: ратифікований Україною 17.07.1997 р. / Рада Європи // Офіційний вісник України. 2006. № 32. Стор. 453. Стаття 2372. Код акту 36905/2006.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 02.11.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2015. №1. Ст. 1.
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII: за станом на 05.03.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892.
6. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закону України від 12.07.2001 р. № 2658-III: за станом на 16.01.2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 47. Ст. 251.
7. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII: за станом на 20.04.2017 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2040.

1 Asplet M. Internal Displacement: Responsibility and Action / Mike Asplet // Handbook for Parliamentarians (Inter-Parliamentary Union). 2013. № 20. P. 30. URL: <http://www.ipu.org/PDF/publications/Displacement-e.pdf>.

8. Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України: Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2016 р. № 898/5: за станом на 28.03.2016 р. / Міністерство юстиції України // Офіційний вісник України. 2016. № 25. Ст. 1010, код акту 81345/2016.
9. Про затвердження Вимог до оформлення заяв та рішень у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Наказ Міністерства юстиції України від 21.11.2016 р. № 3276/5: за станом на 21.11.2016 р. / Міністерство юстиції України // Офіційний вісник України. 2016. № 91. Ст. 2986, код акту 83879/2016.
10. Антонюк О. *Форми і способи захисту прав власника, позбавленого майна внаслідок окупації або воєнного конфлікту. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2016. № 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/4/4>.
11. *Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб: Резолюція 1708 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 28 січня 2010 р.* / Рада Європи. URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d>.
12. *Доклад представителя Генерального секретаря г-на Френсиса М. Денга, представлений во исполнение резолюции 1997/39 Комиссии // Комиссия по правам человека, Организация Объединенных Наций*. 17 с. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPRussian.pdf>.
13. *Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948 р.* / Організація Об'єднаних Націй // Офіційний вісник України. 2008. № 93. Стор. 89. Стаття 3103. Код акту 45085/2008.
14. Козинець І.Г. *Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам* / І.Г. Козинець, Л.В. Шестак // Молодий вчений. 2014. № 12 (15). С. 258–261.
15. Крахмальова К.О. *Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні* / К.О. Крахмальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. № 2. С. 43–45.
16. Asplet M. *Internal Displacement: Responsibility and Action* / Mike Asplet // *Handbook for Parliamentarians (Inter-Parliamentary Union)*. 2013. № 20. 137 p. URL: <http://www.ipu.org/PDF/publications/Displacement-e.pdf>.
17. *Guiding Principles on Internal Displacement* / United Nations // *Official Web-site of the United Nations High Commissioner for Refugees*. 15 p. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.
18. *Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons. Implementing the «Pinheiro Principles»: Handbook* // International Centre of the ILO, Turin Italy, 2007. 112 p. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/pinheiro_principles.pdf.

19. Protecting Internally Displaced Persons: A Manual for Law and Policy makers / Brookings Institution – University of Bern: Project on Internal Displacement. October, 2008. 282 p. URL: <http://www.unhcr.org/50f955599.pdf>.
20. The Pinheiro Principles: United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons / Organization of United Nations // Centre on Housing Rights and Evictions. Geneva, 2009. 24 p. URL: <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/99774.pdf>.
21. The Property Rights of Refugees and Internally Displaced Persons: Beyond Restitution / Anneke Smit // Routledge, 2012. 257 p.

3.4 Здійснення трудових прав внутрішньо переміщеними особами¹

Трудові права внутрішньо переміщених осіб

З перших днів вимушеного переселення ВПО зіткнулися з проблемами працевлаштування, отримання статусу безробітного внаслідок неможливості розірвання трудових відносин з роботодавцем, який знаходиться на тимчасово окупованій території України та території, неконтрольованій Україною, неможливістю підтвердити трудовий стаж і отриманий дохід, оскільки в більшості випадків роботодавці припинили свою діяльність тощо. В рамках цього підрозділу ми розглянемо проблеми здійснення окремих трудових прав внутрішньо переміщених осіб.

Чинний Кодекс законів про працю України (далі – КЗпПУ) у статті 2 закріплює основні **трудові права всіх працівників, у тому числі ВПО**, зокрема:

- право на працю (тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, що забезпечується державою. Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою);
- право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки;

1 Рогач О.Я., д.ю.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи УжНУ; Меджид М.В., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу УжНУ.

- право на здорові і безпечні умови праці;
- право на об'єднання в професійні спілки;
- право на вирішення колективних трудових конфліктів (спо право на участь в управлінні підприємством, установою, організацією);
- право на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття;
- право звернення до суду для вирішення трудових спорів, незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством.

Проект Трудового кодексу України в ст. 20 містить, у порівнянні з КЗпПУ, більш розширений перелік трудових прав працівника, зокрема: право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, та право на припинення трудових відносин; право на рівні можливості та рівне ставлення до нього при вирішенні питань щодо працевлаштування, винагороди за працю рівної цінності, професійного зростання або звільнення; право на повагу до його честі, гідності, на конфіденційність особистої інформації та на їх захист; право на захист від безробіття, на професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації; право неповнолітніх на особливий захист від фізичного та морального ризику у зв'язку з трудовими відносинами; право працюючих жінок на особливий захист у разі материнства; право працівників з інвалідністю на професійну і трудову реабілітацію, професійну адаптацію; право працівників-мігрантів на захист їхніх трудових прав; право працівників із сімейними обов'язками на захист від дискримінації та на узгодження за можливості їхніх трудових обов'язків із сімейними; право на належні, безпечні та здорові умови праці, включаючи право на отримання інформації щодо умов праці та вимог охорони праці на робочому місці; право на справедливую винагороду за працю, не нижчу за визначену законом мінімальну заробітну плату, та своєчасну її виплату в повному обсязі; право на належні виробничо-побутові умови, пов'язані з виконанням працівником обов'язків за трудовим договором; право на забезпечення державних гарантій і компенсацій, визначених цим Кодексом, законами та іншими актами трудового законодавства; право на підтвердження результатів неформального професійного навчання; право на відпочинок; право вимагати від роботодавця дотримання вимог трудового законодавства, колективного і трудового договорів;

право на об'єднання у професійні спілки; право на участь у веденні колективних переговорів; право на страйк; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або майну у зв'язку з виконанням трудових обов'язків; право на захист від необґрунтованого звільнення; право на захист своїх трудових прав, у тому числі в суді; право на відмову від виконання роботи у зв'язку з виникненням прямої загрози життю чи здоров'ю працівника, у тому числі внаслідок порушення вимог законодавства про охорону праці, зокрема незабезпечення працівника засобами колективного або індивідуального захисту відповідно до встановлених норм, а також внаслідок виконання роботи, не передбаченої трудовим договором; право відмовитися від виконання роботи у зв'язку з невилплатою заробітної плати у встановлений строк або виплатою її не в повному розмірі. Перелік прав працівника не є вичерпним.

Поняття та зміст права на працю

Основним трудовим правом всіх громадян України, в тому числі ВПО є ***право на працю***. Згідно статті 43 Конституції України кожен має право на працю, *що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується*. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Конституція України також забороняє використання примусової праці. При цьому, *не вважається примусовою працею* військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Порядок оформлення на роботу

Для працевлаштування внутрішньо переміщена особа подає паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, якщо така наявна, а у випадках, прямо передбачених законодавством: документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

При прийнятті на роботу роботодавцю забороняється вимагати від осіб, які працевлаштовуються, відомості про партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця проживання чи перебування, а також вимагати документи, подання яких не передбачено законодавством. Будь-яке пряме або непряме обмеження прав при прийнятті на роботу залежно від походження, соціального і майнового стану, національної приналежності, статі, мови спілкування, політичних поглядів, релігійних переконань громадян, роду і характеру занять, місця проживання прямо заборонено законом та може оскаржуватись у судовому порядку.

Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням роботодавця, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. **Дотримання письмової форми є обов'язковим:**

1. при організованому наборі працівників;
2. при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я;
3. при укладенні контракту;
4. у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі;
5. при укладенні трудового договору з неповнолітнім;
6. при укладенні трудового договору з фізичною особою;
7. в інших випадках, передбачених законодавством України.

Забороняється укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я.

Порядок отримання дублікату трудової книжки

Багато ВПО не мають трудових книжок, і для них важливим є питання отримання **дублікату трудової книжки**. За новим місцем роботи можна отримати дублікат трудової книжки за відсутності її у внутрішньо переміщеної особи, а також у зв'язку з відсутністю доступу до неї внаслідок надзвичайної ситуації або проведення антитерористич-

ної операції на території, де працював працівник. Дублікат видається на підставі заяви працівника та отриманої ним у письмовому вигляді інформації зі штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації про виникнення надзвичайної ситуації або Антитерористичного центру при Службі безпеки України про проведення антитерористичної операції на території, де працював працівник, що надається в довільній формі.

Уразі відновлення доступу до трудової книжки записи з дубліката про періоди роботи переносяться до трудової книжки. При цьому на першій сторінці дубліката робиться напис: «Дублікат анульовано», посвідчується печаткою роботодавця за останнім місцем роботи працівника та дублікат повертається його власнику.

Право на оплату праці

Всім громадянам, в тому числі ВПО гарантується право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства. Заробітна плата складається з *основної* (винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці), *додаткової* (доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій) заробітної плати, а також *інших заохочувальних та компенсаційних виплат* (винагороди за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати). З 1 січня 2017 року розмір мінімальної заробітної плати становив 3200 грн., а з 1 січня 2018 р. КМУ пропонує встановити мінімальну заробітну плату на рівні 3723 грн.

Припинення трудових відносин

Необхідно зупинитися також на проблемі **припинення трудових відносин** з ініціативи працівника – внутрішньо переміщеної особи та роботодавця, який вимушено змінив місцезнаходження.

Підстави припинення трудового договору чітко визначені в ст. 36 Кодексу законів про працю України. Зокрема, **підставами припинення трудового договору** є:

- угода сторін;
- закінчення строку, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна з сторін не поставила вимогу про їх припинення;
- призов або вступ працівника або власника - фізичної особи на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу, крім випадків, коли за працівником зберігаються місце роботи, посада;
- розірвання трудового договору з ініціативи працівника (статті 38, 39 КЗпП України), з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (статті 40, 41 КЗпП України) або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу (стаття 45 КЗпП України);
- переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду;
- відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці;
- набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи;
- укладення трудового договору (контракту), всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції», встановленим для осіб, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення;
- з підстав, передбачених Законом України «Про очищення влади»;
- підстави, передбачені контрактом;
- підстави, передбачені іншими законами.

Однак як чинний на сьогодні КЗпП України, так і проект Трудового кодексу України містять прогалини щодо реалізації конституційного права на працю, трудових прав і гарантій працівників в умовах «гібридної війни» та масової вимушеної міграції, свідками якої ми є. Однією з таких проблем, яка вимагає негайного вирішення на законодавчому рівні, є правове врегулювання питань розірвання трудового договору з ініціативи ВПО, а також роботодавців, що вимушено зміни-

ли місце знаходження, а окремі їх працівники залишилися проживати в окупованій території та зоні проведення АТО.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. у ч. 4 ст. 7 встановив, що внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання для набуття статусу безробітного та отримання допомоги з безробіття та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви).

Проте вже з 27 листопада 2014 р. державне підприємство «Укрпошта» припинило приймання й доставки поштових відправлень на території Донецької та Луганської областей, які не контролюються українською владою. У зв'язку з цим багато ВПО не змогли надіслати нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення трудових відносин роботодавцю рекомендованим листом, як того вимагав Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» в редакції 20 жовтня 2014 р. Такі особи зверталися до суду із заявою про встановлення факту припинення трудових відносин. Однак, судовою практика була різноманітною, навіть мали місце випадки відмови. Саме тому ми підтримуємо пропозицію М.В. Сорочишина, що в проекті Трудового кодексу серед переліку підстав припинення трудових відносин має бути передбачена така підстава, як встановлення факту припинення трудових правовідносин судом.¹

Вказану проблему було вирішено на законодавчому рівні, зокрема 24 грудня 2015 р. внесено зміни до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» і доповнено абзац другий новим реченням, що у разі припинення приймання поштових відправлень на/з адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, така заява подається до відповідного районного, міськрайонного, міського, районного у місті центру зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи.

1 Сорочишин М.В. Порядок встановлення факту припинення трудових правовідносин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 13. Т. 1. С. 139-140.

За інформацією Центрів зайнятості, тільки за період з 13 січня 2016 року по 22 лютого 2016 року, до центрів зайнятості для припинення трудових відносин у зв'язку з неможливістю продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання відповідно до абзацу 2 частини 4 статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», звернулося: у Запорізькій області – 7 осіб; у Донецькій області – 3 особи; у Луганській області – 2 особи та у Дніпропетровській області – 3 особи.¹

Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавців, що змінили місце знаходження

Не менш важливою проблемою, як ми зазначали вище, є розірвання трудового договору з ініціативи роботодавців, що змінили місце знаходження, а окремі їх працівники залишилися проживати на тимчасово окупованій та неконтрольованій території України.

Проведення АТО, існування непідконтрольних Україні територій та інші, пов'язані з цим, обставини фактично є подіями абсолютно об'єктивного характеру (форс-мажорні обставини), що виникли, незалежно від волі роботодавця. Ці форс-мажорні обставини негативно впливають на регулювання трудових відносин між працівником та роботодавцем. Зокрема, при переміщенні підприємства із зони АТО, непідконтрольних територій у іншу місцевість, у роботодавця не завжди була змога повідомити працівника у письмовій формі про зміну істотних умов праці та отримати відмову працівника від продовження роботи в нових умовах.

Такі обставини надали підставу для працівників, які залишилися на непідконтрольній Україні території, позиватися до роботодавців, що змінили місцезнаходження, про незаконні звільнення та стягнення заробітної плати (рішення Рубіжанського міського суду Луганської області у справі №425/2195/15-ц від 25 вересня 2015 р., рішення Пологівського районного суду Запорізької області у справі №324/699/15-ц від 22 лютого 2016 р., рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/1446/16-ц від 29 квітня 2016 р. тощо).

Показовим щодо таких категорій справ є приклад Донецького національного університету. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і

1 Звіт про проведення моніторингу змін до закону про права внутрішньо переміщених осіб ВБФ «Право на захист». С. 12 / URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/37024.pdf>

науки України від 30 вересня 2014 року № 1084 цей вищий навчальний заклад продовжив здійснювати свою освітню діяльність на території м. Вінниця. Згідно з п.3 вказаного наказу, було оголошено про те, що співробітникам, аспірантам (докторантам) та студентам Донецького національного університету, які мають бажання продовжити працювати (навчатися) у цьому університеті (чи в системі освіти та науки України), слід зареєструватися на сайті <https://donnu.gov.ua/> або ж повідомити керівництво будь-яким іншим способом про своє бажання працювати (навчатися) у цьому університеті. Відповідно, всіх працівників, які не зареєструвалися на вказаному сайті і не дали згоду на переїзд у іншу місцевість разом з університетом, в інший спосіб, було звільнено. Окремі працівники оскаржують таке звільнення та заявляють позови про поновлення на роботі, виплату заборгованості із заробітної платні та відшкодування моральної шкоди. Наприклад, рішенням Пологи́вського районного суду Запорізької області у справі № 324/699/15-ц від 22 лютого 2016 р. такому позивачу було відмовлено у задоволенні позову. При цьому, в самому судовому рішенні зазначено, що суд враховує надзвичайну ситуацію, що склалася, і не вбачає порушень діючого законодавства України про працю при звільненні позивача.

Водночас апеляційний суд Запорізької області 22 червня 2016 року скасував вказане рішення Пологи́вського районного суду Запорізької області, мотивуючи це тим, що розміщення вказаної вище інформації на сайті не підтверджує оповіщення позивача про зміну місця знаходження Донецького національного університету України. Колегія суддів взяла до уваги, що проведення на окупованій території анти-терористичної операції та втрата відповідачем документів університету ускладнили виконання обов'язку відповідача як роботодавця, про повідомлення позивача про нове місце розташування Донецького національного університету й отримання від працівника відмови від переведення на роботу в іншу місцевість разом із університетом, проте, вказані обставини не можуть, на думку суду, бути підставами для визнання законним порушення трудового законодавства, зокрема конституційного права позивача на працю. Апеляційним судом було поновлено позивача на роботі та присуджено стягнути з Донецького національного університету на користь працівника заборгованість із заробітної плати в сумі 2348 грн. 80 коп., компенсацію за невикористану відпустку 451 грн. 80 коп., середній заробіток за час вимушеного прогулу 53869 грн. 22 коп. На сьогодні справа знаходиться на розгляді у Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Враховуючи, що подібні рішення можуть бути винесені не тільки проти Донецького національного університету, але й проти інших роботодавців, що змінили місце знаходження, в тому числі і Донецького національного технічного університету (переведено в м. Красноармійськ згідно з наказом Міністерства освіти України від 3 жовтня 2014 року № 1129), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (переведено з м. Луганська в м. Сєверодонецьк згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 1132 від 6 жовтня 2014 р.), та інших переміщених бюджетних установ та органів державної влади, а також додаткові фінансові втрати з бюджету, необхідне нагальне внесення змін в трудове законодавство в частині встановлення форми сповіщення працівників про зміну істотних умов праці.

Порядок набуття статусу безробітного

Стаття 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» містить гарантії для забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, в тому числі і **можливість бути зареєстрованими як безробітні**.

Згідно зі Звітом про стан виконання у I кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року¹, основними проблемами при здійсненні ВПО трудових прав є реалізація права на працю, в тому числі пошук підходящої роботи, а також взяття на облік як безробітних осіб.

Так, наприклад, Управлінням державної служби України з надзвичайних ситуацій у Чернігівській області забезпечено координацію та необхідну взаємодію з місцевими органами виконавчої влади щодо розміщення громадян, які переселяються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції до Чернігівської області. Станом на 27 березня 2017 року надано допомогу 13311

1 Звіт про стан виконання у I кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року / URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/vpo/1-2017.doc>

внутрішньо переміщеним особам, в тому числі працевлаштовано – 177 осіб. У Херсонській області станом на 01 квітня 2017 року на обліку обласної служби зайнятості перебуває 1601 ВПО, з них: надано статус безробітного 1262 особам; призначено виплату допомогу з безробіття 1110 особам; працевлаштовано 576 осіб, з них отримали одноразову допомогу з безробіття для здійснення підприємницької діяльності 2 особи. У Донецькій області за період січня-березня 2017 року мали право на отримання допомоги з безробіття 1200 внутрішньо переміщених осіб.¹

За період з першого січня 2016 року по перше березня 2017 року на обліку у Закарпатській службі зайнятості перебувало 216 безробітних із числа ВПО, з них 57 осіб працевлаштовані за направленням служби зайнятості, в тому числі є особи, які відкрили власну справу. Рівень працевлаштування становив 35,2 відсотка. Станом на 01.03.2017 року статус безробітного мають 24 особи.

Таким чином, згідно з офіційними статистичними даними, показник безробітних серед внутрішньо переміщених осіб залишається достатньо високим, відповідно відсоток працевлаштованих осіб з числа ВПО – незначний. При цьому високий відсоток безробітних серед числа ВПО корелюється із достатньо високим показником безробіття по Україні в цілому, що зумовлено скороченням робочих місць в державі.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» для взятої на облік внутрішньо переміщеної особи *реалізація права на зайнятість* здійснюється відповідно до законодавства України. Перереєстрація безробітних, яких у подальшому було зареєстровано як внутрішньо переміщених осіб, здійснюється державною службою зайнятості за місцем перебування, фактичного проживання особи у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Законодавство України передбачає можливість реєстрації безробітними двох категорій внутрішньо переміщених осіб:

1. ВПО, що звільнилися з роботи (припинили інший вид зайнятості). Така внутрішньо переміщена особа за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення іншого виду зайнятості), а також періоди трудової діяльності та страхового стажу, реє-

1 Звіт про стан виконання у I кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року / URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/vpo/1-2017.doc>

струється як безробітна та отримує допомогу з безробіття, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства.

2. внутрішньо переміщені особи, які не звільнилися з роботи (не припинили інший вид зайнятості), але не мають можливості продовжувати роботу (інший вид зайнятості) за попереднім місцем проживання. Така внутрішньо переміщена особа для набуття статусу безробітного та отримання допомоги з безробіття та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви). У разі припинення приймання поштових відправлень на/з адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, така заява подається до відповідного районного, міськрайонного, міського, районного у місті центру зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи.

Взята на облік внутрішньо переміщена особа, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога з безробіття таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття.

Припинення самозайнятості внутрішньо переміщеної особи здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Реєстрація ВПО як безробітних проводиться центром зайнятості незалежно від зареєстрованого місця проживання чи перебування.

Під час проведення реєстрації працівник центру зайнятості заповнює в Єдиній інформаційно-аналітичній системі державної служби зайнятості персональну картку, в якій зазначаються персональні дані безробітного (прізвище, ім'я та по батькові, зареєстроване місце проживання чи перебування, число, місяць та рік народження, реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер

паспорта (для осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відповідну відмітку в паспорті), відомості про останнє місце роботи або вид діяльності, підстава для припинення трудових відносин відповідно до запису в трудовій книжці або іншого виду діяльності, що підтверджено документально.

За загальним правилом, реєстрація проводиться за умови пред'явлення паспорта громадянина України або тимчасового посвідчення громадянина України, облікової картки платника податків, трудової книжки (цивільно-правового договору чи документа, який підтверджує період зайнятості), а в разі потреби також військового квитка, диплома або іншого документа про освіту. Громадянин, який втратив паспорт, пред'являє тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина України, особа, яка не досягла 16-річного віку, - свідоцтво про народження та довідку про реєстрацію місця проживання або місця перебування, видану територіальним органом або підрозділом ДМС.

Внутрішньо переміщені особи пред'являють довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та надають її копію. У разі відсутності документів, що підтверджують факт звільнення, внутрішньо переміщені особи також пред'являють:

- заяву про припинення трудових відносин, справжність підпису на якій нотаріально засвідчена, або документ, що підтверджує факт припинення зайнятості (цивільно-правовий договір, витяг з Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб - підприємців), або відповідне рішення суду - у разі припинення трудових відносин (припинення зайнятості) у судовому порядку;
- розрахунковий документ (квитанцію), що підтверджує надсилення зазначеної заяви роботодавцю рекомендованим листом з описом вкладення.

Рішення про надання статусу безробітного чи відмову у наданні такого статусу приймається центром зайнятості не пізніше ніж протягом семи календарних днів з дня подання особою заяви про надання статусу безробітного.

Крім того, законодавством передбачено, що реєстрація внутрішньо переміщеною особою юридичної особи (за умов її входження до складу засновників такої юридичної особи) або реєстрація такою внутрішньо переміщеною особою фізичної особи-підприємця здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідно-

му територіальному органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Таким чином, після внесення низки змін до ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» вирішилися проблеми щодо набуття ВПО статусу безробітних при відсутності підтверджуючих документів про припинення трудових відносин за попереднім місцем роботи, а також спростилися процедура припинення самозайнятості таких осіб.

Заходи сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб

Закон України «Про зайнятість населення» встановлює заходи сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб. Згідно статті 24 прим. 1 вказаного закону до **заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб**, які працевлаштовуються за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції **належать**:

1. компенсація зареєстрованому безробітному з числа внутрішньо переміщених осіб фактичних транспортних витрат на переїзд до іншої адміністративно-територіальної одиниці місця працевлаштування, а також витрат для проходження за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, попереднього медичного та наркологічного огляду відповідно до законодавства, якщо це необхідно для працевлаштування;

2. компенсація витрат роботодавця на оплату праці (але не вище середнього рівня заробітної плати, що склався у відповідному регіоні за минулий місяць) за працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб на умовах строкових трудових договорів тривалістю не більше шести календарних місяців, за умови збереження гарантій зайнятості такої особи протягом періоду, що перевищує тривалість виплати у два рази.

Тривалість компенсації витрат роботодавця, який працевлаштовує внутрішньо переміщених осіб з числа категорій громадян, зазначених у частині першій статті 14 Закону України «Про зайнятість населення» (наприклад: один з батьків або особа, яка їх замінює і має на утриманні дитину (дітей) віком до шести років або виховує без одного з подружжя дитину віком до 14 років чи дитину-інваліда; діти-сироти та діти, поз-

бавлені батьківського піклування, особи, яким виповнилося 15 років та які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як вняток, прийматися на роботу; інваліди, які не досягли пенсійного віку тощо), понад шість місяців, але не більше дванадцяти календарних місяців, визначається рішенням регіональних координаційних комітетів сприяння зайнятості за погодженням з відповідними територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції;

3. компенсація витрат роботодавця, який працевлаштовує зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб строком не менше ніж на дванадцять календарних місяців, на перепідготовку та підвищення кваліфікації таких осіб. Сума компенсації встановлюється в межах вартості навчання з перепідготовки та підвищення кваліфікації, але не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на дату здійснення роботодавцем такої оплати.

Фінансування вказаних заходів сприяння зайнятості здійснюється в межах коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального захисту інвалідів України (у разі працевлаштування інваліда, зареєстрованого в установленому порядку як безробітний та якому допомога по безробіттю призначена відповідно до частини другої статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття») після працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

У разі звільнення працівника, за якого виплачувалася компенсація, з ініціативи роботодавця або за згодою сторін до закінчення встановленого строку збереження гарантій зайнятості сума виплачених коштів повертається у повному обсязі до бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття або Фонду соціального захисту інвалідів залежно від джерела компенсації.

Особливості захисту трудових прав

Крім того, якщо трудові права внутрішньо переміщеної особи порушено, то при їх захисті необхідно враховувати наступне:

- Якщо на підприємстві, установі, організації працюючих не менш як 15 чоловік, то може бути обрана загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства Комісія по трудових спорах, що зможе розглянути трудовий спір;
- Комісія по трудових спорах зобов'язана розглянути трудовий спір у десятиденний строк з дня подання заяви. Спори повинні розглядатися у присутності працівника, який подав заяву, представників роботодавця.
- У разі незгоди з рішенням комісії по трудових спорах працівник роботодавець можуть оскаржити її рішення до суду в десятиденний строк з дня вручення їм виписки з протоколу засідання комісії чи його копії.
- Позов щодо захисту трудових прав може подаватися до міського (районного, міськрайонного) суду за місцем фактичного проживання ВПО згідно з довідкою про взяття на облік.
- Строк звернення до суду : три місяці з дня, коли ВПО дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення - в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки.
- У разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком.
- При поданні позову у справах про стягнення заробітної плати та поновлення на роботі позивачі звільняються від сплати судового збору.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України №1706-VII від 20 жовтня 2014 р.: за станом на 21 лютого 2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.
2. Глазько С.М. Правове регулювання припинення трудового договору: теоретичний аспект: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 / С.М. Глазько. Х., 2005. 19 с.
3. Державна міграційна служба України. Оперативний звіт з моніторингу міграційних процесів (15 – 21 квітня 2016 року) / URL: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/zvit_vypusk_27.pdf
4. Іоннікова І.А. Правове регулювання розірвання трудового договору з

- ініціативи роботодавця: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 / І.А. Іоннікова. Х., 2004. 19 с.
5. Звіт про проведення моніторингу змін до закону про права внутрішньо переміщених осіб ВБФ «Право на захист»/ URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/37024.pdf>
 6. Звіт про стан виконання у I кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року / URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/vpo/1-2017.doc>
 7. Обліковано 1 583 827 переселенців, – Мінсоцполітики / URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13032.html>
 8. О вынужденных переселенцах: Закон Российской Федерации № 4530-1 от 19 февраля 1993 г.: с изм. от 01 июля 2011 г. / Федеральный закон. URL: <http://www.diaconia.ru/zakon-o-vynuzhdennykh-pereselencakh>
 9. Русаль Л.М. Припинення індивідуальних трудових правовідносин за ініціативою працівника / Л.М. Русаль // Митна справа. 2014. № 6 (96). Ч.2. С. 474–479.
 10. Сировий О.В. Засоби міжнародно-правового врегулювання збройного конфлікту на Сході України / О.В. Сировий, А.С. Чураєва // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 6. С. 232–235.
 11. Сорочишин М.В. Порядок встановлення факту припинення трудових правовідносин / М.В. Сорочишин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 13. Т. 1. С. 138–141.
 12. Чумак О.О. Припинення трудових правовідносин не за ініціативою сторін трудового договору: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / О.О. Чумак. К., 2011. 16 с.
 13. Цесарський Ф.А. Підстави припинення трудового договору як проблемне питання науки трудового права / Ф.А. Цесарський // Актуальні проблеми держави і права. С. 505–511 / URL: <http://www.apdp.in.ua/v61/68.pdf>

3.5 Здійснення внутрішньо переміщеними особами права на соціальну допомогу¹

Право на соціальний захист

Право на соціальний захист закріплено в українському законодавстві, зокрема статтею 46 Конституції України передбачено: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом².

Ці конституційні норми знайшли свій розвиток і в інших актах законодавства України. Так, за роки незалежності України було прийнято закони «Про основи соціальної захищеності інвалідів», «Про підвищення соціальних гарантій для трудящих», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про зайнятість населення», «Про оплату праці», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус і соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ», «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні», «Про біженців» та інші.

Здійснення внутрішньо переміщеними особами права на соціальний захист закріплюється також в статті 7 Закону України «Про забезпе-

1 Сюсько М.М., аспірант юридичного факультету УжНУ.

2 Внутрішньо переміщені особи URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13032.html>

чення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, для взятої на облік внутрішньо переміщеної особи реалізація прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на отримання соціальних послуг здійснюється відповідно до законодавства України¹.

Безробіття внутрішньо переміщених осіб

На жаль, рівень безробіття в Україні не втішав і до цього, а проблема внутрішньо переміщених осіб, яка виникла, лише погіршила цю тенденцію. Дві основні проблеми, з якими стикаються більшість ВПО під час пошуку роботи, — це низькі заробітні плати та невідповідність вакансій їхній освіті та професії. ВПО зазначають, що роботодавці часто не хочуть їх наймати й таким чином їх дискримінують відносно місцевого населення. Враховуючи складну соціально-економічну ситуацію, що склалася в Україні, міжнародна спільнота надає значну допомогу для задоволення першочергових потреб внутрішньо переміщених осіб. Щодо працевлаштування, то доволі успішно працює Програма розвитку ООН (ПРООН). Ціллю Програми є надання допомоги країнам, що розвиваються, у справі їхнього національного розвитку. З травня 2016 р. ПРООН запустило нову програму, яка заснована на наданні бізнес-грантів для переселенців. Фінансуванням проекту займаються Британія, Польща та Чехія. Гранти освоюються в областях: Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Вінницькій та інших. Переселенцям дається шанс організувати власний бізнес, для чого необхідно запропонувати бізнес-план².

Взята на облік внутрішньо переміщена особа, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога з безробіття таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття»³.

1 Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ditu-14275.pdf>

2 Закіров М. Деякі аспекти розв’язання проблем внутрішньо переміщених осіб // Резонанс. 2016. № 39. С. 5–10. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>.

3 Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”: від 20.10.2014 № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам

Механізм надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам визначає Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг (далі – Порядок), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505 із змінами та доповненнями. Згідно з означенням Порядком грошова допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України, населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення, а також внутрішньо переміщеним особам, житло яких зруйновано або стало непридатним для проживання внаслідок проведення антитерористичної операції та які взяті на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органах з питань соціального захисту населення міських, районних у містах (у разі утворення) рад (далі – уповноважені органи), з дня звернення за її призначенням по місяць зняття з такого обліку включно, але не більше ніж на шість місяців.

Перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 №689 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» грошова допомога внутрішньо переміщеним особам призначається на сім'ю та виплачується одному з її членів за умови надання письмової згоди у довільній формі про виплату йому грошової допомоги від інших членів сім'ї (далі – уповноважений представник сім'ї) у таких розмірах:

- для працездатних осіб (пенсіонери, діти) – 884 гривні на одну особу (члена сім'ї);
- для осіб з інвалідністю I групи та дітей з інвалідністю – 130 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- для осіб з інвалідністю II групи – 115 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- для осіб з інвалідністю III групи – прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність;

– для працездатних осіб – 442 гривні на одну особу (члена сім'ї).

Загальний розмір допомоги на сім'ю розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 2400 гривень або 3400 гривень, якщо до складу сім'ї входять особи з інвалідністю або діти з інвалідністю.

Грошова допомога не призначається у разі, коли:

- будь-хто із членів сім'ї (крім сімей, до складу яких входять військовослужбовці з числа внутрішньо переміщених осіб, які захищають незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та беруть безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції) має у власності житлове приміщення/частину житлового приміщення, що розташоване в інших регіонах, ніж тимчасово окупована територія України, населені пункти, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення, крім житлових приміщень, які непридатні для проживання, що підтверджується відповідним актом технічного стану;
- будь-хто із членів сім'ї має на депозитному банківському рахунку кошти у сумі, що перевищує 25-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб.

Згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік», прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, з 01 травня 2017 року становить 1312 гривень.

Пенсійні виплати внутрішньо переміщеним особам

Пенсійні виплати є надзвичайно важливим джерелом доходів для багатьох ВПО. Згідно з повідомленнями ВПО, які надходили до неурядових організацій, були випадки призупинення пенсійних виплат ВПО, прізвища яких не потрапляли до так званих “списків СБУ”.

Такі дії Мінсоцполітики призвели до значного погіршення умов життя тих ВПО, дія довідок яких та виплати яким були призупинені. Особливо постраждали від такої кампанії найбільш вразливі категорії ВПО, а саме пенсіонери та ті, хто виживає лише за рахунок отримання соціальних виплат, особи з інвалідністю та обмеженими можливостями.

Довгий час після початку описаного процесу в управліннях Пенсійного фонду на території п'яти східних областей України не було пов-

ного розуміння процедури відновлення пенсійних виплат, як і єдиного підходу до процесів їх відновлення. Окрім того, в управліннях Пенсійного фонду була відсутня узагальнена статистична інформація (або таку інформацію не надано на запити НУО) щодо призупинення та поновлення пенсійних виплат з розбивкою по категоріях пенсій, районам і місяцям, а також щодо основних демографічних груп.

Станом на кінець 2016 року все ще фіксувалися випадки, коли ВПО не отримували соціальні або пенсійні виплати з моменту проведення призупинення дії довідок ВПО.

14 березня 2016 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 167 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”, якою внесено зміни до трьох інших урядових актів щодо порядку взяття на облік внутрішньо переміщених осіб та порядку отримання ними соціальних виплат (Порядку виплати пенсій та грошової допомоги за згодою пенсіонерів та одержувачів допомоги через їх поточні рахунки у банках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 1999 р. N 1596 “Про заходи щодо виконання статті 3 Указу Президента України від 4 липня 1998 року № 734”; Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 “Про облік внутрішньо переміщених осіб; постанови Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 р. № 637 “Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам”).

Основні положення змін:

як місце проживання при взятті на облік ВПО не можуть вказувати адреси органів державної влади, місцевого самоврядування, тобто управлінь праці і соціального захисту населення, відділів/управлінь ДМС, райдержадміністрацій, виконкомів місцевих рад тощо; юридичних осіб публічного права, їх підрозділів та будь-яких інших приміщень, за якими переміщені особи фактично не проживають;

органи соціального захисту отримали змогу на підставі статті 12 Закону “знімати з обліку” ВПО на підставі інформації Міністерства внутрішніх справ, ДМС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів України (далі – Мінфін). Це положення не відповідає Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, який встановлює виключний перелік підстав для скасування довідки та визначає конкретні шляхи отримання інформації, на підставі якої рішення про скасування довідки ВПО може бути прийняте;

з 01 липня 2016 року всім ВПО виплата (продовження виплати) пенсій та всіх видів соціальних допомог має здійснюватися тільки через ПАТ “Державний ощадний банк України” (далі – Ощадбанк). Це положення, на наше переконання, є дискримінаційним щодо ВПО, оскільки суттєво обмежує їх у виборі способу та місця отримання коштів;

з 1 серпня 2016 року ВПО-пенсіонерам видаються банківські картки посиленого ступеня захисту, які одночасно є їхніми пенсійними посвідченнями;

пенсіонери ВПО зобов'язані проходити фізичну ідентифікацію у відділеннях Ощадбанку. Після отримання банківської картки із посиленим захистом ВПО перші два рази зобов'язана проходити ідентифікацію раз на півроку, а в інший час – раз на рік;

якщо особа не з'явилась в Ощадбанку для фізичної ідентифікації у визначений термін, то операції за її рахунком будуть зупинені Ощадбанком до моменту звернення ВПО¹;

Мінфін отримав доступ до інформації про зарахування сум пенсій та грошової допомоги на поточні рахунки та про їх закриття від всіх банків, які обслуговують пенсіонерів (не тільки ВПО, а всіх пенсіонерів без винятку)².

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 08 червня 2016 року № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» рішення щодо призначення, припинення або поновлення пенсії приймає Комісія з питань призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам. Для розгляду на Комісію структурний підрозділ з питань соціального захисту населення надає подання, до якого додається акт обстеження матеріально-побутових умов сім'ї.

Для отримання пенсії особам, які тимчасово переїхали з Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, необхідно звернутися із заявою на запит електронної та паперової пенсійної справи до управління Пенсійного фонду України за фактичним місцем проживання. У разі призначення пенсії надається заява про призначення пенсії, у разі поновлення пенсійних виплат – подається заява на поновлення пенсії. До заяви про призначення, поновлення пенсії або запит пенсійної справи пенсіонер обов'язково додає

1 Порядок емісії платіжних карток, які одночасно є пенсійним посвідченням URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0633-16/paran21#n21>

2 Звіт за результатами моніторингу поінформованості пенсіонерів-ВПО про електронні пенсійні посвідчення URL: http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit_za_rezultatamy_monitorynhu_poinformovanosti_pensioneriv_vpo_pro_elektronni_pensiyni_posvidchennya/

паспорт громадянина України, ідентифікаційний код та довідку про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, яка видається органом соціального захисту населення згідно з Порядком оформлення та видачі довідок, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509.

Після отримання заяви органи Пенсійного фонду надають списки осіб, від яких надійшли заяви, до структурного підрозділу соціального захисту населення для проведення перевірки достовірності зазначеної в заяві інформації про фактичне місце проживання внутрішньо переміщеної особи. За результатами проведення перевірки структурним підрозділом соціального захисту населення складається акт обстеження матеріально-побутових умов сім'ї та готується подання щодо призначення, відновлення соціальних виплат на Комісію. За результатами розгляду подання, з урахуванням акта обстеження матеріально-побутових умов, Комісія приймає рішення про призначення (відновлення) пенсії або про відмову в призначенні (відновленні) пенсії, копія якого не пізніше наступного робочого дня після прийняття рішення надсилається органу, що здійснює виплати. На підставі отриманого рішення Пенсійний фонд призначає (відновлює) пенсійну виплату внутрішньо переміщеній особі або припиняє виплату пенсій у разі відмови в призначенні або поновленні виплати пенсій.

Соціальні виплати внутрішньо переміщеним особам

Особливо актуальним є питання соціальних виплат, оскільки дуже часто саме ці виплати є єдиним джерелом існування ВПО. Постановою КМУ «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» № 365 – редакція від 08.06.2016 – було удосконалено систему призначення (відновлення) та здійснення контролю за соціальними виплатами внутрішньо переміщеним особам, яка стала черговою серйозною перешкодою в доступі ВПО до соціального та пенсійного забезпечення.

Цією постановою затверджені Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам та Порядок здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування¹.

1 Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 №365 «Деякі питання

Відповідно до постанови умовою призначення всіх соціальних виплат переміщеним особам є проходження перевірки місця фактичного проживання/перебування особи. Відсутність особи за вказаним нею місцем проживання тягне за собою прийняття рішення про відмову в призначенні виплат. Відновлення виплат можливе не раніше, ніж через 2 місяці, а у випадку скасування довідки не раніше, ніж через 6 місяців.

Соціальні виплати внутрішньо переміщеним особам призначаються і виплачуються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад (далі – структурні підрозділи з питань соціального захисту населення), територіальними органами Пенсійного фонду України, робочими органами Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, центрами зайнятості (далі – органи, що здійснюють соціальні виплати) за місцем їх фактичного проживання/перебування, незалежно від факту реєстрації місця проживання/перебування.

Для призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщена особа, а у визначених законодавством випадках її законний представник подає відповідну заяву до органу, що здійснює соціальні виплати на території, де зазначена особа перебуває на обліку за місцем її фактичного проживання/перебування, незалежно від факту реєстрації місця проживання/перебування.

До заяви додається копія довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та пред'являється оригінал такої довідки.

Структурний підрозділ з питань соціального захисту населення не пізніше наступного робочого дня після отримання заяви про призначення (відновлення) соціальних виплат надсилає запит про отримання електронної справи отримувача соціальної виплати до державного підприємства “Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України”, який протягом п'яти робочих днів з дня отримання такого запиту надсилає відповідну електронну справу до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення.

Для призначення (відновлення) соціальних виплат структурний підрозділ з питань соціального захисту населення за власною ініціативою або за зверненням органів, що здійснюють соціальні виплати,

протягом 15 робочих днів з дня отримання відповідної заяви внутрішньо переміщеної особи або з дня надходження звернення від органів, що здійснюють соціальні виплати, проводить перевірку достовірності зазначеної в заяві інформації про фактичне місце проживання/перебування внутрішньо переміщеної особи.

Для призначення (відновлення) соціальних виплат особі, яка перебуває на обслуговуванні в територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або здобуває освіту певного рівня в дошкільних, шкільних, професійно-технічних і вищих навчальних закладах (студенти денної форми навчання), структурний підрозділ з питань соціального захисту населення надсилає до відповідного органу (закладу) запит щодо надання протягом 15 днів підтвердження перебування/навчання внутрішньо переміщеної особи в такому органі (закладі). У разі непідтвердження факту перебування/навчання внутрішньо переміщеної особи, про що відповідний орган (заклад) інформує письмово, структурний підрозділ з питань соціального захисту населення проводить перевірку достовірності зазначеної в заяві інформації про фактичне місце проживання/перебування внутрішньо переміщеної особи.

У першому півріччі 2016 року доступ до соціальних виплат для ВПО, які мали в цей час поновлювати дію своєї довідки, був ускладнений через виникнення юридичної колізії – з прийняттям змін до основного Закону щодо захисту прав ВПО, була скасована необхідність проставляння в довідку ВПО штампів місця реєстрації від Державної міграційної служби, однак відповідні зміни до підзаконних актів мав внести Кабінет міністрів протягом 3-х місяців. Виникла ситуація, коли УПСЗН, відповідно до процедури в підзаконних актах, направляє ВПО для проставляння штампів до ДМС, а ДМС, діючи згідно з оновленим Законом, не проставляє таких відміток. В результаті ВПО фактично не могли продовжити дію довідки, а разом з нею отримувати пенсію та соціальні виплати¹.

Поряд з тим, що можна спостерігати спрощення у призначенні соціальних виплат, від самого початку прийняття Постанови Уряду № 365 правозахисники постійно наголошують на тому, що вона суперечить Конституції та Законам України про пенсійне забезпечення має бути приведена у відповідність із ними. Зокрема, управління Пенсійного фонду часто зупиняють нарахування пенсій великій кількості

1 Звіт до УПО: Актуальний стан забезпечення прав і свобод ВПО в Україні URL: http://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/UPR_IDP_ukr.pdf.

ВПО, жодним чином не обґрунтовуючи їх включення до цих списків та без будь-яких попередніх перевірок місць їхнього проживання.

У Мінсоцполітики вважають, що сьогодні робота щодо призначення (відновлення) соціальних виплат проводиться у поточному режимі, з новими зверненнями, які надходять щодо призначення (поновлення) соціальних виплат¹.

Права на соціальний захист дітей ВПО

Інше проблемне питання стосується порушення прав дітей на отримання підтримки від держави, оскільки значна кількість сімей за різними причинами не реєструється як внутрішньо переміщені особи. В такій ситуації дитина не підпадає під реєстрацію внутрішньо переміщених осіб і не може отримати послуги від держави. Крім того, як відзначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини², існує проблема з відмовою у реєстрації як внутрішньо переміщеної особи, призначення законного представника та взяття під соціальний супровід дітей, які прибули із зони АТО на підконтрольну територію без супроводу дорослих. А тому діти не можуть розраховувати на отримання відповідного соціального захисту. За результатами моніторингу стану виконання положень оновленого Закону команда БФ “Право на захист” виявила проблеми у правозастосуванні Закону, зокрема, це відсутність чіткого механізму взяття на облік ВПО дітей без супроводу, що подекуди ставала перешкодою при взятті на облік ВПО дитини³.

Право на соціальний захист ВПО з інвалідністю

Особливо важливим питанням є здійснення права на соціальний захист ВПО з інвалідністю, кількість яких становить 57,6 тис. осіб, що відповідає приблизно 4% від загальної кількості ВПО⁴. Ні плани еваку-

1 Вирішення соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб не втрачає своєї гостроти URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13260.html>

2 Українські правозахисники зустрілись із Спеціальним доповідачем ООН з прав людини з питань ВПО URL: http://vpl.com.ua/uk/news/ukrayinski_pravozakhysnyku_zustrilys_iz_spetsialnym_dopovidachem_oon_z_prav_lyudyny_z_pytan_vnutrishno_

3 Звіт про проведення моніторингу змін до закону про права ВПО. URL: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoryngu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>

4 Вирішення соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб не втрачає своєї гостроти URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13260.html>

ації, ні програми розселення не враховували потреб осіб з інвалідністю. Їм здебільшого пропонувалось тимчасове житло у часто архітектурно недоступних санаторіях, інтернатних закладах. Складнощі у пошуку архітектурно та матеріально доступного житла, призводили до того, що пропонуване житло залишалось єдиною можливістю. Водночас, тимчасове розселення осіб з інвалідністю не супроводжувалось належним рівнем компенсації з боку Уряду на утримання зазначених установ. Як наслідок, ВПО з інвалідністю, що мешкали у закладах, могли бути виселеними. Проблеми пошуку архітектурно доступного житла разом із суттєвою вартістю його оренди та житлово-комунальних послуг, що часто дорівнює бюджету сім'ї, призвело до повернення значної частки ВПО з інвалідністю до невідконтрольних територій. Актуальними залишаються перешкоди для забезпечення засобами реабілітації, медичного призначення, в тому числі спеціальним харчуванням, що компенсується здебільшого за рахунок місцевих бюджетів та не враховує частку ВПО з інвалідністю. В особливо складному становищі перебувають особи з інвалідністю, що залежать від лікарських засобів чи процедур, зокрема хворі на гемофілію¹.

Право на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Відповідно до ч.10 ст. 7 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: «Внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території мають право на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, безпосередньо у робочих органах Фонду соціального страхування України за фактичним місцем проживання, перебування. Матеріальне забезпечення, страхові виплати призначаються за наявності необхідних документів, що підтверджують право на ці виплати, а в разі їх відсутності – за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування у порядку, встановленому прав-

1 "Права людей з інвалідністю в умовах збройного конфлікту на Сході України". Аналітичний звіт Української Гельсінської спілки з прав людини / Лариса Байда, Павло Ждан, Богдан Мойса, Євгенія Павлова, Мирослава Статкевич / за загальною редакцією Аркадія Буценка. / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, Румес, 2016. 126 с.

лінням Фонду соціального страхування України. У разі відсутності в зазначеному Реєстрі необхідних відомостей матеріальне забезпечення, страхові виплати надаються у мінімальному розмірі, встановленому правлінням Фонду соціального страхування України, з наступним перерахуванням сум матеріального забезпечення після надходження документів, що підтверджують право застрахованих осіб на їх надання»¹.

Особливості реалізації прав деяких громадян на загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 531 «Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Постанова №531), відповідно до якої особи, котрі перебувають (перебували) у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями чи фізичними особами або були добровільно застраховані та переміщуються з тимчасово окупованої території і районів проведення АТО (далі – застраховані ВПО), мають право на надання матеріального забезпечення (якщо страховий випадок настав до моменту переміщення застрахованої особи) та соціальних послуг відповідно до Закону України від 23.09.1999 року № 1105 «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі – Закон №1105) і Закону України від 18.01.2001 року № 2240 «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» (далі – Закон №2240) робочими органами виконавчих дирекцій Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (далі — фонди) за фактичним місцем проживання (перебування).

Матеріальне забезпечення та соціальні послуги надаються за умови подання документів, що підтверджують право застрахованих ВПО на їх надання, а у разі відсутності таких документів — на підставі відомостей з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування².

1 Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: від 20.10.2014 № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

2 Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: http://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/UPR_IDP_ukr.pdf

Список використаних джерел

1. Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні URL: http://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/UPR_IDP_ukr.pdf
2. Вирішення соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб не втрачає своєї гостроти URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13260.html>
3. Внутрішньо переміщені особи URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13032.html>
4. Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ditu-14275.pdf>
5. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб / М. Закіров // Резонанс. 2016. № 39. С. 5–10. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>.
6. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”: від 20.10.2014 № 1706-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
7. Звіт до УПО: Актуальний стан забезпечення прав і свобод ВПО в Україні URL: http://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/UPR_IDP_ukr.pdf.
8. Звіт за результатами моніторингу поінформованості пенсіонерів-ВПО про електронні пенсійні посвідчення URL: http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit_za_rezultatamy_monitorynhu_poinformovanosti_pensioneriv_vpo_pro_elektronni_pensiyni_posvidchennya/
9. Звіт про проведення моніторингу змін до закону про права ВПО. URL: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoryngu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>
10. Конституція України: від 28.06.1996 р. (зі змінами) № 254к/96-В URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
11. Образовательные проблемы переселенцев решаются не за счет государства, — эксперты URL: <http://restoring-donbass.com/novosti/10565-10565/>
12. Питання захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту – на контролі омбудсмана і громадськості URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/all-activity/6515-znpitannya-zaxistu-prav-ditej-v-umovax-zbrojnogo-konfliktu-na-kontroli/>
13. Порядок емісії платіжних карток, які одночасно є пенсійним посвідченням URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0633-16/paran21#n21>
14. Постанова Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій

- території України та на тимчасово неконтрольованій території в зоні проведення антитерористичної операції»: від 31.03.2016 № 1074-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-19>
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249110200>
 16. “Права людей з інвалідністю в умовах збройного конфлікту на Сході України”. Аналітичний звіт Української Гельсінської спілки з прав людини / Лариса Байда, Павло Ждан, Богдан Мойса, Євгенія Павлова, Мирослава Статкевич / за загальною редакцією Аркадія Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, Румес, 2016. 126 с.
 17. Солодько А., Слободян О. Захист прав вимушених переселенців URL: <http://www.pereselenci.kh.ua/?p=638>
 18. Українські правозахисники зустрілись із Спеціальним доповідачем ООН з прав людини з питань ВПО URL: http://vpl.com.ua/uk/news/ukrayinski_pravozakhysnyku_zustrilys_iz_spetsialnym_dopovidachem_oon_z_prav_lyudyny_z_pytan_vnutrishno_peremishchenykh_osib/

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Додаток 1

Голові районної державної адміністрації
_____ району, _____ області

(ПІБ голови райдержадміністрації)

Прізвище, ім'я, по батькові заявника

Категорія: *(внутрішньо переміщена особа,
багатодітна сім'я, учасник війни,
інвалід війни, група інвалідності тощо)*

Соціальний стан: *(пенсіонер, безробітний, місце роботи)*

Домашня адреса заявника:

*(місто, район, село, вулиця, № будинку,
№ квартири, № телефону - домашній/мобільний)*

КЛОПОТАННЯ

На підставі п. 9 ч. 8 ст. 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» прошу надати мені як внутрішньо переміщеній особі допомогу у переміщенні належного мені рухомого майна з міста (села, селища) _____ до міста (села, селища) _____ у зв'язку з поверненням у зазначений населений пункт на постійне проживання. Наявність статусу внутрішньо переміщеної особи підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (копія довідки додається).

«__» _____ 2017 р.

(ПІБ заявника)

(підпис)

ЗАЯВА про державну реєстрацію прав та їх обтяжень (щодо права власності)

Відомості про
право власності

Вид реєстрації:	☐ виникненн	☐ припиненн	☐ перехід																					
Номер запису про право власності*:																								
<table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td> </tr> </table>																								
Форма власності:	☐	☐	☐	власність інших ☐																				
власність міжнародних організацій і юридичних осіб інших ☐																								
Вид спільної власності:	спільна ☐		спільна ☐																					

Відомості про
об'єкт нерухомого майна

Тип об'єкта:	земельна ділянка ☐	нежитлове приміщення ☐	житлове приміщення ☐	квартира ☐																				
	об'єкт незавершеного ☐	житловий будинок ☐	будівля ☐	споруда ☐																				
Ресстраційний номер об'єкта нерухомого майна: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																								
Місце знаходження об'єкта нерухомого майна: Область <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																								
Район		Населений пункт		Іменованнй об'єкт																				
Вулиця		№ буд./зем. діл.	№ корп./секц.№ блоку/гар./кв.	№ кімн./прим.																				
Кадастровий номер земельної ділянки: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																								
Ресстраційний номер земельної ділянки: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																								

Відомості про суб'єкта
права

Суб'єкт права є заявником**	☐	☐	☐																																									
	фізична ☐	юридична ☐																																										
Прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи / найменування юридичної особи																																												
<table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Податковий номер: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Документ, що посвідчує																																												
Паспорт громадянина України ☐																																												
інший ☐																																												
Серія, номер: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table> Дата <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Видавник: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												

Відомості про заявника
(уповноважену особу)

Прізвище, ім'я, по батькові																																												
<table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Податковий номер: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Документ, що посвідчує																																												
Паспорт громадянина України ☐																																												
інший ☐																																												
Серія, номер: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table> Дата <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Видавник: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Документ, що підтверджує повноваження																																												
Серія, номер: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table> Дата <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												
Видавник: <table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr></table>																																												

Розгляд заяви у скорочені строки***

Спосіб отримання витягу з
Державного реєстру прав****

в електронному вигляді

у паперовому вигляді

Під отриманням витягу з Державного реєстру прав мається на увазі видача будь-якого документа, сформованого реєстратором за результатами розгляду заяви. У разі обрання електронної форми отримання документів у паперовому вигляді такі документи не видаються.

Спосіб отримання

рекомендованим

Поштова адреса, за якою треба надіслати

Країна	Індекс	Область	Район
Населений пункт		Вулиця	буд. корп. кв.

Телефон
заявника

Службові відмітки

Підпис
заявника

Реєстраційний
номер заяви

* Номер запису про право власності зазначається у випадку реєстрації припинення права.

** Позначається символом , якщо заява подається суб'єктом права. При цьому блок «Відомості про заявника (уповноважену особу)» не заповнюється.

*** Позначається символом , якщо заявником подається документ, що підтверджує оплату за скорочення строків розгляду заяви.

**** Позначається символом залежно від способу отримання документів.

ЗАЯВА
про державну реєстрацію прав та їх обтяжень
(щодо припинення прав та їх обтяжень у зв'язку зі знищенням
об'єкта нерухомого майна)

Відомості про
об'єкт нерухомого майна

Квартира	☐	нежитлове	☐	житлове	☐
об'єкт незавершеного	☐		☐	житловий	☐
єдиний майновий	☐		☐		
<input type="text"/>					
Реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна: <input type="text"/>					
Місце знаходження об'єкта нерухомого майна: Область <input type="text"/>					
Район		Населений пункт		Іменований об'єкт	
<input type="text"/>		<input type="text"/>		<input type="text"/>	
Вулиця		№ буд./зем. діл. № корп./секц./№ блоку/гар./кв.		№ кімн./прим.	
<input type="text"/>		<input type="text"/>		<input type="text"/>	

Відомості про суб'єкта реального
права

Суб'єкт права є заявником*

фізична особа юридична особа

Прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи / найменування юридичної особи

Податковий номер:

Документ, що посвідчує

Паспорт громадянина України або інший документ

Серія, номер: Дата

Видавець:

Відомості про заявника
(головуючого особу)

Прізвище, ім'я, по батькові

Податковий номер:

Документ, що посвідчує

Паспорт громадянина України інший

Серія, номер: Дата

Видавець:

Документ, що підтверджує повноваження

Серія, номер: Дата

Видавець:

Розгляд заяви у скорочені строки** Спосіб отримання витягу з
Державного реєстру прав*** в електронному вигляді у паперовому вигляді
(адреса електронної пошти заявника)

Під отриманням витягу з Державного реєстру прав мається на увазі видача будь-якого документа, сформованого реєстратором за результатами розгляду заяви. У разі обрання електронної форми отримання документів у паперовому вигляді такі документи не видаються.

Спосіб отримання документів***: рекомендованим

Поштова адреса, за якою треба надсилати

Країна		Індекс			Область		Район		
Населений пункт				Вулиця			буд.	корп.	кв.

Телефон заявника/
електронна пошта

Службові відмітки

Підпис
заявника

Рєєстраційний
номер заяви

* Позначається символом , якщо заява подається суб'єктом права. При цьому блок «Відомості про заявника (уповноважену особу)» не заповнюється.

** Позначається символом , якщо заявником подається документ, що підтверджує оплату за скорочення строків розгляду заяви.

*** Позначається символом залежно від способу отримання документів.

ЗАПИТ

про надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно

Форма надання інформації:		за суб'єктом ☐	за об'єктом нерухомого ☐
В інформаційній довідці надати:		актуальні ☐	
Або			
В інформаційній довідці надати:		деталізовану інформацію про ☐	
		деталізовану інформацію про ☐	
▶ Параметри запитованої інформації			
Ресстраційний номер об'єкта нерухомого майна:			
Або			
Номер запису про право власності:			
Або			
Номер запису про інше речове право:			
Або			
Номер запису про обтяження:			
Або			
Номер запису про іпотеку:			
Або			
Кадастровий номер земельної ділянки:			
Або			
Місце знаходження об'єкта нерухомого			
			Область <input style="width: 100%;" type="text"/>
Район		Населений пункт	
<input style="width: 100%;" type="text"/>		<input style="width: 100%;" type="text"/>	
Вулиця		№ буд./зем. діл.	№ корп./секц. № блоку/тар./кв. № кімн./прим
<input style="width: 100%;" type="text"/>		<input style="width: 100%;" type="text"/>	<input style="width: 100%;" type="text"/>
Або			
Ідентифікаційні дані суб'єкта			
фізична ☐		юридична ☐	
Прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи / найменування юридичної особи			
<input style="width: 100%;" type="text"/>			
Податковий номер: <input style="width: 100%;" type="text"/>			
Серія, номер паспорта громадянина <input style="width: 100%;" type="text"/>			

Найменування юридичної особи та прізвище, ім'я, по батькові уповноваженої особи			
<input style="width: 100%;" type="text"/>			
Податковий номер: <input style="width: 100%;" type="text"/>			
Документ, що посвідчує			
Паспорт громадянина України ☐		інший ☐	
Серія, номер: <input style="width: 100%;" type="text"/>		Дата <input style="width: 100%;" type="text"/>	
Видавник: <input style="width: 100%;" type="text"/>			
Документ, що підтверджує повноваження <input style="width: 100%;" type="text"/>			
Серія, номер: <input style="width: 100%;" type="text"/>		Дата <input style="width: 100%;" type="text"/>	
Видавник: <input style="width: 100%;" type="text"/>			

Відомості про заявника (уповноваженого)

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Спосіб отримання документів*:

рекомендованим

Поштова адреса, за якою треба надсилати

Країна		Індекс				Область	Район		
Населений пункт				Вулиця			буд.	корп.	кв.

Телефон заявника/
електронна пошта

Підпис
заявника

Службові відмітки

Реєстраційний
номер запиту

* Позначається символом залежно від способу отримання документів.

ЗАЯВА про внесення змін до запису Державного реєстру речових прав на нерухоме майно

Вид змін: виправлення технічної

Ресстраційний номер об'єкта нерухомого майна:

Номер запису про право власності:

Або

Номер запису про інше речове право:

Або

Номер запису про обтяження:

Або

Номер запису про іпотеку:

Або

Номер запису про взяття на облік беззайвйного нерухомого майна:

Опис змін:

Суб'єкт права є заявником*
фізична юридична

Прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи / найменування юридичної особи

Податковий номер:

Документ, що посвідчує

Паспорт громадянина України інший

Серія, номер: Дата

Видавник:

Прізвище, ім'я, по батькові

Податковий номер:

Документ, що посвідчує

Паспорт громадянина України інший

Серія, номер: Дата

Видавник:

Документ, що підтверджує повноваження

Серія, номер: Дата

Видавник:

Відомості про суб'єкта речового права

Відомості про заявника (уповноважену особу)

Прошу надати витяг з Державного реєстру речових прав на

Спосіб отримання витягу з Державного реєстру прав** в електронному вигляді у паперовому вигляді

Під отриманням витягу з Державного реєстру прав мається на увазі видача будь-якого документа, сформованого реєстратором за результатами розгляду заяви. У разі обрання електронної форми отримання документів у паперовому вигляді такі документи не видаються.

Спосіб отримання документів**:
 рекомендованим

Поштова адреса, за якою треба надсилати

Країна		Індекс		Область		Район		
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
Населений пункт			Вулиця			буд.	корп.	кв.
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Телефон заявника/
електронна пошта

Підпис
заявника

Службові відмітки

Реєстраційний
номер заяви

* Позначається символом , якщо заява подається суб'єктом права. При цьому блок «Відомості про заявника (уповноважену особу)» не заповнюється.

** Позначається символом залежно від способу отримання документів.

Додаток 7

В _____ київську державну нотаріальну контору _____
що мешкає в м. Києві, вул. _____, буд. __, кв. __-
_____ (реєстраційний номер облікової картки платника податку)

ЗАЯВА

29 квітня 2017 року помер мій батько – (ПІБ, дата народження, реєстраційний номер облікової картки платника податку) _____, що постійно проживав за адресою: м. Горлівка, вул. _____, буд. __, кв. ____

Після його смерті відкрилася спадщина.

Повідомляю нотаріуса, що цю спадщину я приймаю.

Зміст статей 1269, 1273, 1274 Цивільного кодексу України нотаріусом мені роз'яснено.

Місто Київ

«__» _____ 2017 року

Підпис _____/ _____/

Додаток 8

В _____ київську державну нотаріальну контору
гр. _____,
що проживає в м. Києві, вул. _____, буд. __, кв. __ -
_____ (реєстраційний номер облікової картки платника податку)

ЗАЯВА

29 квітня 2017 року помер мій батько – (ПІБ, дата народження, реєстраційний номер облікової картки платника податку) _____, що постійно проживав за адресою: м. Луганськ, вул. _____, буд. __, кв. ____

На день його смерті залишилось спадкове майно, на яке померлий залишив заповіт на моє ім'я, посвідчений 18 вересня 1998 року _____ приватним нотаріусом Луганського міського нотаріального округу за реєстровим № _____.

Спадкове майно складається з :

- квартири за № __ (прописом) у будинку № __ (прописом), що знаходиться по вул. _____, 1/2 якої належала померлому особисто та 1/2 частини якої належала померлій 08 квітня 2001 року _____, спадкоємцем якої був її чоловік _____, який фактично прийняв спадщину, але юридично не оформив своїх спадкових прав.

Спадщину я приймаю.

Спадкоємцем, передбаченим ст. 1241 ЦК України є дружина померлого - __

До зазначеної заяви додаю :

- копію свідоцтва про смерть громадянина;
- оригінал заповіту;
- довідку про останнє місце проживання спадкодавця.

Інші документи будуть подані додатково.

Місто Київ

«__» _____ 2017 року

Підпис _____/ _____/

Додаток 9

В _____ районний
(міський) суд _____

ПОЗИВАЧ _____
(п.і.п.б.)

(адреса)

ВІДПОВІДАЧ _____
(п.і.п.б.)

(адреса)

**Позовна заява
про витребування майна з чужого незаконного володіння**

В _____ 200_р. мною набуто майно _____ (вказати, де, за яких обставин). Пізніше, з незалежних від мене причин, це майно вибуло з мого володіння _____ (по можливості вказати на обставини і причини втрати спірного майна). Зараз мені стало відомо, що спірне майно знаходиться у володінні відповідача.

За період користування цим майном ним отримано доход у сумі _грн.

Моя пропозиція вирішити спір без звернення до суду і передати мені моє майно та отримані доходи не була прийнята відповідачем.

Моє право на спірне майно підтверджується _____ (навести докази, зокрема подати паспорти та посвідчення на майно, _____ квитанції, накладні, рахунки, товарні чеки, договори купівлі-продажу, _____ дарування, свідчення про спадщину, копії рішень суду, _____ правовстановлюючі документи і т. ін).

Наявність спірного майна у відповідача підтверджується _____ (навести докази, зокрема, подати акти, постанови суду, листи та ін.).

Згідно зі ст. 387, 390, 1212 - 1215 Цивільного кодексу України та 3, 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України

ПРОШУ:

1. Зобов'язати відповідача передати мені _____ (перелік майна) та отримані доходи за час користування.

2. На підтвердження викладеного викликати свідків _____ (п.і.п.б, адреса).

3. Витребувати документи _____.

Додатки:

1. Наявні докази, що підтверджують право позивача на спірне майно: (паспорти та посвідчення на майно, копія рішення суду, квитанції, накладні, рахунки, товарні чеки, договори купівлі-продажу, дарування, міни і т. ін.).

2. Докази про наявність спірного майна у відповідача (акти, листи і т. ін.).

3. Наявні докази про розмір доходів, отриманих відповідачем (або тих, що він повинен був отримати) за час користування майном, яке підлягає відшкодуванню позивачу, якщо він заявив про це вимогу.

4. Копія позовної заяви.

5. Квитанція про сплату державного мита і судових витрат.

Підпис

Дата

Резолюція директора центру
зайнятості:

_____ 20__ р. _____
(підпис)

Директору _____
центру зайнятості

(П.І.Б. директора центру зайнятості)
гр. _____
(П.І.Б. безробітного)

З А Я В А¹ **про надання (поновлення) статусу безробітного**

Прошу до вирішення питання мого працевлаштування надати (поновити) мені статус безробітного відповідно до Закону України „Про зайнятість населення” та Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 198.

Інформую, що через відсутність роботи не маю заробітку або інших передбачених законодавством доходів, у тому числі не забезпечую себе роботою самостійно.

Пенсію на пільгових умовах та за вислугу років не отримую.

Не є зареєстрованим (зареєстрованою) як суб'єкт підприємницької діяльності.

Не отримую відповідно до законодавства:

допомогу, компенсацію та/або надбавку по догляду за:

дитиною-інвалідом; інвалідом I групи;

особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує стороннього догляду або досягла 80-річного віку;

грошове забезпечення як батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки;

грошову допомогу по догляду за інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду.

Член особистого селянського господарства _____

(так/ні)

1 Про затвердження форм Персональної картки та додатків до неї, заяви про надання (поновлення) статусу безробітного та направлення на працевлаштування: Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2015 року № 848/ Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1065-15>

Фермер або член фермерського
господарства

(так/ні)

Навчаюся на денній (очній) формі навчання

(так/ні)

Ознайомлений (ознайомена) з правами та обов'язками зареєстрованого безробітного та відповідальністю за подання недостовірних даних та документів, на підставі яких приймається рішення про надання статусу безробітного та призначення матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, що визначені Законами України „Про зайнятість населення” та „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”. Також відповідно до Закону України „Про захист персональних даних” поінформований про обробку моїх персональних даних з метою здійснення верифікації та моніторингу достовірності інформації, поданої мною для нарахування та отримання матеріального забезпечення на випадок безробіття.

_____ 20__ р. _____

(підпис заявника)

(прізвище, ініціали)

Додаток 11

До _____ районного (міськрайонного) суду
адреса: _____

Позивач: Особа_1, проживаю за адресою: _____

тел.: _____

Відповідач: Особа 2, юридична адреса: _____

тел.: _____

**Позовна заява
про визнання протиправними наказів про застосування
дисциплінарного стягнення**

З 21.03.2015 року згідно з наказом № ___ - Особа_1 була прийнята на роботу до Особи 2 на посаду (найменування посади).

30.04.2017 року я обрана головою первинної профспілкової організації Особи 2, обов'язки якої виконую по теперішній час. Згідно з наказами від 19.05.2017 № 79 та від 20.05.2017 № 80 на мене накладені дисциплінарні стягнення у вигляді догани за невиконання посадових обов'язків при проведенні перевірок об'єктів громадського харчування та торгівлі, з чим я не погоджуюся, вважаючи ці накази протиправними, такими, що підлягають скасуванню, оскільки винесені всупереч вимог статей 147 та 149 КЗпП України.

Порушень трудової дисципліни я не допускала, керівництво підприємства не пропонувало мені надати пояснення перед виданням цих наказів, посадові обов'язки виконувала сумлінно, згоди профспілкової організації на накладення на мене дисциплінарного стягнення, як голови первинної профспілкової організації, не було.

Згідно зі статтею 147 КЗпП України за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один захід стягнення - догана або звільнення.

Як вбачається зі змісту наказів, на мене накладено дисциплінарне стягнення за невиконання мною посадових обов'язків, а не за порушення трудової дисципліни.

Відповідно до статті 149 КЗпП України, якщо передбачений порядок застосування дисциплінарних стягнень, до застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. Ця вимога закону є обов'язковою при застосуванні дисциплінарних стягнень. Керівництво Особи 2 не пропонувало мені надати такі пояснення, тобто керівництво підприємства порушило порядок застосування дисциплінарних стягнень.

Частиною другою статті 252 КЗпП України встановлено, що зміна умов трудового договору, оплати праці, притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників, які є членами виборних профспілкових органів, допускається лише за попередньою згодою виборного профспілкового органу, членами якого вони є.

Такої згоди профспілковий комітет не давав, керівництво підприємства до нього з цим питанням не зверталось.

Ураховуючи вищенаведені обставини, порушення порядку застосування дисциплінарних стягнень вважаю свої вимоги правомірними, та такими, що підлягають задоволенню.

На підставі вищезазначеного, керуючись статтями 2, 3, 147, 149, 232, 252 КЗпП України та статтями 3, 118, 119 ЦПК України, -

ПРОШУ:

Визнати накази Особи 2 від 19.05.2017 № 79 та від 20.05.2017 № 80 про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді догани до мене, (найменування посади), за невиконання посадових обов'язків неправомірними та скасувати їх.

Додатки:

1. Копія наказу від 21.03.2015 № 37.
2. Копія наказу від 19.05.2017 № 79.
3. Копія наказу від 20.05.2017 № 80.
4. Витяг з протоколу профспілкових зборів від 30.04.2017 № 5 про обрання голови профспілкового комітету.
5. Копія позовної заяви.

Дата

Підпис

Додаток 12

До _____ (міськрайонного)
районного суду м. _____,

адреса: _____

Позивач: Особа_1, проживаю за адресою, _____
тел. _____:

Відповідач: Особа 2,
юридична адреса: _____,
тел.: _____

Ціна позову: 31 010 грн 30 коп.

**Позовна заява
про поновлення на роботі, стягнення заборгованості із заробітної
плати, середнього заробітку за час вимушеного прогулу та
моральної шкоди**

Я, ОСОБА_1, працюю на посаді бухгалтера Особи 2 з 18.09.2015 року. Згідно з наказом від 05.11.2016 № 71-к я була переведена на посаду заступника головного бухгалтера.

19.03.2017 року я посварилася з директором ОСОБОЮ_2 та написала заяву про звільнення за власним бажанням з 20.03.2017 року й залишила її у себе на робочому столі. 21.03.2017 року я вирішила, що вчинила неправильно, написавши заяву про звільнення, та вийшла на роботу, не вимагаючи розірвання трудового договору, оскільки вже не мала наміру звільнитися. Директор - ОСОБА_2 20.03.2017 року на роботу не вийшов. 23.03.2017 року мене, з невідомих мені причин, не було допущено до роботи. 26.05.2017 року зі слів співробітників я дізналася про своє звільнення. З наказом про звільнення мене ніхто не ознайомлював.

Як пояснили мені в телефонній розмові мої співробітники, я - ОСОБА_1, відповідно до наказу від 20.03.2017 № 1/К була звільнена з займаної посади за ст. 38 КЗпП України. Наказ було підписано новим директором ОСОБОЮ_3, яка приступила до виконання обов'язків директора згідно з наказом від 16.02.2017 № 1.

Але, згідно з табелем обліку робочого часу за березень 2017 року, директор ОСОБА_3 20.03.2017 року не працювала на підприємстві, фактично вона приступила до виконання обов'язків директора з 23.03.2017 року.

Я 19.03.2017 року відпрацювала вісім годин відповідно до табеля обліку робочого часу. Факт того, що я не мала наміру звільнитися, також підтверджується тим, що заява про звільнення була написана на ім'я директора ОСОБА_2, а не ОСОБИ_3, та на заяві відсутня резолюція ОСОБА 2 про погодження звільнення мене з відпрацюванням двох тижнів або без такого.

Відповідно до частини 2 статті 38 КЗпП України - якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не вправі звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Таким чином, звільнення мене, Особи І, а так само і наказ від 20.03.2017 № 1/К про моє звільнення є незаконними.

Відповідно до статті 115 КЗпП України заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів. Мені не була виплачена заробітна плата. Заборгованість із заробітної плати за період з 01.03.2017 по 20.03.2017 складає 3091 грн. 05 коп.

Відповідно до частини 2 статті 235 КЗпП України при винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижче оплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

Я вважаю, що 20.03.2017 року була звільнена без законної підстави. Час вимушеного прогулу з дня звільнення по день винесення судового рішення (час поновлення на роботі) становить 127 днів. Останніми повністю відпрацьованими мною днями є січень та лютий місяці 2017 року. Відповідно до розрахункової відомості за березень 2017 року моя заробітна плата без відрахувань становить 3755 грн.

Тому середньомісячний заробіток за час вимушеного прогулу становить: 156 грн 84 коп. x 127 днів вимушеного прогулу = 19 919 грн 25 коп.

У зв'язку з незаконними діями відповідача мені була спричинена моральна шкода, яка полягає в тому, що були втрачені нормальні життєві зв'язки, що вимагає від мене додаткових зусиль для організації свого життя.

Тому, з урахуванням вимог розумності та справедливості, враховуючи характер порушення моїх прав та глибину душевних страждань, я вважаю за необхідне стягнути з відповідача на мою користь моральну шкоду.

Відповідно до статті 237-1 КЗпП України власник або уповноважений ним орган повинен відшкодувати заподіяну моральну шкоду працівнику, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

На підставі викладеного, керуючись статтями 38, 1 15, 235, 237-1 КЗпП України, статтями 3, 118, 119, 367 ЦПК України, -

ПРОШУ:

1. Поновити на роботі мене, ОСОБУ_1, на посаду заступника головного бухгалтера у Особи 2.
2. Стягнути з Відповідача на мою користь заборгованість із заробітної плати за період з 01.03.2017 р. по 20.03.2017 р. у сумі 3091 грн 05 коп., середньомісячний заробіток за час вимушеного прогулу з 23.03.2017 р. по 10.06.2017 р. в сумі 19 919 грн 25 коп., моральну шкоду в сумі 10 000 грн, а всього - 31 010 грн 30 коп.
3. Допустити негайне виконання рішення в частині поновлення на роботі та виплати заробітної плати.

Додатки:

1. Копія наказу про звільнення з роботи від 20.03.2017 № 1/К.
2. Довідка про заробітну плату.
3. Копія позовної заяви з додатками для відповідача.

Дата

Підпис

До _____ (міськрайонного)
районного суду м, _____,

адреса: _____

Позивач: Особа_1, проживаю за адресою,
тел. _____;

Відповідач: Особа 2,

адреса: _____,

тел.: _____

Позовна заява про стягнення заборгованості із заробітної плати

01 червня 2016 року мене, Особу, прийнято водієм до Особи 2, а наказом від 27.06.2017 № 20-о звільнено з цього дня на підставі п. 1 ст. 40 КЗпП України за скороченням штатів.

Згідно із довідкою _____ Особи 2 від 01.09.2017 № 29 станом на 01 вересня 2017 року це підприємство переді мною має заборгованість із заробітної плати у сумі 9038 гривень 07 копійок.

Рішенням _____ міської ради від 28.10.2017 № _____ Особа 2 реорганізована у Особу 3.

Згідно із витягом із єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців Особа 3 міської ради є юридичною особою.

Згідно із вимогами статті 106 ЦК України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюється за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів державної влади.

Відповідно до вимог статті 108 ЦК України, перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, всі права та обов'язки попередньої юридичної особи.

Відповідно до вимог статті 115 КЗпП України, заробітна плата виплачується працівникам регулярно у робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів. Згідно з вимогами статті 116 КЗпП України, при звільненні працівника виплата всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації, провадиться у день його звільнення. Якщо працівник у день звільнення не працював, то зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимог про

розрахунки. Відповідно до вимог статті 117 КЗпП України, у разі невиконання з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені у статті 116 КЗпП України, при відсутності спору про їх розмір підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки на день фактичного розрахунку.

З наведених норм законодавства про працю України та фактичних обставин випливає таке. Я мав право на отримання невиконаної мені заробітної плати в день мого звільнення. З вини відповідача я не отримав свою заробітну плату в сумі 9038 гривень 07 копійок. Невиплачену заробітну плату прошу стягнути з відповідача.

Унаслідок перетворення (реорганізації) Особи 2 її майно, права та обов'язки перейшли до комунального підприємства Особи 3.

На підставі викладеного, відповідно до статей 115 і 116 КЗпП України, керуючись статтями 3, 88, 118, 119 ЦПК України,-

ПРОШУ:

1. Стягнути з Особи 3 на мою користь заборгованість із невиконаної заробітної плати в сумі 9038 гривень 07 копійок, середній заробіток за час затримки виплати заробітної плати в сумі 6 021 гривня 26 копійок, а всього стягнути грошових коштів на загальну суму 15 059 гривень 33 копійки.

Додаток:

1. Копія наказу про прийняття на роботу.
2. Копія наказу про звільнення з роботи.
3. Копія довідки про наявність заборгованості із заробітної плати.
4. Копія довідки про середній заробіток.
5. Копія позовної заяви.

Дата

Підпис

В _____ районний (міський) суд _____

Позивач: _____ (ПІБ)

_____ (адреса)

Відповідач: _____

(найменування підприємства, установи
чи організації, юридична адреса)

**Позовна заява
про стягнення заробітної плати,
не виплаченої при звільненні працівника**

Я працював _____ (посада, виконувана робота) на (в) _____ (підприємство, установа чи організація) з «_» _____ 2015_ р. Наказом від «_» _____ 2017_ р. № ___ я звільнений за власним бажанням. При розрахунку мені не виплатили _____ (вказати, яких виплат не отримав позивач) кошти в сумі _____ грн.

Комісія з трудових спорів відмовила мені у стягненні невиплаченої суми.

Згідно із статтею 116 КЗпП України та статтями 3, 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України, -

ПРОШУ:

Стягнути з _____ (відповідача) на мою користь заробітну плату, не виплачену при звільненні у розмірі _____ грн.

Додаток:

1. Довідка про тарифну ставку (оклад) та розмір середнього заробітку позивача.
2. Витяг з табеля (копія наказу, розпорядження чи інші докази, які підтверджують вимоги позивача).
3. Розрахунок суми, яка має бути сплачена позивачеві.
4. Копія рішення комісії з трудових спорів.
5. Копія позовної заяви.
6. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про судовий збір» та ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України державне мито та судові витрати не сплачуються.

Дата

Підпис

Додаток 15

До _____ районного суду

м. _____

Позивач: _____

який проживає за адресою: м. _____

_____ обл., поштовий індекс _____

засоби зв'язку _____

Відповідач: _____

(найменування юридичної особи)

юридична адреса: _____

м. _____ обл.,

поштовий індекс _____, засоби зв'язку _____

**Позовна заява
про надання щорічної відпустки**

З року я працюю на посаді _____ (вказати посаду та найменування юридичної особи).

У 2017_ році мені повинні були надати відпустку за 2016__ рік.

Однак без моєї згоди її перенесли на 2018__ рік, у зв'язку з чим я не можу

_____ (вказати негативні наслідки, які тягне за собою перенесення відпустки)

Вважаю дії відповідача незаконними з таких підстав.

Відповідно до частини 4 статті 79, частини 3 статті 80 КЗпП України черговість надання відпусток визначається графіком, який затверджується власником або уповноваженим ним органом за погодженням з профспілковим чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом, і перенесення її на інший період допускається тільки за письмовою згодою працівника та за погодженням з профспілковим або іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом.

Я своєї згоди на перенесення відпустки не давала. Не було це питання погоджено і з профспілковим комітетом.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір», від сплати судового збору звільняються позивачі - за подання позовів про стягнення заробітної плати, поновлення на роботі та за іншими вимогами, що впливають із трудових правовідносин.

Зазначені мною обставини підтверджуються доданими до заяви документами.

На підставі викладеного, відповідно до статті 74, частин 4 та 5 статті 79, частини 3 статті 80, частини 1 статті 232 КЗпП України, частини 2 статті 124 Конституції України, керуючись частиною 1 статті 88 ЦПК України, -

ПРОШУ:

1. Зобов'язати _____ м. _____ надати мені щорічну відпустку за _____ роки з __ 20 __ року.
2. Покласти оплату судових витрат на Відповідача.

Додатки:

1. Копія наказу про прийняття на роботу.
2. Копія графіка відпусток.
3. Копії свідоцтв про народження дітей.
4. Довідка з місця проживання.
5. Копія позовної заяви.

«_» _____ 20__р.

(підпис) (ПІБ)

Додаток 16

До _____ суду

Заявник: _____

адреса _____ поштовий індекс _____

тел. _____

Відповідач:

адреса _____

_____ поштовий індекс _____

тел. _____

З А Я В А

**про видачу судового наказу про стягнення нарахованої,
але не виплаченої заробітної плати**

_____ року мене прийняли на роботу на посаду _____

Починаючи з _____ року заробітну плату мені стали виплачувати нерегулярно. Внаслідок цього на _____ року за відповідачем утворилася заборгованість в сумі _____ - грн., яку виплатити мені відмовилися, у зв'язку з відсутністю грошових коштів.

Вважаю дії відповідача незаконними, оскільки у відповідності з ч.1 ст.115 КЗпП України заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць, через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. 94, ч.1 ст. 115 КЗпП України, керуючись п.2 ч.1 ст. 96, ст.102 ЦПК України

ПРОШУ:

видати судовий наказ про стягнення з _____
на мою користь нарахованої, але не виплаченої мені заробітної плати в сумі _____ грн.

Додатки:

1. Копія наказу про прийняття на роботу.
2. Довідка про нараховану, але не виплачену зарплату.
3. Копія заяви.

«_____» _____ 20__ р. _____

(підпис)

Виноградівський районний суд Закарпатської області¹

Справа № 299/2603/15-ц

**РІШЕННЯ
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

16.09.2015 року

м. Виноградів

Виноградівський районний суд Закарпатської області у особі: головуючого судді Левка Т. Ю. при секретарі Роман К.С., розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду м.Виноградів цивільну справу за позовом ОСОБА_1 до Центрального штабу служби ДВГРС у вугільній промисловості м.Донецьк про припинення трудових відносин,

ВСТАНОВИВ:

Позивач ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Центрального штабу служби ДВГРС у вугільній промисловості м.Донецьк про припинення трудових правовідносин.

Позов мотивовано тим, що згідно наказу №35-К від 23.03.2001 року позивач був прийнятий на роботу в 4-й воєнізований гірничорятувальний загін на посаду респираторника, що знаходився за адресою - АДРЕСА_1. Проживав та був зареєстрований за адресою: АДРЕСА_2. У зв'язку з відповідними подіями на сході України він вимушений був переселитися з тимчасово окупованої території Луганської області в Закарпатську область і через відсутність керівництва підприємства на той час у місті, не міг звільнитися з роботи у встановленому законом порядку, а лише отримав на руки трудову книжку без відповідного запису про припинення трудових правовідносин.

Згідно довідки №2109000024 від 14.10.2014р. взятий на облік, як особа, переміщена з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції та просить суд визнати факт припинення ним трудових правовідносин з роботодавцем для набуття ним статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю.

Позивач ОСОБА_1 в судове засідання не з'явився, подав до суду письмову заяву, у якій просить провести судовий розгляд справи без його участі, позовні вимоги підтримує та просить суд такі задоволити.

¹ Рішення Виноградівського районного суду Закарпатської області від 16.09.2015 р. / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51135963>

Відповідач, який належним чином повідомлений про день, час та місце розгляду справи, своєчасно в судові засідання не з'явився, тому у відповідності до ст.169 ЦПК України справу розглянуто у його відсутність.

Вивчивши та дослідивши матеріали справи, повно з'ясувавши всі фактичні обставини на яких ґрунтуються позовні вимоги об'єктивно оцінивши докази, які мають юридичне значення для розгляду справи і вирішення спору по суті, суд приходять до висновку що позовні вимоги підлягають до задоволення з наступних підстав.

Статтею 16 ЦК України визначено, що кожна особа має право звернутись до суду за захистом свого немайнового та майнового права та інтересу.

Частиною 1 ст. 3 ЦПК України встановлено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

В судовому засіданні належними доказами встановлено, що згідно наказу №35-К від 23.03.2001 року позивач по справі ОСОБА_1 був прийнятий на роботу в 4-й воєнізований гірничорятувальний загін на посаду респіраторника, що стверджується записом в трудовій книжці серії НОМЕР_1.

Підприємство знаходилось за адресою - АДРЕСА_1. Позивач проживав та був зареєстрований за адресою: АДРЕСА_2.

У зв'язку з відповідними подіями на сході України позивач вимушений був переселитися з тимчасово окупованої території Луганської області в Закарпатську область. У зв'язку із відсутністю керівництва підприємства на той час у місті він не міг звільнитися з роботи в установленому законом порядку, а лише отримав на руки трудову книжку без відповідного запису про припинення трудових правовідносин.

Згідно довідки Управління соціального захисту населення Виноградівської РДА №2109000024 від 14.10.2014р. ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, взятий на облік, як особа, переміщена з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, місце перебування зареєстровано АДРЕСА_3

Відповідно до ч.6 ст.7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (в редакції, що діяла на час переселення) громадяни України, які переселилися з тимчасово окупованої території та не звільнилися з роботи (не припинили інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) на тимчасово окупованій території, для набуття статусу безробітного та отримання забезпечення та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття можуть припинити трудові відносини або підтвердити факт припинення таких відносин (іншого виду зайнятості) у судовому порядку за місцем свого перебування.

Відповідно до ч.1 ст.38 Кодексу законів про працю України працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні. У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце прожи-

вання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник.

Згідно до ч.4 ст.7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-УП від 20.10.2014 р. зареєстрована (взята на облік) внутрішньо переміщена особа, яка звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення зайнятості), періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до чинного законодавства.

Зареєстрована (взята на облік) внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання, продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання, для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви).

Після закінчення лікарняного у січні 2015 року позивач звернувся у Виноградівський районний центр зайнятості як внутрішньо переміщена особа за отриманням матеріального забезпечення на випадок безробіття. При подачі документів спеціалістами районного центру зайнятості йому було запропоновано подати нотаріально посвідчену заяву про припинення трудових правовідносин відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», оскільки у його трудовій книжці відсутня відмітка про звільнення з роботи.

Суд констатує, що позивачем вказана вимога закону виконана, оскільки 02.02.2015 року він оформив заяву про припинення трудових правовідносин на посаді рятувальника у 4-му воєнізованому гірничо-рятувальному загоні, посвідчену приватним нотаріусом Виноградівського районного нотаріального округу, зареєстровану в реєстрі за №440 та 03.02.2015 року рекомендованим листом направив її роботодавцю, що стверджується описом вкладення цінного листа Укрпошти, м.Виноградів.

Таким чином суд дійшов до переконання, що вимога позивача про визнання факту припинення ним трудових відносин з відповідачем підлягає задоволенню.

На підставі наведеного, керуючись ст. ст. 3, 16 ЦК України, ст. ст. 10, 60, 209, 212-215 ЦПК України, суд, -

В И Р І Ш И В :

Позов задовольнити.

Визнати факт припинення ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, трудових правовідносин з роботодавцем Центральним штабом служби ДВГРС у вугільній промисловості м.Донецьк з 03.02.2015 року.

Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення. Особи, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні під час проголошення судового рішення, можуть подати апеляційну скаргу протягом десяти днів з дня отримання копії цього рішення.

Головуючий

Т. Ю. Левко

БРОВАРСЬКИЙ МІСЬКРАЙОННИЙ СУД КІЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ¹

справа № 361/6615/15-ц

РІШЕННЯ Іменем України

03 грудня 2015 року м. Бровари
Броварський міськрайонний суд Київської області у складі:

головуючого судді ОСОБА_1, за участю секретаря ОСОБА_2,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду цивільну справу за позовом ОСОБА_3 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Цельбуд», третя особа Броварський міськрайонний центр зайнятості, про припинення трудових відносин,

в с т а н о в и в:

До суду звернувся ОСОБА_4 із зазначеним позовом, в обґрунтування якого зазначає, що 27 серпня 2013 року прийнятий на роботу на посаду директора до Товариства з обмеженою відповідальністю «Цельбуд» у м. Донецьку. Однак, після окупації Донецької області, 19.07.2015 року вимушений був разом із родиною переїхати в ОСОБА_5 Крим. У зв'язку з такими подіями, позивач не мав можливості звільнитись з посади директора у встановлений законом спосіб.

04 вересня 2015 року позивач отримав довідку № НОМЕР_1 від 04.09.2015 року про взяття на облік, переміщеної з тимчасово окупованої території України, районів проведення антитерористичної операції та населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення та тимчасово зареєстрований у м. Броварах.

Просить визнати припиненими трудові відносини з Товариством з обмеженою відповідальністю «Цельбуд» відповідно до ст. 38 КЗпП України за власним бажанням у зв'язку із переїздом на нове місце проживання з 19 липня 2014 року.

У судовому засіданні позивач доводи позову підтримав та просив позовні вимоги задовольнити.

Представник відповідача та третьої особи у судовому засіданні не з'явилися, про розгляд справи повідомлялись у встановленому законом порядку.

Судом встановлено наступні факти та відповідні їм правовідносини.

Згідно з виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців керівником з 27.08.2013 року (згідно статуту) ТОВ

¹ Рішення Броварського міськрайонного суду Київської області від 03.12.2015 р. / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54430134>

«Цельбуд» зазначений ОСОБА_3. Місцезнаходження підприємства: місто До-нецьк, проспект Червоногвардійський будинок 6, кімната 201.

Відповідно до даних паспорта позивача, його місце проживання зареє-стровано за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_1.

Із довідки № НОМЕР_1 від 04.09.2015 року про взяття на облік, перемі-щеною з тимчасово окупованої території України, районів проведення антите-рористичної операції та населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення, вбачається, що ОСОБА_4 тимчасово зареєстрований у м. Броварах.

Згідно з п. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод вну-трішньо переміщених осіб» зареєстрована (взята на облік) внутрішньо пере-міщена особа, яка звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення зайнятості), періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок без-робіття відповідно до чинного законодавства.

Зареєстрована (взята на облік) внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливо-сті продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем про-живання, для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безро-біттю та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття може припинити трудові відносини, на-давши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви).

Відповідно до ч. 1 ст. 38 КЗпП України працівник має право розірвати тру-довий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це влас-ника або уповноважений ним орган письмово за два тижні. У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена немож-ливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце проживання; переведен-ня чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального за-кладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцяти-річного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин), власник або упов-новажений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник.

У судовому засіданні встановлено, що позивач не має змоги виконати вимоги зазначеної вище норми, щодо направлення роботодавцю заяви про припинення трудових відносин, оскільки УДППЗ «Укрпошта» та інші служби поштових відправлень не направляють пошту в зону АТО, що підтверджується відповідним повідомленням (а.с. 16,17).

Таким чином, заслухавши пояснення позивача, дослідивши матеріали справи, проаналізувавши чинне законодавство, яке регулює спірні правовідносини, враховуючи те, що позивач, працюючи директором ТОВ «Цельбуд», вимушено змінив місце свого проживання та не має змоги направити заяву до роботодавця про своє звільнення, суд приходять до висновку, що позовні вимоги підлягають задоволенню. Разом з тим, у матеріалах справи відсутнє обґрунтування про визнання трудових відносин припиненими саме з 19 липня 2014 року, тому в цій частині позовні вимоги задоволенню не підлягають.

На підставі викладеного та керуючись ст.ст. 10, 60, 209, 212 -215 ЦПК України, суд, -

в и р і ш и в :

Позов задовольнити частково.

Визнати припиненими трудові відносини між ОСОБА_3 та Товариством з обмеженою відповідальністю «Цельбуд» за власним бажанням відповідно до ст. 38 КЗпП України.

В іншій частині позовних вимог відмовити.

Рішення може бути оскаржене до Апеляційного суду Київської області через Броварський міськрайонний суд шляхом подачі апеляційної скарги протягом десяти днів з дня проголошення рішення. Особи, які брали участь у справі, але не були присутні під час проголошення судового рішення, можуть подати апеляційну скаргу протягом десяти днів з дня отримання копії цього рішення.

Рішення набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

Суддя

Н.М. Петришин

**РІШЕННЯ
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ¹**

Справа № 591/8286/15-ц

13 січня 2016 року
Зарічний районний суд м. Суми в складі:
головуючого судді Шелехової Г.В.
секретаря Тищенко К.О.

розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Суми справу за позовом ОСОБА_1 до Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренко про стягнення заборгованості по заробітній платі,-

ВСТАНОВИВ:

Позивач свої вимоги мотивує тим, що працював у відповідача, після звільнення з ним не проведено остаточний розрахунок по заробітній платі, а тому просить стягнути на свою користь заборгованість по заробітній платі та інших належних виплат та компенсацій у сумі 89732, 32 грн.

Позивач в судові засідання не з'явився, про місце, день та час розгляду справи повідомлений належним чином. Від нього надійшла письмова заява про розгляд справи в його відсутність та підтримання позовних вимог в повному обсязі.

Представник відповідача в судовому засіданні позов визнав частково в частині стягнення на користь позивача належних при звільненні грошових коштів в сумі 15620,80 грн. (заробітної плати за липень 2014 року 6532,40 (5367,60 грн. за основною посадою, 1164,80 грн. за сумісництвом), заробітної плати за серпень 2014 року 6532,40 грн. (5367,60 грн. за основною посадою, 1164,80 грн. за сумісництвом) та матеріальної допомоги на оздоровлення 2556,00 грн. довідка від 18.12.2015 №2276). В частині виплати середнього заробітку за час затримки розрахунку не визнав, оскільки вважає, в що в даному випадку відсутня вина відповідача у невивлаті заробітної плати.

Суд, заслухавши пояснення представника відповідача, дослідивши письмові докази по справі, вважає, що заявлені вимоги підлягають частковому задоволенню, виходячи з наступного.

Судом встановлено, що ОСОБА_1 працював у Луганському державному університеті внутрішніх справ імені ОСОБА_2 з 08.07.2007 р. де займав посади провідного наукового співробітника, старшого викладача кафедри, доцента кафедри. З 01.09.2013 р. по 31.08.2014 р. працював на посаді провідного наукового співробітника відділу організації наукової роботи та на посаді доцента (0,25 ставки за сумісництвом) кафедри філософії та історії загально універси-

1 Рішення Зарічного районного суду м. Суми від 13.01.2016 р. / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54977881>

тетських кафедр, що підтверджується довідкою від 13.02.2015 р. №205 (а. с. 11-13).

31.08.2014 р. Наказом №1980/с від 29.08.2014 р., позивача звільнено з займаних посад за власним бажанням (по закінченні трудового договору) та видано трудову книжку, що підтверджується витягом з наказу (а. с. 14).

Згідно з Наказом МВС України від 6 жовтня 2014 року № 1025 «Про тимчасову передислокацію ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка» Луганський державний університет внутрішніх справ імені ОСОБА_2 було тимчасово передислоковано на базу Сумської філії Харківського Національного університету внутрішніх справ.

Розрахункова сума нарахованої заробітної плати ОСОБА_1 за липень 2014 року складає 6532, 40 грн. (5367, 60 грн. за основною посадою; 1164, 80 грн. за сумісництвом) та за серпень 2014 року 6532, 40 грн. (5367, 60 грн. за основною посадою; 1164, 80 грн. за сумісництвом), що підтверджується довідкою (а. с. 34).

Згідно наказу МОН України від 26.09.2005 року № 557 матеріальна допомога на оздоровлення виплачується при наданні щорічної відпустки в сумі не більше ніж один посадовий оклад на рік. Посадовий оклад ОСОБА_1 складає 2556, 00 грн., що підтверджується довідкою № 2276 (а. с. 34), тому саме в цьому розмірі і підлягає стягненню на користь позивача.

Відповідно до ч. 1 ст. 116 КЗпП України при звільненні працівника виплата всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації, провадиться в день звільнення.

Таким чином судом встановлено, що право позивача порушене, в зв'язку з чим на його користь необхідно стягнути з відповідача заборгованість по заробітній платі в сумі 15620, 80 грн.

Щодо вимоги позивача про стягнення середнього заробітку за весь час затримки в сумі 75864, 60 грн., то вона не підлягає задоволенню, виходячи з наступного.

Згідно з ч. 1 ст. 117 КЗпП України в разі невиконання з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені в статті 116 цього Кодексу, при відсутності спору про їх розмір підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

Виходячи з аналізу даної норми права, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що передбачений частиною 1 статті 117 КЗпП України обов'язок роботодавця щодо виплати середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні настає за умови невиконання з його вини належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені в статті 116 КЗпП України, при цьому визначальними є такі юридично значимі обставини, як невиконання належних працівникові сум при звільненні та факт проведення з ним остаточного розрахунку.

Як зазначалось раніше, відповідачем дійсно не виплачено позивачу заробітну плату при звільненні, однак суд не вбачає у діях відповідача умисного ухилення від своїх обов'язків, невиконання заробітної плати при звільненні зумов-

лена обставинами непереборної сили, а саме проведенням антитерористичної операції та вимушеним переміщенням з окупованої території.

Тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї під час її проведення визначає Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.2014 року №1669-VII.

Статтею 1 цього Закону № 1669 встановлено, що період проведення антитерористичної операції час між датою набрання чинності Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 1 квітня 2014 року N 405/2014 та датою набрання чинності Указом Президент України про завершення проведення антитерористичної операції або військових дій на території України.

Відповідно до Прикінцевих та перехідних положень Закону № 1669, дія цього Закону поширюється на період проведення антитерористичної операції та на шість місяців після дня її завершення. Закони та інші нормативно-правові акти України діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

Оскільки Указ Президента України набрав чинності 14.04.2014 року, і Указ Президента України про завершення проведення антитерористичної операції або військових дій на території України станом на час розгляду справи не прийнято, то з 14.04.2014 року по сьогоднішній день триває антитерористична операція.

Згідно з ч. 2 ст. 14 Закону України «Про боротьбу з тероризмом, у районі проведення антитерористичної операції» можуть вводитися тимчасове обмеження прав і свобод громадян.

Постановою Кабінету Міністрів України № 595 від 7 листопада 2014 року деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей встановлено, що міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації зобов'язані забезпечити до 1 грудня 2014 року переміщення бюджетних установ, підприємств та організацій, що належать до сфери їх управління, з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження (далі - тимчасово неконтрольована територія), в населені пункти, на території яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі.

Цією ж постановою затверджений Тимчасовий порядок фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей (далі Тимчасовий порядок), пунктом 2 якого визначено, що у населених пунктах Донецької та Луганської областей, на території яких ор-

гани державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, видатки з державного бюджету, бюджету Пенсійного фонду України та бюджетів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюються лише після повернення згаданої території під контроль органів державної влади.

Пунктом 3 Тимчасового порядку встановлено, що заробітна плата працівникам установи за період, коли установа розмішувалась на тимчасово неконтрольованій території, а у подальшому територія була повернута під контроль органів державної влади, або установа переміщена в населений пункт на контрольовану територію, виплачується у повному обсязі за рахунок кошторису установи.

Відповідно до ч. 6 Тимчасового порядку фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2014 року № 595 у разі переміщення установи з тимчасово неконтрольованої на контрольовану територію після набрання чинності цим Порядком видатки на забезпечення діяльності такої установи, у тому числі на оплату праці (грошове забезпечення), протягом місяця з дня переміщення здійснюються згідно із затвердженим кошторисом (планом використання бюджетних коштів).

Заробітна плата виплачується працівникам установи, яка переміщена на контрольовану територію, якщо установа продовжує функціонувати (здійснювати господарську, статутну діяльність) і працівники виконують свої функціональні обов'язки.

Згідно ст. 1 Закону України «Про встановлення додаткових гарантій щодо захисту прав громадян, які проживають на територіях проведення антитерористичної операції, та обмеження відповідальності підприємств - виконавців/виробників житлово-комунальних послуг у разі несвоєчасного здійснення платежів за спожиті енергетичні ресурси» від 13 січня 2013 року № 85-VIII, метою цього Закону є встановлення додаткових гарантій щодо захисту житлових та майнових прав громадян, які проживають на територіях, де проводиться антитерористична операція, та громадян, які тимчасово переселені в інші населені пункти України з територій, на яких проводиться антитерористична операція. До 31 грудня 2015 року цим громадянам має бути погашена заборгованість із виплат заробітної плати, стипендій, пенсій, що утворилася внаслідок проведення антитерористичної операції.

Таким чином, законодавець встановив, що громадянам, які проживають на територіях, де проводиться антитерористична операція, а також громадянам, які тимчасово переселені, до 31 грудня 2015 року має бути погашена заборгованість із виплати заробітної плати, що утворилася внаслідок проведення антитерористичної операції.

Разом з тим, згідно ч.5 ст.51 Бюджетного Кодексу, розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами. Оскільки заробітна

плата та інші виплати ОСОБА_1 за 2014 рік не включені в кошторис відповідача 2015 року, то вони можуть бути стягнуті тільки в судовому порядку. За таких обставин, у позивача відсутні будь-які правові підстави для стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні відповідно до вимог ст. 117 КЗпП України., а тому його вимоги в цій частині задоволенню не підлягають.

Окрім того, відповідно до ст. 88 ЦПК України, з відповідача необхідно стягнути на користь держави судовий збір в сумі 1218 грн. 00 коп.

Керуючись ст.ст. 10-11, 57-60, 88, 212-215 ЦПК України, ст. ст. 115, 116 КЗпП України, суд,-

ВИРІШИВ:

Позов ОСОБА_1 задовольнити частково.

Стягнути з Луганського державного університету внутрішніх справ імені ОСОБА_2 (код ЄДРПОУ 08682387) на користь ОСОБА_1 (ідентифікаційний номер НОМЕР_1) заборгованість в сумі 15620 грн. 80 коп. (заробітна плата за липень 2014 року 6532, 40 грн. (5367, 60 грн. за основною посадою, 1164, 80 грн. за сумісництвом), заробітна плата за серпень 2014 року 6532, 40 грн. (5367, 60 грн. за основною посадою, 1164, 80 грн. за сумісництвом) та матеріальна допомога на оздоровлення 2556, 00 грн.

Стягнути з Луганського державного університету внутрішніх справ імені ОСОБА_2 на користь держави судовий збір в сумі 1218 грн. 00 коп.

В задоволенні інших позовних вимог відмовити в зв'язку з їх необґрунтованістю.

Сторони можуть оскаржити рішення суду до апеляційного суду Сумської області через Зарічний районний суд м. Суми, шляхом подачі апеляційної скарги в десятиденний строк з дня проголошення рішення суду, а у разі відсутності особи у судовому засіданні з дня отримання копії рішення.

Рішення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

Суддя

Г. В. Шелехова

Додаток 18

Управління праці та соціального захисту населення

(назва управління)_____
(адреса управління)Від: _____
(прізвище, ім'я, по батькові заявника)_____
(адреса проживання заявника)_____
(контактний номер телефону заявника)**ЗАЯВА**

Я є внутрішньо переміщеною особою, що підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, виданою управлінням праці та соціального захисту населення _____.

(району, міста, області)

від «__» _____ 201__ року.

«__» _____ 201__ року я звернувся(-лась) за призначенням щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505.

Однак в УПСЗН мені усно / письмово повідомили про необхідність реєстрації мого місця перебування та проставлення відповідної відмітки в органі Державної міграційної служби України / виконавчому органі місцевої ради.

В територіальному підрозділі ДМС мені повідомили, що з 13 січня 2016 року, тобто з моменту набуття чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24 грудня 2015 року № 921, ДМС не має повноваження щодо реєстрації місця перебування та проставлення відповідної відмітки до довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Більше того, з 4 квітня 2016 року органом реєстрації є виконавчий орган сільської, селищної або міської рад, сільський голова (у разі, якщо відповідно до закону виконавчий орган сільської ради не утворено), а органи ДМС, відповідно, не мають повноважень для здійснення реєстрації місця проживання/ перебування осіб.

Крім того, відповідно до статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Порядком оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509 передбачено, що відомості про зареєстроване та фактичне місце проживання особа вказує в заяві про взяття на облік. Такі відомості мною були надані у відповідній заяві.

Підзаконні нормативно-правові акти є чинними лише в частині, що не суперечить акту вищої юридичної сили. Вища юридична сила закону полягає також у тому, що всі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм. Підпорядкованість таких актів законам закріплена у положеннях Конституції України (роз'яснення Міністру від 30.01.2009 № Н-35267-18).

Таким чином норми Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, зокрема пункту 7-1 щодо проставлення органами ДМС на зворотному боці довідки відмітки про реєстрацію місця проживання ВПО та про недійсність довідки без проставлення на її зворотному боці зазначеної відмітки не є чинними, оскільки прямо суперечать законам України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Разом з цим, усвідомлюючи неправомірність вимог посадових осіб УПСЗН, однак не маючи іншого вибору, я звернувся(-лась) до виконавчого комітету _____

_____ ради, яким відповідно до абзацу десятого статті 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» до моєї довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи внесені відомості про місце перебування.

У зв'язку зі зазначеним повторно звертаюсь із заявою (за встановленою формою) про надання грошової допомоги / заявою про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги (реквізити заяви: № _____ від «___» _____ 2016 року), та додаю всі необхідні документи, передбачені Порядком надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505.

Враховуючи викладене та керуючись законодавством України, –
ПРОШУ:

1. Призначити мені щомісячну адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505.

2. Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» надати мені письмову відповідь про прийняте рішення у встановлений цим Законом строк.

Додаток: Копія довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи на ___ арк. в 1 прим.

(дата)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Додаток 19

(найменування органу Пенсійного фонду

або органу соціального захисту населення)

(прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання)

(реквізити паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу і підтверджує її вік, та документа, визначеного законодавством, для з'ясування місця її проживання)

(реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності)

ЗАЯВА
про виплату пенсії або грошової допомоги

Прошу належні мені суми пенсії (грошової допомоги, іншої грошової виплати) починаючи з _____ р. перераховувати на мій поточний рахунок, який відкрито у _____

(найменування установи уповноваженого банку)
поточний рахунок № _____, рахунок установи уповноваженого банку № _____
в _____, код банку _____, код згідно з ЄДРПОУ _____.

_____ р.

(підпис одержувача)

*Я, _____, уповноважую працівника (прізвище, ім'я, по батькові) банку передати від мого імені цю заяву до відповідного органу Пенсійного фонду або органу соціального захисту населення.

*Я, _____, (прізвище, ім'я, по батькові, посада уповноваженого працівника банку) підтверджую, що ідентифікація клієнта під час відкриття рахунка, в тому числі з обов'язковим пред'явленням паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу і підтверджує її вік, та документа, визначеного законодавством, для з'ясування місця її проживання, проведена у повному обсязі відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів Наці-

онального банку, а копії відповідних документів сформовано в окрему справу.

*Уповноважений працівник банку

(підпис)

М.П. (відмітка банку)

(прізвище та ініціали)

* Зазначається у випадках подання заяви через установу уповноваженого банку.

Приклад заповнення

Аркуш 1

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

в м. Києві

(область, місто)

Управлінню Пенсійного фонду України в
Печерському районі**ЗАЯВА
про призначення/перерахунок пенсії**Гр. **Іванов Іван Іванович**
(прізвище, ім'я, по батькові)Дата народження **08.08.1952** тел. **444-44-44**

Адреса:

Місце реєстрації	<u>М. Київ, вул. Щорса, 5, кв. 5</u>
Місце проживання	<u>М. Київ, вул. Щорса, 5, кв. 5</u>

Паспорт:

серія	номер	ким виданий	дата видачі
<u>СО</u>	<u>520455</u>	<u>Печерським РПУ МВС в м. Києві</u>	<u>28.10.2001</u>

Реєстраційний номер облікової картки платника податків (крім осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган і мають відмітку у паспорті) **за наявності) 111111111**

Прошу пенсію: ~~призначити, перерахувати, поновити, відстрочити час її призначення, перевести з одного виду на інший~~ **(непотрібне закреслити)**

Вид пенсії	за віком (або по інвалідності, або у разі втрати годувальника)
Кількість утриманців	1
Пенсія на іншій підставі, державна допомога, виплата на дитину, страхові виплати	не призначалась / призначалась (підпис)
На сьогодні	працюю /не працюю/зареєстрований як фізична особа-підприємець (підпис)
	(непотрібне закреслити та завірити підписом)

Пенсію прошу виплачувати(**потрібне вписати**):

Поштою	<u>наприклад</u> № рахунка <u>1111111111111111</u> в <u>Печерському відділенні № 3715 ВАТ «Державний ощадний банк України»</u>
--------	---

При призначенні пенсії прошу **виключити** із підрахунку заробітної плати період з _____ до _____ або провести це автоматизованим способом (**непотрібне закреслити**). Мені відомо, що відповідно до діючого законодавства громадянин, який має право на різні види пенсій, може отримати лише одну за його вибором. Про прийняття на роботу, звільнення з роботи, зміни в складі сім'ї, зміну місця проживання, виїзд за кордон на постійне місце проживання та інші обставини, що можуть вплинути на моє пенсійне забезпечення, зобов'язуюсь своєчасно повідомити органи, що призначають та виплачують пенсію.

«__» _____ 20__ року Підпис заявника _____

Паспортні дані, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) і подані документи звірено.

М.П. Спеціаліст _____

Начальник управління _____

Аркуш 2

(заповнюється спеціалістами Пенсійного фонду)

Розписка-повідомлення

Заява та документи
гр.

(прізвище, ім'я, по батькові)

прийнято «__» _____ 20 __ року і зареєстровано за № ____

Перелік документів, доданих до заяви:

№ з/п	Найменування документа	К-сть	№ документа
1	Трудова книжка		
2	Довідка про заробітну плату		
3	Документи про стаж		
...			

Перелік документів, яких не достатньо для призначення пенсії:

Назва документа	Строк подання (дата)	Дата подання документа	Підписи	
			заявника	спеціаліста

Спеціаліст _____

Додаток 21

_____ місцева прокуратура

Адреса: _____

Громадянин (ка) України _____

Місце фактичного проживання: _____

Довідка про взяття на облік
внутрішньо переміщеної особи _____

Поштова адреса: _____

Електронна адреса: _____

Тел.: _____

ЗВЕРНЕННЯ

Відповідно до ст. 121 Конституції України, Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються: нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Відповідно до Закону України «Про державну службу», основними обов'язками державних службовців є:

додержання Конституції України та інших актів законодавства України; ...недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина... Державний службовець повинен діяти в межах своїх повноважень. У разі одержання доручення, яке суперечить чинному законодавству, державний службовець зобов'язаний невідкладно в письмовій формі доповісти про це посадовій особі, яка дала доручення, а у разі наполягання на його виконанні – повідомити вищу за посадою особу.

_____ мені, громадянину України призупинено виплати адресної допомоги без законних на те підстав.

_____ року в порядку реалізації Постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року №505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» (надалі – «Постанова №505») я звернувся (лась) до Управління праці та соціального захисту _____ із заявою для отримання грошової допомоги за фактичним місцем проживання (перебування), мною було пред'явлено паспорт громадянина України та довідка про взяття на облік осіб, які переміщуються; _____.

До _____ я отримував (ла) адресну допомогу.

З _____ адресна допомога мені припинена, підстави припинення адресної допомоги відповідно до Постанови №505: подання уповноваженим представником сім'ї заяви про припинення виплати грошової

допомоги; надання інформації державної служби зайнятості про те, що працівники сім'ї протягом двох місяців не працевлаштувалися за сприянням державної служби зайнятості або перебувають в трудових відносинах з роботодавцями на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції чи населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, але фактично не працюють; зняття з обліку внутрішньо переміщеної особи; виявлення уповноваженим органом факту подання недостовірної інформації або неповідомлення про зміну обставин, які впливають на призначення грошової допомоги.

Всі означені обставини стосовно мене відсутні.

Я звертався (лась) до Управління праці та соціального захисту _____ з приводу призупинення виплат. Мені повідомлено про моє зобов'язання підтвердити фактичне проживання шляхом подання наступних документів _____. Означене суперечить Закону України від 20.10.2014 року №1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Оскаржити дії Управління праці та соціального захисту _____ до суду не маю змоги через відсутність грошових коштів на сплату судового збору, який станом на поточну дату становить 551,20 грн., відповідно до Закону України «Про судовий збір».

Враховуючи вище зазначене, вимагаю:

(1) розглянути моє звернення в порядку, передбаченому чинним законодавством;

(2) вжити заходів щодо нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань Управлінням праці та соціального захисту населення _____ їх посадовими і службовими особами.

/_____/ дата, /_____/ підпис, /_____/ прізвище, ім'я.

Додаток № 22

Справа № 619/2045/16-а

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

23 червня 2016 року

м. Дергачі

Дергачівський районний суд Харківської області у складі головуючого судді Якименко Л.О.,

розглянувши в порядку скороченого провадження адміністративну справу за позовом ОСОБА_2 до Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії,

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_2 звернулася до суду з адміністративним позовом до Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації про визнання дій Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації щодо припинення виплати позивачу щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО) на покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, протиправними та зобов'язання Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації поновити виплату позивачу щомісячної адресної допомоги ВПО на покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг з часу її призупинення.

ОСОБА_2, яка народилася 10.01.1955 року в с. Давидово Свердловського району Орловської області, посилається на те, що в 2014 році в порядку реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» позивач звернулася до Управління праці та соціального захисту населення Красноармійської міської ради Донецької області із заявою для отримання грошової допомоги за фактичним місцем проживання, позивачем було пред'явлено паспорт громадянина України та довідку про взяття на облік осіб, які переміщуються, за №1427001584 від 12.11.2014 року. До січня 2016 року позивач отримувала адресну допомогу.

У січні 2016 року у зв'язку з погіршенням стану здоров'я позивач змушена переїхати до міста Дергачі Харківської області та стала на облік як ВПО до Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації Харківської області. Довідка про взяття на облік ВПО № 6311002042 від 26.01.2016 року. 84 ДОДАТКИ Додаток № 5.

3 січня 2016 року адресна допомога позивачу припинена, посилаючись на відсутність на зворотному боці довідки ВПО печатки міграційної служби, в міграційній службі на запит позивача повідомили, що 13.01.2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Зазначеним Законом вилучено частину шосту статті 5, пункт перший статті 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно перевіряють облік ВПО, відмітку про реєстрацію місця проживання ВПО, внесену до довідки інформацію про ВПО, реєструють зміни фактичного місця проживання ВПО. На підставі зазначеного вище територіальними підрозділами Державної міграційної служби відмітка про зареєстроване місце проживання/перебування у довідці про взяття на облік ВПО не проставляється.

Крім того, співробітниками Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації позивачу було надано відповідь за вих. № 10-25/2853 від 06.06.2016 року за підписом начальника управління Н.Ю. Приходько, якою повідомлено про те, що позивачу було відмовлено в продовженні виплат через відсутність відмітки територіального підрозділу Державної міграційної служби України (далі – ДМС) на зворотному боці довідки про взяття на облік згідно з пунктом 7-1 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 590 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції».

Ухвалою суду від 13.06.2016 року у справі відкрито скорочене провадження. Вказаною вище ухвалою начальнику Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації було запропоновано подати до суду заперечення до позову або заяву про визнання позову.

23.06.2016 року до суду надійшло заперечення від начальника Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації Приходько Н.Ю., в якому є посилання на те, що 26.01.2016 року гр. ОСОБА_2 звернулася до управління з письмовою заявою про взяття її на облік як ВПО. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 26.01.2016 року їй була видана довідка № 6311002042. Відповідно до пункту 9 статті 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік ВПО та форма її зразка затверджуються Кабінетом Міністрів України. Згідно з пунктом 7-1 (зі змінами) постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», довідка не дійсна без проставлення на її зворотному боці відмітки ДМС, яка підтверджує вказану у заяві ВПО її фактичну адресу проживання.

13.01.2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод вну-

трішньо переміщених осіб» від 24.12.2015 року № 921-VIII, яким було внесено зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», зокрема змінено термін дії довідки. Відповідно до пункту 1 статті 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» довідка про взяття на облік ВПО діє безстроково. Пунктом 9 статті 4 Закону визначено порядок збирання та Додаток № 5 ДОДАТКИ 85 оброблення даних, оформлення і видачі довідки про взяття на облік ВПО, а форма її зразка затверджується Кабінетом Міністрів України. При цьому пунктом 2 розділу II «Прикінцевого положення» Закону Кабінету Міністрів України доручено протягом трьох місяців з дня набрання чинності Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом, у тому числі постанову Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», якою визначено проставляння на зворотному боці довідки штампа територіального підрозділу ДМС, без якого довідка не є дійсною.

Відповідно до пункту 3 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505, підставою для призначення щомісячної адресної допомоги є довідка про взяття на облік осіб, які переміщуються, строк дії якої продовжено на наступний період. На сьогоднішні пунктами 6, 7 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509, визначено, що строк дії довідки становить шість місяців з дати її видачі; довідка не є дійсною без проставлення на її зворотному боці відмітки територіального підрозділу ДМС про реєстрацію місця проживання осіб, зазначених у довідці. При цьому для призначення грошової допомоги, яка надається ВПО відповідно до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505, уповноважений представник сім'ї подає до уповноваженого органу або установи уповноваженого банку заяву, в якій повідомляє про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги, а також пред'являє довідки всіх членів сім'ї про взяття на облік осіб, які переміщуються, строк дії яких продовжено на наступний період.

Згідно з листом Міністерства соціальної політики України від 20.01.2016 року № 756/0/14-16/081, який був доведений до відома місцевим управлінням, до внесення відповідних змін до постанов Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеними особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» і № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» механізм обліку ВПО та призначення їм щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, залишається незмінним. Враховуючи зазначене вище

з метою цільового використання бюджетних коштів Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації просить відмовити у задоволенні позовної заяви, оскільки зміни до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509, та до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505, на сьогодні не внесено.

Всебічно, повно, об'єктивно та безпосередньо дослідивши наявні у справі докази, з'ясувавши обставини, на які посилалися сторони як на підставу своїх вимог та 86 ДОДАТКИ Додаток № 5 заперечень, оцінивши докази в сукупності, суд доходить висновку про задоволення позову з таких мотивів.

Відповідно до статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно зі статтею 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон) ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Згідно зі статтею 4 цього Закону факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік ВПО, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Підставою для взяття на облік ВПО є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення. Для отримання довідки про взяття на облік ВПО така особа звертається із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Форма заяви затверджується центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності, з питань

сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну.

У 2014 році в порядку реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» позивач звернулася до Управління праці та соціального захисту населення Красноармійської міської ради Донецької області із заявою для отримання грошової допомоги за фактичним місцем проживання, позивачем було пред'явлено паспорт громадянина України та довідку про взяття на облік осіб, які переміщуються, за № 1427001584 від 12.11.2014 року. До січня 2016 року позивач отримувала адресну допомогу.

У січні 2016 року у зв'язку з погіршенням стану здоров'я позивач змушена була переїхати до міста Дергачі Харківської області та стала на облік як ВПО до Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації Харківської області. Довідка про взяття на облік ВПО № 6311002042 від 26.01.2016 року. З вказаної довідки та копії паспорта позивача вбачається, що позивач перемістилася з тимчасово окупованої території та до цього постійно проживала за адресою: АДРЕСА_1.

Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505, передбачає надання грошової допомоги ВПО, які стоять на обліку в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення міських, районних у містах (у разі утворення) рад, з дня звернення за її призначенням і виплачується по місяць зняття з такого обліку включно, але не більше, ніж шість місяців (п. 1 Порядку). З січня 2016 року адресна допомога позивачу припинена, посилаючись на відсутність на зворотному боці довідки ВПО печатки міграційної служби, в міграційній службі на запит позивача повідомили, що 13.01.2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Зазначеним Законом вилучено частину шосту статті 5, пункт перший статті 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно перевіряють облік ВПО, відмітку про реєстрацію місця проживання ВПО, внесену до довідки інформацію про ВПО, реєструють зміни фактичного місця проживання ВПО.

На підставі зазначеного вище територіальними підрозділами ДМС відмітка про зареєстроване місце проживання/перебування у довідці про взяття на облік ВПО не проставляється. Крім того, співробітниками Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації позивачу було надано відповідь за вих. № 10-25/2853 від 06.06.2016 року за підписом начальника управління Н.Ю. Приходько, якою повідомлено про те, що позивачу було відмовлено в продовженні виплат через відсутність відмітки територіального підрозділу ДМС на зворотному боці довідки про взяття на облік

згідно з пунктом 7-1 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 590 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції».

Пунктом 1 статті 1 Закону України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» довідку про взяття на облік ВПО було вилучено з переліку документів, до яких вносяться відомості про місце проживання та місце перебування особи, визначених Законом України від 11.12.2003 року «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Пунктом 4 частини 2 розділу I Закону України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» доповнена частина 1 статті 4 Закону України від 20.10.2014 року «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яка наголошує, що довідка про взяття на облік ВПО діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Частина 1 статті 12 Закону надає вичерпний перелік підстав для скасування дії довідки про взяття на облік ВПО та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про ВПО, і такими є обставини, за яких ВПО: 1) подала заяву про відмову від довідки; 88 ДОДАТКИ Додаток № 5 2) скоїла злочин: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту; фінансування тероризму; здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину; 3) повернулася до покинутого місця постійного проживання; 4) виїхала на постійне місце проживання за кордон; 5) подала завідомо недостовірні відомості.

Отже, з часу набрання чинності цим Законом, а саме з 13.01.2016 року, проставляння територіальними підрозділами ДМС відмітки про реєстрацію місця проживання осіб, зазначених у довідці, не є необхідним, оскільки саме Міністерство соціальної політики визначено відповідальним за забезпечення формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про ВПО, а на структурні підрозділи з питань соціального захисту населення покладено завдання щодо вирішення питання стосовно видачі довідки про взяття на облік ВПО, реєстрації та постановки її на облік в Єдиній інформаційній базі.

Такий висновок також впливає з того, що, вносячи зміни Законом України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», законодавець виключив пункт 5 частини 2 статті 9 Закону, норма якого передбачала обов'язок ВПО один раз на шість місяців з'являтися до відповідного

структурного підрозділу уповноваженого органу міграційної політики.

Так, стаття 117 Конституції України визначає, що Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання. Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом. З огляду на таке протокол засідання Кабінету Міністрів України не є нормативно-правовим актом в розумінні статті 117 Конституції України. Крім того, слід взяти до уваги те, що пунктом 2 розділу II перехідних положень Закону України від 24.12.2015 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено необхідність Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

На час відмови відповідача в наданні позивачу адресної грошової допомоги Кабінетом Міністрів України не було видано нормативно-правових актів, спрямованих на приведення їх у відповідність із внесеними до Закону змінами. Юридична сила закону як основного джерела права, його місце в системі нормативно-правових актів закріплені в Конституції України. Однією з ознак, яка відрізняє закон від інших нормативно-правових актів, є прийняття його вищим представницьким органом державної влади, та пунктом 3 частини 1 статті 85 Конституції України закріплено, що прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради України, яка є єдиним органом законодавчої влади. Вища юридична сила закону також полягає у тому, що всі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм. Підпорядкованість таких актів законам закріплена у положеннях Конституції України.

З огляду на принцип законності – пріоритет закону над підзаконними актами, посилання відповідача як на підставу відмови у призначенні щомісячної адресної допомоги на пункт 7-1 Порядку через відсутність відмітки територіального підрозділу ДМС на зворотному боці довідки про взяття на облік є таким, що не відповідає діючому законодавству. Суд доходить висновку, що довідка про взяття на облік особи, переміщеної з тимчасово окупованої території України, видана позивачу Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації, з огляду на статтю 4 Закону України діє безстроково, до того ж під час судового розгляду не встановлено обставин для скасування такої довідки з підстав, визначених статтею 12 Закону, а тому рішення відповідача, згідно з яким позивачу було відмовлено у призначенні адресної грошової допомоги ВПО, відповідно до заяви позивача від 26.01.2016 року є незаконним. Керуючись Законом України від 20.10.2014 року «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», статтями 1, 3, 7-9, 11, 94, 183-2 КАС України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Адміністративний позов ОСОБА_2 задовольнити.

Визнати дії Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації щодо припинення виплати позивачу щомісячної адресної допомоги ВПО на покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, протиправними.

Зобов'язати Управління праці та соціального захисту населення Дергачівської районної державної адміністрації поновити виплату позивачу щомісячної адресної допомоги ВПО на покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, відповідно до заяви ОСОБА_2 від 26.01.2016 року.

Постанова може бути оскаржена в апеляційному порядку до Харківського апеляційного адміністративного суду через Дергачівський районний суд Харківської області шляхом подачі апеляційної скарги особою, яка її оскаржує, протягом десяти днів з дня отримання її копії, з одночасним її надсиланням особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції.

РОЗДІЛ 4.

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

4.1 Здійснення внутрішньо переміщеною особою права на безоплатну правову допомогу¹

Конституція України гарантує кожному право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань. Питання захисту цивільних прав та інтересів залишається вкрай актуальним особливо для внутрішньо переміщених осіб України, оскільки відсутність належного правового врегулювання та суперечність окремих положень чинного законодавства породжують багато проблем при застосуванні передбачених законодавством способів захисту, що в більшості випадків позбавляє їх ефективності й істотно ускладнює захист порушених цивільних прав та інтересів учасників спірних правовідносин.

За період тривалості внутрішнього переміщення влада України зробила певні кроки в напрямі реалізації політики стабілізації ситуації в Україні, гарантування конституційних прав та забезпечення прав переміщених громадян. Так, на сьогоднішній день створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та ВПО як координуючий центральний орган державної виконавчої влади, прийнято низку законодавчих актів щодо врегулювання та забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб. Проте під час реалізації своїх прав зазначена категорія осіб і надалі вимушена стикатися з відсутністю регулювання на законодавчому рівні окремих питань, наявністю колізій, з практичними проблемами вирішення складних життєвих ситуацій. Разом з цим, законотворчий процес щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб продовжується, періодично з'являються нові права, пільги, способи реалізації існуючих прав, внаслідок чого у переміщених осіб з'являється потреба в правовому інформуванні та отриманні практичної допомоги в їх реалізації.

1 Натуркач Р.П., начальник Головного територіального управління юстиції у Закарпатській області, к.ю.н., доцент.

Важливим інструментом вирішення проблемних питань (через надання кваліфікованої правової допомоги), з якими стикаються переселенці, є інститут безоплатної правової допомоги, що вже на серйозному рівні зарекомендував себе у сфері надання правових послуг в нашій державі. Право на безоплатну правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну та вторинну правову допомогу. При реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосування привілеїв чи обмежень відносно осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Надання безоплатної вторинної правової допомоги здійснюють регіональні та місцеві центри безоплатної вторинної правової допомоги.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Безоплатна первинна правова допомога являє собою такі види правових послуг, як надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Безоплатна вторинна правова допомога здійснює такі види правових послуг, як захист; представництво інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру.¹

На офіційному сайті Координаційного центру з надання правової допомоги наведено статистику звернень внутрішньо переміщених осіб за наданням безоплатної правової допомоги протягом 01 липня 2015 року – 31 грудня 2016 року. Так, в цілому надійшло 2097 звернень від ВПО. Найбільшу кількість звернень становлять питання соціального забезпечення (353), сімейного права (158), спадкового права (81), трудового права (71), житлового права (63) та інших прав громадян².

1 Закон України від 02.06.11. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

2 Статистика звернень внутрішньо переміщених осіб за наданням безоплатної правової допомоги протягом 01 липня 2015 року – 31 грудня 2016 року. URL: legalaid.gov.ua/.

Враховуючи таку значну кількість внутрішньо переміщених осіб, що потребують надання кваліфікованої правової допомоги, 5 січня 2017 року набрали чинності зміни до законодавства щодо надання безоплатної правової допомоги, згідно з якими суб'єктами права безоплатної вторинної правової допомоги стали також вимушені переселенці та особи, які звернулися за отриманням довідки ВПО. На практиці це означає, що у разі потреби у роз'ясненні або виникненні складнощів у реалізації прав ВПО, закріплених у профільному Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» або інших законодавчих актах, ця категорія осіб може звертатися за допомогою до найближчого бюро правової допомоги або місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. За даними Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Закарпатській області, за період 2017 року до місцевих центрів звернулося 46 внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз звернень до регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також бюро правової допомоги, що діють по всій території України, свідчить про те, що головними проблемами ВПО в Україні залишаються питання припинення або відмови у нарахуванні соціальних виплат, перевірки, незрозумілість процедур. Крім цього, значна кількість переселенців ще звертаються за юридичною допомогою із питань відновлення документів (паспорт, ПН, документи про освіту, правовстановлюючих документів на майно), отримання довідки ВПО, отримання субсидій. Серйозним викликом для ВПО є питання працевлаштування та пошук житла.

Основним нормативно-правовим актом у сфері регулювання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Цей Закон відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб¹. Поряд з цим, залишається низка проблем у його правозастосуванні. До прикладу, в частині відсутності чіткого механізму взяття на облік ВПО дітей без супроводу, що, в свою чергу, ставало перешкодою при взятті на облік ВПО дитини, при розірванні ВПО трудових відносин з роботодавцем, який перебуває на непідконтрольних територіях. Через брак коштів не всі ВПО мають можливість

1 Закон України від 20.10.14 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoringu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>

оплатити послуги нотаріуса із засвідчення відповідної заяви про розірвання трудових відносин¹.

За законодавством України **довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи** (далі – довідка) є документом, який підтверджує факт внутрішнього переміщення і взяття на облік ВПО.

Право на отримання довідки має повнолітня/неповнолітня (вік 14–18 років) особа, яка звертається особисто; малолітня особа (вік до 14 років) – через законного представника (у визначених випадках представник органу опіки та піклування); недієздатна особа / особа, дієздатність якої обмежена, – через законного представника; особи, які відбували (відбувають) покарання у місцях позбавлення волі та мали (мають) зареєстроване місце проживання на відповідній території; військовослужбовці (крім строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу), які проходили військову службу та мали зареєстроване місце проживання на відповідній території.

Уповноваженим на видачу довідки органом є структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання; працівники житлово-експлуатаційних організацій або уповноважених осіб, визначених виконавчими органами сільських і селищних рад, за погодженням з уповноваженим органом.

Документами, які необхідно надати уповноваженому органу, є заява про взяття на облік ВПО встановленої форми²; документ, що посвідчує особу заявника та підтверджує громадянство України, або документ, що посвідчує її спеціальний статус, або свідоцтво про народження дитини; докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення (у випадку відсутності в документі, що посвідчує особу, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення), наприклад, документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно, довідка з місця навчання тощо.

1 Звіт БФ «Право на захист» про проведення моніторингу змін до Закону про права ВПО. URL: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoringu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>

2 Наказ Міністерства соціальної політики України від 21.02.2017 № 1610 «Про затвердження форми Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0089-17

Довідка видається безоплатно у день звернення до уповноваженого органу з відповідною заявою. У випадку, коли до уповноваженого органу не було надано документ з реєстрацією місця проживання на тимчасово окупованій території або території проведення антитерористичної операції, уповноважений орган зобов'язаний розглянути заяву протягом 15 робочих днів та прийняти рішення про видачу довідки або відмову в її видачі. Довідка діє безстроково, крім випадків, коли така довідка скасовується відповідно до закону.

Підставами для відмови у видачі довідки є: відсутність обставин, що спричинили внутрішнє переміщення; у державних органів наявні дані про подання завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки; заявник втратив документи, що посвідчують його особу, до їх відновлення; у заявника немає відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, та відсутні докази, що підтверджують факт проживання на відповідній території; докази, надані заявником для підтвердження факту проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, не доводять факту проживання заявника на зазначеній території.

Підставами для скасування довідки є такі факти: особа подала заяву про відмову від довідки; скоїла злочин: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину; терористичний акт тощо; повернулася до покинутого місця постійного проживання; виїхала на постійне місце проживання за кордон; подала завідомо недостовірні відомості. Особа має право звернутися із заявою повторно, якщо у неї з'явилися підстави для взяття на облік як ВПО або усунуті підстави для відмови у видачі довідки чи оскаржити рішення про відмову у видачі довідки до суду.

13 січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 921-VIII, основною метою якого стало посилення гарантій дотримання прав і свобод ВПО та спрощення процедур їх обліку. Основні зміни, які були внесені до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»:

1. На облік ВПО можуть бути взяті іноземці та особи без громадянства.

2. Довідка ВПО діє безстроково і дійсна з моменту видачі без необхідності проставляти в ній штамп міграційної служби.

3. Для тих, хто проживав в зоні АТО чи на тимчасово окупованій території і не мав там постійної реєстрації місця проживання, відтепер стати на облік ВПО можна шляхом доведення факту проживання на цих територіях шляхом подання документів, які підтверджують цей факт. Управління праці та соціального захисту населення зобов'язане розглянути таку заяву протягом 15 робочих днів і прийняти або рішення про видачу довідки ВПО, або обґрунтовану відмову у її видачі.

4. Деталізовано процедуру скасування дії довідки ВПО у випадку повернення особи до покинутого місця постійного проживання.

5. Спрощено процедуру звільнення особи з роботи, якщо особа перемістилась із зони АТО чи тимчасово окупованої території і не встигла припинити трудові відносини, а за місцем попередньої роботи Укрпошта не працює. Відтепер заяву про звільнення можна подати до центру зайнятості за місцем проживання ВПО.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено облік ВПО та створення Єдиної інформаційної бази даних про ВПО (далі – ЄІБД). Визначення порядку її створення, ведення та доступу покладено на Уряд України. З 1 серпня 2016 року у тестовому режимі¹ було запущено Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб². На початку вересня 2016 року Міністр соціальної політики України під час спілкування з представниками засобів масової інформації зазначав, що ЄІБД запрацює з 1 жовтня 2016 року у повноцінному режимі³.

А вже 22 вересня 2016 року Кабінет Міністрів України постановою №646 затвердив Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Порядок загалом відповідає меті створення та ведення реєстру, ним передбачений частковий доступ до даних ЄІБД для волонтерських, неурядових та інших організацій, які надають допомогу ВПО⁴. Порядком також передбачено, що до ЄІБД мають включатися дані про

1 Єдина база ВПО: ми чекали, чекали і... | Донбас СОС – Донбасс SOS. URL: <http://dombasssos.org/baza22092016/>.

2 За інформацією, розміщеною на офіційному сайті Міністерства соціальної політики України. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249225479&cat_id=244277212

3 За повідомленням УКРІНФОРМ. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2080460-edina-baza-pereselencivpovnocinno-zapracue-z-zovtna-reva.html>

4 Постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.16 № 646 «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF>

вразливість та потреби ВПО (у тому числі про наявність інвалідності, медичних, освітніх та інших потреб у ВПО).

Не менш актуальним та болючим для переселенців є питання **отримання пенсій, соціальних виплат та державної допомоги**. Кабінет Міністрів України Постановою від 8 червня 2016 р. №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» затвердив:

- Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам. Порядок визначає механізм призначення (відновлення) внутрішньо переміщеним особам виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, субсидій та пільг (далі – соціальні виплати) за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- Порядок здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування.

Статус внутрішньо переміщеної особи (далі – переселенця) підтверджується довідкою, а інформація про видачу довідки вноситься до Єдиної інформаційної бази даних про переселенців. Органи соцзахисту ведуть журнал обліку виданих довідок.

Довідки, видані до 20 червня 2016 р., які не скасовані і строк дії яких не закінчився, є дійсними, вони діють безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, коли вони втрачають свою дію, а саме:

1. подання заяви про відмову від довідки;
2. скоєння злочину: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту; фінансування тероризму; здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину;
3. повернення на покинуте місце постійного проживання;
4. виїзд на постійне місце проживання за кордон;
5. подання завідомо недостовірних відомостей.

Якщо у довідці вказано адресу, за якою переселенець фактично не проживає, така довідка підлягає перереєстрації до 20 липня 2016 року, для цього потрібно звернутись до органу соцзахисту за отриманням нової довідки. Не перереєстрована довідка є недійсною.

Для призначення (відновлення) соціальних виплат переселенець або його законний представник подає до органу, який здійснює соціальні виплати, за місцем фактичного проживання:

- відповідну заяву;
- довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та її копію.

В п'ятнадцятиденний термін з дня отримання заяви орган соціального захисту населення проводить перевірку достовірності зазначеної в заяві інформації про фактичне місце проживання/перебування переселенця, за результатами якої складає акт обстеження матеріально-побутових умов сім'ї, який підписують усі повнолітні переселенці та представники управління соцзахисту.

Під час перевірки переселенців поінформують про обов'язок у десятиденний строк письмово повідомляти про зміну місця фактичного проживання, а також про наслідки невиконання цього обов'язку.

Питання призначення (відновлення) соціальних виплат переселенцям розглядають комісії, які утворюються районними держадміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах рад (далі – комісії).

Комісія приймає рішення про призначення (відновлення) пенсій та інших соцвиплат протягом 5 робочих днів. Комісія може відмовити заявникові у призначенні (поновленні) соцвиплати у разі його відсутності за заявленим фактичним місцем проживання.

Після відновлення соціальної виплати представники органу соціального захисту будуть здійснювати контроль за проведенням відповідних виплат шляхом відвідування не рідше, ніж один раз на шість місяців фактичного місця проживання/перебування переселенця, про що складатимуть акт обстеження матеріально-побутових умов сім'ї за встановленою формою.

У разі відсутності переселенця за фактичним місцем проживання представник соцзахисту залишить повідомлення про необхідність протягом трьох робочих днів з'явитися до управління соціального захисту населення для проходження фізичної ідентифікації.

Якщо протягом трьох робочих днів переселенець не з'явиться до управління соцзахисту, йому рекомендованим листом буде направле-

но повторне повідомлення про необхідність протягом трьох робочих днів з'явитися для проходження фізичної ідентифікації.

Водночас направляється запит до Держприкордонслужби щодо виїзду внутрішньо переміщеної особи за кордон, на тимчасово окуповану територію України або до населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

У разі отримання підтвердження про скасування довідки соціальні виплати припиняються.

Крім того, можуть проводитись додаткові перевірки, за результатами яких припиняються соціальні виплати, а саме перевірки:

- наявності інформації про можливу зміну переселенцем фактичного місця проживання/перебування без повідомлення у десятиденний строк про це управління соцзахисту населення за новим фактичним місцем проживання/перебування або отримання такої інформації від органів, що здійснюють соціальні виплати (органів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, центрів зайнятості);
- наявності інформації про повернення переселенця на тимчасово окуповану територію України, до населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження чи його виїзду за кордон, або отримання такої інформації від МВС, СБУ, Держприкордонслужби, Національної поліції, ДМС, інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, інших юридичних і фізичних осіб, що надають допомогу переселенцям;
- отримання повідомлення від ПАТ “Державний ощадний банк України” про зупинення видаткових операцій за поточним рахунком внаслідок відсутності проходження фізичної ідентифікації переселенця. Для ідентифікації одержувачів соціальних виплат, які є переселенцями, Ощадбанком здійснюється видача платіжних карток із зазначенням на них графічної та електронної інформації про власника та його електронного цифрового підпису. Для одержувачів пенсій така картка одночасно є пенсійним посвідченням;
- отримання рекомендацій Мінфіну за результатами проведення верифікації соціальних виплат із зазначенням конкретних причин для припинення відповідних виплат.

Поновлення соціальних виплат здійснюється за рішенням комісії, яке приймається на підставі подання органу соцзахисту та акту обстеження матеріально-побутових умов сім'ї.

Соціальні виплати поновлюються через два місяці з місяця прийняття рішення про припинення таких виплат. Комісія може прийняти рішення про поновлення соціальних виплат переселенцю з місяця припинення таких виплат, якщо особа перебуває у складних життєвих обставинах і з поважних причин не з'явилась до органу соцзахисту у встановлений строк.

При скасуванні дії довідки про взяття на облік переселенця, повторне призначення соціальних виплат переселенцю провадиться лише через шість місяців після припинення і виконання всіх процедур, необхідних для їх призначення, передбачених законодавством.

Спори, що виникають внаслідок розгляду питань щодо поновлення або припинення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам вирішуються у судовому порядку.

16 лютого 2016 року Міністерством соціальної політики України було видано лист № 672/0/10-16/081 «Про посилення контролю за виплатами»¹, в якому надано доручення управлінням праці і соціального захисту населення посилити контроль за процедурою взяття на облік внутрішньо переміщених осіб.

14 березня 2016 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 167 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України», якою внесено зміни до трьох інших урядових актів щодо порядку взяття на облік внутрішньо переміщених осіб та порядку отримання ними соціальних виплат (акт набрав чинності 18 березня 2016 року)².

Основні положення змін:

- як місце проживання при взятті на облік ВПО не можуть вказувати адреси органів державної влади, місцевого самоврядування, тобто управлінь праці і соціального захисту населення, відділів/управлінь ДМС, райдержадміністрацій, виконкомів місцевих рад тощо; юридичних осіб публічного права, їх підрозділів та будь-яких інших приміщень, у яких переміщені особи фактично не проживають;

- органи соціального захисту отримали змогу на підставі статті 12 Закону «знімати з обліку» ВПО на підставі інформації Міністерства вну-

1 Лист Міністерства соціальної політики України від 16.12.2016 № 672/0/10-16/081 «Про посилення контролю за виплатами». URL: <http://goo.gl/8pXtrs> <https://hromadskieradio.org/.../minsopolityku-pererahuye-dopomogu-pereselencyam>

2 Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2016 № 167 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2016-p

трішніх справ, ДМС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів України (далі – Мінфін). Це положення не відповідає Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який встановлює виключний перелік підстав для скасування довідки та визначає конкретні шляхи отримання інформації, на підставі якої рішення про скасування довідки ВПО може бути прийняте;

- з 01 липня 2016 року всім ВПО виплата (продовження виплати) пенсій та всіх видів соціальних допомог має здійснюватися тільки через ПАТ «Державний ощадний банк України» (далі – Ощадбанк). Це положення є дискримінаційним щодо ВПО, оскільки суттєво обмежує їх у виборі способу та місця отримання коштів;

- з 1 серпня 2016 року ВПО-пенсіонерам видаються банківські картки посиленого ступеня захисту, які одночасно є їхніми пенсійними посвідченнями;

- пенсіонери ВПО зобов'язані проходити фізичну ідентифікацію у відділеннях Ощадбанку. Після отримання банківської картки із посиленим захистом ВПО перші два рази зобов'язана проходити ідентифікацію раз на півроку, а в інший час – раз на рік;

- якщо особа не з'явилась в Ощадбанк для фізичної ідентифікації у визначений термін, то операції за її рахунком будуть зупинені Ощадбанком до моменту звернення ВПО;

- Пенсійний фонд України до 15 квітня 2016 року зобов'язаний розробити та погодити з Мінсоцполітики порядок випуску банківських карток для ВПО, які одночасно будуть їхніми пенсійними посвідченнями. Порядок емісії платіжних карток, які одночасно є пенсійним посвідченням, було затверджено постановою Пенсійного фонду України від 08 квітня 2016 року № 7-1¹;

- Мінфін отримав доступ до інформації про зарахування сум пенсій та грошової допомоги на поточні рахунки та про їх закриття від всіх банків, які обслуговують пенсіонерів (не тільки ВПО, а всіх пенсіонерів без винятку).

- Черговим нормативно-правовим актом в регулюванні доступу ВПО до соціального та пенсійного забезпечення стало прийняття 8 червня 2016 року Урядом України постанови № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

- Цією постановою затверджені Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам та По-

1 Постанова правління Пенсійного фонду України від 08.04.16. №7-1 «Порядок обліку, зберігання, оформлення та видачі пенсійних посвідчень в Пенсійному фонді України та його органах» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0633-16/paran21#n21>

рядок здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування¹.

Відповідно до постанови умовою призначення всіх соціальних виплат переміщеним особам є проходження перевірки місця фактичного проживання/перебування особи. Відсутність особи за вказаним нею місцем проживання тягне за собою прийняття рішення про відмову в призначенні виплат. Відновлення виплат можливе не раніше, ніж через 2 місяці, а у випадку скасування довідки не раніше, ніж через 6 місяців.

Ще одним з найбільш актуальних питань, з якими звертаються до центрів з надання безоплатної правової допомоги, є питання **оформлення та відновлення паспорта громадянина України**. Паспорт громадянина України (далі – паспорт) – документ, що посвідчує особу власника та підтверджує громадянство України. Паспорт є дійсним для укладання цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва перед третьою особою лише на території України, якщо інше не передбачене міжнародними договорами України. ВПО, а також особа, що продовжує проживати на тимчасово окупованій території чи території проведення антитерористичної операції, для оформлення паспорта має право звернутися до будь-якого територіального відділу Державної міграційної служби України за місцем свого фактичного знаходження.

Документами, які необхідно надати внутрішньо переміщеній особі, є: заява про видачу паспорта; свідоцтво про народження; дві фотокартки розміром 3,5 x 4,5 см; платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або копію документа про звільнення від сплати державного мита; довідку про реєстрацію особи громадянином України або свідоцтво про належність до громадянства України, а в необхідних випадках – інші документи (за необхідності); копії паспортів батьків або одного з них (якщо особа отримує паспорт вперше); паспорт громадянина України для виїзду за кордон – для громадян України, які постійно проживали за кордоном, після повернення їх на проживання в Україну; посвідчення про взяття на облік бездомних осіб, видане відповідним центром обліку бездомних осіб (для бездомних осіб).

На жаль, багато наших співвітчизників, що потрапили у складні життєві обставини через ведення військових дій в зоні АТО, стикаються з проблемою відновлення паспорта у разі його викрадення або

1 Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.16 № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-p>

втрати. Для вирішення цих питань необхідно надати такі документи: 1) заяву про втрату або викрадення паспорта; 2) дві (три – у разі одержання втраченого паспорта в іншому територіальному підрозділі) фотокартки розміром 3,5 x 4,5 см; 3) платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або копію документа про звільнення від сплати державного мита; 4) копію документа, що підтверджує звернення особи до органів внутрішніх справ про викрадення паспорта (пред'являється за наявності).

До видачі паспорта територіальний підрозділ на підставі заяви видає громадянину тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина України і виконує функцію паспорта до відновлення такого. Для оформлення тимчасового посвідчення особа подає: одну фотокартку розміром 3,5 x 4,5 см; документ, що посвідчує особу, яка втратила паспорт. У разі відсутності будь-якого документа, що посвідчує особу, яка втратила паспорт, у тимчасовому посвідченні вчиняється запис «Оформлено без документа, що посвідчує особу заявника». Тимчасове посвідчення оформлюється протягом 3 робочих днів з дня надходження заяви про його видачу та діє протягом місяця (керівник територіального підрозділу може продовжити його дію не більше, ніж на місяць, у разі якщо в місячний строк не завершилось провадження у справі про втрату паспорта). Вклеювання до паспорта громадянина України фотокартки після досягнення громадянином 25- і 45-річного віку проводиться у день звернення особи. Оформлення і видача паспорта громадянина України після досягнення 16-річного віку та обмін паспорта здійснюються у десятиденний строк. Обмін, оформлення і видача паспорта громадянина України замість утраченого, викраденого або зіпсованого здійснюються у місячний строк за умови пред'явлення документів, які були підставою для видачі попереднього паспорта громадянина України чи їх копій.

Видача вперше паспорта громадянина України у формі картки особи, яка досягла 14-річного віку, здійснюється не пізніше, ніж через 20 робочих днів з дня оформлення заяви-анкети для його отримання.

Ще одним з напрямів роботи щодо надання правової допомоги внутрішньо переміщеним особам, що здійснюється місцевими центрами надання безоплатної правової допомоги спільно з Головним територіальним управлінням юстиції у Закарпатській області є **встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України**.

Факт народження на тимчасово окупованій території України встановлюється шляхом звернення із заявою про встановлення відпо-

відного факту до будь-якого суду за межами такої території України, незалежно від місця проживання заявника; факт смерті на зазначеній території – до суду згідно з визначеною підсудністю за зареєстрованим місцем проживання заявника за межами такої території України.

Право подати заяву про встановлення факту народження на тимчасово окупованій території мають батьки, родичі, їхні представники або інші законні представники дитини, а заяву про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території – родичі померлого або їхні представники.

Заява про встановлення факту народження/смерті на тимчасово окупованій території має містити наступні відомості: який факт заявник просить встановити та з якою метою; причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт; докази, що підтверджують факт. Крім заяви, подаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини (письмові показання свідків, у тому числі особи, яка приймала пологи; довідка лікаря (у випадку наявності); речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи; висновки експертів тощо); довідка про неможливість отримання свідоцтва в інший спосіб (видається органом реєстрації актів цивільного стану у день звернення) та квитанція про сплату судового збору.

За подання до суду заяви про встановлення факту народження/смерті на тимчасово окупованій території заявнику необхідно сплатити судовий збір за ставкою 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (Закон України «Про судовий збір»). За подання заяви про встановлення факту смерті особи, яка загинула або пропала безвісти в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій, заявники звільнені від сплати судового збору.

Справи про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду. У рішенні про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про стать дитини, дату і місце її народження, інформація про її батьків. Рішення суду щодо такої категорії справ підлягає негайному виконанню. Копія судового рішення видається особам, які брали участь у справі, негайно після проголошення такого рішення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи. За видачу свідоцтва про народження або смерть органом реєстрації актів цивільного стану плата не стягується. Рішення

у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України може бути оскаржено в загальному порядку. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Список використаних джерел

1. Українська Гельсінська спілка з прав людини / В Україні зменшилась кількість вимушених переселенців... URL: <https://www.foundation101.org/news/20170301>.
2. Закон України від 02.06.11. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17.
3. Статистика звернень внутрішньо переміщених осіб за наданням безоплатної правової допомоги протягом 01 липня 2015 року – 31 грудня 2016 року. URL: legalaid.gov.ua/.
4. Закон України від 20.10.14 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoringu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>
5. Закон України від 16.09.2014 № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>
6. Звіт БФ «Право на захист» про проведення моніторингу змін до Закону про права ВПО. URL: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoringu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>
7. Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2016 № 1610 «Про затвердження форми Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0089-17
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10. 2014 року № 509. «Про облік внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF/ed20160611>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
10. Облік ВПО. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/.../Prava-VPO-Pravo-na-zahyst.docx>
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03 2016 року № 167 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/167-2016-%D0%BF>
12. Єдина база ВПО: ми чекали, чекали і... Донбас СОС – Донбас SOS. URL: <http://donbassos.org/baza22092016/>.

13. За інформацією, розміщеною на офіційному сайті Міністерства соціальної політики України. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249225479&cat_id=244277212
14. За повідомленням УКРІНФОРМ. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2080460-edina-baza-pereselencivpovnocinno-zapracue-z-zovtna-reva.html>
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.16 № 646 «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF>
16. Лист Міністерства соціальної політики України від 16.12.2016 № 672/0/10-16/081 «Про посилення контролю за виплатами». URL: <http://goo.gl/8pXtrs> <https://hromadskeradio.org/.../minsocpolityky-pererahuje-dopomogu-pereselencyam-...>
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 №637 «Про здійснення соціальних виплат особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-p
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2016 № 167 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2016-p
19. Постанова правління Пенсійного фонду України від 08.04.16. №7-1 «Порядок обліку, зберігання, оформлення та видачі пенсійних посвідчень в Пенсійному фонді України та його органах». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0633-16/paran21#n21>
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.16 № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-p

4.2 Порядок здійснення права на захист ВПО¹

Право на захист прав, свобод та законних інтересів

Право на захист базується на нормах Конституції України, які закріплюють обов'язок держави забезпечувати: захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (ст. 13), споживачів (ст. 42), захист

1 Дацюк В.Б., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу ДВНЗ «УжНУ».

прав і свобод людини і громадянина судом, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Конституційним Судом України (шляхом звернення з конституційною скаргою), а після використання всіх національних засобів юридичного захисту – відповідними міжнародними судовими установами чи міжнародними організаціями, членом яких є Україна (стаття 55).

При цьому Конституція не наводить вичерпного переліку органів та посадових осіб, які мають забезпечувати захист прав і свобод людини. Зокрема, відповідно до статті 3 Конституції, права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відтак всі без винятку органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані в межах своєї компетенції здійснювати захист прав людини.

Повноваження щодо координації та контролю за діяльністю органів виконавчої влади щодо вжиття ними необхідних заходів із забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України. Окрім того, КМУ забезпечує проведення моніторингу внутрішнього переміщення осіб, спрямовує діяльність органів виконавчої влади на усунення обставин (умов), що сприяли внутрішньому переміщенню осіб, на захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та сприяння поверненню таких осіб до залишеного місця проживання та їх реінтеграції (стаття 10 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).

Спеціальними суб'єктами владних повноважень, на яких покладено обов'язки із захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, є:

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
2. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб;
3. Міністерство юстиції та Координаційний центр з надання правової допомоги;
4. Міністерство соціальної політики.

Основними складовими права на захист є:

1. захист цивільних прав у разі їх порушення, невизнання або оспорювання, а також захист інтересів, якщо це не суперечить засадам цивільного законодавства (стаття 15 Цивільного кодексу);
2. захист у кримінальному провадженні, що полягає у наданні можливості навести усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою до-

помогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом (стаття 20 КПК);

3. *захист прав у адміністративному порядку*, що передбачає:

- право звернутися до керівника або органу вищого рівня з вимогою скасувати незаконний наказ (розпорядження) підлеглого державного службовця (стаття 9 Закону «Про державну службу»);
- право звернутися до адміністративного суду, якщо рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені права, свободи або інтереси заявника (стаття 6 Кодексу адміністративного судочинства);
- право на захист у справах про адміністративні правопорушення (статті 268, 271 Кодексу про адміністративні правопорушення);

4. *захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів* (статті 20, 39, 147 Господарського кодексу);

5. *захист трудових прав* у разі незаконного звільнення, порушення гарантій оплати праці, порушення інших положень трудового законодавства (статті 221 – 241-1 Кодексу законів про працю).

Для внутрішньо переміщених осіб найбільш поширеною та найбільш ефективною формою захисту своїх прав є адміністративно-процедурна – звернення зі скаргою до органу виконавчої влади вищого рівня або до суду з адміністративним позовом.

Порядок подання адміністративного позову

Відповідно до ст. 104 Кодексу адміністративного судочинства України звернутися до адміністративного суду з адміністративним позовом вправі будь-яка особа, яка вважає, що порушено її права, свободи чи інтереси у сфері публічно-правових відносин. Але при цьому слід враховувати, що, хоча право на пред'явлення позову є складовою частиною права кожної зацікавленої особи на звернення до суду за захистом, для того, щоб право на подання позовної заяви до адміністративного суду могло бути реалізовано у конкретній справі, необхідно додержуватися встановленого законом процесуального порядку пред'явлення адміністративного позову.

Перш за все слід враховувати, що юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи (стаття 17 КАС):

1. що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України;
2. що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства;
3. про накладення адміністративних стягнень;

4. щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

Внутрішньо переміщені особи, керуючись правилами предметної підсудності адміністративних справ відповідно до статті 18 КАС, мають право звернутися до місцевих загальних судів в порядку адміністративного судочинства у таких справах:

1. у яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, які підсудні окружним адміністративним судам;

2. з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;

3. щодо спорів фізичних осіб з суб'єктами владних повноважень з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

4. з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів у справах, перелічених вище, а також з приводу рішень, дій або бездіяльності приватного виконавця щодо виконання рішень органів (посадових осіб), крім судових рішень;

Окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи:

- однією зі сторін в яких є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, обласна рада, Київська, Севастопольська міські ради, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених цим Кодексом, та крім справ щодо їх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам;

- про застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності, якщо вони можуть бути застосовані виключно за судовим рішенням.

Окрім того, справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом *за вибором позивача*. Тобто внутрішньо переміщені особи на свій розсуд визначають, до

якого суду звернутися (місцевого загального, який є у кожному районному центрі, чи окружного адміністративного, який є лише у обласних центрах), щоб оскаржити, наприклад, рішення голови РДА.

Форма та зміст позовної заяви

Згідно зі статтями 105-106 КАСУ позовна заява має бути подана до адміністративного суду у письмовій формі та повинна містити такі відомості:

- найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява;
- ім'я чи назву позивача, поштову адресу, а також номер засобу зв'язку та адресу електронної пошти, якщо такі є;
- ім'я або назву відповідача, посаду й місце служби посадової чи службової особи, поштову адресу, а також номер засобу зв'язку та адресу електронної пошти, якщо такі відомі;
- зміст позовних вимог (нагадаємо, що ними можуть бути вимоги на захист прав, свобод чи інтересів осіб виключно у сфері публічно-правових відносин: наприклад, вимоги про скасування або визнання нечинним рішення відповідача – суб'єкта владних повноважень, про зобов'язання відповідача – суб'єкта владних повноважень прийняти рішення або вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення, про стягнення з відповідача коштів на відшкодування шкоди, завданої його незаконним рішенням, дією чи бездіяльністю, тощо);
- виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (на підтвердження цих обставин позивач зазначає докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом);
- у разі необхідності – клопотання про звільнення від сплати судового збору; про звільнення від оплати правової допомоги і забезпечення надання правової допомоги, якщо відповідний орган відмовив особі у забезпеченні правової допомоги; про призначення судової експертизи; про витребування доказів; про виклик свідків тощо;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються (в обов'язковому порядку – копії позовної заяви та копії всіх документів, що приєднуються до неї, з огляду на кількість відповідачів та документ про сплату судового збору).

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати підписання заяви. Якщо позовна заява подається представником позивача, то до неї мають додаватися довіреність чи інший до-

кумент, що підтверджує повноваження такого представника на подання позову і, можливо, на подальше представництво в суді під час розгляду цього позову, а також мають бути вказані ім'я представника, його поштова адреса, номер телефону та адреса електронної пошти, якщо вони є.

Способи подання заяви

Існує два варіанти подання позовної заяви:

- позовна заява з необхідними копіями (залежно від кількості відповідачів) подається безпосередньо до канцелярії відповідного суду. При цьому рекомендується зробити одну зайву копію, яка, на прохання особи, що її подає, реєструється працівником канцелярії (на ній проставляються дата подання, підпис працівника канцелярії та печатка канцелярії) і повертається позивачу чи його представнику;
- позовна заява направляється на адресу суду поштою. При цьому у відправника повинно залишитися документальне підтвердження того, що і коли він направив на адресу суду (цінний лист з описом вкладення).

Конституційна скарга

Віднедавна ще однією формою захисту порушених прав в рамках національного правового механізму є конституційна скарга. Раніше громадяни могли звернутися в Конституційний Суд України виключно з конституційним зверненням на предмет тлумачення норм закону. Натомість оскаржити закон, якщо він суперечив положенням Конституції України, громадяни не мали можливості. Однак цю проблему було вирішено у зв'язку із:

- внесенням змін до Конституції України Законом від 02.06.2016 року №1401-VIII, яким було запроваджено інститут конституційної скарги,
- прийняттям Закону «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 року №2136-VIII, яким було врегульовано порядок подання конституційних скарг та процедуру їх розгляду Конституційним Судом України.

Так, відтепер відповідно до статті 151-1 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Консти-

туції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана виключно в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Тобто для звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, як правило, потрібно пройти всі судові інстанції (першу, апеляційну та касаційну) і лише після цього звертатися в Конституційний Суд України.

Адвокатська монополія

Слід зазначити, що Законом України від 02.06.2016 року №1401-VIII було запроваджено так звану адвокатську монополію на представництво інтересів громадян в судах. Так, відповідно до статті 131-2 Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки лише щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Положення цієї статті щодо представництва в судах першої інстанції набудуть чинності 1 січня 2019 року, в судах апеляційної інстанції – 1 січня 2018 року, а у Верховному Суді та судах касаційної інстанції ці положення уже набули чинності 1 січня 2017 року.

Вказана норма Конституції України суттєво обмежує громадян у виборі свого захисника (представника). Зокрема представляти інтереси іншої особи в суді не зможе навіть фахівець з вищою юридичною освітою, але який не є адвокатом (навіть якщо це близький родич цієї особи).

Водночас 5 січня 2017 року набрали чинності зміни до статті 14 Закону «Про безоплатну правову допомогу», згідно з якими внутрішньо переміщені особи були віднесені до переліку категорій осіб, що мають **право на безоплатну вторинну правову допомогу (зокрема й допомогу адвоката за рахунок держави)**, яка включає такі види правових послуг:

1. захист у кримінальному провадженні;
2. здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
3. складання документів процесуального характеру.

Для отримання такої допомоги слід звертатися у місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Окрім того, усі внутрішньо переміщені особи на рівні з пересіченими громадянами мають **право на безоплатну первинну правову допомогу**, яка включає отримання (за рахунок держави) таких послуг, як:

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Перелічені послуги в рамках безоплатної первинної правової допомоги в Україні можуть надавати: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи.

Спеціалізованими установами, створеними державою для надання населенню безоплатної первинної правової допомоги, є **бюро правової допомоги**, які були створені Міністерством юстиції у 2016 році замість місцевих управлінь юстиції, та **місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги**.

Для того щоб визначитися, яка правова допомога необхідна (первинна чи вторинна), необхідно з'ясувати, в якій саме правовій послугі виникла потреба. Зокрема, якщо потреби особи зводяться до отримання консультації або складання нескладних документів, на зразок скарги, заяви, довідки, які не є процесуальними документами, то особі потрібна первинна правова допомога. Якщо ж питання, з яким звернулася особа, має вирішуватись в судовому порядку або допомога необхідна на стадії досудового розслідування в рамках кримінального процесу, то така особа потребує вторинної правової допомоги. Однак не можна розглядати первинну та вторинну правову допомогу як відокремлені одне від одного явища. Іноді первинна правова допомога може перерости у вторинну, а правова допомога, яка спочатку мала на меті звернення до суду, вирішує питання на досудовій стадії і залишається на рівні первинної правової допомоги. З огляду на наведене, для ефективного вирішення правових проблем внутрішньо переміщених осіб дуже важливе значення має співпраця між суб'єктами, які надають первинну та вторинну безоплатну правову допомогу, а також розуміння такими суб'єктами як обсягу своїх повноважень, так і специфіки та повноважень інших суб'єктів надання правової допомоги.

Відтак для внутрішньо переміщених осіб найбільш доцільно звертатися до місцевих центрів з надання безоплатної правової допомоги, де їм можуть надати одночасно як первинну, так і вторинну правову допомогу за рахунок держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав внутрішньо переміщених осіб // Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні» в межах Плану Дій Ради Європи для України 2015–2017. Червень 2016. URL: <https://rm.coe.int/1680693ca7>
3. Аналіз проблем реалізації прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) // Восток SOS. URL: <http://vostok-sos.org/problem/>
4. Внутрішньо переміщені особи та участь у виборах: короткий огляд // Міжнародна фундація виборчих систем, 2016. 40 с. URL: http://www.ifes.org/sites/default/files/ifes_idps_and_electoral_participation_2016-11-14-ukrainian.pdf
5. Гошовський В. Типові питання, що цікавлять переселенців / В.Гошовський; АО «Національна правова палата» // Проект «Правова допомога учасникам АТО». URL: <http://helpato.com.ua/index.php?id=tupovipitannya-pereselenciv>
6. Закірова С. Проблеми захисту прав вимушених переселенців // Центр дослідження соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2461:problemizakhistu-prav-vimushenikh-pereselentsiv-2&catid=71&Itemid=382
7. Здебський Д., Юровська Г., Шаповалова О. Проблемні питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб // Мала енциклопедія нотаріуса. №1 (91). Лютий 2017. С.118–122.
8. Кобець М.П. Проблеми забезпечення права на житло внутрішньо переміщених осіб в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 37. Том 2. 2016. С.110–113.
9. Лісова Ю. Правова допомога внутрішньо переміщеним особам. Національна практика. Приклади правових консультацій. Практичний посібник / Відп. ред. С. Марущенко; вступ. слово: А. Вишневський, Г. Христова. К.: Логос, 2017. 110 с.
10. Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні // Інформаційний бюлетень проекту Ради Європи. Випуск №2.

Вересень 2016. URL: http://mtot.gov.ua/wp-content/uploads/Project-Newsletter-2_UA.pdf

11. Сербіна А. Захист прав внутрішньо переміщених осіб та тих, хто залишився в зоні конфлікту // Національна асоціація адвокатів України. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/education-materials/zahyst-prav-peemishchenyh-osib-ta-v-zoni-konfliktu.pdf>
12. Солодько А., Дронюк Т. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб : першочергові завдання для України // Центр дослідження суспільства. URL: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf?1400493355
13. Шелевер Н.В. Адміністративний позов як форма захисту прав, свобод та інтересів внутрішньо переміщених осіб / Н.В. Шелевер // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 41. Том 2. С.92–97.

4.3 Відновлення втрачених судових проваджень в цивільному процесі на непідконтрольних територіях¹

Поняття відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі

Особливої актуальності відновлення втраченого судового провадження набуло з 2014 року в зв'язку з окупацією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на сході України. Значна частина цивільних справ, що перебували в кримських судах та деяких судах Донецької і Луганської областей, були безповоротно втрачені. Усе це зумовило прийняття спеціального законодавства щодо окупованих територій та територій проведення АТО, яке має узгоджуватися із нормами інституту відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі.

Відновлення втраченого судового провадження – це завершений, універсальний та безальтернативний процесуально-забезпечувальний засіб, спрямований на вирішення поточних процесуальних

¹ Немеш П.Ф., заслужений юрист України, к.ю.н., доцент, Голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Закарпатської області.

Лейба Є. В., к.ю.н., викладач ПКК ДВНЗ «Ужгородський національний університет», адвокат.

питань цивільного судочинства щодо незмінного (точного) поновлення змісту матеріалів цивільної справи закінченого провадження за умови доведеності факту їх повної або часткової відсутності в розпорядженні суду з метою охорони (захисту) суб'єктивних цивільних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, та/або правопорядку і режиму законності у сфері цивільного судочинства.¹

Відновлення провадження у справі, на відміну від відновлення втраченого судового провадження, спрямоване на поновлення розгляду цивільної справи, провадження в якій ще не завершене ухваленням рішення або її закриттям чи залишенням заяви без розгляду. До речі, саме це засвідчує, що відновлення провадження у справі є засобом, спрямованим на поновлення вчинення процесуальних дій судом та учасниками процесу. Крім того, відновлення провадження у справі не пов'язується із необхідністю поновлення змісту процесуальних документів, матеріалів цивільної справи: підстави цієї судової процедури абсолютно інші.

По-друге, відновлення втраченого судового провадження слід відрізнити від поновлення або продовження процесуальних строків у цивільній справі.

Як поновлення, так і продовження процесуальних строків спрямовані на усунення перешкод у реалізації невизначеного наперед кола суб'єктивних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, що взяті в часові межі. У цьому виражається спільність між відновленням втраченого судового провадження та поновленням або продовженням процесуальних строків. Поточний характер питань, що вирішуються, також об'єднує вказані судові процесуальні засоби.

Водночас, на відміну від відновлення втраченого судового провадження, поновлення або продовження процесуальних строків має іншу підставу свого застосування, що буде обумовлювати інші процесуальні наслідки застосування цих засобів. Крім того, поновлення або продовження процесуальних строків можливе виключно за ініціативою осіб, які беруть участь у справі, а не за ініціативою суду.

Відновлення втраченого судового провадження та поновлення або продовження процесуальних строків як поновлювальні судові засоби можуть йти разом. Наприклад, якщо подається заява про відновлення втраченого судового провадження для звернення судового рішення до виконання, то вказана процедура буде розглядатися тіль-

1 Лейба Є.В. Відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі: монографія. К.: Алерта, 2016. 92с.

ки в тому разі, якщо не був пропущений строк виконавчої давності або якщо він був пропущений, проте судом поновлений для вчинення цієї процесуальної дії. Ось чому поновлюючі дії вказаних засобів слід розрізняти.

По-третє, відновлення втраченого судового провадження слід відрізняти від видачі дублікату процесуального акту з матеріалів цивільної справи.

Спільність між зазначеними заходами полягає в тому, що всі вони пов'язуються не тільки із правилами цивільного судочинства, але й із правилами діловодства всередині суду. Спільність буде також зумовлюватися тим, що видача дублікату процесуального акту буде пов'язуватися з його втратою, тобто зникнення із розпорядження особи, що брала участь у справі, але вони є в наявності в суді. Проте відмінністю є те, що під час відновлення втраченого судового провадження вказані матеріали відсутні в розпорядженні суду. Ще однією спільністю видачі дублікату процесуального акту, що поєднує її із відновленням втраченого судового провадження є те, що тексти процесуальних документів мають бути відновлені із тим змістом, який вони мали раніше, тобто, відповідати вимогам незмінності.

Відповідно до ЦПК України замість втраченого оригіналу виконавчого листа або судового наказу, який видав виконавчий лист або судовий наказ, має право за заявою стягувача або подання державного виконавця видати його дублікат. За видачу такого дублікату стягується судовий збір у встановленому розмірі на відміну від процедури відновлення втраченого судового провадження.

Отже, відновлення втраченого судового провадження, будучи процесуально-забезпечувальним засобом поновлювальної дії, слід відрізняти від інших подібних засобів: відновлення судового провадження, поновлення та продовження процесуального строку, видачі дублікату процесуального акту з матеріалів цивільної справи.

Процесуальний порядок відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі (в тому числі й на тимчасово непідконтрольних територіях)

Закріплений у чинному ЦПК України процесуальний порядок відновлення втраченого судового провадження чітко виокремлює два етапи цієї процедури: відкриття провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження та безпосередньо судовий

розгляд такої заяви із винесеним судовим рішенням. Підготовчий етап для цієї процедури нормами розділу X ЦПК України прямо не виокремлюється, хоча про ускладнення в цій процедурі, які вимагатимуть вчинення дій підготовчого характеру, говориться. Зокрема, ЦПК України визначає, що суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, осіб, які брали участь у справі, а в необхідних випадках осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження. Очевидно, що вирішенню такого питання передуює вивчення матеріалів збереженої частини провадження, встановлення кола учасників процесу та штату суду, звідки була втрачена справа, процесуальне оформлення їх виклику на судові засідання судовими повістками. Крім того, суд повинен перевірити, а чи дійсно матеріали цивільної справи втрачені. Всебічно на етапі відкриття провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження зробити це не завжди вдається. Ось чому суд, що порушив провадження за відповідною заявою, повинен зробити відповідні запити для перевірки інформації, що вказана в заяві про відновлення втраченого судового провадження. Сказане підтверджується судовою практикою: «...у процесі судового розгляду було встановлено, що цивільна справа дійсно була знищена у зв'язку із закінченням строку зберігання. Але в архіві суду на даний час збережені оригінали ухвали суду від 02.12.1999 року про накладення арешту на квартиру АДРЕСА_1 та ухвали суду від 18 вересня 2000 року про залишення позову без розгляду».¹ Отже, суд правильно ухвалив рішення, яким відмовив у задоволенні заяви про відновлення втраченого судового провадження, оскільки процесуальні документи, на підставі яких заявник може вирішити питання про скасування заходів забезпечення позову, не були втрачені. Крім того, можна знайти безпосередню згадку в рішеннях судів про здійснення судом, який розглядав заяву, про відновлення втраченого судового провадження підготовки у справі. Зокрема, «при підготовці справи до розгляду відновлені позовна заява ОСОБА_1 та дані до неї документи...».²

Таким чином, процедура відновлення втраченого судового провадження характеризується тим, що в ній чітко можна виділити два послідовні етапи: відкриття провадження за заявою про відновлення

1 Рішення Держинського районного суду м. Харкова в цивільній справі №638/8883/13-ц від 2 квітня 2014 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38536816>

2 Рішення Петровського районного суду м. Донецька в цивільній справі № 2-в-1/11 від 3 березня 2011 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14539361>

втраченого судового провадження та її судовий розгляд. Проте фактично можна виділити в структурі цієї процедури також підготовчий етап, хоча нормативно в розділі X ЦПК України він не виокремлюється. Але підготовчий етап буде виникати тільки в тому разі, якщо за поданими в суд документами разом із заявою про відновлення втраченого судового провадження неможливо точно відновити зміст процесуальних документів і є необхідність у вчиненні процесуальних дій підготовчого характеру.

За аналогією до стадії порушення цивільної справи, під час аналізу процедури відкриття провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження важливе значення мають аналіз суб'єктів права щодо звернення; суд, до якого слід подавати таку заяву; засіб порушення провадження; умови відкриття провадження та процесуальні наслідки недотримання і дотримання вказаних умов.

Суб'єктами права на звернення щодо порушення процедури відновлення втраченого судового провадження виступають особи, які беруть участь у справі, та суд.

Подавати заяву про відновлення втраченого судового провадження може не тільки прокурор, який раніше брав участь у цивільній справі, але і прокурор, який у ній участі не брав. Крім того, таку заяву інший прокурор, який також не брав у ній участі, може змінити, доповнити, відкликати чи відмовитися, якщо він є прокурором вищого рівня.

Якщо вести мову про те, хто може ініціювати процедуру відновлення втраченого судового провадження з боку суду, то чинний ЦПК України про це мовчить. Лаконічне слово «суд» на практиці набуває різноманітних форм, за якими стоять у деяких випадках особи, що навіть не виступають за чинним ЦПК України учасниками цивільного процесу. Зокрема, за заявою помічника судді було порушено відновлення втраченого судового провадження у Верховному Суді України.¹ Інколи заяву про відновлення може подати секретар суду, а не секретар судового засідання.²

Суд виступає органом державної влади, який від імені України здійснює правосуддя в цивільних, кримінальних, адміністративних, господарських та конституційних справах. Оскільки ми говоримо про відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі,

1 Рішення Добропільського міськрайонного суду Донецької області в цивільній справі №227/1913/14-ц від 14 квітня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43705180>

2 Ухвала Зарічного районного суду м. Суми в цивільній справі № 591/8978/13-ц від 18 жовтня 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34603309>

то необхідно говорити про суди, які представлені саме в цій сфері реалізації судової влади.

Процесуальним засобом порушення процедури відновлення втраченого судового провадження виступає заява про відновлення втраченого судового провадження.

Згідно з ЦПК України, звернення до суду з проханням відновити втрачене провадження здійснюється шляхом подання заяви. Цивільне процесуальне законодавство встановило певні вимоги щодо змісту та форми заяви, оскільки тільки при додержанні цих вимог заява може бути належним засобом порушення судової діяльності, спрямованої на захист законних інтересів осіб, які брали участь у справі, шляхом поновлення судових документів.

Встановлюються обов'язкові вимоги до заяви про відновлення втраченого провадження, яка подається в письмовій формі. Водночас заява про відновлення втраченого судового провадження повинна містити як загальні реквізити, так і спеціальні, обов'язкові вимоги. По-перше, у заяві потрібно зазначити ім'я (найменування заявника), а також ім'я представника заявника, якщо заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місце знаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі. По-друге, у заяві повинно бути зазначено, про відновлення якого саме провадження просить заявник, чи було у справі ухвалено рішення по суті справи або постановлено ухвалу про закриття провадження, якою саме особою з числа осіб, які брали участь у справі, був заявник, хто конкретно і в якості кого брав участь у справі, місце проживання чи місце знаходження цих осіб, що відомо заявнику про обставини втрати провадження, про місце знаходження копій документів провадження або відомостей щодо них, поновлення яких саме документів заявник вважає необхідним, для якої мети необхідне їх поновлення. У заяві слід докладно викласти відомості про втрачену справу, а саме: предмет, підстави та ціну позову; досліджені докази; дату та зміст рішень, ухвал суду першої інстанції, а якщо є – ухвал або рішень апеляційного чи касаційного судів; відомості про виконання рішення.^{1 2}

Слід сказати, що обставини втрати провадження можуть бути не відомі заявнику, проте він може вказати, коли останній раз він звертався та до якого суду з заявою про отримання будь-яких документів

1 Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. та ін. Курс цивільного процесу : підручник; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2011. 1017 с.

2 Штефан О. Порядок відновлення втраченого судового провадження // Юридична Україна. 2005. №5. С. 75.

зі справи. Якщо справа втрачена, необхідно використати всі можливості витребування копій судового рішення з тих інстанцій, куди вони могли бути спрямовані після ухвалення рішення, з урахуванням суті спору та обставин справи (бюро технічної інвентаризації, нотаріальна контора, державна виконавча служба, житлові органи, органи опіки та піклування тощо).¹

До заяви про відновлення втраченого провадження додаються будь-які документи або їх копії, навіть, якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у заявника або у справі. Зокрема, заявник може додати копію позовної заяви, копію судового рішення, копію апеляційної чи касаційної скарги, виконавчий лист, судові повістки, витяги з протоколу або журналу судового засідання тощо. Якщо є відомості, що документи, які стосуються втраченої справи, перебувають у конкретних фізичних або юридичних осіб, на це слід вказати у заяві й заявити клопотання про їх витребування.

Реалізація права на звернення до суду з відновленням втраченого судового провадження обумовлюється одним цивільним процесуальним фактом: провадження у справі має бути завершеним.

У цивільному процесі провадження у справі може завершуватися по-різному. До уваги для вирішення питання про відкриття провадження про відновлення втраченого судового провадження беруться тільки два випадки завершення провадження у справі: коли було винесено рішення по суті та коли була винесена ухвала про закриття провадження зі справи. Інша форма завершення провадження у справі – винесення ухвали про залишення позову без розгляду – до уваги не повинна братися. Така позиція законодавця, вважаємо, є правильною, оскільки винесення ухвали про залишення позовної заяви без розгляду не позбавляє особу права на повторне звернення із аналогічним позовом до суду.

Згідно з положеннями ЦПК України, у випадку, коли при прийнятті заяви про відновлення втраченого судового провадження буде виявлено, що зазначена заявником мета не пов'язана із захистом його особистих прав та інтересів, суд своєю ухвалою відмовляє у відкритті відновлюючого провадження. Наприклад, це може бути в разі, якщо відновлення судового провадження не матиме для заявника настання юридичних наслідків.

Абсолютно не говориться у ЦПК України про можливість оскарження ухвали про відмову у відкритті провадження з відновлення втра-

1 Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитоновної, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубевої. Х.: Одиссей, 2009. 920 с.

ченого судового провадження. Вважаємо, що така можливість існує, але вона диференціюється залежно від того, який саме суд вирішував питання про відкриття провадження: якщо таке питання вирішував суд першої інстанції, то ухвалу про відмову у відкритті провадження щодо відновлення втраченого судового провадження можна оскаржити в апеляційному порядку; якщо таке питання буде вирішувати суд апеляційної інстанції, то його ухвалу можна буде оскаржити в касаційному порядку. Не можна буде оскаржити подібні ухвали, якщо їх винесе суд касаційної інстанції або Верховний Суд України, окрім підстав, визначених у ЦПК України.

Якщо відновлення втраченого судового провадження було помилково відкрито, тобто під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження суддя оминув своєю увагою відсутність вказівки мети у цій заяві, суд своєю ухвалою залишає заяву без розгляду.

Якщо подана заява про відновлення втраченого судового провадження відповідає встановленим вимогам, а особа, яка її подала, відповідає тим вимогам, що ставляться до осіб при поданні такої заяви, суд своєю ухвалою відкриває провадження про відновлення втраченого судового провадження та визначає дату судового засідання відносно цієї заяви. Копії такої ухвали надсилаються особам, які беруть участь у справі. Така ухвала, оскільки вона не створює перепони в розгляді, оскарженню на підлягає.

Доказування під час ініціювання процедури про відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі (в тому числі й справ, які втрачені на непідконтрольних територіях України)

Під час відновлення втраченого судового провадження надзвичайно важливе значення буде мати судове доказування, успішність проведення якого в кінцевому результаті вплине на підсумкові акти суду за прийнятою до розгляду заявою про відновлення втраченого судового провадження. Така важливість безпосередньо чорним по білому виписана в діючому ЦПК України.

Отже, судове доказування у процедурі відновлення втраченого судового провадження під час застосування засобів поновлення змісту втрачених матеріалів виконує своєрідні функції та посідає одне із цільних місць. Не випадково вчені кримінального процесу інколи розглядали відновлення втраченого провадження в контексті копіювальної

діяльності органів розслідування та суду щодо поновлення змісту зібраних доказів у кримінальній справі.¹

Водночас слід відзначити все-таки певну особливість при визначенні системи засобів доказування, які можна збирати під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Серед учасників розгляду такої заяви не названі сторони, треті особи та їхні представники, а тому ми не можемо допитати вказаних осіб як свідків для отримання інформації з обставин цивільної справи. Звичайно, що особи, які мали подібний статус у цивільній справі, матеріали якої треба відновлювати, можуть взяти участь під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Але в такому разі вони не мають тієї процесуальної пільги, яку мали раніше: дати згоду допитати себе як свідків. Тут суд має повне право поза межами їх згоди допитати таких осіб як звичайних свідків з приводу тих чи інших обставин, які необхідні для точного відновлення матеріалів втраченого провадження.

Таким чином, коло засобів доказування, що може використати суд під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового доказування, менше ніж, воно визначено у ЦПК України. Такими засобами доказування можуть бути лише покази свідків, речові докази, письмові докази та висновок судового експерта. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, даних за процедурою допиту свідків, тут не може бути використано. Хоча заявник, який подає заяву про відновлення втраченого судового провадження, або його представник можуть дати своє пояснення. Проте, оскільки в них не буде статусу сторін чи третіх осіб, їх пояснення не матимуть сили доказу.

Етап збирання судових доказів підпорядковується дії багатьох правил доказування, які визначають поведінку суду та осіб, які беруть участь у справі, щодо їх ролі у процесі збору судових доказів. Адекватне розуміння своїх функцій на цьому етапі процесу доказування під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження є запорукою винесення законних судових рішень. Зокрема, деякі науковці вважають, що не може бути підставою для ухвали про повернення заяви про відновлення втраченого судового провадження, неподання необхідних документів, які відсутні у заявника і перебувають у інших осіб, оскільки суддя має допомогти заявникові одержати ці документи (копії) і навіть витребувати їх за власною ініціативою. Ось

1 Ефремова Н.П. Восстановление утраченных уголовных дел: дисс. ...кандидата юрид. наук: 12.00.09. Омск, 2001. 37с.

чому важливим є усвідомлення не тільки свого місця під час збору доказів, але і меж поведінки щодо цього.

На нашу думку, характер відновлювальної цивільної справи при визначенні специфіки дії загальних правил судового доказування тут взагалі ні до чого. Потрібно керуватися спеціальними нормами, якими і є норми розділу X ЦПК України, що нівелюють дію загальних норм щодо загальних правил судового доказування. Аналізуючи норми вказаного розділу, бачимо, що як особи, які беруть участь у справі, так і суд, який розглядає заяву про відновлення втраченого судового провадження, несуть відповідальність за збирання необхідних судових доказів для точного відновлення матеріалів втраченої справи. По-перше, це прямо випливає з того, що ініціативу в порушенні процедури відновлення втраченого судового провадження може проявити сам суд, а в такому разі він самостійно повинен забезпечити справу доказами для успішного вирішення заяви. По-друге, суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, осіб (їх представників), які брали участь у справі, а в необхідних випадках – осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судові рішення.

Отже, особливість дії одного із загальних правил судового доказування – правила розподілу обов'язків доказування – полягає в тому, що, як суд, так і особи, які беруть участь у справі, є активними суб'єктами стосовно виявлення та збору судових доказів, спрямованих на підтвердження фактів предмета доказування у процедурі відновлення втраченого судового провадження. Сказане певною мірою зближує розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження із справами окремого провадження, де також суд за власною ініціативою може збирати судові докази для підтвердження чи спростування обставин справи окремого провадження. Але це зближення є не настільки істотним, щоб стати прихильним концепції справи окремого провадження, що пояснює юридичну природу відновлення втраченого судового провадження. Про широкі повноваження суду під час збору судових доказів, які можуть посприяти відновленню втраченого провадження, уже раніше писали.¹

Щодо інших загальних правил судового доказування – правила належності та правила допустимості – їх специфічна дія під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового доказування буде проаналізована в межах останнього етапу процесу судового доказування –

1 Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонів, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубевої. Х.: Одиссей, 2009. 922 с.

етапу оцінки судових доказів.

Слід зазначити, що поряд із загальним правилом, яке розподіляє обов'язки доказування між сторонами, існують спеціальні правила, які ці обов'язки перерозподіляють. Ними виявляються доказові презумпції та доказові фікції.

Нормативно визначені критерії, якими має керуватися суд під час дослідження судових доказів: всебічність, повнота, об'єктивність та безпосередність. Всебічність означає дослідження доказів, поданих як позивачем, так і відповідачем, але оскільки під час відновлення втраченого судового провадження немає інституту сторін, то йдеться про необхідність дослідження доказів, поданих усіма особами, які беруть участь у справі. Повнота означає отримання в такому обсязі доказового матеріалу, який був би достатнім для точного відновлення втрачених матеріалів. Об'єктивність пов'язується із відсутністю зацікавленості суду під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Безпосередність – це особисте ознайомлення із судовими доказами суду та осіб, які беруть участь у справі.

На практиці інколи скасовують судові рішення через те, що були порушені критерії дослідження судових доказів під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Особливості оцінки судових доказів при відновленні втраченого судового провадження (в тому числі й справ, які втрачені на непідконтрольних територіях України)

Оцінка доказів – це розумова діяльність, підпорядкована законам логічного мислення, яка виражається через процесуальні дії суду та осіб, які беруть участь у цивільній справі, що регламентуються нормами цивільного процесуального права та пронизують весь процес судового доказування, завершуючи, таким чином, процес встановлення обставин цивільної справи.¹

Оцінка доказів – це кінцевий етап процесу судового доказування, у якому підбиваються підсумки щодо можливості тими чи іншими судовими доказами встановлювати ті чи інші обставини цивільної справи. Такі підсумки проводить суд у нарадчій кімнаті, виносячи судові рішення, та особи, які беруть участь у справі, під час своїх промов у дебатах.

Здійснюючи оцінку судових доказів, вищеназвані суб'єкти обов'яз-

¹ Зеленьак Е.С. Інститут оцінки доказів у цивільному процесі: дис. ...кандидата юрид. наук: 12.00.03. Ужгород, 2014. 104 с.

ково повинні дати відповідь на деякі питання, які формують так званий «зміст оцінки судових доказів». Зокрема, «суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності».

Судові докази є належними тоді, коли вони мають зв'язок з фактами, які входять до предмета доказування, тобто, або підтверджують їх існування, або заперечують їх наявність.

Отже, як і на попередніх етапах судового доказування при відновленні втраченого судового провадження, так і на останньому етапі – етапі оцінки судових доказів – існують свої особливості, які пов'язані із допустимістю письмових доказів та їх перевагою поряд із іншими судовими доказами, що можна використовувати під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Судовий розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі (в точу числі й справ, які втрачені на непідконтрольних територіях України)

Згідно з нормами розділу Х ЦПК України, розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження відбувається у порядку, встановленому цим кодексом. Деякі практики відразу зазначили, що відновлення втраченого судового провадження проводиться за загальними правилами ЦПК України, які встановлені для розгляду справ позовного провадження, з урахуванням особливостей, передбачених Розділом Х ЦПК України. Але, у зв'язку з прийнятими змінами до ЦПК у 2017 році, у кодексі зазначається розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження, що здійснюється за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом, протягом тридцяти днів з дня надходження заяви до суду.

Судовий порядок відновлення втраченого судового провадження обов'язково коригується спеціальними нормами, які передбачені в розділі Х ЦПК України.

Отже, порядок розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження буде визначатися порядком розгляду справи в тому суді, де відбувається відновлення втраченого судового провадження, а саме в суді першої інстанції.

У сучасній судовій практиці України може виникнути проблема із розумінням змісту підсудності заяви про відновлення втраченого судового провадження суду, який перебуває на тимчасово окупованій те-

риторії України Російською Федерацією або в районі проведення анти-терористичної операції. Деякі судові органи із зони бойових дій були перенесені, але не всі. Згідно з вищеподаним правовим висновком Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: «якщо місцевий суд знаходиться на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції, то відновлення втраченої справи здійснюється судом за територіальною підсудністю судових справ, визначеною законодавством».¹ На сучасному етапі таким законодавством виступає закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Відповідно до ст. 12 цього закону зазначено, що у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя судами Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на тимчасово окупованих територіях, змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя судам, та забезпечити розгляд: а) цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом міста Києва; б) цивільних справ, підсудних загальним апеляційним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – Апеляційним судом міста Києва.²

Важливе значення під час аналізу процедури розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження має визначення складу суду, при якому слід розглядати таку заяву. Чинний ЦПК України та узагальнення судової практики з цього приводу не говорять ні слова. Але свого часу постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції» від 21 грудня 1990 року, яка наразі вже не чинна, визначала, що всі заяви про відновлення втраченого судового провадження повинні розглядатися суддею одноособово. Зокрема, заяви про відновлення втраченого судового провадження розглядаються одноособово суддею і в тих випадках, коли для втраченої

1 ВСС зробив висновок щодо втраченого судового провадження // Закон і бізнес. – 13.07.2015 URL: http://zib.com.ua/ua/117469-vss_zrobiv_visnovok_schodo_vidnovlennya_vtrachenogo_sudovogo.html

2 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: закон України № 1207-VII від 15 квіт. 2014 р. : за станом на 4 бер. 2015 р. – Верховна Рада України. Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України. 2014. №26. Ст. 892.

справи передбачено колегіальний розгляд (п. 21).¹ Саме тому деякі науковці стверджують, що на цей момент вказане правило є актуальним і повинно дотримуватися судами України.

Заява про відновлення втраченого судового провадження розподіляється автоматизованою системою для певного судді, який працює у штаті суду, якому підсудний розгляд такої заяви. У цьому контексті важливим є відповідь на запитання, а чи не доцільно передати розгляд такої заяви тому судді (тим суддям), який (які) брав (брали) участь у прийнятті кінцевих судових рішень у тій цивільній справі, матеріали якої потрібно відновлювати. Адже краще, ніж цей суддя, ніхто із суддів не буде пам'ятати перипетії її розгляду в суді.

Таким чином, після відкриття провадження у справі за заявою про відновлення втраченого судового провадження судовий розгляд такої заяви може охопити два етапи: підготовчий етап та етап безпосереднього розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Зокрема, якщо брати до уваги діяльність суду першої інстанції, то це буде стадія провадження у справі до судового розгляду та стадія судового розгляду, які проводяться у формі попереднього засідання та судового засідання відповідно. Але якщо брати до уваги діяльність судів вищестоящих інстанцій, то таких стадій не передбачають, проте виокремлюють вчинення підготовчих дій суддею-доповідачем також у межах попереднього судового засідання. Їх вчинення під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження підтверджується матеріалами судової практики.²

Безпосередньо судовий розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження після завершення підготовчих дій або при їх не вчиненні і призначенні справи для розгляду після відкриття провадження до судового розгляду охоплює процесуальні дії, що детально описані у ЦПК України для судів першої інстанції.

Аналізуючи повноваження суду під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження, слід пам'ятати, що суд не має права перевіряти цивільну справу, матеріали якої втрачено. Саме тому варто погодитися із висновком Д.Д. Луспеніка про те, що суд, розглядаючи заяву про відновлення втраченого судового провадження, не вправі робити висновки про правильність тверджень суду, що роз-

1 Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції: постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 21 грудня 1990 р. (не чинна) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-90>

2 Ухвала Апеляційного суду Луганської області в цивільній справі № 425/407/14-ц від 17 червня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46838962>

глядав справу, та про обґрунтованість вимог заявника по суті раніше пред'явленого позову (заяви, скарги) стосовно втраченого судового провадження, змінювати висновки про обставини справи.¹ Зазначене застереження створює межі розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження (ухвали про необхідність відновлення втраченого судового провадження), за яким суд повинен тільки поновити повністю або частково матеріали втраченого судового провадження у їх незмінному вигляді. Для того, щоб досягти змін у змісті поновлених судових рішень, слід задіяти інші процедури, які пов'язані з оскарженням судових рішень, а не із відновленням втрачених матеріалів.

За результатами розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження суд може винести судові рішення – ухвалу суду.

Заява про відновлення втраченого судового провадження по суті не розглядається. Зумовлено це специфікою фактів предмета доказування, у структуру якого не входять юридичні факти матеріально-правового характеру, які опосередковують матеріальні відносини сторін, третіх осіб (заявника та зацікавлених осіб) або входять, але вони спрямовані на вирішення поточних процесуальних питань, а не матеріально-правових питань щодо суб'єктивних матеріальних прав. Звідси цілком логічно виникає питання про правильність вирішення законодавцем назви кінцевого процесуального акту суду при задоволенні заяви про відновлення втраченого судового провадження. Якщо заява про відновлення втраченого провадження по суті не розглядається, то в такому разі варто вносити не рішення суду, а ухвалу.

Винесення судового рішення про повне відновлення втраченого судового провадження на практиці відбувається дуже рідко і є можливим у тому випадку, коли збережені копії матеріалів цивільної справи. На доцільність здійснення такої поведінки, оскільки наперед не відомо, як повернеться справа, звертає увагу Я.П. Зейкан: «адвокати повинні зберігати свої адвокатські дос'є, в яких знаходяться ухвали, рішення та інші документи цивільної справи, яку веде адвокат».²

Як відомо, рішення суду складається із чотирьох частин: вступної, описової, мотивувальної та резолютивної. ЦПК України чітко визначає, що має бути відображене в судовому рішенні, яким задовольняється заява про відновлення втраченого судового провадження: «у рішенні

1 Луспенник Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України). Х. : Харків юрид., 2005. С. 145.

2 Зейкан Я.П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. К.: Юридична практика, 2006. 516 с.

суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих суду і досліджених у судовому засіданні з участю всіх учасників цивільного процесу з утраченого провадження, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з утраченого провадження». Як видно, ці реквізити мають відношення як до описової, так і до мотивувальної частини рішення, яким задоволена заява про відновлення втраченого судового провадження.

Зазначені вище спеціальні реквізити двох частин судового рішення умовно можна розділити на три групи:

- перелік доказів, які досліджувалися судом («на підставі яких конкретно даних, поданих суду і досліджених у судовому засіданні з участю всіх учасників цивільного процесу з утраченого провадження, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення»). Тут варто звернути увагу, що законодавець чомусь обмежив вказівку на ті докази, які досліджувалися та оцінювалися для встановлення змісту відновленого судового рішення. А як же бути із тими процесуальними актами, які є матеріалами цивільної справи, але не виступають судовим рішенням? Невже на підтвердження їх змісту не потрібно вказувати коло тих доказів, на підставі яких робилися подібні висновки? Таке формулювання запитання виглядає дивним, враховуючи те, що вимагається «точне відновлення втраченого провадження». Ось чому проблемний аспект слід вирішити законодавчою редакцією.

Названий реквізит, на нашу думку, належить до реквізитів описової частини рішення суду, оскільки відповідно ЦПК України описова частина складається із пояснень осіб, які беруть участь у справі, та інших доказів, досліджених судом. Матеріалами судової практики така позиція також підтверджується: «під час розгляду заяви судом були зібрані документи, що склали матеріали зазначеної цивільної справи, а саме – позовна заява з додатками, копії ухвал суду про відкриття провадження у справі, про забезпечення позову, про призначення у справі судової медичної експертизи, запити суду щодо витребування доказів, судові повістки, а також матеріали листування щодо розшуку справи».¹ Ось чому ми не можемо погодитися із тими науковцями, що зараховують подібний реквізит до мотивувальної частини рішення суду;

- висновок суду про те, які докази судом досліджувалися у втраче-

1 Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська в цивільній справі № 2-в-2/11 від 22 листопада 2011 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31887335>

ному провадженні («наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом»). Такий реквізит належить до реквізитів мотивувальної частини рішення суду, оскільки тут дається висновок про встановленість певних цивільних процесуальних фактів, мовляв, суд у справі, що втрачена, досліджував такі конкретні докази. Правда, тут слід пам'ятати, що здійснювати переоцінку таких доказів суд не має права;

- перелік процесуальних дій, які мали місце в цивільній справі, матеріали якої втрачені («наводяться висновки суду ... які процесуальні дії вчинялися з утраченого провадження») Цей реквізит також належить до реквізитів мотивувальної частини рішення суду, оскільки тут надається висновок на підставі оцінки судових доказів про те, які процесуальні дії виникали під час розгляду цивільної справи, матеріали якої втрачені. Трохи складно збагнути логіку законодавця, який розділив «вказівку на досліджені докази» та «вказівку на вчинені процесуальні дії», оскільки дослідження конкретних доказів є певною процесуальною дією, тобто два останні реквізити між собою узгоджуються як конкретне та загальне відповідно.

Якщо виходити з положень ЦПК України, яка визначає реквізити структурних частини рішення суду, то можна зрозуміти, що особливими реквізитами при задоволенні заяви про відновлення втраченого судового провадження саме й виступають тільки два останні реквізити: перелік доказів, які раніше досліджувалися, та перелік процесуальних дій, які раніше вчинялися в утраченому провадженні. Інший названий вище реквізит є звичайним реквізитом, що за будь-яких обставин повинен відображатися в описовій частині рішення суду.

Вступна та описова частини судового рішення при задоволенні заяви про відновлення втраченого судового провадження, як зазначають у юридичній літературі, повинна відповідати загальним вимогам.

Але найбільше зацікавлення викликає резолютивна частина рішення суду, яким задовольняється заява про відновлення втраченого судового провадження. Норми розділу X ЦПК України про цю частину абсолютно нічого не говорять. Звідси із врахуванням системного тлумачення ЦПК України, така частина рішення суду має формулюватися відповідно до загальних вимог.

На практиці в більшості випадків із проаналізованих нами рішень суду, якою задовольняються заяви про відновлення втраченого судового провадження, зауважується, що провадження відновлюється повністю або в частині. Далі йде звичайна інформація про надсилання рішення особам, які беруть участь у справі, та можливість його оскарження.

За недостатності зібраних матеріалів для відновлення втраченого су-

дового провадження, суд повинен винести ухвалу про залишення заяви без розгляду (чинний ЦПК України неправильно вимагає винести ухвалу про закриття провадження зі справи), яка породжує два альтернативні процесуальні наслідки: можна через деякий час знову спробувати відновити втрачене судове провадження, а можна звернутися із аналогічним позовом або іншою заявою до суду ще раз повторно. Саме цим і буде відрізнятися така ухвала від ухвали про відмову у відкритті відновлення втраченого провадження, якщо виявиться, що воно ще не є завершеним. В останньому випадку виникає тільки один процесуальний наслідок: існує можливість повторно звернутися до суду з новим позовом.

Вважаємо, якщо особа вирішить скористатися правом на повторне подання нового позову (заяви), вона не повинна сплачувати за їх подання судовий збір, оскільки раніше вже його сплатила і не її вина, що були втрачені матеріали попередньої цивільної справи, розгляд якої був завершений.

Ухвали суду, які винесені за результатами розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження, можна оскаржити в загальному порядку.

Отже процедура відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі закріплена в чинному ЦПК і явно зазнала змін у зв'язку із прийняттям змін до процесуального кодексу у 2017 році, однак законодавець не врахував особливості тимчасово непідконтрольних територій (правовий аспект), що в подальшому може призвести до неоднакової практики та неможливості особам, які брали участь у справі, захистити свої права.

Список використаних джерел

1. Лейба Є.В. Відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі: монографія. К.: Алерта, 2016. 188с.
2. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова в цивільній справі №638/8883/13-ц від 2 квітня 2014 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38536816>
3. Рішення Петровського районного суду м. Донецька в цивільній справі № 2-в-1/11 від 3 березня 2011 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14539361>
4. Рішення Добропільського міськрайонного суду Донецької області в цивільній справі №227/1913/14-ц від 14 квітня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43705180>
5. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми в цивільній справі №

- 591/8978/13-ц від 18 жовтня 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34603309>
6. Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В. та ін. Курс цивільного процесу: підручник; за ред. В.В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.
 7. Штефан О. Порядок відновлення втраченого судового провадження / О. Штефан // Юридична Україна. 2005. №5. С. 73–76.
 8. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубєвої. Х.: Одісеї, 2009. 952 с.
 9. Ефремова Н.П. Восстановление утраченных уголовных дел: дисс. ...кандидата юрид. наук: 12.00.09. Омск, 2001. 220 с.
 10. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубєвої. Х.: Одісеї, 2009. 952 с.
 11. Зеленьак Е.С. Інститут оцінки доказів у цивільному процесі: дис. ...кандидата юрид. наук: 12.00.03. Ужгород, 2014. 221 с.
 12. ВСС зробив висновок щодо втраченого судового провадження // Закон і бізнес. – 13.07.2015. URL: http://zib.com.ua/ua/117469-vss_zrobiv_visnovok_schodo_vidnovlennya_vtrachenogo_sudovogo.html
 13. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: закон України № 1207-VII від 15 квіт. 2014 р. : за станом на 4 бер. 2015 р. – Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України. 2014. №26. Ст. 892.
 14. Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції: постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 21 грудня 1990 р. (не чинна) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-90>
 15. Ухвала Апеляційного суду Луганської області в цивільній справі № 425/407/14-ц від 17 червня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46838962>
 16. Луспеник Д. Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України). Х. : Харків юрид., 2005. С.534.
 17. Зейкан Я.П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. К.: Юридична практика, 2006. 560 с.
 18. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська в цивільній справі № 2-в-2/11 від 22 листопада 2011 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31887335>
 19. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Додаток 1

Перелік нормативно-правових актів, які стосуються забезпечення і захисту прав внутрішньо переміщених осіб

- Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»
- Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»
- Закон України від 12.08.2014 № 1636-VII «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України»
- Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»
- Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу»
- Постанова Верховної Ради України від 17.03.2015 № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями»
- Указ Президента від 14.04.2014 № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2014 № 289 «Про затвердження Порядку оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 № 213 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 234 «Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»
- Постанова Кабінету Міністрів від 17.09.2014 № 450 «Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2015 № 68 «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансферів за місцевими бюджетами у населених пунктах Донецької та Луганської областей, що розташовані на території проведення антитерористичної операції, та населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. № 79 «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 367 «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1035 «Про обмеження поставок окремих товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.11.2014 № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.01.2015 № 47-р «Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1275-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України»
- Постанова Правління Національного банку України від 03.11.2014 № 699 «Про застосування окремих норм валютного законодавства при режимі тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим»
- Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», за-

- реєстрований у Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 року за № 282/20595
- Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.04.2012 № 320 «Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 2 липня 2012 року за № 1089/21401
 - Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2008 № 431 «Про затвердження Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 3 березня 2008 року за № 498/15189
 - Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 року за № 703/23235
 - Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.12.2014 № 1547 «Про затвердження Положення про державну підсумкову атестацію учнів у системі загальної середньої освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 року за № 157/26602
 - Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05.2016 № 560 «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31 травня 2016 року за № 795/28925
 - Постанова Пленуму Верховного суду України від 31.03.1995 № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»
 - Розпорядження Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.09.2014 № 2710/38-14 «Про визначення територіальної підсудності справ»
 - Наказ Антитерористичного центру при Службі безпеки України від 07.10.2014 № 33/6/а «Про визначення районів проведення антитерористичної операції та термінів її проведення»
 - Наказ Першого заступника керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (керівника Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей) від 12.06.2015 № 415 «Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей»

**Контактна інформація органів та посадових осіб,
уповноважених здійснювати захист прав внутрішньо
переміщених осіб**

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен)

Адреса: 01008, м. Київ-08, вул. Інститутська, 21/8
Ел.адреса: hotline@ombudsman.gov.ua
Веб-сайт: <http://www.ombudsman.gov.ua>
Гаряча лінія: 044-253-75-89, 0-800-50-17-20

***Адміністрація Президента України.
Уповноважений Президента України
у справах кримськотатарського народу***

Адреса: 01220, м. Київ, вул. Банкова, 11.
Веб-сайт: <http://www.president.gov.ua>
Телефон довідкової Адміністрації Президента України: (044) 255-73-33
Ел.адреса відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента
України у справах кримськотатарського народу: Limara.Tairova@apu.gov.ua

***Кабінет Міністрів України
Відділ забезпечення захисту прав та законних інтересів сімей з дітьми,
внутрішньо переміщених осіб та гуманітарної допомоги***

Адреса: 01008, м. Київ, вул. Грушевського, 12/2
Телефон відділу: 256-64-03
Ел.адреса відділу: karpenko@kmu.gov.ua
Телефонна довідка по Секретаріату КМУ: (044) 256-63-33.
ЕЛЕКТРОННІ ЗВЕРНЕННЯ до КМУ надсилаються ВИКЛЮЧНО через спеціальну форму реєстрації в системі «Електронне звернення» на сайті КМУ
<http://www.kmu.gov.ua>

***Міністерство з питань тимчасово окупованих територій
та внутрішньо переміщених осіб***

Адреса: 01196, м. Київ, пл. Лесі Українки, 1
Ел.адреса: info@mtot.gov.ua
Веб-сайт: <http://mtot.gov.ua/>
Тел: +38044 286 85 28, факс +38044 286 85 28

Міністерство юстиції України

Адреса: 01001 м.Київ, вул.Городецького, 13

Електронна адреса для звернень громадян: zvernenya@minjust.gov.ua

Веб-сайт: <https://minjust.gov.ua/>

Довідка з питань звернень громадян:

486-71-90 – реєстрація та попередній розгляд звернень громадян

486-42-09 – організація особистого прийому громадян керівництвом Міністерства юстиції

Приймальня громадян Міністерства юстиції України знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Січових Стрільців, 73, кабінет № 126 Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини:

Тел. 279-54-91

Ел.адреса: kl.a@minjust.gov.ua

Координаційний центр з надання правової допомоги

Адреса: 04053, Україна, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 73, офіс 312

Ел.адреса: info@legaid.gov.ua

Веб-сайт: www.legaid.gov.ua

Телефон: (044) 486-71-06

Телефон / факс: (044) 486-77-45

Міністерство соціальної політики

Адреса: м. Київ, вул. Еспланадна, 8/10, 01601

Ел.адреса: info@mlsp.gov.ua

Веб-сайт: <http://www.msp.gov.ua/>

Тел. (044) 226-24-45

Факс (044) 289-00-98

Державна міграційна служба

Приймальня громадян ДМС України розташована за адресою:

вул. Володимирська, 9, м. Київ, 01001

Телефон гарячої лінії: +38 (044) 278-50-30

E-mail: hotline@dmsu.gov.ua

Веб-сайт: <https://dmsu.gov.ua>

Додаток 3

Начальнику / директору _____

м. _____, вул. _____, _____

гр. _____,
який (-ка) проживає за адресою:

вул. _____, буд. __, кв. __,
тел. _____

**Заява
про надання безоплатної первинної правової допомоги**

Я, _____, _____ року народження, _____

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», я маю право на отримання в повному обсязі безоплатної первинної правової допомоги, -

На підставі викладеного, відповідно до ст. 3, 7, 10 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», керуючись ст. ст. 1, 3, 5, 7, 15, 18, 19, 20 Закону України «Про звернення громадян», -
прошу:

1. Надати мені безоплатну первинну правову допомогу щодо порядку реалізації права на _____

/зазначається суть прохання, консультації, надання правової інформації, допомога у складанні заяви /

2. Відповідь про результати розгляду цієї заяви надати мені у письмовій формі у строки, передбачені чинним законодавством України.

_____ 20__ року

/підпис/

Додаток 4

Директору _____
місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги
м. _____, вул. _____, _____

гр. _____,
який (-ка) проживає за адресою:

вул. _____, буд. __, кв. __,
тел. _____

***Заява
про надання безоплатної вторинної правової допомоги***

Я, _____, ____ року народження, прошу надати мені безоплатну вторинну правову допомогу, що передбачає _____

_____.

/зазначається вид правової послуги (консультація, надання правової інформації, допомога у складанні процесуальних документів, представництво інтересів), коротко викладається суть питання /

__ _____ 20__ року

/підпис/

_____-

Порядок подання звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

I. Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини подаються у письмовій формі.

У зверненні слід зазначати:

1. Прізвище, ім'я та по батькові.
2. Поштовий індекс та адресу для надання відповіді.
3. Найменування органу державної влади, місцевого самоврядування чи посадової особи, які порушили Ваші права.
4. У чому конкретно полягає суть порушення Ваших прав.
5. Коли або в який строк допущено порушення Ваших прав.
6. Яких заходів Ви вживали для поновлення Ваших прав; до яких органів чи посадових осіб зверталися (додати копії їхніх відповідей).
7. Чи зверталися Ви за захистом порушених прав до суду?
8. Суть Вашого прохання, звернення.
9. Дату та власноручний підпис.
10. У разі звернення в інтересах третіх осіб потрібно надавати копії документів, що посвідчують повноваження на представництво їхніх інтересів.

Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини слід надсилати письмово за адресою: вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, 01008.

II. Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини можна надсилати й електронною поштою: hotline@ombudsman.gov.ua

Звернення електронною поштою слід оформляти згідно з правилами оформлення письмового звернення.

III. Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини може бути прийнято в письмовому вигляді під час особистого прийому у приймальні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

**Зразок скарги до Уповноваженого Верховної Ради України
з прав людини на дискримінацію внутрішньо переміщеної особи**

До Уповноваженого Верховної Ради
України з прав людини
01008, м. Київ,
вул. Інститутська, 21/8.

П.І.Б. особи, яка подає скаргу,
взята на облік як внутрішньо переміще-
на особа за адресою: (вказати адресу)
контактний телефон:

СКАРГА

Звертаюсь до Вас у зв'язку з порушенням мого права на _____ (вказати зміст порушеного права)_____. До суду з цього питання я ___уже звертався / ще не звертався___.

Викладення обставин (вказати дискримінаційні дії з боку особи/осіб, що позбавляють заявника можливості повністю використовувати свої конституційні та інші права. Таке обмеження може стосуватися будь-яких прав, якими громадянин наділений за законом, зокрема права на: охорону здоров'я; освіту; свободу пересування (в тому числі депортація або примусове переміщення населення з місця його споконвічного проживання); працевлаштування; підприємницьку діяльність; участь в управлінні державними справами; судовий захист тощо).

Юридичне обґрунтування порушення права (за можливості). Наприклад:

Відповідно до ст.ст. 21, 24 Конституції України, усі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Згідно із Загальною декларацією прав людини, прийнятою і проголошеною резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року, кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних

або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті. Користування правами та свободами має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Україною 17.07.1997 р.).

Відповідно до стст. 9, 10 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (далі – Закон), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є суб'єктом, наділеним повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у рамках здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина та захистом прав кожного на території України і в межах її юрисдикції запобігає будь-яким формам дискримінації та здійснює заходи щодо протидії дискримінації.

Відповідно до ст. 2 Закону, законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак:

- 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
- 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;
- 3) повагу до гідності кожної людини;
- 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Статтею 6 Закону передбачено, що відповідно до Конституції України, загально визнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України, всі особи, незалежно від їх певних ознак, мають рівні права і свободи, а також рівні можливості для їх реалізації.

Форми дискримінації з боку державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, юридичних осіб публічного та приватного права, а також фізичних осіб, визначені ст. 5 цього Закону, **забороняються**.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

На підставі викладеного вище, –

ПРОШУ:

1. В межах повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вжити заходів щодо запобігання та протидії дискримінації по відношенню до (П.І.Б.).

2. Інформацію про результати розгляду скарги прошу надати у встановлений законом строк на вказану мною адресу.

Додатки:

_____.

__ _____ 20__ року

/підпис/

Додаток 7

Зразок адміністративного позову

До Закарпатського окружного адміністративного суду

Позивач _____

(П. І. Б.)

взятий на облік як внутрішньо перемі-
щена особа,

посвідчення № _____ від _____ р.

*(поштова адреса, номер телефону, факсу, адреса
електронної пошти, якщо такі є)*

Представник позивача

(якщо заяву подає представник)

*П. І. Б., поштова адреса, номер телефону, факсу,
адреса електронної пошти, якщо такі є*

Відповідач _____

*П. І. Б. (найменування органу), посада і місце служби
посадової чи службової особи, поштова адреса, а
також номер телефону, факсу, адреса електронної
пошти, якщо такі відомі*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ про оскарження рішення/дій/бездіяльності суб'єкта владних повноважень

«__» _____ 20__ року _____

*вказати найменування суб'єкта владних повноважень (П. І. Б. посадової або
службової особи), вказати рішення (дію, бездіяльність), яке було прийнято
(вчинено, допущено) суб'єктом владних повноважень і за яких обставин _____*

**Вважаю таке рішення/дію/бездіяльність протиправним, оскільки
ним порушено:** _____

*вказати які права, свободи чи інтереси позивача було порушено та пояснити,
як саме і чому*

На підставі викладеного, керуючись стст. 104–106 Кодексу адміністративного судочинства України, прошу:

вказати зміст позовних вимог, наприклад: визнати протиправними рішення/дію/бездіяльність суб'єкта владних повноважень чи окремі положення рішення, а також скасувати рішення або визнати його нечинним (нормативно-правовий акт) чи окремі їх положення; або зобов'язати відповідача прийняти певне рішення/вчинити певні дії та стягнути з відповідача кошти на відшкодування шкоди

Одночасно заявляю такі клопотання: (відмітити необхідне) витребувати у відповідача усі наявні у нього докази, що стосуються позовних вимог для підтвердження _____

вказати обставини, що може підтвердити свідок для забезпечення позову зупинити дію оскаржуваного рішення / заборонити вчиняти такі дії: _____

До позовної заяви додається:

1. Докази, що підтверджують позовні вимоги (на ___ аркушах).
2. Копії позовної заяви та всіх документів, що приєднуються до неї, у кількості ____, що відповідає кількості відповідачів у справі.
3. Документ, що підтверджує сплату судового збору/документ, що підтверджує наявність підстав для звільнення від сплати судового збору.

__ 20__ року

/підпис/

**Зразки рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій
у справі про захист прав внутрішньо переміщеної особи
(справа про відмову в призначенні субсидії ВПО)**

Фабула справи:

У жовтні 2016 року ОСОБА_1 звернулася до суду з адміністративним позовом до Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації (далі – Управління) з вимогами:

1) визнати неправомірним та скасувати рішення Управління про відмову у призначенні ОСОБА_1 субсидії з 1 серпня 2016 року;

2) зобов'язати Управління призначити та надати ОСОБА_1 щомісячну адресну безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання та реєстрації за адресою: АДРЕСА_1, за період з 1 серпня 2016 року строком на 12 місяців.

Позовні вимоги мотивує тим, що є внутрішньо переміщеною особою з району проведення антитерористичної операції, а саме з м. Луганськ, з 07.06.2014 року. З серпня 2014 року перебуває на обліку в Управлінні пенсійного фонду України Дарницького району м. Києва та отримує пенсію. Відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» в листопаді 2014 року була взята на облік відповідачем та перебуває там до цього часу, постійно мешкала за адресою: АДРЕСА_1, а з вересня 2015 року мешкає за адресою: АДРЕСА_2. За цією адресою зареєстрована як внутрішньо переміщена особа. Зауважує, що не тільки проживає у зазначеній квартирі, а ще є власником зазначеного приміщення. З 01.10.2016 року внесена до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. 17.08.2016 року звернулася до відповідача із письмовою заявою призначити їй субсидію на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг. Листом від 16.09.2016 року № 01-11/7200/1 Управління відмовило у призначенні субсидії із посиланням на лист Департаменту соціальної політики від 15.09.2016 року № 051-13311-002-2, згідно з яким відповідно до п.6 Положення № 848 субсидія призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні осіб. Позивач вважає рішення відповідача противоправним. На підставі цього позивач був змушений звернутися до суду та просив визнати неправомірним та скасувати рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_2 з 01 серпня 2016 року; зобов'язати Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації призначити та надати ОСОБА_2 щомісячну адресну безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та кому-

нальних послуг за місцем її фактичного проживання та реєстрації за адресою: АДРЕСА_2 за період з 01 серпня 2016 року строком на 12 місяців.

Суд першої інстанції (Дарницький районний суд м.Києва) постановив: задовольнити позов частково. Визнати неправомірним та скасувати рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_1 з 01.08.2016 року. В задоволенні решти позовних вимог відмовити.

Суд апеляційної інстанції (Київський апеляційний адміністративний суд) постановив: Апеляційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення. Апеляційну скаргу Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної у м. Києві державної адміністрації задовольнити. Постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року скасувати та прийняти нову постанову, якою відмовити у задоволенні позову.

Суд касаційної інстанції (Вищий адміністративний суд) постановив: Касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити частково. Постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року в цій справі скасувати. Постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року в частині відмови у задоволенні позову скасувати і в цій частині прийняти нову постанову, якою зобов'язати Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації розглянути заяву ОСОБА_1 про надання щомісячної адресної безготівкової субсидії для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання з урахуванням висновків суду, викладених в постанові.

Рішення суду першої інстанції

ДАРНИЦЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД М.КИЄВА

справа № 753/19451/16-а
провадження № 2-а/753/823/16

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

«19» грудня 2016 р. Дарницький районний суд м. Києва в складі:
головуючого судді – Лужецькій О.Р.,
при секретарі– Кубіву С.І.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в м. Києві адміністративний позов ОСОБА_2 до Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_2 звернулася до суду з адміністративним позовом до Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії.

Позовні вимоги мотивує тим, що є внутрішньо переміщеною особою з району проведення антитерористичної операції, а саме з м. Луганськ, з 07.06.2014 року. З серпня 2014 року перебуває на обліку в Управлінні пенсійного фонду України Дарницького району м. Києва та отримує пенсію. Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року в листопаді 2014 року була взята на облік відповідачем та перебуває там до цього часу, постійно мешкала за адресою: АДРЕСА_1, а з вересня 2015 року мешкає за адресою: АДРЕСА_2. За цією адресою зареєстрована як внутрішньо переміщена особа. Зауважує, що не тільки проживає у зазначеній квартирі, а ще є власником зазначеного приміщення. З 01.10.2016 року внесена до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. 17.08.2016 року звернулась до відповідача із письмовою заявою призначити їй субсидію на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг. Листом від

16.09.2016 року № 01-11/7200/1 Управління відмовило у призначенні субсидії із посиланням на лист Департаменту соціальної політики від 15.09.2016 року № 051-13311-002-2, згідно з яким, відповідно до п.6 Положення № 848, субсидія призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні осіб. Позивач вважає рішення відповідача протиправним. На підставі цього, позивач був змушений звернутися до суду та просив визнати неправомірним та скасувати рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_2 з 01 серпня 2016 року; зобов'язати Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації призначити та надати ОСОБА_2 щомісячну адресну безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання та реєстрації за адресою: АДРЕСА_2, за період з 01 серпня 2016 року строком на 12 місяців.

В судовому засіданні позивач та її представник позов підтримали у повному обсязі, в своїх поясненнях посилалися на обставини, викладені в позовній заяві.

Представник відповідача позов не визнала, проти його задоволення заперечувала, пояснила суду, що позивачці було відмовлено у призначенні субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, бо згідно з пп. 6 та 14 Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 №848 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.09.1997 №1050 (зі змінами)), субсидія призначається одному з членів домогосподарства, на якого відкрито особовий рахунок за місцем реєстрації, а так як позивач не зареєстрована за вказаною нею адресою, вона не має право на призначення їй субсидії.

Судом встановлено такі факти та відповідні їм правовідносини.

Позивач є внутрішньо переміщеною особою з району проведення антитерористичної операції, а саме з м. Луганськ, з 07.06.2014 року.

З серпня 2014 року перебуває на обліку в Управлінні пенсійного фонду України Дарницького району м. Києва та отримує пенсію. Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року, в листопаді 2014 року була взята на облік відповідачем та перебуває там до цього часу, постійно мешкала за адресою: АДРЕСА_1, а з вересня 2015 року мешкає за адресою: АДРЕСА_2. За цією адресою зареєстрована як внутрішньо переміщена особа.

З матеріалів справи вбачається, що ОСОБА_2 є власником квартири АДРЕСА_2, що підтверджується договором купівлі-продажу від 13.07.2015 року.

З 01.10.2016 року внесена до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 11.11.2014 року № 3002003034, фактичним місцем проживання ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1 з 07.06.2014 року, є АДРЕСА_2.

17.08.2016 року звернулась до відповідача із письмовою заявою призначити їй субсидію на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг.

Листом від 16.09.2016 року № 01-11/7200/1 Управління відмовило у призначенні субсидії із посиланням на лист Департаменту соціальної політики від 15.09.2016 року № 051-13311-002-2, згідно з яким, відповідно до п.6 Положення № 848, субсидія призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні осіб.

Суд не може погодитися з твердженням Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації, виходячи з наступного.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, повернення таких осіб до їх покинутого місця проживання в Україні та їх реінтеграції.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщена особа має право на отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, гарантуються свобода пересування та вільний вибір місця проживання на її території, за винятком обмежень, які встановлені законом. Реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», місце перебування – адміністративно-ге-

риторіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік; місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово; реєстрація – внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру та до паспортного документа про місце проживання або місце перебування особи із зазначенням адреси житла; документи, до яких вносяться відомості про місце проживання та місце перебування особи, – паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення громадянина України, довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист, довідка про звернення за захистом в Україні.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», реєстрація місця проживання та місця перебування осіб здійснюється органом реєстрації. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері реєстрації фізичних осіб, затверджує відповідно до закону порядок реєстрації місця проживання та місця перебування осіб в Україні, зразки документів, необхідних для реєстрації і зняття з реєстрації місця проживання та місця перебування.

Згідно з п. 2 Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 №848 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.09.1997 №1050 (зі змінами)) право на отримання адресної безготівкової субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, а також субсидії готівкою на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива (далі – субсидія) поширюється на громадян, які проживають у житлових приміщеннях (будинках), в частині оплати ними користування житлом; утримання житла; управління багатоквартирним будинком, комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива.

Згідно з п. 6 Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 №848 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 22.09.1997 №1050 (зі змінами)), субсидія призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб.

З системного аналізу вказаних вище норм законодавства вбачається, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 11.11.2014 року № 3002003034 є доказом реєстрації особи у житловому приміщенні, про що йдеться у п. 6 Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвер-

дженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 №848 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.09.1997 №1050 (зі змінами)).

Тому відмова позивачеві у призначенні субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг є незаконною, у зв'язку з чим позовні вимоги в частині визнання неправомірним та скасування рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_2 з 01 серпня 2016 року підлягають задоволенню.

Щодо позовних вимог зобов'язати Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації призначити та надати ОСОБА_2 щомісячну адресну безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання та реєстрації за адресою: АДРЕСА_2 за період з 01 серпня 2016 року строком на 12 місяців слід зазначити наступне.

Вчинення дій суб'єктом владних повноважень є способом реалізації наданої суб'єкту владних повноважень компетенції. Здійснення дії являє собою процес реалізації наданих законом функцій суб'єкту владних повноважень.

Таким чином, вчинення відповідачем всіх передбачених законом дій щодо вирішення питань в частині призначення субсидій є його обов'язком та способом реалізації наданих йому повноважень.

Права Управління праці та соціального захисту населення, передбачені законом, є дискреційними та не можуть тлумачитись як безумовні обов'язки, а суд не вправі зобов'язувати посадових осіб Управління праці та соціального захисту населення до вчинення дій, які, згідно із Законом, можуть здійснюватися тільки відповідною особою Управління праці та соціального захисту населення. Таким чином, суд приходить до висновку, що в задоволенні позову в цій частині слід відмовити.

Враховуючи викладене вище та керуючись Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ст. ст. 6, 17, 18, 19, 104, 122, 128, 159, 160, 162 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Позов – задовольнити частково.

Визнати неправомірним та скасувати рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_2 з 01.08.2016 року.

У задоволенні решти позовних вимог – відмовити.

Постанова може бути оскаржена сторонами протягом десяти днів з дня її проголошення або отримання її копії шляхом подачі апеляційної скарги до Київського апеляційного адміністративного суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржувану постанову.

СУДДЯ

О.Р. ЛУЖЕЦЬКА

Рішення суду апеляційної інстанції

КИЇВСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

Справа № 753/19451/16-а

Головуючий у 1-й інстанції: Лужецький О.Р.
Суддя-доповідач: Межевич М.В.

ПОСТАНОВА Іменем України

22 лютого 2017 року

м. Київ

Київський апеляційний адміністративний суд у складі колегії суддів: головуючого Межевича М.В., суддів Земляної Г.В. та Сорочка Є.О., за участі секретаря судового засідання Лисенко І.Д., позивача ОСОБА_2, представників відповідача ОСОБА_3 та ОСОБА_4, розглянувши у відкритому судовому засіданні апеляційні скарги ОСОБА_2, Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної у м. Києві державної адміністрації на постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року у справі за адміністративним позовом ОСОБА_2 до Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної у м. Києві державної адміністрації про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії,

ВСТАНОВИВ:

Позивач звернулася до суду з позовом, в якому просила:

- визнати неправомірним та скасувати рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_2 з 01 серпня 2016 року;

- зобов'язати Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації призначити та надати ОСОБА_2 щомісячну адресну безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання та реєстрації за адресою: АДРЕСА_1 за період з 01 серпня 2016 року строком на 12 місяців;

Постановою Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року позов задоволено частково.

Позивач в апеляційній скарзі просить суд скасувати постанову в частині відмови у задоволенні позову та в цій частині прийняти нову, якою позов задовольнити, оскільки вважає, що судом першої інстанції порушено норми матеріального та процесуального права.

Відповідач в апеляційній скарзі просить скасувати постанову, оскільки вважає, що судом першої інстанції порушено норми матеріального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення осіб, що з'явилися в судове засідання, розглянувши матеріали справи, апеляційні скарги та заперечення на апеляційну скаргу відповідача, колегія суддів вважає, що апеляційна скарга позивача не підлягає задоволенню, а апеляційну скаргу відповідача слід задовольнити з таких підстав.

Як вбачається з матеріалів справи та встановлено судом першої інстанції, позивач є внутрішньо переміщеною особою з району проведення антитерористичної операції, а саме з м. Луганськ, з 07.06.2014.

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» позивач в листопаді 2014 року була взята на облік відповідачем, постійно мешкала за адресою: АДРЕСА_2, а з вересня 2015 року мешкає за адресою: АДРЕСА_1, де зареєстрована як внутрішньо переміщена особа. Позивач є власником квартири за останньою адресою, що підтверджується договором купівлі-продажу від 13.07.2015.

17.08.2016 звернулась до відповідача із письмовою заявою призначити їй субсидію на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг.

Листом від 16.09.2016 № 01-11/7200/1 відповідач відмовив у призначенні субсидії.

Вважаючи свої права порушеними, позивач звернулася до суду з позовом.

Приймаючи оскаржуване рішення, суд першої інстанції виходив з того, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є доказом реєстрації особи у житловому приміщенні, а тому відмова позивачеві у призначенні субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг є незаконною, у зв'язку з чим позовні вимоги в частині визнання неправомірним та скасування рішення Управління соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_2 з 01 серпня 2016 року підлягають задоволенню.

Проте, щодо позовних вимог про зобов'язання відповідача призначити та надати позивачу щомісячну адресну безготівкову субсидію, суд зазначив, що вчинення відповідачем всіх передбачених законом дій щодо вирішення питань в частині призначення субсидій є його обов'язком та способом реалізації наданих йому дискреційних повноважень.

Вирішуючи спір, колегія суддів виходить з такого.

Постановою Кабінету Міністрів України № 848 від 21.10.1995 «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого

та рідкого пічного побутового палива» затверджено Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива (далі – Положення).

Відповідно до п. 3 Положення призначення субсидій та контроль за їх ціловим використанням здійснюється структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у містах Києві і Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх створення) рад (далі – структурні підрозділи з питань соціального захисту населення).

Згідно з п. 2 Положення, право на отримання адресної безготівкової субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, а також субсидії готівкою на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива (далі – субсидія) поширюється на громадян, які проживають у житлових приміщеннях (будинках), в частині оплати ними користування житлом; утримання житла; управління багатоквартирним будинком, комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива.

Пунктом 6 Положення передбачено, що субсидія призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб. В окремих випадках на підставі рішення районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрацій та виконавчого органу міської і районної ради або утвореної ними комісії та акта обстеження матеріально-побутових умов домогосподарства субсидія може призначатися особі, яка не зареєстрована, але фактично проживає у житловому приміщенні (будинку) на підставі договору найму (оренди) житла (далі – орендар), якщо їй нараховується плата за житлово-комунальні послуги, або індивідуальним забудовникам, будинки яких не прийняті в експлуатацію.

З наведених норм вбачається, що право на отримання субсидії мають громадяни, які проживають у житлових приміщеннях (будинках), однак таку субсидію може бути призначено лише особі, яка зареєстрована у такому приміщенні (будинку), або, в окремих випадках, є його орендарем.

Таким чином, однією з передумов отримання особою субсидії є реєстрація місця проживання у відповідному житловому приміщенні (будинку).

Відповідно до абз. 5, 11 ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003 (далі – Закон № 1382-IV) місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини.

Реєстрація – внесення інформації до реєстру територіальної громади, документів, до яких вносяться відомості про місце проживання/перебування особи, із зазначенням адреси житла/місця перебування із подальшим внесенням відповідної інформації до Єдиного державного демографічного реєстру в установленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Згідно з абз. 7 ст. 3 Закону № 1382-IV, орган реєстрації – виконавчий орган сільської, селищної або міської рад, сільський голова (у разі, якщо відповідно до закону виконавчий орган сільської ради не утворено), що здійснює реєстрацію, зняття з реєстрації місця проживання особи на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, на яку поширюються повноваження відповідної сільської, селищної або міської рад.

Таким чином, реєстрація місця проживання особи передбачає внесення виконавчим органом сільської, селищної або міської рад, сільським головою (у разі, якщо відповідно до закону виконавчий орган сільської ради не утворено) відповідних відомостей до реєстру територіальної громади, Єдиного державного демографічного реєстру.

Згідно з абз.абз. 8, 9 ст. 3 Закону № 1382-IV, довідка про реєстрацію місця проживання – документ, який видається органом реєстрації особі за її вимогою та підтверджує реєстрацію місця проживання особи; документи, до яких вносяться відомості про місце проживання: паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення громадянина України, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист.

Таким чином, документами, які підтверджують реєстрацію місця проживання особи можуть бути: довідка про реєстрацію місця проживання, паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення громадянина України, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист.

Позивач, з яким погодився і суд першої інстанції, зазначає, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є документом, який підтверджує реєстрацію місця проживання особи. Проте, суд апеляційної інстанції вважає такий висновок помилковим.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 (далі – Закон № 1706-VII), внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Згідно з ч. 1 ст. 4, ч. 1 ст. 5 Закону № 1706-VII, факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Відповідно до абз.абз. 4, 10 ст. 3 Закону № 1382-IV місце перебування – адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік; документи, до яких вносяться відомості про місце перебування, – довідка про звернення за захистом в Україні, довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Аналіз викладених норм дає підстави для висновку, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання/перебування внутрішньо переміщеної особи на період наявності певних обставин, тобто тимчасове (фактичне) місце проживання.

Зазначена довідка не є документом, що підтверджує реєстрацію місця проживання. Окрім того, положення Закону № 1706-VII не передбачають здійснення реєстрації місця проживання тимчасово переміщеної особи, а взяття на облік внутрішньо переміщеної особи за певною адресою не є реєстрацією місця проживання у розумінні Закону № 1382-IV.

Згідно з Додатком до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи Про облік внутрішньо переміщених осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року № 509, до довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи вносяться відомості як про зареєстроване місце проживання, так і про фактичне місце проживання/перебування.

Тобто у розумінні положень Закону № 1382-IV довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є документом, який підтверджує виключно фактичне місце проживання/перебування особи, а не її зареєстроване місце проживання.

Згідно зі ст. 6 Закону № 1382-IV реєстрація місця проживання здійснюється тільки за однією адресою.

З матеріалів справи вбачається, що зареєстрованим місцем проживання позивача є АДРЕСА_5, а тому підстави для призначення позивачу субсидії за адресою АДРЕСА_1, де вона виключно перебуває на обліку як внутрішньо переміщена особа, немає.

Таким чином, колегія суддів апеляційного суду дійшла висновку, що підстави для задоволення позовних вимог відсутні, а тому рішення суду першої інстанції в частині задоволених позовних вимог є необґрунтованим та підлягає скасуванню.

Щодо позовних вимог, у задоволенні яких було відмовлено, та вимог апеляційної скарги позивача, колегія суддів зазначає, що з огляду на правомірність відмови позивачу у призначенні субсидії, зазначені вимоги теж не підлягають задоволенню.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 198 КАС за наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право скасувати її та прийняти нову постанову суду.

Згідно з ч. 1 ст. 202 КАС, підставами для скасування постанови або ухвали суду першої інстанції та ухвалення нового рішення є неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; недоведеність обставин, що мають

значення для справи, які суд першої інстанції вважає встановленими; невідповідність висновків суду обставинам справи; порушення норм матеріального або процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи або питання.

Таким чином, встановивши, що судом першої інстанції порушено норми матеріального права, колегія суддів вважає за необхідне скасувати постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року та прийняти нову постанову, якою відмовити у задоволенні позову повністю.

Керуючись ст.ст. 160, 198, 202, 205, 207, 212, 254 КАС, суд

ПОСТАНОВИВ:

Апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Апеляційну скаргу Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної у м. Києві державної адміністрації задовольнити.

Постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року скасувати та прийняти нову постанову, якою відмовити у задоволенні позову.

Рішення апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту проголошення та може бути оскаржене протягом двадцяти днів з дня складання в повному обсязі шляхом подачі касаційної скарги безпосередньо до Вищого адміністративного суду України.

Головуючий суддя М.В. Межевич

Суддя Г.В. Земляна

Суддя Є.О. Сорочко

Повний текст рішення виготовлений 23.02.2017.

Головуючий суддя

Межевич М.В.

Судді:

Сорочко Є.О.

Земляна Г.В.

Рішення суду касаційної інстанції

ВИЩИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

«04» жовтня 2017 р. м. Київ

К/800/7616/17

Вищий адміністративний суд України у складі колегії суддів:
головуючого – Смоковича М.І.,
суддів: Горбатюка С.А., Стрелець Т.Г.,
секретаря судового засідання: Гуловій О.І.,
за участі позивача: ОСОБА_1,
представника позивача: ОСОБА_2,
представників відповідача: Шевченко Ю.В., Романовської Л.М.,
розглянувши у відкритому судовому засіданні в касаційній інстанції адміністративну справу

за позовом ОСОБА_1 до Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії, провадження у якій відкрито

за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року,

В С Т А Н О В И В:

У жовтні 2016 року ОСОБА_1 звернулася до суду з адміністративним позовом до Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації (далі – Управління) з вимогами:

- визнати неправомірним та скасувати рішення Управління про відмову у призначенні ОСОБА_1 субсидії з 1 серпня 2016 року;
- зобов'язати Управління призначити та надати ОСОБА_1 щомісячну адресу безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату

користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання та реєстрації за адресою: АДРЕСА_1 за період з 1 серпня 2016 року строком на 12 місяців.

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що позивач з 7 червня 2014 року є внутрішньо переміщеною особою з району проведення антитерористичної операції, що підтверджується довідкою встановленої форми і змісту. Зазначена довідка, на думку позивачки, є належним документальним підтвердженням місця її фактичного і зареєстрованого місця проживання. Помешкання за адресою АДРЕСА_1 належить ОСОБА_1 на праві приватної власності і ця ж адреса зазначена в довідці внутрішньо переміщеної особи як місце її фактичного проживання. На думку позивачки, за таких обставин вона має право на отримання щомісячної адресної безготівкової субсидії за вказаною вище адресою.

Дарницький районний суд м. Києва постановою від 19 грудня 2016 року позов задовольнив частково.

Визнав неправомірним та скасував рішення Управління про відмову у призначенні субсидії ОСОБА_1 з 1 серпня 2016 року. У задоволенні решти позовних вимог відмовив.

За наслідками апеляційного перегляду цієї постанови Київський апеляційний адміністративний суд прийняв нову постанову від 22 лютого 2017 року, якою відмовив у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 в повному обсязі.

У касаційній скарзі позивач, посилаючись на порушення судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права, просить скасувати постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року в частині відмови у задоволенні позовних вимог і в цій частині позовні вимоги задовольнити та скасувати постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року в повному обсязі.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

У справі встановлено, що ОСОБА_1 з 7 червня 2014 року отримала статус внутрішньо переміщеної особи з району проведення антитерористичної операції (з м. Луганськ).

З серпня 2014 року ОСОБА_1 перебуває на обліку в управлінні Пенсійного фонду України Дарницького району м. Києва та отримує пенсію. Відповідно до Закону України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон № 1706-VII) в листопаді 2014 року позивача взято на облік в Управлінні спершу за адресою: АДРЕСА_2, а згодом – за адресою: АДРЕСА_1. За останньою адресою ОСОБА_1 зареєстрована як внутрішньо переміщена особа.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є власником квартири АДРЕСА_1, що підтверджується договором купівлі-продажу від 13 липня 2015 року.

З 1 жовтня 2016 року позивачку внесено до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 11 листопада 2014 року № НОМЕР_1, фактичним місцем проживання ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, є АДРЕСА_1.

17 серпня 2016 року ОСОБА_1 звернулася до відповідача із заявою про призначення їй субсидії на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг.

Листом від 16 вересня 2016 року № 01-11/7200/1 Управління відмовило їй у призначенні субсидії з посиланням на лист Департаменту соціальної політики від 15 вересня 2016 року № 051-13311-002-2, за яким субсидія, відповідно до пункту 6 Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 року № 848 (далі – Положення № 848) призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні осіб.

Задовольняючи позовні вимоги в частині скасування рішення про відмову у призначенні ОСОБА_1 субсидії з 1 серпня 2016 року, суд першої інстанції виходив з того, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є доказом реєстрації особи у житловому приміщенні, зазначеному в цій довідці. Стосовно позовних вимог в частині зобов'язання відповідача прийняти рішення щодо призначення ОСОБА_1 субсидії, то відмовляючи в задоволенні позову суд першої інстанції виходив з того, що прийняття такого рішення належить до дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень і суд не може втручатися в процес їх реалізації.

Натомість суд апеляційної інстанції вважає, що адреса, яка зазначена в довідці про взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи, не є належним документальним підтвердженням зареєстрованого місця проживання особи. Адреса, зазначена в цій довідці (АДРЕСА_1), є фактичним місцем проживання ОСОБА_1 як внутрішньо переміщеної особи, тоді як зареєстрованим – АДРЕСА_3. Тому, на думку цього суду, підстав для призначення позивачу субсидії за адресою АДРЕСА_1, де вона виключно перебуває на обліку як внутрішньо переміщена особа, немає.

Колегія суддів Вищого адміністративного суду України законним і обґрунтованим вважає рішення суду першої інстанції, яке суд апеляційної інстанції скасував помилково.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону № 1706-VII, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

За частиною другою цієї статті адресою покинутого місця проживання внутрішньо переміщеної особи в розумінні цього Закону визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення обставин, зазначених у частині першій цієї статті.

Відповідно до частини першої статті 2 Закону № 1706-VII, Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Згідно з частиною першою, другою статті 4 Закону № 1706-VII, факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону на момент їх виникнення.

Згідно з частиною першою статті 5 Закону № 1706-VII, довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Відповідно до пункту 10 частини першої статті 9 Закону № 1706-VII, внутрішньо переміщена особа має право на отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування.

Згідно з пунктом 2 Положення № 848, право на отримання адресної безготівкової субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, а також субсидії готівкою на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива (далі – субсидія) поширюється на громадян, які проживають у житлових приміщеннях (будинках), в частині оплати ними користування житлом; утримання житла; управління багатоквартирним будинком, комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива.

Відповідно до пункту 6 Положення № 848, субсидія призначається одній із зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб.

Відповідно до статті 3 Закону України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (далі – Закон № 1382-IV) реєстрація – внесення інформації до реєстру територіальної громади, документів, до яких вносяться відомості про місце проживання/перебування особи, із зазначенням адреси житла/місця перебування із подальшим внесенням відповідної інформації до Єдиного державного демографічного реєстру в установленому Кабінетом Міністрів України порядку. У цій же статті передбачено, що документами, до яких вносяться відомості про місце проживання, є паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення громадянина України, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист.

З огляду на наведене вище, є підстави погодитися з висновком апеляційного суду про те, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи не є документом, який підтверджує зареєстроване місце проживання в розумінні Закону № 1382-IV. Разом з тим, призначення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам має свої особливості, зумовлені обставинами, які змусили цих осіб залишити своє місце проживання.

За частиною другою статті 2 Закону № 1382-IV реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 року № 365 затверджено Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам (далі – Порядок № 365), який визначає механізм призначення (відновлення) внутрішньо переміщеним особам виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, субсидій та пільг (далі – соціальні виплати) за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (пункт 1).

Відповідно до пунктів 4, 5 Порядку № 365 соціальні виплати внутрішньо переміщеним особам призначаються і виплачуються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад (далі – структурні підрозділи з питань соціального захисту населення), територіальними органами Пенсійного фонду України, робочими органами Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, центрами зайнятості (далі – органи, що здійснюють соціальні виплати) за місцем їх фактичного проживання/перебування, незалежно від факту реєстрації місця проживання/перебування.

Для призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеною особою, а у визначених законодавством випадках її законний представник подає відповідну заяву до органу, що здійснює соціальні виплати на території, де зазначена особа перебуває на обліку за місцем її фактичного проживання/перебування, незалежно від факту реєстрації місця проживання/перебування.

До заяви додається копія довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та пред'являється оригінал такої довідки.

Згідно з пунктом 10 Порядку № 365 (в редакції, чинній на дату виникнення спірних відносин) структурний підрозділ з питань соціального захисту населення протягом трьох робочих днів з дня отримання електронної справи отримувача соціальної виплати вносить на розгляд комісії з питань призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, утворених районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі утворення)

рад (далі – комісії), подання про призначення (відновлення) або про відмову в призначенні (відновленні) відповідної соціальної виплати, до якого додається акт обстеження матеріально-побутових умов сім'ї.

Питання щодо призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам можуть також розглядатися комісіями, утвореними районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі утворення) рад відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848 «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» <...> за умови включення до складу таких комісій представників органів, що здійснюють соціальні виплати.

Пунктом 11 Порядку № 365 встановлено, що комісія розглядає подання про призначення (відновлення) або про відмову у призначенні (відновленні) відповідної соціальної виплати протягом п'яти робочих днів з дня отримання такого подання.

Згідно з пунктом 12 Порядку № 365 за результатами розгляду подання з урахуванням акта обстеження матеріально-побутових умов сім'ї комісія приймає рішення про призначення (відновлення) або відмову у призначенні (відновленні) соціальної виплати з моменту припинення її виплати, в тому числі з урахуванням інформації про стан фінансування та виплати, що оприлюднюється на офіційному веб-сайті Мінсоцполітики або інших органів, що здійснюють соціальні виплати.

Рішення комісії про відмову у призначенні (відновленні) соціальної виплати може бути оскаржене в суді (пункт 16).

Отже, отримання внутрішньо переміщеними особами соціальних виплат, що в розумінні Положення № 365 передбачає, серед іншого, субсидії, не ставиться у залежність від факту реєстрації їхнього місця проживання. Необхідною умовою для реалізації такого право є перебування на обліку внутрішньо переміщених осіб (що, в тому числі, передбачає реєстрацію адреси фактичного проживання особи, якій надається статус внутрішньо переміщеної).

У цій справі встановлено, що зареєстрованим місцем проживання ОСОБА_1 є: АДРЕСА_3. Водночас ОСОБА_1 є внутрішньо переміщеною особою і перебуває на обліку за місцем її фактичного проживання – АДРЕСА_1. З метою отримання субсидії за адресою свого фактичного проживання позивач звернулася до Управління як органу, що здійснює соціальні виплати на території, де вона перебуває на обліку, із заявою відповідного змісту, до якої, з-поміж іншого, було додано довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Суди з'ясували, що спір виник у зв'язку з відмовою Управління призначити ОСОБА_1 субсидію з посиланням на пункт 6 Положення № 848, позаяк остання не зареєстрована за адресою: АДРЕСА_1.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд апеляційної інстанції відзначив те, що позивач зареєстрована в м. Луганську. З цього випливає, що право на отримання субсидії позивач може реалізувати за зареєстрованим місцем про-

живання на території адміністративно-територіальної одиниці, яку вона вимушена була залишити у зв'язку з настанням обставин, передбачених статтею 1 Закону № 1706-VII. Колегія суддів з таким висновком не може погодитися. У контексті спірних відносин, з огляду на їх правове регулювання, та обставина, що позивач перебуває на обліку внутрішньо переміщених осіб, є достатньою підставою для вирішення питання про призначення їй субсидії за місцем її фактичного проживання, зазначеного в довідці про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб. Тому правильним є висновок суду першої інстанції про те, що, за встановлених в цій справі обставин, оскаржене рішення відповідача не відповідає критеріям, наведеним в частині третій статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України.

Стосовно вимог про зобов'язання відповідача прийняти рішення про надання позивачу адресної безготівкової субсидії, то з цього приводу слід зазначити таке.

Прийняття рішення, про яке просить позивач, належить до компетенції суб'єкта владних повноважень і є результатом врегульованої процедури, яка передбачає, серед іншого, необхідність з'ясування у кожному індивідуальному випадку тих фактів, які мають істотне значення для вирішення питання щодо можливості надання субсидій (як от: перевірка матеріально-побутових умов особи та/або її сім'ї; перевірка достовірності наданих документів на ін.). Суд при розгляді адміністративної справи не може переймати на себе таких повноважень Управління, тому в цьому випадку зобов'язувати відповідача прийняти конкретне рішення буде втручанням в його компетенцію.

Разом з тим, з метою гарантувати дотримання і захист прав та інтересів позивача у спірних правовідносинах від порушень з боку суб'єкта владних повноважень колегія суддів дійшла висновку про необхідність прийняття в цій частині нової постанови, якою зобов'язати Управління розглянути заяву ОСОБА_1 про надання щомісячної адресної безготівкової субсидії для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання з урахуванням висновків суду, викладених в цій постанові.

Відповідно до частини першої статті 229 Кодексу адміністративного судочинства України, суд касаційної інстанції має право скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалити нове рішення, якщо обставини справи встановлені повно і правильно, але суди першої та апеляційної інстанцій порушили норми матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення незаконного судового рішення.

Керуючись статтями 159, 167, 221, 223, 229, 230, 232, 254 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити частково.

Постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року в цій справі скасувати.

Постанову Дарницького районного суду м. Києва від 19 грудня 2016 року в частині відмови у задоволенні позову скасувати і в цій частині прийняти нову постанову, якою зобов'язати Управління праці та соціального захисту населення Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації розглянути заяву ОСОБА_1 про надання щомісячної адресної безготівкової субсидії для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг за місцем її фактичного проживання з урахуванням висновків суду, викладених в цій постанові.

Постанова набирає законної сили з моменту проголошення і оскарженню не підлягає.

**Головуючий
Судді**

**М.І. Смокович
С.А. Горбатюк
Т.Г. Стрелець**

ПАМ'ЯТКА
для громадян та юридичних осіб про порядок внесення
конституційних скарг до Конституційного Суду України¹

Звертаючись до Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд або Суд), громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи повинні знати межі повноважень Конституційного Суду, питання, з яких вони можуть звертатися до нього, вимоги, встановлені Законом України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (далі – Закон) до конституційної скарги.

1. Формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду є *конституційна скарга*.

Листи, скарги, клопотання, заяви, в тому числі позовні заяви, інші звернення з питань, вирішення яких не належить до повноважень Суду, опрацьовуються Секретаріатом Конституційного Суду (далі – Секретаріат) в порядку, передбаченому Законом України „Про звернення громадян“.

Конституційна скарга подається виключно щодо відповідності Конституції України закону України, його окремих положень. Дії чи бездіяльність органів державної влади, рішення судів у системі судоустрою України не можуть оскаржуватися в Конституційному Суді (тобто бути об'єктом конституційної скарги).

2. Конституційні скарги надсилаються до Конституційного Суду поштою або передаються безпосередньо до Секретаріату без стягнення державного мита.

3. Згідно зі статтею 55 Закону, конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. У конституційній скарзі зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;

1 За інформацією, розміщеною на офіційному веб-сайті КСУ. URL: <http://www.csu.gov.ua/publikacija/pamyatka-dlya-gromadyan-ta-yurydychnyh-osib-pro-poryadok-vnesennya-konstytuciynih-skarg>

3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;

6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;

7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;

8) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.

4. Відповідно до статті 56 Закону суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.

Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.

Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджене установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

5. Згідно зі статтею 74 Закону конституційна скарга подається до Суду державною мовою.

6. Згідно зі статтею 77 Закону конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.

Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

7. У зв'язку з тим, що до Конституційного Суду України (як і до конституційних судів інших країн) значна кількість клопотань вноситься з порушенням вимог Закону, Закон і Регламент Конституційного Суду передбачають їх попереднє опрацювання відповідним підрозділом Секретаріату. Так, статтею 57 Закону передбачено, що попередню перевірку звернень до Суду здійснює Секретаріат.

Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам цього Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу.

Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону.

**ПАМ'ЯТКА АДВОКАТА,
який надає безоплатну вторинну правову допомогу затриманим
особам, до Порядку інформування центрів з надання безоплатної
вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб**

АЛГОРИТМ ДІЙ I: отримання повідомлення від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ про затримання особи → рух та прибуття до приміщення органу, в якому повинне відбутись конфіденційне побачення із затриманою особою (термін виконання – 1 година, у виключних випадках – до 6 годин)

1. При отриманні повідомлення (як правило, у телефонному режимі) від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ про факт затримання особи АДВОКАТ підтверджує можливість виїзду до місця конфіденційного побачення із затриманою особою. У разі неможливості виїзду АДВОКАТ мотивує відмову. У разі надання згоди на виїзд для надання правової допомоги затриманій особі, АДВОКАТ фіксує відомості доручення ЦЕНТРУ, які передаються ЧЕРГОВИМ ЦЕНТРУ, зокрема:

- прізвище, ім'я, по батькові, затриманої особи (якщо вони відомі);
- дата народження затриманої особи (якщо вона відома);
- час затримання особи;
- підстави затримання особи;
- точна адреса місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою;
- найменування суб'єкта подання інформації, його поштова адреса, номер телефону та адреса електронної пошти;
- дата, час видачі та № доручення ЦЕНТРУ;

2. На підставі отриманих відомостей доручення АДВОКАТ негайно видає ордер.

3. АДВОКАТ негайно починає рух від місця чергування до місця конфіденційного побачення із затриманою особою.

4. У випадку якщо АДВОКАТ не встигає прибути до місця конфіденційного побачення із затриманою особою протягом однієї години, або через форс-мажорні обставини не може прибути взагалі:

4.1. Якщо АДВОКАТ не встигає прибути до місця конфіденційного побачення із затриманою особою протягом 1 години, він:

4.1.1. негайно інформує про цей факт ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ та повідомляє йому орієнтовний час запізнення;

4.1.2. отримує відповідь від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ про прийняття інформації та продовжує рух.

4.2. Якщо АДВОКАТ не може прибути через форс-мажорні обставини, він:

4.2.1. негайно вмотивовано інформує про цей факт ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ;

4.2.2. отримує відповідь від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ про прийняття інформації та завершує рух до затриманого / чергування.

4.3. Якщо АДВОКАТ прибув до приміщення, в якому має відбутися зустріч із затриманим, але його не допускають всередину приміщення, він:

4.3.1. негайно ставить про цей факт до відома ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ;

4.3.2. виконує інші дії для реалізації свого права на побачення з підзахисним;

4.3.3. очікує відповіді від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ, який виконує дії щодо усунення факту недопуску АДВОКАТА до приміщення, та за наслідками власних дій та/або повідомлення від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ потрапляє до приміщення органу, що здійснив затримання особи.

АЛГОРИТМ ДІЙ II: прибуття до місця конфіденційного побачення із затриманою особою → завершення надання правової допомоги затриманому

5. АДВОКАТ потрапляє до приміщення установи, в якій повинно відбутися конфіденційне побачення із затриманою особою.

5.1. При вході АДВОКАТ просить чергового зробити відмітку на корінці до доручення ЦЕНТРУ про дату і час свого прибуття.

У випадку якщо черговий органу, що здійснив затримання, відмовляється робити вказану відмітку:

5.1.1. АДВОКАТ ставить до відома про цей факт та фактичний час прибуття ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ;

5.1.2. АДВОКАТ очікує відповіді від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ, який виконує дії щодо вирішення ситуації.

5.2. Після проставлення часу прибуття черговим відповідного органу, АДВОКАТ інформує про дату і час прибуття ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ. Дата і час прибуття повинен співпадати з датою і часом, проставленим черговим відповідного органу на корінці до доручення ЦЕНТРУ.

5.3. АДВОКАТ зустрічається із затриманою особою.

5.4. У випадку якщо виявляється, що через конфлікт інтересів АДВОКАТ не може надати БПД затриманій особі, він виконує дії **4.2.1., 4.2.2. та 6.**

5.5. АДВОКАТ надає правову допомогу. У випадку відмови затриманої особи від правової допомоги, АДВОКАТ отримує копію відповідної заяви затриманої особи.

5.5.1. Якщо АДВОКАТУ не вдається отримати копію вказаної заяви, він ставить до відома про цей факт ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ та

5.5.2. очікує відповіді від ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ, який виконує дії щодо вирішення ситуації.

5.6. При виході АДВОКАТ просить чергового зробити відмітку на корінці до доручення ЦЕНТРУ про дату і час свого вибуття та отримує цю відмітку.

У випадку якщо черговий органу, що здійснив затримання, відмовляється робити вказану відмітку:

5.6.1. АДВОКАТ виконує дії **5.1.1. та 5.1.2.**

5.7. АДВОКАТ інформує ЧЕРГОВОГО ЦЕНТРУ про дату і час вибуття. Час вибуття повинен співпадати з часом, проставленим черговим відповідного органу на корінці до доручення ЦЕНТРУ.

6. АДВОКАТ повертається до місця чергування.

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

**НАКАЗ
від 9 червня 2017 року N 149**

**Про затвердження Типових положень
про структурні підрозділи місцевих центрів з надання
безоплатної вторинної правової допомоги**

Відповідно до підпункту 7 пункту 17 Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 червня 2012 року N 504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції», підпункту 6 пункту 11 Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 липня 2012 року N 967/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 липня 2012 року за N 1091/21403 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24 травня 2016 року N 1487/5), та наказу Координаційного центру з надання правової допомоги від 23 грудня 2016 року N 197 «Про затвердження типової структури місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги» **наказую:**

1. Затвердити:

Типове положення про відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 1;

Типове положення про відділ організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 2;

Типове положення про відділ представництва місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 3;

Типове положення про відділ правопросвітництва та взаємодії з суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 4;

Типове положення про бюро правової допомоги згідно з додатком 5;

Типове положення про відділ фінансів, контрактно-договірної роботи та бухгалтерського обліку місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 6;

Типове положення про відділ організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та персоналу місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 7;

Типове положення про відділ підтримки та розвитку інфраструктури місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги згідно з додатком 8.

2. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 22 вересня 2016 року N 181 «Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Координаційного центру з надання правової допомоги».

3. Керівникам регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги під час розроблення та затвердження положень про структурні підрозділи місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги керуватись цими Типовими положеннями.

4. Начальнику управління координації системи надання безоплатної правової допомоги О. Грибу довести цей наказ до відома керівників регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

5. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

В. о. директора

М. Лаврінок

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
про відділ правової інформації та консультацій місцевого центру
з надання безоплатної вторинної правової допомоги

1. Відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – Відділ) є самостійним структурним підрозділом місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – місцевий центр).

2. Відділ у своїй роботі підпорядковується, є підзвітним та підконтрольним директору або заступнику директора місцевого центру відповідно до розподілу обов'язків.

Діяльність Відділу спрямовується і координується:

відділом організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – регіональний центр) – в частині забезпечення доступу та надання безоплатної правової допомоги;

відділом забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації її надавачів регіонального центру – в частині забезпечення якості безоплатної правової допомоги.

3. Відділ очолює начальник Відділу, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр), та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром.

Начальник Відділу може мати заступника, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром.

Інші працівники Відділу призначаються на посади відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, і звільняються з посад директором місцевого центру.

4. У своїй діяльності Відділ керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, іншими нормативно-правовими актами, цим Положенням, наказами Координаційного центру та регіонального центру.

5. Основними завданнями Відділу є:

1) надання безоплатної первинної правової допомоги, зокрема здійснення попереднього консультування осіб, які звертаються до місцевого центру про надання безоплатної правової допомоги, роз'яснень положень законодав-

ства у сфері надання безоплатної правової допомоги та порядку отримання такої допомоги;

2) забезпечення доступу до безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктів права на неї, визначених пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон);

3) забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України.

6. Відділ відповідно до покладених на нього завдань:

1) здійснює прийом осіб, які звертаються до місцевого центру для отримання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги, роз'яснює положення законодавства у сфері надання безоплатної правової допомоги та порядок отримання такої допомоги;

2) забезпечує реєстрацію звернень осіб про надання безоплатної правової допомоги у встановленому порядку;

3) розглядає:

звернення осіб про надання безоплатної первинної правової допомоги протягом п'яти днів з дня надходження такого звернення;

звернення осіб про надання безоплатної вторинної правової допомоги протягом десяти днів з дня надходження зазначеного звернення, у разі необхідності надає допомогу у складанні таких звернень;

звернення, скарги, запити на отримання публічної інформації з питань, що належать до компетенції Відділу;

4) приймає всі необхідні документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій осіб, визначених пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону, та передає їх відділу організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру для здійснення у встановленому порядку перевірки їх належності до категорій осіб, які мають право на отримання такої допомоги, та прийняття рішення про надання або відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

5) надає правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань, зокрема роз'яснює порядок звернення до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна;

6) забезпечує складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);

7) забезпечує роботу мобільних консультаційних пунктів;

8) забезпечує відвідування осіб, зокрема одиноких, похилого віку, з обмеженими фізичними можливостями, за місцем їх перебування з метою надання зазначеним особам безоплатної правової допомоги;

9) забезпечує розвиток мережі дистанційних пунктів доступу до безоплатної правової допомоги та їх функціонування на постійній основі;

10) забезпечує доступ до комп'ютерів з відповідним програмним забезпеченням, за допомогою яких особа може скористатися електронними сервісами

Міністерства юстиції; надає консультації, роз'яснює правила пошуку та порядок отримання відомостей із зазначених сервісів;

11) аналізує потреби та рівень задоволеності осіб, які звертаються щодо надання безоплатної правової допомоги та/або отримали таку допомогу, та подає таку інформацію до відділу організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіонального центру;

12) бере участь в наповненні довідково-інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid»;

13) збирає за встановленою формою статистичні дані про надання безоплатної правової допомоги, зокрема щодо кількості та категорій осіб, які звернулись по таку допомогу, а також щодо осіб, які скористались електронними сервісами Міністерства юстиції України, і передає їх відділу підтримки та розвитку інфраструктури місцевого центру для узагальнення;

14) готує пропозиції до проектів планів роботи місцевого центру, а також щодо їх виконання з питань, що належать до компетенції Відділу;

15) бере участь у підготовці довідкових, інформаційних, аналітичних, статистичних, звітних та інших матеріалів з питань, що належать до компетенції Відділу;

16) бере участь в опрацюванні проектів нормативно-правових актів з питань безоплатної правової допомоги в межах компетенції Відділу;

17) здійснює аналіз питань, з якими особи звертаються до Відділу, та готує відповідні консультаційні матеріали;

18) взаємодіє з іншими відділами місцевого центру;

19) виконує інші функції відповідно до покладених на Відділ завдань.

7. Відділ для виконання покладених на нього завдань має право:

1) отримувати від структурних підрозділів регіонального та місцевого центрів документи, довідки, розрахунки, інші матеріали та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

2) брати участь у нарадах, інших заходах, що проводяться місцевим, регіональним та Координаційним центрами або за їх участю, з питань, що належать до компетенції Відділу;

3) надавати роз'яснення з питань, що належать до компетенції Відділу;

4) отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для належної роботи Відділу;

5) інформувати директора місцевого центру про покладення на Відділ виконання завдань, що не належать до його компетенції, а також у випадках, коли відповідні структурні підрозділи або посадові особи не надають документи, інші матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

6) залучати за погодженням з директором місцевого центру працівників місцевого центру для підготовки документів, розроблення і здійснення заходів, які проводяться Відділом відповідно до покладених на нього завдань;

7) ініціювати проведення нарад та обговорення питань, що належать до компетенції Відділу.

8. Працівники Відділу зобов'язані:

1) запобігати виникненню конфлікту інтересів та невідкладно письмово інформувати про ризик або факт його виникнення директора місцевого центру;

2) вчасно та якісно виконувати покладені на Відділ завдання;

3) однаково шанобливо, толерантно, з повагою ставитись до всіх осіб, які звертаються до місцевого центру для отримання допомоги або з інших питань;

4) не допускати порушень прав і свобод людини і громадянина;

5) не розголошувати конфіденційну інформацію про осіб, що стала відома під час виконання посадових обов'язків.

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
про відділ організації надання безоплатної вторинної правової
допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру з надання
безоплатної вторинної правової допомоги

1. Відділ організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - Відділ) є самостійним структурним підрозділом місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - місцевий центр).

2. Відділ у своїй роботі підпорядковується, є підзвітним та підконтрольним директору або заступнику директора місцевого центру відповідно до розподілу обов'язків.

Діяльність Відділу спрямовується і координується:

відділом організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - регіональний центр) - в частині організації надання безоплатної правової допомоги;

відділом забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації її надавачів регіонального центру - в частині забезпечення якості безоплатної правової допомоги.

3. Відділ очолює начальник Відділу, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром з надання правової допомоги (далі - Координаційний центр), та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром.

Начальник Відділу може мати заступника, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром.

Інші працівники Відділу призначаються на посади відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, і звільняються з посад директором місцевого центру.

4. У своїй діяльності Відділ керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, іншими нормативно-правовими актами, цим Положенням, наказами Координаційного центру та регіонального центру.

5. Основними завданнями Відділу є:

1) організація надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на неї, визначеним пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (далі - Закон);

2) здійснення моніторингу виконання адвокатами, що залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги, зобов'язань, визначених у контракті/договорі про надання такої допомоги, з питань, що належать до компетенції Відділу.

6. Відділ відповідно до покладених на нього завдань:

1) в установленому порядку перевіряє належність осіб, які звернулися за безоплатною вторинною правовою допомогою, до категорій осіб, що мають право на отримання такої допомоги, та готує проекти відповідних наказів місцевого центру про надання або відмову в наданні такої допомоги;

2) інформує суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу про прийняте місцевим центром рішення про надання або відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

3) відповідно до прийнятого місцевим центром рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги у встановленому порядку забезпечує: видання доручень адвокатам, з якими укладено контракти/договори, для надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам відповідного права; уповноваження працівників відділів представництва та бюро правової допомоги місцевого центру на надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам відповідного права - шляхом підготовки відповідного проекту наказу місцевого центру;

4) залучає у встановленому порядку перекладача (сурдоперекладача) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам відповідного права, визначеним пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону, у разі, коли зазначені суб'єкти не володіють державною мовою та/або є глухими, німими або глухоніми;

5) у разі необхідності забезпечує у встановленому порядку скасування виданих адвокатам доручень та наказів, якими працівники відділів представництва та бюро правової допомоги місцевих центрів уповноважені на надання безоплатної вторинної правової допомоги;

6) організовує комунікацію між суб'єктами права на безоплатну вторинну правову допомогу та призначеними місцевим центром суб'єктами надання такої допомоги;

7) забезпечує посвідчення довіреностей, виданих адвокатам / працівникам місцевого центру суб'єктами права на безоплатну вторинну правову допомогу, за зверненнями яких прийнято рішення про надання такої допомоги;

8) готує проект рішення про припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги, заміну адвоката, у випадках, передбачених Законом;

9) у встановленому порядку готує проект рішення про заміну працівника місцевого центру, призначеного для надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на безоплатну вторинну правову допомогу;

10) забезпечує реєстрацію відмов адвокатів від надання безоплатної вторинної правової допомоги (прийняття доручень) та інформує про такі випадки відділ організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіонального центру;

11) отримує від адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, інформацію про хід виконання доручень, надання такої допомоги;

12) за наявності підстав готує проект клопотання до Координаційного центру про виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, у випадках, передбачених пунктами 2, 3 частини першої статті 24 Закону;

13) бере участь в наповненні довідково-інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid»;

14) збирає за встановленою формою статистичні дані про надання безоплатної вторинної правової допомоги з питань, що належать до компетенції Відділу, зокрема щодо кількості рішень місцевого центру про надання або відмову у наданні такої допомоги, і передає їх відділу підтримки та розвитку інфраструктури місцевого центру для узагальнення;

15) забезпечує організацію підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, та працівників місцевого центру, які надають безоплатну правову допомогу;

16) розглядає звернення, скарги та запити на отримання публічної інформації з питань, що належать до компетенції Відділу;

17) готує пропозиції до проектів планів роботи місцевого центру, а також щодо їх виконання з питань, що належать до компетенції Відділу;

18) бере участь у підготовці довідкових, інформаційних, аналітичних, статистичних, звітних та інших матеріалів з питань, що належать до компетенції Відділу;

19) бере участь в опрацюванні проектів нормативно-правових актів з питань безоплатної правової допомоги в межах компетенції Відділу;

20) взаємодіє з іншими відділами місцевого центру;

21) виконує інші функції відповідно до покладених на Відділ завдань.

7. Відділ для виконання покладених на нього завдань має право:

1) отримувати від структурних підрозділів регіонального та місцевого центрів документи, довідки, розрахунки, інші матеріали та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

2) брати участь у нарадах, інших заходах, що проводяться місцевим, регіональним та Координаційним центрами або за їх участю, з питань, що належать до компетенції Відділу;

3) надавати роз'яснення з питань, що належать до компетенції Відділу;

4) отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для належної роботи Відділу;

5) інформувати директора місцевого центру про покладення на Відділ виконання завдань, що не належать до його компетенції, а також у випадках, коли відповідні структурні підрозділи або посадові особи не надають документи, інші матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

6) залучати за погодженням з директором місцевого центру працівників місцевого центру для підготовки документів, розроблення і здійснення заходів, які проводяться Відділом відповідно до покладених на нього завдань;

7) ініціювати проведення нарад та обговорення питань, що належать до компетенції Відділу.

8. Працівники Відділу зобов'язані:

1) запобігати виникненню конфлікту інтересів та невідкладно письмово інформувати про ризик або факт його виникнення директора місцевого центру;

2) вчасно та якісно виконувати покладені на Відділ завдання;

3) однаково шанобливо, толерантно, з повагою ставитись до всіх осіб, які звертаються до місцевого центру для отримання допомоги або з інших питань;

4) підтримувати партнерські стосунки з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, дотримуватись принципу незалежності та конфіденційності адвокатської діяльності, не допускати втручання у професійну діяльність адвоката;

5) не допускати порушень прав і свобод людини і громадянина;

6) не розголошувати конфіденційну інформацію про осіб, що стала відома під час виконання посадових обов'язків.

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
про відділ представництва місцевого центру з надання
безоплатної вторинної правової допомоги

1. Відділ представництва місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - Відділ) є самостійним структурним підрозділом місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - місцевий центр).

2. Відділ у своїй роботі підпорядковується, є підзвітним та підконтрольним директору або заступнику директора місцевого центру відповідно до розподілу обов'язків.

Діяльність Відділу спрямовується і координується відділом організації надання безоплатної вторинної правової допомоги, а в частині забезпечення якості правової допомоги - також відділом забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації її надавачів регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - регіональний центр).

3. Відділ очолює начальник Відділу, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром з надання правової допомоги (далі - Координаційний центр), та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром.

Начальник Відділу може мати заступника, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром.

Інші працівники Відділу призначаються на посади відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, і звільняються з посад директором місцевого центру.

4. У своїй діяльності Відділ керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, іншими актами законодавства, цим Положенням, наказами Координаційного центру та регіонального центру.

5. Основними завданнями Відділу є:

1) здійснення представництва інтересів осіб, визначених пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону «Про безоплатну правову допомогу» (далі - Закон), в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами на підставі довіреності, виданої особою, яка звернулася за безоплатною вторинною правовою допомогою;

2) складення документів процесуального характеру за зверненням суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу після прийняття рішення про надання такої допомоги.

6. Відділ відповідно до покладених на нього завдань:

1) бере участь у судових засіданнях в якості представника суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу, визначених пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону, представляє інтереси зазначених осіб в державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

2) збирає інформацію про факти, які можуть бути використані як докази, а також інші відомості з метою використання їх під час представництва інтересів суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, у тому числі шляхом надсилання відповідних запитів;

3) складає документи процесуального характеру та інші документи, необхідні для здійснення представництва інтересів суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

4) здійснює підготовку матеріалів для розгляду справ суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування;

5) забезпечує наповнення довідково-інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid»;

6) збирає за встановленою формою інформацію про надання безоплатної вторинної правової допомоги з питань, що належать до компетенції Відділу, і передає їх відділу підтримки та розвитку інфраструктури місцевого центру для узагальнення;

7) готує пропозиції до проектів планів роботи місцевого центру, а також щодо їх виконання з питань, що належать до компетенції Відділу;

8) бере участь у підготовці довідкових, інформаційних, аналітичних, статистичних, звітних та інших матеріалів з питань, що належать до компетенції Відділу;

9) бере участь в опрацюванні проектів нормативно-правових актів з питань безоплатної правової допомоги в межах компетенції Відділу;

10) взаємодіє з іншими відділами місцевого центру;

11) виконує інші функції відповідно до покладених на Відділ завдань.

7. Відділ для виконання покладених на нього завдань має право:

1) отримувати від структурних підрозділів регіонального та місцевого центрів документи, довідки, розрахунки, інші матеріали та інформацію;

2) брати участь у нарадах, інших заходах, що проводяться місцевим, регіональним та Координаційним центрами або за їх участю, з питань, що належать до компетенції Відділу;

3) надавати роз'яснення з питань, що належать до компетенції Відділу;

4) отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для належної роботи Відділу;

5) інформувати директора місцевого центру про покладення на Відділ виконання завдань, що не належать до його компетенції, а також у випадках,

коли відповідні структурні підрозділи або посадові особи не надають документи, інші матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

6) залучати за погодженням з директором місцевого центру працівників місцевого центру для підготовки документів, розроблення і здійснення заходів, які проводяться Відділом відповідно до покладених на нього завдань;

7) ініціювати проведення нарад та обговорення питань, що належать до компетенції Відділу.

8. Працівники Відділу зобов'язані:

1) запобігати виникненню конфлікту інтересів та невідкладно письмово інформувати про ризик або факт його виникнення директора місцевого центру;

2) вчасно та якісно виконувати покладені на Відділ завдання;

3) однаково шанобливо, толерантно, з повагою ставитись до всіх осіб, які звертаються до місцевого центру для отримання допомоги або з інших питань;

4) не допускати порушень прав і свобод людини і громадянина;

5) не розголошувати конфіденційну інформацію про осіб, що стала відома під час під час виконання посадових обов'язків.

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
про бюро правової допомоги місцевого центру з надання
безоплатної вторинної правової допомоги

1. Бюро правової допомоги (далі - Бюро) є самостійним відділом місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - місцевий центр).

2. Бюро у своїй роботі підпорядковується, є підзвітним та підконтрольним директору або заступнику директора місцевого центру відповідно до розподілу обов'язків.

Діяльність Бюро спрямовується і координується:

відділом організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - регіональний центр) - в частині забезпечення доступу та надання безоплатної правової допомоги;

відділом забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації її надавачів регіонального центру - в частині забезпечення якості безоплатної правової допомоги.

3. Бюро очолює начальник Бюро, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром з надання правової допомоги (далі - Координаційний центр), та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з Координаційним центром.

Начальник Бюро може мати заступника, якого призначає на посаду відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з Координаційним центром.

Інші працівники Бюро призначаються на посади відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром, і звільняються з посад директором місцевого центру.

4. У своїй діяльності Бюро керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, іншими нормативно-правовими актами, цим Положенням, наказами Координаційного центру та регіонального центру.

5. Основними завданнями Бюро є:

- 1) правопросвітництво у територіальних громадах;
- 2) надання безоплатної первинної правової допомоги;
- 3) забезпечення доступу до безоплатної вторинної правової допомоги;
- 4) надання безоплатної вторинної правової допомоги (крім захисту);

5) забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції.

6. Бюро відповідно до покладених на нього завдань:

1) розповсюджує інформацію у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян;

2) проводить тематичні семінари, лекції, зокрема у навчальних закладах, закладах позашкільної освіти, в закладах післядипломної освіти, навчально-виховних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; для визначених категорій громадян, зокрема, пенсіонерів, інвалідів, учасників антитерористичної операції, молоді, громадських активістів, вчителів та педагогічних працівників, медичних працівників, інших вразливих суспільних груп з метою підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, запобігання злочинності;

3) здійснює прийом осіб, які звертаються до місцевого центру для отримання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги, роз'яснює положення законодавства у сфері надання безоплатної правової допомоги та порядок отримання такої допомоги;

4) забезпечує реєстрацію звернень осіб про надання безоплатної правової допомоги у встановленому порядку;

5) розглядає:

звернення осіб про надання безоплатної первинної правової допомоги протягом п'яти днів з дня надходження зазначеного звернення;

звернення суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу протягом десяти днів з дня надходження зазначеного звернення, у разі необхідності надає допомогу у складанні таких звернень;

звернення, скарги, запити на отримання публічної інформації з питань, що належать до компетенції Бюро;

6) приймає всі необхідні документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій осіб, визначених пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону (далі - Закон), та передає їх відділу організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру для здійснення у встановленому порядку перевірки їх належності до категорій осіб, які мають право на отримання такої допомоги, та прийняття рішення про надання або відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

7) надає правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань, зокрема роз'яснює порядок звернення до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна;

8) забезпечує роботу мобільних консультаційних пунктів;

9) забезпечує відвідування осіб, зокрема одиноких, похилого віку, з обмеженими фізичними можливостями за місцем їх перебування з метою надання зазначеним особам безоплатної правової допомоги;

10) забезпечує розвиток мережі дистанційних пунктів доступу до безоплатної правової допомоги та їх функціонування на постійній основі;

11) забезпечує складення заяв, скарг та інших документів правового характеру, у тому числі документів процесуального характеру;

12) забезпечує посвідчення довіреностей, виданих адвокатам / працівникам місцевого центру та суб'єктами права на безоплатну вторинну правову допомогу, за зверненнями яких прийнято рішення про надання такої допомоги;

13) здійснює представництво інтересів осіб, визначених пунктами 1 - 2², 8 - 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та/або складення документів процесуального характеру - згідно з наказом відповідного місцевого центру, яким працівники бюро правової допомоги уповноважені на надання безоплатної вторинної правової допомоги, та на підставі довіреності, виданої особою, яка звернулася за наданням безоплатної вторинної правової допомоги;

14) забезпечує надання доступу до комп'ютерів з відповідним програмним забезпеченням, за допомогою яких особа може отримати доступ до електронних сервісів Міністерства юстиції; надає консультації, роз'яснює правила пошуку та порядок отримання відомостей із зазначених сервісів;

15) аналізує потребу та рівень задоволеності осіб, які звертаються щодо надання безоплатної правової допомоги та/або отримали таку допомогу, та подає таку інформацію до відділу організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіонального центру;

16) бере участь у наповненні довідково-інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid»;

17) збирає за встановленою формою статистичні дані про надання безоплатної правової допомоги, зокрема щодо кількості та категорій осіб, які звернулись по таку допомогу, а також щодо осіб, які скористались електронними сервісами Міністерства юстиції, і передає їх відділу підтримки та розвитку інфраструктури місцевого центру для узагальнення;

18) готує пропозиції до проектів планів роботи місцевого центру, а також щодо їх виконання з питань, що належать до повноважень Бюро;

19) бере участь у підготовці довідкових, інформаційних, аналітичних, статистичних, звітних та інших матеріалів з питань, що належать до повноважень Бюро;

20) бере участь в опрацюванні проектів нормативно-правових актів з питань безоплатної правової допомоги в межах компетенції Бюро;

21) здійснює аналіз питань, з якими особи звертаються до Бюро, та готує відповідні консультаційні матеріали;

22) взаємодіє з іншими бюро правової допомоги та відділами місцевого центру;

23) виконує інші функції відповідно до покладених на Бюро завдань.

7. Бюро для виконання покладених на нього завдань має право:

1) отримувати від структурних підрозділів регіонального та місцевого центрів необхідні документи, довідки, розрахунки, інші матеріали та інформацію;

2) брати участь у нарадах, інших заходах, що проводяться місцевими, регіональними та Координаційними центрами або за їх участю, з питань, що належать до компетенції Бюро;

3) надавати роз'яснення з питань, що належать до компетенції Бюро;

4) отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для належної роботи Бюро;

5) інформувати директора місцевого центру про покладення на Бюро виконання завдань, що не належать до його повноважень, а також у випадках, коли відповідні структурні підрозділи або посадові особи не надають документи, інші матеріали, необхідні для виконання покладених на Бюро завдань;

6) залучати за погодженням з директором місцевого центру працівників місцевого центру для підготовки документів, розроблення і здійснення заходів, які проводяться Бюро відповідно до покладених на нього завдань;

7) ініціювати проведення нарад та обговорення питань, що належать до повноважень Бюро.

8. Працівники Бюро зобов'язані:

1) запобігати виникненню конфлікту інтересів та невідкладно письмово інформувати про ризик такого конфлікту або факт його виникнення директора місцевого центру;

2) вчасно та якісно виконувати покладені на Бюро завдання;

3) однаково шанобливо, толерантно, з повагою ставитись до всіх осіб, які звертаються до Бюро для отримання допомоги або з інших питань;

4) не допускати порушень прав і свобод людини і громадянина;

5) не розголошувати конфіденційну інформацію про осіб, що стала відома у зв'язку з виконанням покладених на Бюро завдань.

Навчальне видання

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Навчальний посібник

**За загальною редакцією:
д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача
д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина**

Коректура: Т.М. Алексєєва, А.І. Бродич

Технічне редагування: М.І. Ільканич, Я.Я. Фоменко

Верстка: Шанта К.

Підписано до друку 29.12.2017. Гарнітура Cambria. Формат 60x84/16.
Зам. №____. Ум.друк.арк.25,4. Тираж 400 прим.

Оригінал-макет виготовлено та віддруковано:
ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

П68 Права внутрішньо переміщених осіб: навчальний посібник
/ [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид.
наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина. – Ужго-
род: РІК-У, 2017. – 436 с.

ISBN 978-617-7404-69-8

У навчальному посібнику висвітлено порядок здійснення та захисту прав внутрішньо переміщених осіб, міжнародні стандарти в сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, визначено організаційні та процедурні аспекти забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (облік ВПО, оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу, яка є внутрішньо переміщеною, порядок реєстрації або перереєстрації місця проживання внутрішньо переміщеної особи тощо), особливості здійснення окремих прав ВПО (права на охорону здоров'я, права власності, трудових прав, права на соціальну допомогу ВПО тощо).

УДК 342.7-054.73(07)